
**НА
ВІЧНУ ГАНЬБУ
ПОЛЬЩІ**

СЕРІЯ: МАТЕРІЯЛИ Й ДОКУМЕНТИ ч. 2.

НА ВІЧНУ ГАНЬБУ ПОЛЬЩІ, ТВЕРДИНІ ВАРВАРСТВА В ЄВРОПІ.

Третє незмінене видання

Невистість — це незлічима зброя поневолення проти гнобителів. Не страшні вороги, що панують над вами, але небезпечні вороги, що знаходять шлях до вашого серця. Не той невільник, кого поневолено, але той, хто не чує своєї неволі, бо кого ж може нектати неволя, не будучи невистість до гнобителів? Страшний злочинець той, хто хоче любити братів своїх, не нещадячи тих, що їм поневолюють, бо любов його є отруйною заразою хвороби невільництва.

М. Самуєв.

ГОВЕРЛЯ" В НЬЮ-ЙОРКУ

"HOWERLA" PUBLISHERS
238 EAST 6th STREET NEW YORK, N.Y. 10003

1978

ЗМІСТ.

I. ПОЛЬСЬКИЙ ТЕРОР.

A. Описи діянь варварства та звірств.

1. «Спаціфікація» Східної Галичини	5
2. Погром українців у Збарожчині	16
3. Вандали й варвари	19
4. Гірше звірів	29

B. Протоколи очисидція, звізання побитих, лікарські свідоцтва, судові документи, інтерв'юванні соймаючі, та звіти, описи й петиції чужинців.

5. Обіздка епископа Буцька (пшиче о. Я. Чемєршицький)	35
6. Іван Териллик про своє побиття	37
7. о. М. Влозовський про своє побиття	38
8. о. Е. Маудзіт про своє побиття	40
9. Як я пережив польську «спаціфікацію» (пшиче В. Поншоє)	42
10. Військова карма екенедичія в Гаях (з протоколів)	48
11. Протоколярні звізання про лянські звірства (11 протоколів)	51
12. Судові документи про польську «спаціфікацію» у Сх. Галичині	56
13. Лікарські свідоцтва (6 документів)	67
14. Звізання побитих, обиданих у «Народній Ліччині» (20 документів)	69
15. Українські послы про своє узнанення в Березі	78
16. Інтерв'ювання клубу українських послів	80
17. Англійський очисидець про жертви польських погромів (пшиче Mr. Voight)	89
18. Американець, жертва польського звірства, про свої досвідки	91
19. Др Ден про польські звірства	92
20. Трагедія України (стаття «Манчестер Гардіан»)	93
21. Події в селі Черче (пшиче П. Павлюк з Нерг-Амбоф)	96
22. Мієк Шпівінке про польські варварства	98
23. Американський кореспондент про польські погроми	101
24. Американський кореспондент про «спаціфікацію»	102
25. Англійські парламентарі в обороні українського народу	104

II. ПРОТЕСТНА АКЦІЯ ПРОТИ ПОЛЬСЬКОГО ТЕРОРУ.

Англія, Америка, Канада і Бразилія (а) протести національних українських організацій; (б) походи, демонстрації, радіо й виклади; (в) акція чужинців, офіційні інтервенції та інтерв'юванні; (г) протестні віча; (д) англійська преса в Англії, Америці і Канаді) . . . . .

1. Англія, Америка, Канада і Бразилія	109
2. Чехословацька	126
3. Німеччина	132
4. Франція	140
5. Бельгія	143
6. Італія	144
7. Данія	145
8. Литва	146
9. Австрія	148
10. Швайцарія	148
11. Ріксне	149

А зв'язки в зо зшмоєк національних українських установ та побитих людей.

*Зі страху люде брешуть і зі страху допускаються
насилство.* *Т. Г. Масарик.*

I.

ПОЛЬСЬКИЙ ТЕРОР

A.

Описи ляцьких варварств та звірств.

Б.

Протоколи очевидців, зізнання побитих, лікарські свідоцтва, судові документи, соймові інтерпеляції та звіти, описи й петиції чужинців.

Ця книжка появляється за всебічною підмогою п. Ярослава Галатин

В І Д В И Д А В Н И Ц Т В А

Книжка "НА ВІЧНУ ГАНЬБУ ПОЛЬЩІ" появилась була в Празі 1931 року, як видання Проводу Українських Націоналістів.

Перевідаємо її тому, щоб оця вічна та непереввершена ганьба Польщі, заподіяна в 1930 р. нам, українцям, збереглася в нас і в наших нащадках у формі цього документу, яким є книга "НА ВІЧНУ ГАНЬБУ ПОЛЬЩІ".

Це документ польської "гуманности" та "культури", яка притаманна лише жорстким дикунам темних віків.

За В-о "ГОВЕРЛЯ":

Д-р М. Сидор-Чарторийський

... Gdy wielki wielkiego

*Będzie dusić, my duśmy mniejszych, każdy swego,
Z góry i dołu, wielcy wielkich, małych mali,
Jak zacznem ciąć, tak całe szelmowstwo sie zwali,
I tak zakwitnie szczęście i Rzeczpospolita.*

A. Mickiewicz.

... Nie dać świętej Polski, nie dać Lwowa, nie dać Poznania, nie dać brzegu morskiego, nie dać Wilna — Moskałom, Niemcom, Litwinom, nikomu, kto po ziemię nasze ręce wyciąga. Zasięć je na śmierć, a nie dać! Policaj, uzbrojony w narzędzie tortur, to jedyna ostoja Polski!

S. Żeromski.

... W ciągu akcji pacyfikacyjnej wojsko kwatrowało w 117 wsiach, przyczem tylko w 8 wsiach zdarzyły się wypadki pobicia. Według meldunków stwierdzono, że pobicia były dokonane przez starszą ludność, mszczącą się w ten sposób za nieszczęścia, jakie na ich wsie ściągnęła działalność młodzieży. Według meldunków nie było ani jednego wypadku bicia kobiet lub dzieci...

... UOW postarało się o sporządzenie licznych fotografij osób pobitych wgl. zdemolowanych lokali. Według twierdzenia władz, fotografie osób pobitych częściowo były robione sztucznie a częściowo przedstawiają młodych ludzi, pobitych prosto przez swoich ojców.

(Komunikat Ministerstwa Spraw Zagranicznych o sabotażach.)

А.

Описи ляхських варварств та звірств.

„Пацифікація“ Східньої Галичини.

Ця стаття була друкована в «Розбудові Нації», чч. 9—10. 1930., Прага, та в різних українських часописах в Америці, Канаді і Бразилії. Рівнож заходом «Центрального Виконавчого Комітету Представників українських Організацій в ЧСР» вийшла вона на чужих мовах з певними змінами змісту wraz із 20 знімками окремими брошурами під такими заголовками: 1) *Le Pogrom des Ukrainiens en Pologne*, 2) *Ausrottung der Ukrainer in Polen*, 3) *Extirpation of Ukrainians in Poland* і 4) *Pogrom proti Ukrajincom v Polsku*.

Уряд Пілсудського рішився за одним замахом ліквідувати українське питання в Польщі, способом, практикованим колись турками супроти вірмен, або царсько-російськими чорносотенцями супроти жидів. Він вислав на українські терени *карні експедиції поліційних відділів і кавалерії, які чинили страшні спустошення на землях Східньої Галичини; нищили культурні й господарські надбання українського народу і люто катували мирне українське населення.*

Цей ганебний дикий погром українського народу польський уряд назвав «пацифікацією» Східньої Галичини. Ота дика «пацифікація» зачалася в половині вересня і з кожним днем прибирала що-раз жахливіщих форм. Ті події викликають обурення й огиду в кожній культурній людині. Коротко справа виглядає так: 21. вересня вирушив відділ поліції, стягнений із корінної Польщі та з учнів поліційної школи в Мостах, числом 2.000 на «усмирення» українського населення в повітах: Збараж, Бережани, Тернопіль, Підгайці, Рогатин, Бібрка, Львів, Яворів, Сокаль, Рудка. Самбір і т. д. Рівночасно залили українські села скадрони польської кавалерії з 6. корпусу. І почалося кроваве жниво...

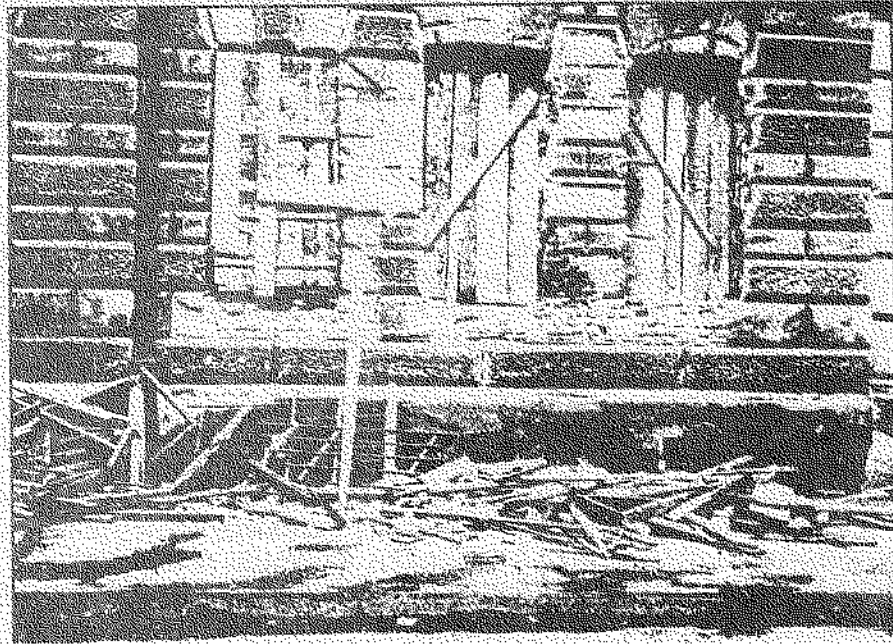
Вибрано насамперед ті повіти, села та міста, де українське населення національно найсвідоміше і де найкраще розвинена культурна й господарська діяльність. Туди впадали відділи поліції або кавалерії і плюндрували всі культурні та економічні надбання українського населення.

В кожнім місті та селі, куди загостила карна експедиція (тих сіл сотки) переводилося пацифікацію за такою програмою: відділ з 80 до 150 поліцаїв чи уланів оточував нагло село, щоби ніхто з мешканців не втік. Опісля командант відділу ділив своїх людей на окремі загони, що мали виконати призначені завдання. Громадському урядові давалося наказ протягом 2—3 годин скласти контрибуцію, а це від 5 до 200 і більше сотнарів вівса, або іншого зерна, кілька штук свиней, худоби, кілька десятків фір паші й соломи, та, крім того, для кожного жовніра чи поліцає приготувати оскубану курку чи гуску. В деяких місцевостях вимагали ще кілька бочок пива чи інших напоїв. Коли у призначений речинець село не встигне виконати того «замовлення», то за кару контрибуція зростає вдвічі, а війта та громадських радних так побють, що вони й руши-

тися не можуть. По деяких селах накладали крім того також і грошеві кари. Найгостріші контрибуції, звичайно, накладало військо; поліція здебільшого обмежувалася пивом, горівкою, забранням свиней, курей, гусок — словом всього того, що дасться спожити.

А тим часом окремих карний загін ловив усіх тих людей, яких імена подала місцева поліція, або місцеві поляки. Тих людей заганяли до громадського уряду, або до якогось більшого приміщення і там виконували над ними страшну екзекуцію — жахливі середньовічні тортури. Це діялося, звичайно, під безпосереднім доглядом командантів відділів.

В число тих нещасних жертв попадали місцеві інтелігенти і найсвідоміші селяне, без огляду на вік і пол, що попри господарство чи инше-

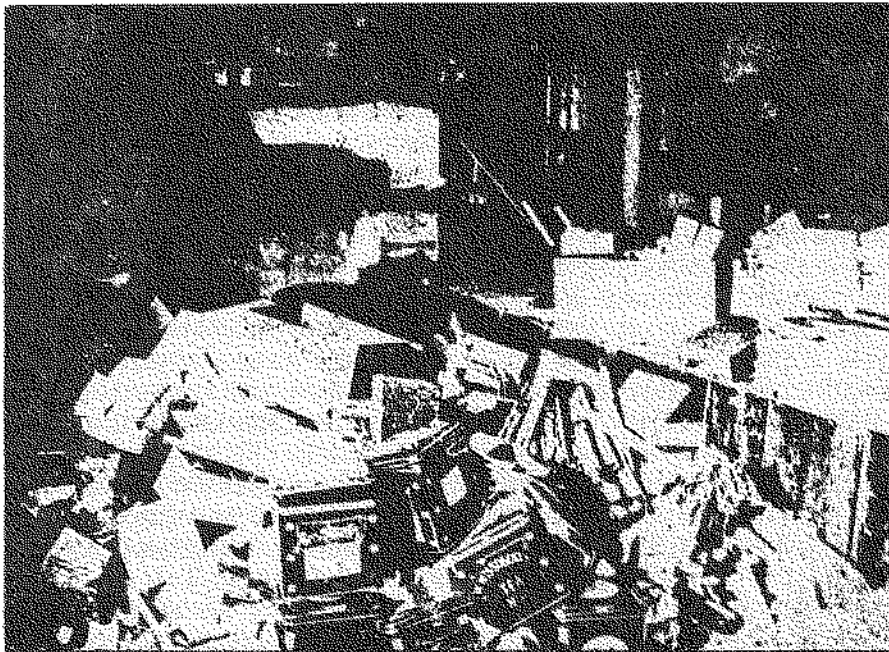
Українська Красва Централь Кооператив «Центросоюз» у Львові на другий день по вибуху бомби 3/Х. 1930. Погляд од вул. Сталіца

заняття пр одять також і культурно-освітню або економічну громадську діяльність. Члени управ і надзірних рад кооперативів, читалень, диригенти хорів, оркестр і т. д. — словом — найкультурніша частина села була об'єктом нелюдських знущань.

Екзекуція відбувалася так: викликають вибрані жертви по черзі, здирають убрання й білля, кладуть на лавку, або на підлогу, вкладають в уста мокру шмату, двоє людей сідає на голову, двоє на ноги, командант визначає кількість буків — звичайно 25—50, а то і сто й більше. Коли нещасна жертва зімліє, то відливають водою й катують далі. Крім чисто фізичних мук, видумували оті модерні кати ще й моральні муки. Наприклад, за кожним десятком нагаїв приказують жертві кричати: «Нех же маршалек Пілсудскі», або співати «Ще Польська не згінела», то знову кажуть катованій людині цілувати «польську» землю і лаяти Україну. Не щадили навіть старців, напр., 57-літнього Матвія Мітрінгу — продавця кооператива в с. Петрикові, пов. Тернопіль, побито в страшний спосіб,

змушувано танцювати та співати соромицькі пісні, й коли він того не хотів, то кольбами його так скатовано, що він впав без притомности і тепер бореться зі смертю. Шестидесятилітній Іван Панчишин, справник кооперативи в Наконечнім-Яворові, дістав 200 нагаїв. Побито страшенно 85-літнього Щевиволока в Денисові, пов. Тернопіль, та ин.

Взагалі вимір кари залежить од дотеперішньої громадської активності жертви. Коли хто займав рівночасно кілька громадських становищ, то б'ють його за кожне становище зокрема. Напр., війт Гриць Береза в селі Гушанці, пов. Збараж, був виділовим споживчої кооперативи, молочарні, читальні «Просвіти»; ото-ж бито його за Україну, кооперативу, «Просвіту», молочарню і за сина, що втік перед побоями; за кожну оту «провину» по 25 нагаїв.

Магазин Повітового Союзу Кооператив у Тернополі по переверненні польською поліцією ревізії.

На катуванні людей «праця» експедиції не кінчиться. Інші уланські загони чи відділи поліцаїв ідуть рівночасно по хатах насамперед тих власників українців, яких взято на «індекси», і під претекстом пошукування зброї розшивають стріхи, розбивають вікна, образи, особливо образи українських діячів, поряють кожухи, подушки, висипають пірря, б'ють горшки, посуд, висипають муку та мішають її зі сміттям, піррям, болотом. Розбирають стіжки зі збіжжям і розкидають по цілому подвіррю. А то й страшними побоями змушують самих власників тяжко запрацьованого майна розбирати свої хати, розкидати збіжжя, рубати й зривати підлоги й т. д. При тому б'ють навіть жінок і дітей; у селі Швейкові, повіт Підгайці, побито жінку Василя Дутки, яка лежала в полозі.

Найважливіше завдання має та частина експедиції, що йде робити «ревізії» по культурно-освітніх і економічних установах. У кооперативах найперше забирають задармо товар, який їм подобається, або де-коли

платять для форми по кілька сотиків за товар, що коштує десятки золотих, а відтак складають на купу весь крам і поливають його нафтою. Так, напр., у селі Купчинцях, пов. Тернопіль, скадрона 9. полку уланів із Тербовлі нищила кооперативу «Надія» тим способом, що весь товар мануфактурний, галлятерійний і споживчий скинуто на землю, полито нафтою, оливою й медом та все потоптано ногами. Тій одній кооперативі зроблено шкоди понад 100 тисяч золотих. Там же знищено доценту велику модерну масарню й молочарню.

Цілковитому знищенню підпадають насамперед товари, продукувані в українських підприємствах, мило Центросоюзу, паперці «Калина», цукорки «Нова Фортуна» й т. д. При тому обов'язково карна експедиція побоями змушує урядовців кооперативи палити або дерти всі касові книги. Опісля під претекстом пошуку зброї експедиція демолує всю обстанову кооперативи, розбиває вікна, рубає підлоги, двері, вивіски. Залежно від «настрою» урядових погромників знищенню підпадає навіть і будинок, де міститься кооператива чи читальня «Просвіти»; тоді розкидають стріху будинку і валять стіни. По тій «роботі» приговорюють до скатованих людей: *«Пропала ваша Україна!»* Така сама доля зустрічає кожен читальню «Просвіти», *при чому насамперед нищать до ґрунту бібліотеки.*

У той спосіб знищено доценту тисячі українських кооперативів, читалень «Просвіти» з бібліотеками, театральним приладдям, музичними струментами, словом — усю обстановку, не виключаючи самих будинків. Цю руйнівну роботу переводилося не тільки по селах, але також і по містах. Всюди, де тільки був український пам'ятник, експедиція нищила його. Вандальська рука карних експедицій зачепила також Союз кооперативів, і філії «Просвіти» по містах. Так, напр., зруйновано доценту повітовий союз кооперативів із усіма товарами, книговодством і урядженням і філію «Просвіти» з бібліотекою в Бережанах; подільський Союз кооперативів, філію «Просвіти» з прекрасною бібліотекою і друкарню в Тернополі; складниці повітового Союзу кооперативів у Козовій та ин.

На допомогу карним поліційним і військовим експедиціям приходила «невідомая» рука, що підкладала під *охороною польської поліції* бомби під українські установи й висаджувала їх у повітря. Так ось висаджено в повітря українську приватну народну школу Т-ва «Рідна Школа» на Личакові у Львові, читальні «Просвіти» в Монавві й у Данилівцях, пов. Зборів, читальню «Просвіти» в Збоїсках, біля Львова, кинено дві бомби військового типу до кооперативи в Радилічі, пов. Дрогобич, величезну військову бомбу до повітового союзу кооперативів у Сокалі й т. д. 2. жовтня прийшла черга на краєву централю українських кооперативів, т. зв. «Центросоюз», у Львові. *Вночі покладено в партері 2-поверхової камениці «Центросоюзу» пекельну машину страшної вибухової сили, від вибуху якої дуже знищено каменицю і склад товарів.* Не уникла бомб навіть така установа, як український монастир о. о. Студитів у Львові.

Рівночасно з гуком бомб нищив українські установи та приватне майно українців вогонь, підкладуваний «невідомою» рукою, також під охороною поліції. Так, напр., спалено читальню «Просвіти» і кооперативу в Воютцях, пов. Самбір, кооперативу в Микулічині, спалено маєтки о. Лисика в Деманові, пов. Рогатин, о. Кочали в Лісниках, пов. Бережани, о. д-ра Юрика в Золочеві, о. Гординського в Чернелиці, пов. Городенка, й т. д.

Розбивання вікон і вітрин — це була звичайна річ, яка вже навіть не робила вражіння. Так, напр., у самім Львові на очах поліції розбито

камінюками кількакратно вікна й вивіски в молочарських крамничках «Маслосовоу» на вулицях Саліги, Личаківській, Костюшки й на ринку, вибито вікна в каварні «Народня Гостиниця» (і поранено ножем порт'єра, що зловив одного погромника), в «Науковім Товаристві імені Шевченка», в книгарні, в *каплиці* на Замаретинові, здемольовано українську захоронку, школу й кооперативу на Левандівці й т. д.

Цей спосіб «пацифікації» був загальною формою нищення культурних і господарських надбань та здоров'я українського населення.

Однак не по всіх селах катовано людей по «списку». Було чимало сіл, де бито й руйновано все, що тільки попадало під руку. Так, напр., у селі Чернилів-руський, пов. Тернопіль, скадрона уланів, оточивши з усіх боків село і виставивши на всіх дорогах кулемети, загнала на громадський майдан усіх мешканців села з жінками й дітьми. Опісля відлучила всіх дітей нище 13 літ, а також усіх жидів і поляків, і почалося страшне поголовне катування *всіх чоловіків, жінок і дівчат*. У селі *Розкошниці*, пов. Збараж, військо зігнало всіх людей на майдан і перебито нагаями *всіх* людей!

У селі Мозолівці, пов. Підгайці, на 155 господарств знищено 110, здемольовано всю внутрішню обстанову, ліжка, печі, посуд, порізано одяжу, попорено подушки і розсипано пірря, розібрано дахи домів, порозбивано образи, вікна, позривано підлоги, понищено машини й т. д. Не пощадили навіть криниць, до яких понасипано всякого сміття, грузу з розбитих печей і пірря. *Били кожного, кого застали в селі, не виключаючи дітей; розлюченість експедиції дійшла до того, що побили навіть смертельно старого старця Осипа Гальку, який вже рік лежить у постелі. По відході експедиції село виглядало як по страшнім землетрусі.*

Про вибрики експедиції свідчить оцей факт: по знищенні доценту села Купчинці, пов. Тернопіль, і скатованні населення, карна експедиція рушила до села Денисова. Для розвеселення товариства прив'язано мотузками громадського асесора Олексу Росоляка за ший до воза й ударами нагаїв змушено його бігти разом із кіньми з Купчинців до Денисова.

Маючи всюди таку необмежену «свободу», карні експедиції не відмовляли собі гвалтувати українських жінок. Так, наприклад, у селі Шилах, пов. Збараж, карна експедиція в разгарі руйнування майна села і катування поголовно всіх людей, ловила молодих дівчат і заганяла їх до замкнених приміщень, де їх дикунським способом гвалтовано.

Подібних картин тисячі.

Звіряче катування нещасних людей мало на меті не тільки застрашити українців і понизити їх людську гідність: *карним експедиціям ходило і про те, щоби тими побоями позбавити раз на все здоров'я, а то й відправити на другий світ як-найбільшу кількість цінних українських громадських діячів*, не вигідних для польського уряду, а яких дорогою закону ніхто не міг ні карати, ні нищити. Багато людей вмерло від побоїв; а велика скількість людей із *поламаними* ногами, руками, ребрами, з внутрішніми ушкодженнями, і вони в скорому часі попрощаються з життям. До тих людей належать громадяне різних станів: священики, адвокати, вчителі, лікарі, селяне, робітники, студенти. Наприклад: од побоїв згинув Грицина із Соховець, пов. Підгайці, адвокатський писар Бомба помер од побиття, зломлено руку і ребра в'їтові Іванові Варениці з Денисова, смертельно скатовано лікаря д-ра Андрія Кокодинського, б. посла Яворського, інж. Андрія Турянського в Новім Селі, пов. Збараж, й т. д.

Як переведжено езекуції свідчить такий приклад: у селі Данильчі, пов. Рогатин, карна експедиція зачала своє «урядовання» з биття началь-

ника тої громади Андрія Гривнака, визначного громадського діяча та кандидата на посла до сойму. Люто катовано його в хаті, де містилася канцелярія громади, а відтак приказано йому вилізти на горище, де ніби мала відбутися ревізія. Там почали його бити вдруге, аж нещасний втратив притомність. Тоді *скинули зімлілого вїйта з горища на долівку*. Пізніше завезли його до сусіднього села і замкнули до сільського арешту, де він просидів дві ночі. *Кожної ночі приходило п'ять поліцаїв до арешту і там його знову катовано*. В жахливому стані відвезено його до арешту в Рогатині. Побитий по тій «пацифікації» почав плювати й мочити кровю.

Така сама доля стрїнула вїйта Михайла Герасима з Молошкович. пов. Яворів, що по скінченні університетських студій почав господарювати

М. Герасим, абс. гімназії, начальник громади Молошковичі, пов. Яворів, побитий польськими уланами.

та провадив кооперативну й культурно-просвітню працю. Карна військова експедиція знищила все село й дуже лютилася, що не застала вїйта вдома. По відїзді експедиції поїхав Герасим до Яворова на сесію вїйтів, скликану повітовим староством. По відбутому засіданні вийшов він зі староства, і тут на нього чекав десяток уланів 14. полку. Вхопили його, затагнули до військового тягарового авта й повезли на передмістя Наконечне, де стояла ціла скадрона. Привели його до читальні «Просвіти», роздягли, положили на підлогу, кілька жовнірів посідало на голову й ноги та, заклавши наперед в уста мокру шмату, дали відразу щось зі сто буків приговорюючи: «Ти, ск. с., хцеш України будоваць?» Скатований вїйт хвилю полежав і прочувившись зачав помалу одягатися. Тоді улани в крик: «А тобе то замало!», і почали катувати його подруге доти, аж зімлів. Тим самим способом закатували там таки абсольвента Фільософії Алексеви́ча Івана; священник, що сповідав його, зімлів при погляді на скатоване тіло. Такаж

сама доля стрінула ученика 6. класи гімназії Остапа Липу. І так без кінця.

Постійні нагінки польської преси на українських католицьких священників, масові ревізії й безпідставні арешти священників звичайні явища.

Карні експедиції не тільки нищили майно священників, але й знущалися нелюдськи. Так, напр., у Наконечнім, пов. Яворів, священника там скатовано, помазано йому голову маслом і висипано після на голову пір'я. Побито також його жінку і примушено цілу родину того священника молотити в неділю збіжжя для війська. Над священником Мандзієм із Богатковець знущалися так: наперед били його кольбами й нагаями по спині; коли він зімлів, привели його зимною водою до пам'яті та перевернули горілиць; один із поліцаїв став йому ногами на груди, а другі били по животі й ногах, а руки пробивали багнетом; коли він удруге зімлів, знову поляли зимною водою, а відтак виляли на нього кипляче молоко, що його варили для себе поліцаї, та один баняк із гарячею бараболюю; вкінці кинули на нього 2 столи і з тим і дійшли. У Люблині великим, пов. Підгайці, люто побито священника Дединського, при чому підчас езекуції приказували йому співати: «Ще польська не згінела». О. Блзовського в Підгайцях побили тяжко в магістраті. Подібних прикладів багато.

У тій «війні» з українським мирним і безборонним населенням показала свою «високу техніку» не тільки поліція, але й полки польської кавалерії, на чолі якої стоїть «еліта» польської шляхти, синки польських дідичів, високих урядовців і магнатів. Оці старшини не тільки кермували цілою акцією й розкошували страхіттям невинно катованих чоловіків, жінок і молоді; вони простягали також свої «шляхотські» руки по тяжко загароване чуже майно, яке не тільки рабували для військових магазинів, але себе й свої родини не забували. Скільки то пішло свиней, курей, гусей та інших ласощів до панської кухні! Скільки то вагонів вівса, паші, видертих під виглядом «контрибуції» з рук українського селянина, продано, щоб наповнити приватну кишеню шляхотських паничів!

Для прикладу: в селі Підберізцях, біля Львова, улани 14. язловецького полку, нищачи й катуючи людей, не забули перебити в селі майже всіх гусок і курок, яких складено на вигоні. По відбутій «пацифікації» старшини наказали селянам позносити на вигін чисті подушки, бо мовляв, польське військо не звикло сидіти на голій землі. Розклали огонь, і зачався бенкет. Приїхали на той майдан з панями. До пізнього вечера бенкетувало весело оте товариство, а по селянських хатах стогнали від ран і плакали скатовані батьки й діти... Військо забралось, а з ними поїхали до Львова авта, навантажені свіжим дробом, а навіть і подушками...

Були й простіші історії: по «пацифікації» передмістя Яворова, Наконечного, стягнуто з українських селян на рахунок контрибуції оден вагон вівса, якого зараз же 20 фір відвезли до військових магазинів на Личаківі у Львові, та забрано масу дробу; над вечір приїхали зі Львова автом чотири польські майори і зараз же післали на село жовнірів, які стягнули зі селян три великих міхи качок і курок та кілька пак яєць. Те все склали до авта, яким старшини відїхали до Львова.

Подібних прикладів також багато.

Вже на підставі повищого стає зрозумілим, чому по деяких селах українське населення, діставши наперед звістку про прихід карної експедиції, тікало в ліси й очерети. Так пощастило зробити мешканцям села Голоче, пов. Підгайці, які встигли сховатися в лісі з родиною й худобою.

Але таких щасливців було мало. Перед експедиціями люде рівнож утікали до поля й до міст, однак, горе тому, кого кавалерія дігнала!

Східня Галичина пережила різні страхіття за світової війни. Через ту нещасну землю по кілька разів переходили величезні армії — австрійські, російські й большевицькі, але це все ніщо в порівнанні з тим, що тепер там діялося. Навіть татарські напади не були такі страшні й жорстокі, як «паціфікація» польського уряду, бо татари переходили один раз через якусь місцевість, а зловлених людей брали в полон і не катували. Теперішні карні експедиції не задовольняються одним нападом на село. Ті напади в одній і тій самій місцевості повторюються. Багато є сіл, де протягом двох тижнів було дві, три а то й чотири карні експедиції. Кожного разу інші відділи поліції й кавалерії. Наприклад, чотири карні експедиції були в селі Денисові, Купчинцях і т. д. Багато людей чотири рази катовано.

Крім знущань над людьми та нищення майна, заарештовано тисячі українців, яких за браком місця в звичайних тюрмах, розміщено по військових арештах, навіть у військових казармах. Заарештовано головно всіх тих людей, які могли б вести виборчу акцію, некорисну для виборчої «лісти» Пілсудского. Польський уряд старався диким терором, масовими арештами, масовим катуванням невинних людей та вандальським нищенням громадського і приватного майна відбити в українського населення всяку охоту голосувати за українські списки. Карні експедиції по деяких селах змушували населення виносити постанови, що обовязують усіх українців голосувати за списком Пілсудского.

Щоб назовні виказати вину українського населення, польська поліція при масових ревізіях вживала метод колишньої царської поліції або теперішньої большевицької чрезвичайки: підкидувала на місцях ревізії обтяжливі матеріяли — нелегальні видання і зброю, а потім розголошувала у пресі про «сенсаційні» висліди ревізії. Зокрема ці методи приміювала поліція при ревізії тих культурних установ, які уряд заздалегідь рішив ліквідувати. Ревізію переводилося тим способом, що до приміщення вдиралося 20—30 поліцаїв, вигоняли людей, і без свідків «господарювали» в установі, а опісля показували здивованим і заляканим людям «компромітуючі» матеріяли. Для прикладу: в с. Серафинцях, пов. Городенка, при ревізії в селянина Жугаевича, поліцаї загнали до одної кімнати батька й синів, заборонивши їм рухатися з місця, а самі почали перевертати в хаті все шкереберть. Один поліцай вийшов на двір і, витягнувши зі своєї власної *торби монт*, зачав кричати, що знайшов його під стріхою... Це бачила мала дівчина, донька Жугаевича, яка тоді була на подвіррі, а якої поліцай не зауважив. Дівчина зараз завдала в вічі поліцаєві брехню. За те її так скатовано, що вона зімліла.

В приватній українській гімназії товариства «Рідна Школа» в Рогатині поліція перевела ревізію по клясах, кабінетах, у бібліотеці, і навіть на горищі, нічогосінько там не знайшла, що стверджено і в протоколі. Помимо того, урядова преса писала про знайдення «багатьох обтяжливих матеріялів». Аж на третій день по тій ревізії вдирається до гімназії щось із 20 поліцаїв і по трусі йдуть на горище. Директор гімназії і сторож хотіли бути при тій ревізії, але поліція їх туди не пустила. За хвилику поліцаї вже показують бомбу, яку ніби «знайшли» на горищі. Небаром директор дістав повідомлення від львівської шкільної кураторії про замкнення гімназії на підставі рескрипту міністерства освіти з дня 24. вересня. Подібним способом розвязано українську гімназію в Тернополі.

Провокації польської поліції йшли так далеко, що за бомбові замаху на українські культурні, економічні установи заарештовувано *українців* під закидом, що це вони виконавці замахів. Напр., підчас вибуху бомби в народній українській школі на Личакові (Львів) на першій поверсі спав із родиною сторож тої школи Рудий. Бомба, що вибухла в партері, піднесла дошку на метр у гору і знищила ціле внутрішнє урядження тої кімнати. Чудом спасся той сторож од смерті. За десять хвилин по вибуху поліція заарештовує Рудого й пускає сензацію до преси, що це він має бути співинуватцем того вибуху... Або за вибух бомби, підкладеної під читальню «Просвіти» в Боїсках, поліція заарештовує голову того товариства Гошовського.

Як формальну причину отої дикої «пацифікації» Східньої Галичини польський уряд подавав саботажі, що мали місце на українських землях і були звернені проти польської держави та польських кольтоністів і поміщиків, яких підтримує польська держава, кривдячи тим українське населення. Ті саботажі приписує влада тайній «Українській Військовій Організації». Щодо цього, то треба завважити наступне:

Проти виразної волі українського народу, держави Антанти рішенням з дня 14. березня 1923. р. передали Східню Галичину Польщі, яка зобов'язалася трактувати українців нарівні з иншими своїми громадянами й забезпечити їм вільний культурний та господарський розвиток. Однак, Польща, не звертаючи найменшої уваги на міжнародні договори, перебравши владу в Східній Галичині, від самого початку послідовно й без-

Зелена, пов. Бучач,
фільварок о. о. Васи-
ліян. Здемольована
кухня при ревізії.

пощадно нищить усі культурні й господарські здобутки українців: щось із 3.000 українських державних шкіл народніх, що їх мали українці під Австрією, обернено на польські, розв'язано численні українські приватні школи, зліквідовано українські високі школи та більшість середніх шкіл, українських учителів поперепошено на корінні польські землі, зачинено сотки церков, переслідується українські культурно-освітні, економічні товариства, головню кооперацію, кладеться непереборні перешкоди і для розвитку спортових товариств, зокрема «Пласту», скольонізовано десятки тисяч гектарів землі польськими кольоністами, тисячі українців звільнено з державної служби та взагалі обмежено українцям вступ до державної служби, подібно як і до високих шкіл, заведено насильну польонізацію цілого краю, вичеркнено навіть назву «український», українське друковане слово обмежено цензурою, здушено розвиток політичних організацій, переслідуючи їх та поодиноких діячів за протидержавну діяльність, взагалі заведено режим гнету українства з метою цілковитого його знищення. Зокрема, без огляду на величезний земельний голод українського селянства, польський уряд спроваджує з корінної Польщі бувших вояків і на державний кошт роздає тим військовим осадникам прадідівські українські землі, будує їм оселі, господарства, озброює їх, заохочує кольоністів тероризувати безборонне українське населення й розбивати українські організації. Чи може панувати спокій на такій землі, де горожане одної держави діляться на дві категорії: на людей з правами і привілеями та на людей без прав?

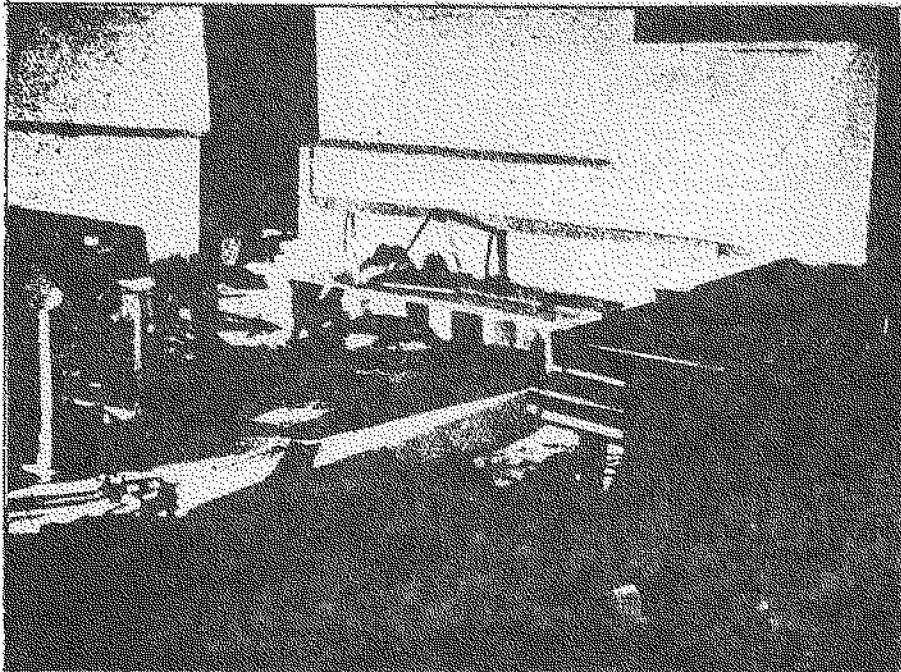
Оця задушлива атмосфера покликвала до життя тайну «Українську Військову Організацію», яка на безправства й терор уряду й собі відповідає терором. Вже десяток років ця організація бореться з польською державою та, піддержуваною польською державою, кольонізацією українських земель.

Однак, коли мова про саботажі, що тревали від червня 1930. р., то треба завважити наступне: за цілий час тревання саботажної акції ніде не зловлено ні одного члена У. В. О. на *гарячій вчинку*. Ще й поготів, польські урядові чинники (воевода Наконечнікоф) у своїх здогадах висловлювали думку, що тільки 50% підпалів можна уважати за діло УВО. З огляду на повище, навіть і при признанні самої УВО до саботажної акції, нема правної основи вважати підпали за акцію УВО, а тим самими когонебудь, кому не доказано *судовим* поступованням участі в саботажах, квати за неї.

Автім од самого початку саботажної акції польська влада переводила *масові арешти* тих, кого запідозрювала в приналежности до УВО та в участі в саботажній акції. І без огляду на те, чи закиди супроти арештованих були оправдані, чи ні, як рівнож чи були оправдані масові арешти багатьох невинних людей, всеж треба признати, що потягнення чи намагання потягнути до карної відповідальности *винних* у протидержавній акції відповідає законіві, який є опертий на індивідуальній відповідальности за злочин. Ніхто не заперече права польському урядові потягати до відповідальности членів тайної організації, коли їх вину суд доведе.

А проте карні експедиції не були звернені проти людей, запідозрених у приналежности до УВО чи в участі в саботажній акції; й то *виключно проти них*, а проти *цілого* українського населення та проти його культурного й економічного дорібку, а поголовне катування всього населення села, від дітей почавши, а на старцях і вагітних жінках скінчивши.

насилування дівчат, рабування приватного майна українців, демольовання культурних і наукових установ, нищення кооператив, од рабунку товарів почавши, а на нищенні книговодства скінчивши, *не мало нічого спільного ні з законною відповідальністю за саботажі, ні з намаганням найти винувників, ні взагалі з законом.* Ба, той факт, що карні експедиції відвідували, й то по кілька разів, села, *де не було ні одного підпалу та ні одного саботажу* (напр., Чернилів Руський, пов. Тернопіль, Швейків, повіт Підгайці, та ин.), а далі та обставина, що карні експедиції продовжувалися, коли саботажна акція давно вже закінчилася, вказує, що «пацифікаційна» акція взагалі не мала ні законного, ні фактичного відношення до саботажів, а звернена була проти *органічної праці* україн-

Винники, коло Львова. Читальня «Просвіти» 13. X. 1930. Обстановка і всі музичні струменти знищені.

ського населення та її дорібку. Що «пацифікаційна» акція не мала на меті спацифікувати, отже, втихомирити відносини в Східній Галичині, завести лад і спокій, свідчить і те, що цілий край обернено в *воєнний* табір, що заведено не тільки фактичний *воєнний* стан, але й режим повного *беззаконня й безправства*, а що більше, випроковувалося відрухову *реакцію підпольних елементів* у вигляді нових саботажів. З другого боку — той маркантний факт, що карні експедиції проти українського населення зачалися напередодні *виборчої акції*, і продовжували свою роботу аж до часу *переведення виборів*, а нарешті, що карні експедиції вимушували од катованих людей, а то й од цілих громад заяви, що вони будуть голосувати за виборчим списком Пілсудского — свідчать, що урядові Пілсудского ходило не тільки про нищення українського національного руху та культурного й економічного дорібку українського населення, але і про *стероризовання українського населення з огляду на вибори*, про відстрашення його від голосування за українські списки.

Погром Українців у Збаражчині.

Нижче подаємо короткий опис одної картої експедиції. Він є типовий зпоміж соток інших подібних описів.

23. вересня приїхала підводою в 6 год. вечера карна поліційна експедиція до *Нового Сєлі*, к. Підволочиськ, коло 130 поліцаїв, озброєних крісами, багнетами, револьверами та наймодернішою зброєю — палицями. По візиті до місцевого постерунку, пішли поліцаї партіями до місцевої корини поляка Качоровського, трохи посплитися та набрати куражу.

Коло 8 год. вечера, вже напідпитку зачали «ревідувати» хату за хатою, де жили українці. Ревізія, а радше погром, полягав у тім, щоб знищити все. Основну ревізію перевели в місцевій кооперативі «Народній Дім» тим способом, що ціле урядження знищили, всі товари порозкидали та все полили нафтою. Крамаря, Володимира Ткача, збили немилосердно. В «Народнім Демі», де міститься читальня «Просвіти»; сокирами порубали підлогу, крісла, шафи з книжками, всі книжки подерли, сцену порубали, куртини і декорації порізали, стіни подунали сокирами, всі портрети понищили, м. ин. великий портрет Тараса Шевченка, Франка, Мазепу, Хмельницького і Шмідтського. Страшна руїна лишилася по ревізії.

Далі переводили ревізії в місцевої інтелігенції: в адвоката Др. Данила Сенюка, агронома інж. Андрія Турянського, місцевого лікаря Андрія Ководинського, у Др. Льва Голінатого, заступника нотаріального, адвоката Др. Івана Каліни та його концепієнта Др. Грицини і в місцевого пароха о. Івана Малюци. Др. Сенюка Д., Др. Голінатого Д. і Др. Грицину страшенно побили при ревізії та ще описли на дворі. Інж. Андрія Турянського взяли на поліцію й тяжко побили у присутности побитих раніше свідків, Ярослава Сокола, уч. VIII. кл. гім., і Григорка Сокола, селянина. Катуючи палицями та прикладами, викрикували поліцаї: «ти кабане, ти бандито хцеш України, ти будувш України, бендзеш бунтовал руского хлопа пшеців паньству польському, ти бендзеш паліл стерти панське і розлепцяє Сурми? ми тебе покажеми як паліць панське стерти! хцеш України то марш за Збруч! ми ці скатуеми же жиць не бендзіш і не умжеш». В помешканні Др. Сенюка позривали підлогу, копали й шукали ось так зброї, а в канцелярії понищили та подерли всі судові акти. У Др. Каліни цілком зламали машину до писання, порозкидали всі акти та знищили канцелярійне урядження. Катуючи людей, викрикували поліцаї: «кому сын терас поскаржице, сейму нема ані послуд ані сенатору, ідзце до пана бога на скаргеу. Адвокатуф наших і сендзюф такжесьме юж вибілі, терас не бендзі кому вам скаргі робіць на нас».

Далі перевели ревізію в манданта др. Сенюка, Володимира Весоловського, та сильно побили його. Підчас ревізії у крамаря кооператива, Володимира Ткача, побили його матір та сестру, Цєню Ткач, і його молодшого брата. Сестрі його порізали народний стрій на кусники. В о. Малюци розвалили всі печі та перевернули хату шкереберть.

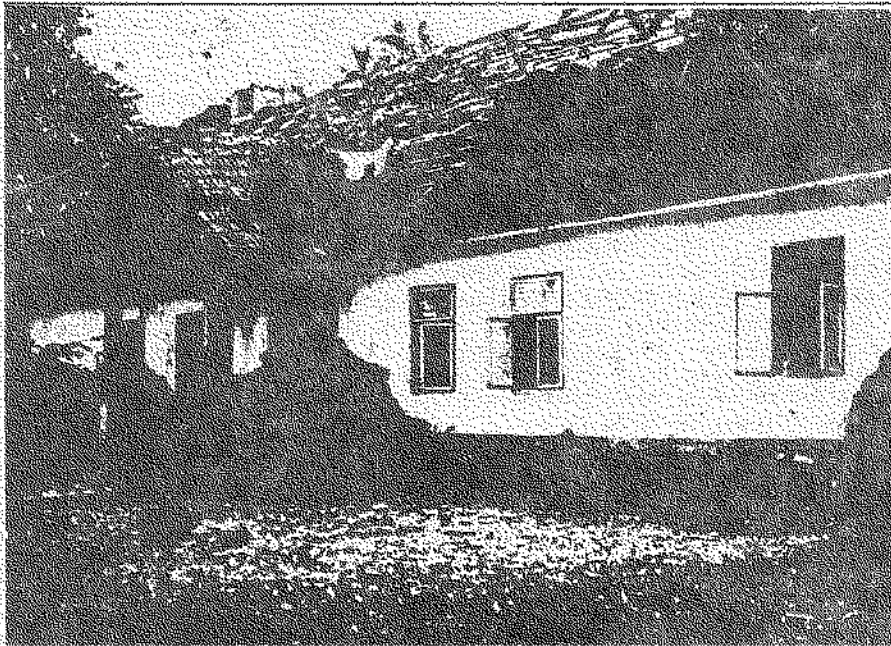
При ревізії нищили майно селян безаощадно, скидаючи все на середню хату та топчучи ногами. Робили саламаху: пірра з порозпорюваних подушок, вишняк, мід, муку, крупи, порізани килими, убрання — все це змішували, а хатню обстанову рубали. Хати та стодоли казали самим господарям розшивати і немилосердно били її при тім, стіжки зі збіжжям казали розкидати і розтрясати сніг за сномом, мовляв, чи нема там зброї. Дощ описля все підмочив і знищив; зерно поросло.

Далі побили селян: Івана Зубка, Петра Москалюка, якого страшенно побили за те, що має сына студента філософії, життя його висить на волоску, його пасєрбїцю, Палямар, так побили, що стратила наслідком того розум та зачала малчити, і тепер бореться зі смертю. Далі побили трьох братів Подтурських: Івана, Ярослава і Євгена; Москалюка; Северина Плогоавку; Маріяна Коменду дуже збили на поліції за те, що був справником кооператива й секретарем «Рідної Школи». У Григорка Гуменюка побито його хору жінку, пасєрбїцю та її чоловіка, латинника Юзпка, якого потім «перепросили»: «а ти пєнєрев чємусь не мувіл з почонтку жєсь поляк, то ці не пошкодзі жєсь троху достал, чєго сєу з німі браташ». Далі перевели ревізію в Варвари Гумеєнєкової, Андрія Вергуна, якого побили з цілою родиною, замкнувши всіх у стодолі, а саме: жінку, двох синів, дочку та зятя; в Івана Мороза, Іщука Петра, Івана Гонтаря, Григорка Сокола, Мєрослава Сокола, Дємка Кривака, Максим Палямара, Петра Тєсєлика, Гната Головінського, Миколи Весоловського, начальника громади Миколи Шуєрана, і в громадського секретаря Берєкити та його синів, Мєрослава й Михайла, Мєєколи Осінчука, всіх їх при тім побили. Далі побили бібліотекаря читальні, Івана Ткача, його жінку, батька і тещу — Шуран, яка є головою «Союза Українок», при тім зламали їй руку та забрали 10 американських долярів, які їй випали з руки.

Ця масакра трєвала в Новім Сєлі до 3. год. ночі. Декому, хто дуже кричав, затикали уста землею й так били далі. Підчас нищення кооператива били деяких членів

управи та викрикували: «ми вам дами кооперативи, ти пся крив хлопе еден з другим, ти еву бежеш до гандлю, тобе тшеба кооперативи, а жид бедни цо бендзе робил, он ест до гандлю а ти пся крив маш працюваць на ролі». Другого дня по масакрі рано дав командант експедиції наказ, щоб усі радні зійшлися до громадського уряду, і сказав до них: «теграз жебисьце ведзели на кого маце глосоваць, як бендзе глосовоне вшистке глоси маце оддаць на листеу паньствовою а ежелі так не зробіце, то ми вам потем еше дашшоу лазьнеу справіми! Ових бунтовнікуф адвокатуф, інжінеруф і ексендуф не слухайце, бо окі вас баламудоу!»

Рано 26. вересня відіхала карна експедиція до сусіднього села *Шельнак*, де в день руйнувала та катувала людей, без ріжниць полу, від тринадцяти літ у гору. Ввечері те саме діялось і в Сухівцях, де день перед тим згоріли три панські стирти,

Зелена, пов. Бучач. Фільварок о. о. Василиян. Здемольована хата. Вибиті вікна біля ганку (означені хрестиками) це вікна каплиці. Дах зірваний. Віче на землі — це піря.

підпалені невідомою рукою, і справників місцева поліція не викрила. Ковали Грицину, з Суховець, який перший прибіг ратувати ті стирти, прибулі улани, стаціоновані в Гвилицях, закували та скатованого забрали з собою до касарні, де далі катували до безтями, буцімто за те, що це він підпалив стирти. Ціле село перекачували і знищили вєсь селянський дорібок. 27. вересня переїхали до *Лисичинець*, де перевели ревізії в кількох селян та в відсутнього тоді управителя школи, Івана Юцишина.

Опісля відіхали до *Шилів*, де зробили страшенне спустошення. Хлопцям і дівчатам наказали одягнути народні строї і примусили їх рачкувати через ціле село, немилосердно при тім катуючи. Місцевого управителя, Борака, збили страшенно та, копаючи його, зломали йому чоботами грудну клітку. Сина його, студента медицини, страшенно скатованого закували і на наказ лютого старости Качковського, сина кудького пєвця, відставили до Збаража. Крім того, видав староста наказ видати двох братів Пастушенків і Плакату Трача, які спаслися втечею; наказ цей дістали їх родичі. В Шилах розгуляні поліцаї справили собі баль, наказавши громаді доставити їм зі Збаража горілки й лікерів, пива, тютюну, ковбаси та шинок. Нєгайно вислано дві фіри, які все це їм привезли. Підчас ревізії ніччю згвалтували та позаражували 30 молодниць та дівчат, які потім їздили скаржитися до старости до Збаража. Недокінчений «Народний Дім» здемольовали, а крім того, залізли на стрих і багнетами попробивали та порізали кожний лист бляхи. Памятник Шевченка цілковито знищили. В кооперативі всі товари повикладали на вулицю, що було ліпшого, то позабирали собі, а решту потовкли та полили нафтою. Катуючи людей, кричали також поліцаї: «клеукайце і зни-

сентайце, же од дзісяй бендзєці поляци!» В Богдана Трача, заможнього та дуже свідомого селянина, все хатне урядження порубали сокирами, не поминувши ані вікон, ані одвірків, його самого так збили, що бореться зі смертю. Шкоди в одному тому селі нарobili приблизно на яких 30.000 доларів ам. По відході їх лишилася руїна, бо навіть стіни в хатах казали людям, б'ючи їх, вирубувати.

З Шилів виїхала експедиція робити погром до *Добромірки*, де побила смертельно др. філософії Павла Козака, з Гуцанок, що скінчив студії в Чехах, начальника громади, Березу Гриця, господаря Березницького та старого Кацавала, замість його зятя, Гевуса Гриця, який спасся утечею. Згвалтували багато молодичь та дівчат. Місцеву кооперативу здемолювали, всі товари поскидали на купу, поляли оливою та нафтою, склепарку — дівчину — згвалтували, потім страшенно били і, роздягнувши до гола, катували й казали качатися в тій мішанині товарів із оливою. Молочарню цілковито здемолювали, ціле урядження побили, понищили так, що з молочарні сліду не лишилося. Читальню «Просвіти» рівнож знищили, ціле урядження поламали, сокирами порубали сцену, вікна, двері, порізали куртину, декорації, та полишили по собі руїну. Голову Читальні, Кальбу, побили немилосердно. Далі збили Михайла Марцінюка, що лежав у ліжку хорий, а матір його, яка його боронила, так сильно скатували, що бореться тепер зі смертю. Перебито та зруйновано ціле село, а тих, що ловтікали, ловить тепер місці поліція та віддає в руки війська — уланів, які стоять у Гнилицях Великих, і там їх, закованих, жакливим способом катують. Ось так із Добромірки забрали вже Гевуса Гриця і сина Гриця Берези, начальника громади. Решту чекають ще муки та каліцтво на ціле життя від побое диких уланів. Добромірка рівнож мусіла представити пива, тютюну, горілки, мяса.

З Добромірки переїхала експедиція 28. вересня через *Гуцанки*, *Лозівку*, *Ободівку*, *Тернопільку*, до *Скорик* і *Медани*, двох сумезних сіл. Тяжко побили тут господаря Пащука Йосифа, знищили йому ціле господарство та ще дерли і рубали бляху з хати. Тяжко любий бореться тепер зі смертю. Одну жінку в положі збили на *смерть*, місцевого пароха, старенького о. Красноперу, сильно побили та знищили йому ціле господарство. Ціле село скатували та все знищили.

В *Медани* діялося те саме. Одну жінку збили так, що від побое померла, як ствердив прчкакадий лікар із Підволочиськ, Др. Фридман. У Медани скатовано управителя школи, Смаляка Петра, і смеритованого учителя, Явноту Миколу, так, що кілька разів сама поліція відливала водою і далі била. Скатованих учителів оглянув повлікааний лікар, Др. Фридман, із Підволочиськ, та сконстатував тяжке ушкодження тіла від побое. В Медани скатували ще дуже селянина Резника та жінку й доньку селянина Осички. Господареві Волод. Шереметі розшили всі будинки та знищили всю хатню обстанову, а він сам спасся втечею. Продавця кооперативи сильно зкатували і при тім змусили його сквинути й знищити українську вивіску на кооперативі й повісити польську. З кооперативи позабирали масу річей, що їм були до вподоби. Катуючи людей, кричали дикі поліцаї: «даць їм України, жеби паментали».

Слід зазначити, що скатувала поліція навіть ті села, в яких зовсім ніяких пожеж ані саботажів не було, а де мирне селянство стереже павських стирт у день і в ночі та робить варту по селі. З тих сіл слід зазначити: Скорики, Климівці, Голошянці, Староміщица і багато інших; їх можна начислити на десятки. В *Староміщици* складалася карна експедиція з війська та поліції, де все понищили та поруйнували як і по інших селах. У *Голошницях* була військова карна експедиція з Гнилиць Великих 4. X. ц. р., яка страшенно скатувала обидві сестри Омереківни, розшила хату Іванові Осінчукові і забрала його з собою до Гнилиць катувати, рівнож забрала катувати до Гнилиць молодого хлопця Смереку. Склепаря місцева кооп. страшно побили, забрали книжку боржників та з нею ходили катувати тих латинників, які є членами кооперативи. Всіх людей видають бити тепер місцеві польські організації і поліція. Підчас експедиції були випадки по деяких селах, що улани привязували хлопців до коней і так б'ючи гальюпом волочили за собою. Були випадки, що варварство поліції доходило до того, що хлопцям та дівчатам, які були повбірані в вишивані сорочки, вирізували багнетами вишивки з грудей, так що при тім сильно калічили. В *Скориках* побили ще місцевого пароха о. Красноперу та знищили йому господарство.

З Медани переїхали до *Кошляк*, де на смерть збили народніх учителів *оєа* посади, Адольфа Шевчука, який від побоею другого дня помер, і Гриця Каміньського. Всіх селян скатовано і знищено їм увесь їх дорібок. Кооперативу й молочарню демольовано так, як і по інших селах. Далі поїхали катувати людей до *Гнилиць Великих*, де ще, крім того, є в казарнях військо. Там били та катували й нищили все, що їм попало під руку. Підчас катування військо окружило село та нікого з села не випускали.

Села, що лежать безпосередно вздовж кордону, карна експедиція тим часом омйнала, щоб большевики не бачили того з другого боку і не довідалися, що по цім боці діється. Але тепер поодиноці заарештовують свідоміших селян та видають уланам. З сіл: Шаснівки, Пяльчинець, Токів, Воробіївки, Пеньковець, Просовець та Дорофівки, а рівно всіх, що повтікали з тих сіл, де вже була експедиція. Патрулі уланів розіздять по селах та нищать деякі полишені ще українські нальси при дорогах. В Новім Селі в білий день військова патруля поздирала вивіски д-ру Коскотинському, місц. лікареві, д-ру Данилові Сенякові. Д-ру Калиті та з аптеці наказали аптекареві скинути український налис.

Тепер військо накладає контрибуції на села, ось так 29. вересня дало наказ. Гнильчак притавити для війська до Гнилиць Великих: м'ясо зі 150-ти курок, 150 пачок «найшпеднейшого» тютюну і по пачці паперців та по 50 гр. для кожного водка, на пиво. Подібні контрибуції та вичувані безправства діються по всіх селах Поділля.

Вандали й варвари.

Доказні описи діяльності ляцьких варварів у кількох сотках наших сіл і міст заповняли б кілька томів друку. Подавши щойно короткий, але суцільний опис карної експедиції в Збарщині, подаємо за чергою з інших описів тільки в'ятки, що характеризують поведінку новітніх вандалів на українській землі.

Бережани.

23. вересня 1930. р. впало до канцелярії і мешкання Д-ра Михайла Західного, адвоката, 40 поліцаїв. У першій кімнаті знищили діловодство філії т-ва «Просвіти», зірвали зі стін, розбили і знищили портрети й образи, ушкоджуючи рами, вродіравили піч, розбили шафу, бюрка з актами, подерли цілу канцелярську регістратуру з процесовими актами, документами, векселями, борговими скриптами; дерли акти на кусні. Мр. прав Володимира Логуса і соль. адв. С. Зільбера роздягли гольцем і, знищивши адвокатську канцелярію, погрожуючи багнетами, приневолити їх підписати незаловнений друк, кажучи, що протокол ревізії самі собі зроблять. Рівночасно у другій канцелярії перевели особисту ревізію у Д-ра Західного, розбили погруддя Шевченка і Хмельницького, знищили вазонки з квітами, здерли зі стін килими, розпорили фотелі, розбили бюрка, поламали крісла, порізали численні фотографії і стінні образи, зруйнували піч, розбили стінний годинник і подерли всі канцелярські акти. З цілого внутрішнього урядження другої кімнати лишився цілим тільки телефонний апарат. — Зовсім знищено повітову бібліотеку філії «Просвіти» в Бережанах. — Рівночасно частина ревізорів ревідували дві дальші кімнати в мешканні, у присутності Ангели Західної. Розбито люстра, креденс, столи, ліжка, крісла, софу, образи; рівно ж знищено килими, ковдра і жіночу та чоловічу білизну. Сестричка Західних, учениця І. класу, вратувала тільки ляльку та буквар, бо під час ревізії тримала їх у руках. Наприкінці ревізії заходилися зривати підлогу, і оден поліцаїв зламав при цьому багнет. Трьох поліцаїв вирішило: «арештованць Західного і даць му лупня». Почувши це, жінка адвоката, що вже втратила все рухоме майно, зімліла і впала на долівку.

24. вересня ц. р. перевела карна експедиція поліції ревізії в мешканні Д-ра Василя Возняка, канд. адв. в Бережанах. Зпочатку «пшодовнік» поліції зажадав од Д-ра В. видачі вибухових матеріалів, зброї й нелегальної літератури. Коли др. В. одповів укр. мовою, що таких річей у себе не має, а тому не може їх видати, оден із поліцаїв кинувся до нього і крикнув: «к... сину, ти вже не научилсєун по польську. Це ту Україна чи Польска?» По тім інциденті провідир експедиції наказав: «пшепровадзіць ґрунтовноу ревізію особистоу і мешканя». Д-ра Возняка ревідовано так: оден із поліцаїв витягнув ножа й поров на нім одяг. Відпорюючи конвір казав «прошеу схилиць главеу, бо не одповидам за нуж». Ревідували зі скрайньою безоглядністю. Одні поліцаї кинулися адирати образи, дивани зі стін, інші викидали всі речі під ноги зі шаф, куфрів і посуд із креденсу: кожний образ або колесо багнетом, або дерто. Навіть родинні фотографії подерли. Подушки і матраци порозривано ножем і кинено на середину кімнати. Д-рові Вознякові понорото або порізано два одяги, бунду, загортку. Навіть понорото діточі убрання. Знищено і подерто бібліотеку. Білизну, викинену під ноги, кропив поліцаїв атраментом. По докопаній ревізії мешкання являло собою образ знищєнця. При відході оден із поліцаїв сказав: «а тепаз пан доктор може то себе одфотографоваць». —

Ревізії переведені карною експедицією 22.—26. IX. 1930. року: Повітовий С. Кооператив у Бережанах (здемольовано), Кооп. Народний Дім у Бережанах (здемольовано), Др. Михайло Західний, адв. у Бережанах, — канцелярія і приватне мешкання (здемольовано), д-р Володимир Бемко — адв. канц. і приватне мешкання (здемольовано), Укр. Бурса в Бережанах (здемольовано ціле урядження й подерто подушки), кооп. у Бережанах, Адамівка (здемольовано), суддя Дзерович, Василь Коцюк, урядник судовий (здемольовано), Осип Ставничий (здемольовано), п. Марія Пашківська (здемольовано), о. Е. Бачинський (здемольовано), О. Замошак (здемольовано), А. Гладш (здемольовано), Загуевич, касієр Народного Дому (здемольовано), о. Чердарчук, катехет (здемольовано), Рудольф Риський (ревізія в склепі, подерто матерії), М. Чуловський (знищено склад галєнтерійний), Антін Крамарчук (здемольовано), Роман Якимів (здемольовано), проф. Тадей Смулка (здемольовано), Метельський, емерит. учитель (здемольовано), проф. Бобяк (здемольовано), Бідула, столяр (здемольовано), Марія Маршицька (здемольовано), о. проф. Дубицький, Білинський, аптекар, др. Лаврівський, Константин Чуловський, проф. В. Гусак, проф. Андрій Бойкович, настоятель бурси (здемольовано), Блюкова, господиня бурси (здемольовано), Михайло Пришляк (здемольовано), мр. Володимир Логун (знищено гардеробу), п. Свистун, урядовець П. С. К. (знищено гардеробу), Маркіян Лада (здемольовано), Ярослав Старух (здемольовано), Нагірний, учитель (знищено річі), п. Кокурулзова, емир. учит., Володимир Кізіма, Михайло Шмуговський (знищено), Марія Самборська, Вородайко, урядник судовий (здемольовано), радник емер. Кордуба (знищено), Лонкевич, директор П. С. К. (здемольовано), Стефан Кудрик, урядник П. С. К. (знищено гардеробу), Теодозія Переса-дівна, учителька Рідної Школи (здемольовано), Березовський, директор П. С. К. (здемольовано), Т-во «БОЯН» (здемольовано), Мішанська Читальня (здемольовано), канцелярія «Рідної Школи» (здемольовано), і салі, де відбувається наука (6 салі) — знищено урядження й підлоги, Каса Позичкова «НАДІЯ» (здемольовано), канцелярія «Со-юза Українок» (здемольовано), «Домівка Пластова» (здемольовано), Кооп. «Базар» «Со-юза Українок» (здемольовано), інж. Мацелінський, Свігурович, бувший старшина УГА (знищено), Салямон Зільбер, ем. суд. уряд. (знищено), Катерина Пересадова (знищено), філія «Просвіти» (знищено книжки і здемольовано льокаль), Петро Сагайдачний (зни-щено), проф. Гриць Бобяк (знищено), Завліньська, вул. Зелена (здемольовано). Заворо-ток, урядник каси хорих (здемольовано). Разом — 64 ревізії. Школи на сотки тисяч.

Рогатин.

24. IX. 1930. р. Ревізії почато з української гімназії, куди прийшло 30—35 полі-цаїв ще вдосвіта. Трусили по всіх усюдах і знищили багато внутрішнього урядження. Були найперше в управителя бурси ім. Тараса Шевченка проф. В. Ратича і в проф. Ом. Бачинського. Потім подалися до канцелярії «Рідної Школи», де перевернули всі акти. З черги перетрусили всіх бурсаків (бурса є в будинку гімназії), попоролі сніжки, подушки й т. д. В одній кімнаті зірвали підлогу. Коли почали сходитися до школи учні і професори, заходилися і їх трусити. Не знайшовши ні в кого нічого підо-арілого, кількох поліцаїв полізало на стрих. Хотів піти з ними і гім. сторож, але його не пустили, а полізали самі. По кількох хвилях вже отали кричати, що знайшли бомбу в отворі комини. Слід зазначити, що 14. вересня ті самі поліцаї перевозили основну ревізію, м. ин. і на тому самому стриху, але тоді там нічого не було. Переведено також удруге ревізію в б. посла Кузика: в нього все знищено дощенту, при чому його і сина двічі роздягли гольцем. Після того його заарештували і відставили до арештів місцевого суду. Ревізія була також і в о. Т. Кудрика, і адв. д-ра С. Гладкого.

Лука Велика, пов. Тернопіль.

23. IX. 1930. р. Зараз по ревізії, не подаючи причини, заарештувала поліція Семена Ляха, Івана Поліщука і Івана Брикайла, яких відвели на постерунок поліції в Мишко-вичих, де всіх їх нелюдськи катували. Один із поліцаїв сідав на голову, другий на ноги, а третій бив по цілій тілі грубим буюком. Арештованих тримали на постерунку цілу добу та що-кілька годин били. Другого дня тяжко побитих відвезли на поліцію до Тернополя. Крім того, побила поліція дуже тяжко громадян, які були на лікарському огляді Д-ра Фуртака в Микуліньцях: 1) Семка Ляха, 2) Василя Звіра, 3) Івана Гладкого, 4) Семка Фостатого, 5) Федька Зінкова, 6) Івана Поліщука, 7) Марію Брикайлову — в усіх них ствердив лікар др. Фуртак тяжкий побій.

Зокрема побила поліція наступних людей (їх стрінули поліцаї на дорозі в селі): 1) Семка Бедрія, 2) Івана Греськова, 3) Івана Фарину, 4) Миколу Рогатого, 5) Тимка Зінкова, 6) Миколу Греськова, 7) Івана Гриба, 8) Кіндрата Комара, 9) Михайла Глад-кого, 10) Івана Зінкова, 11) Петра Брикайла, 12) Семка Комара, 13) Прокопа Брикайла,

14) Михайла Суходоляка, 15) Михайла Греськова, 16) Носипа Греськова, 17) Івана Лучкова, 18) Василя Зінькова, 19) Івана Комара, 20) Стефана Юськова, 21) Михайла Звіра, сина Федька, 22) Миколу Шемця, 23) Федька Брикайла, 24) Онуфрія Брикайла, 25) Степана Зінкова.

Крім того, побила поліція наступних людей по хатах: 1) Стефанію Брикайлову, 2) Стефана Зімовського, 3) Михайла Брикайла 4) Ольгу Брикайлову, 5) Данила Фостатого, 6) Стефанію Брикайлівну, літ 8. 7) Семка Лучківа, літ 8. 8) Данила Лучкова, 9) Теклю Лучкову, 10) Михайла Брикайла, 11) Петра Сікиринського, 12) Олекса Лазута, 13) Володимира Брикайла, 14) Катерину Брикайлову, 15) Михайлину Ляхову, 16) Явдоху Оріховську 17) Мартина Романова 18) Івана Романова 19) Семка Комара, 20) Василя Сцибайла, 21) Теофіля Брикайла, 22) Марію Рогату, 23) Ксеню Рогату, 24) Анну Рогату.

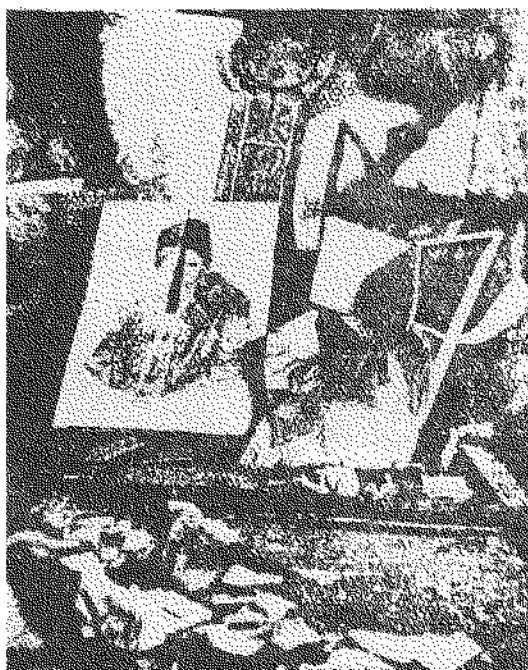
Катерину Брикайлову поліція била кольбами, коли та тримала маленьку дитину на руках. Коли Михайлина Ляхова зімліла від лобю, то поліція виляла на неї ведро води й бігла далі. Семко під час биття лежав у ліжку в гарячці.

Княгиничі, пов. Рогатин.

8. X. 1930. р. у всіх селян понибили вікна, понищено хатню обстанову, перевертано мисники з посудом, порозвалювано печі, знищено керати (в Катерини Емхе і Гладія) та господарське знаряддя, подерто збрання, а головню — вишивані сорочки

Читальня «Просвіти» в Козовій по «ревізії» ляхів.

Княгиничі, пов. Рогатин. Читальня «Про світи» здемольована ляхами.

і святочні строї. Перини й подушки розпоровали й змішували зі соломою. Збіжжя сипали на купу й мішали з вугіллям, бараболею, огірками й капустою. Горшки з молоком розбивали або вкидали до них кіньський гній, часописи й т. д. До Катерини Емхе вправ сержант і, називаючи стару сиву бабусю найпоганішими словами, як к..., вхопив її за груди й термосячи вишпитував про зятя, Д. Кузика. Селяне всі повтікали до ліса, а на господарстві лишилися старі діди та бабусі. Улани різали дріб, крали масло й інші продукти, які тут таки на місці і споживали.

Прошова, пов. Тернопіль.

29. IX. 1930. р. прийшла знова поліція, щось із 80 людей, і почала знова ревізію, починаючи з місцевого пароха о. Євгена Лопатинського. До хати о. Лопатинського увійшло

враз кільканадцять поліцаїв. Повикидали з шаф усі речі на землю, а відтак їх навмисно доптали ногами. Понизчили всі парохіяльні книги та акти, а також і приватні книжки. Розбили церковну касу. Поламали цілковито фортелян та всю хатню обстанову. В парохіяльній канцелярії позривали підлогу та повививали всі вікна разом із рамами. На обійсті розпили стайню. Відтак порозкидали до самого споду стирту пшениці (сто двадцять кіл) і стирту ячменю (70 кіл). Саме тоді й цілу ніч потім була злива, і розкидане збіжжя цілковито перемокло та загнило. В Михайла Тичинського поліцаї розпили всі господарські будинки, в хаті все понизчили, а його самого тяжко побили. В Степана Тарка розпили господарські будинки, все молочене збіжжя перемішали, а хатню обстанову знищили. В Ілька Тичинського розпили хату, в хаті все знищили, збіжжя змішали. В Василя Бадовського розпили хату, все немолочене збіжжя викинули зі стодоли на двір на дощ, у хаті все знищили, побили образи та розвалили печі. У Івана Крамара розпили хату та хлів. знищили збіжжя, а самого побили. В Михайла Сампара, сина Андрія, розпили хату, в хаті знищили одяг, білизну та постіль, а молочене збіжжя, понад 30 кірців, перемішали.

Читальню «Просвіти» знищено цілком: поламали декорації, куртину, гардеробу та взагалом усе, що можна тільки було знищити.

Дрогобич.

Масові арешти й ревізії та заборона вчити в гімназії в Дрогобичі зробили закороту у цілому дрогобицькому повіті. 25. IX. 1930. р. поліція перевела рівнож ревізію в усіх людей, селянських возах і в автомобілях, що відїжджали й виїжджали з Дрогобича. Всіх заарештованих відвели в 12. год. ночі, покутих у кайдани, пішки до станції, віддаленої півтора кілометр., а коли директор гімназії, що був хорий, просив підводи; поліція не дала. На станцію вели заарештованих, подвоє скутих, сто поліцаїв, озброєних на гостро; коли вели заарештованих вулицею, то поліцаї не пустили на ту вулицю нікого, доки не завели заарештованих на станцію. Біля станції зібрався студентів й учні, щоб попрощатися зі своїми, але поліцаї нікого до заарештованих не допускали. Коли прийшов поїзд, і заарештованих почали садовити до вагонів, то зібрана студентська молодь гукувала на честь заарештованих тричі «Слава». Тоді поліцаї почали розганяти студентів, бити їх кольбами від крісів, колоти багнетами і стріляти до людей; багато людей тоді тяжко побито та покалічено. Заарештованих відставлено до в'язниці в Самборі.

Яворів.

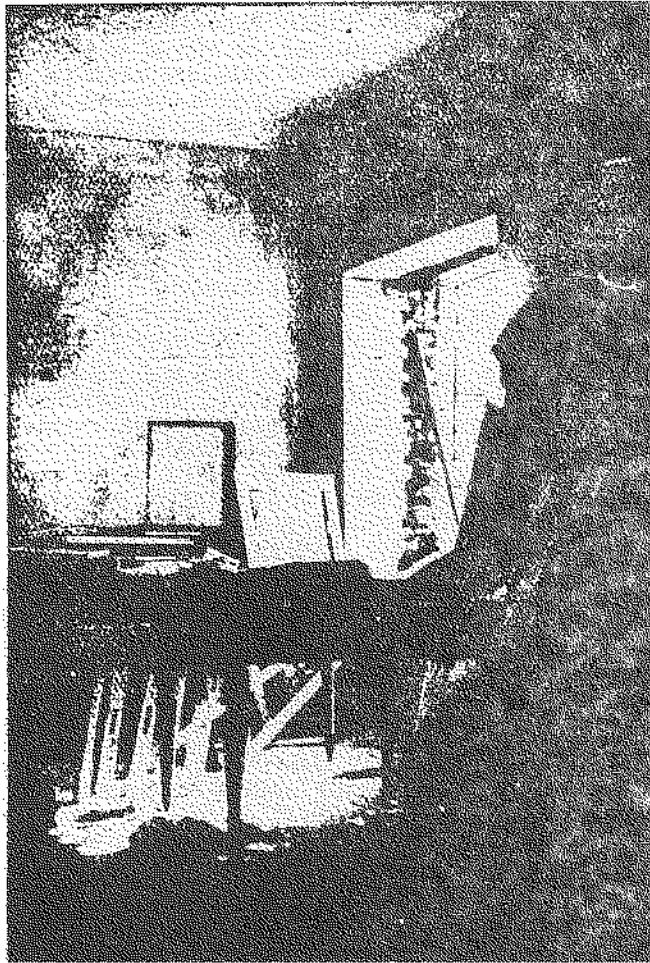
5. X. 1930. р. В ночі побито учня VI. кл. укр. гімназії Горняка Лінду, який дістав 300 гумових палиць, і згідно зі свідченням лікаря др. Ст. Кушніра є в безнадійному стані. Також побито його батька. Несторові Кузничеві, уч. VI. кл. укр. гімназії, розбили голову й казали їсти гімназійну шапку, мазепанку, й з того він збожеволів. Той ж самої ночі схопили Степана Булана, якому дали 150 гумових палиць. У понеділок у 8 годині приїхали авто до Івана Алексевича, маїстра філософії, якого забрали й відвезли до читальні «Просвіта» на Наконечному, де дали йому 150 гумових палиць, а після того неприємного відвезли до міста й викинули скривавленого під трупарню. Рівнож підмали кооперативного діяча з села Молошківичі Герасима, який приїхав до Яворова, і дали йому 150 бичків. Як тільки пронеслися по місті вістка що вже, мовляв, халашть і в місті, то все українське населення Яворова почало тікати до поблизьких сіл.

Васючин, пов. Рогатин.

На хлопців, які повтікали до лісів, зроблено облаву. З поліційними псами вишукували парубків на деревах (там вони ховалися від поліції й уланів), стягли їх і катували нелюдськи. Ліс наповнився зойками, стогонами, а з поля нісся регіт облавників. Тоді забито Михайла Мовчана. В селі скатовано пароха та його жінку. Під час катування людей жінки старшин та підстаршин «брали» в селі потрібний їм у господарстві дріб, масло, яйця, муку і взагалі, що попало під руку.

Виноград Лісний, пов. Товмач.

10. X. 1930. р. постерушковий з Ляцького Шляхоцького, повіт Товмач, Бартечко, прийшов у Виноград Лісний до кузні козала, 19-літнього парубка, Володислава Салінга, і зі словами: «мам цю пташку», кинув його на землю. Коли переляканий хлопець, не дочуваючи за собою ніякої вини, вирвався зпід поліцаїв й почав тікати до хати свого батька, постерушковий Бартечко цільним стрілом із карабіну на віддалі 5 м. важко ранив хлопця в попереk; хлопець до пів години сконав.

Т-во «Укр. Весіда» в
Городенці, 6/Х. 1930. р.
по здемолюванні по-
мешкання поліцією.

Нове Село, пов. Збараж.

26. IX. 1930. р. п'яні поліцаї налетіли на хати господарів і, не питаючи нічого, били людей де попало. Вімлілих відтискали водою, одні потерувкові відходили, приходили інші й били далі. Тяжко збиті прохали не мучити їх, ліпше забити. Поліцаї наказали селянам в одну мить порозбивати хати і господарські будинки та порозкидати стіжки своїх сусідів, обіцяючи за це заплатити; по скінченні роботи платили нагаями. По тій заплаті наступила присяга, під час якої наказано людям клякати й повторювати такі слова: я с..... на Україну.

*

Гайворонка, пов. Підгайці.

20. X. 1930. р. пополудні улади зробили збірку цілого відділу коло церкви і з сокирами, мотиками та бучками під командою офіцерів і підофіцерів кинулися до церковного дому й почали розбивати двері, вікна, а відтак вдерлися до кооперативи, порозкидали все й понищили, а в молочарні порозбивали нові, щойно перед місяцем привезені, молочарські машини, кружлівку, масничку, столову вагу й инше приладдя. В кооперативній пивниці розляли нафту й, кидаючи до середину ручні гранати, запалили. Ввечері улади уладили забаву з музикою й танцями, на яку силоміць стягали музиків і дівчат.

*

Манастир, пов. Ярослав.

В суботу 13. вересня внали польські «стшельці» зі сусіднього села Налишківич на село Манастир, Ярославського повіту. Було їх щось 30, озброєних револьверами, крісами і ручними гранатами. Напасники почали на вулиці села стрілянину гострими

набоями, що тревала майже годину. Було це перед 9. год. вечера. Мештанців села це так налякало, що кожний ховався, де тільки міг, щоб уникнути бандитської кулі. Щойно коли дещо втихло, почали виходити люди на вулицю. За хвилину розлягся розпачливий зойк, це кричав Іван Петрига, що приїхав возом, щоб забрати з вулиці трупа свого 22-літнього брата, вбитого «стшеляцями», Михайла Петриги.

Мости, пов. Жовка.

16. X. 1930. р. у Мостах відділ жовківських кінних стрільців в. п. змасакував реставратора Михайла Олійника, підстріливши його перед тим; лікар д-р Чибачевський стратив надію вдержати його при житті. І досі Олійник не може розмовляти. Били його 2 старшини й сержанти (хор. Козловські).

Звенигород.

13. X. 1930. р. Нарешті зловили місцевого дика Кирила Читайла та ще Дмитра Поваленого (коло 60 літ), запровадили до stodoli Марії Литвин і там їх катували. Крім того, коли наганяли людей з поля, то піймали учня 8. класу гімназії в Рогатині, Степана Дзюбала. Улан скочив на нього конем, колов списом; потім наїв притомного відвезли до села. В середу вночі, по відїзді карної експедиції, вибухла в читальняному будинку бомба, яка знищила цілу сцену, завалила повалу і вигнула дах. Будинок цілковито знищений, стоять лише стіни та й ті пошкоджені. Люде оповідають, що тої ночі наїхала з Гайв фіра, синилася перед читальнею, а потім швидко відїхала в той бік, звідки приїхала. Після цього, за яких 15 хвили, наступив вибух.

Горбків, пов. Сокаль.

В Горбкові, де стояло військо з дні (1.—4. X. 1930.), тяжко побито Марію Василевську, Петра Василевського, учня Володимира Василевського, Олену Василевську й Петра Василевського, сина, при чому жовіри намагалися звалувати Марію Василевську, а коли вона боронячися обхопила руками стові і цупко за нього трималася, збили її так тяжко, що вона лежить дуже хора; в небезпека, що вона збожеволіє. При тому Петрові Василевському, що біг боронити Марію, повикручували руки і так тяжко побили, що він лежить хорий із трьома ранами на голові. Далі тяжко побито Яцка Цюру, Гната Куханьчука, Марію Олеськову й її дочку Катерину, Петра Сича, Тимка Куріка, Павла Клеваниця і ще кілька десятків людей.

Підсоснів, пов. Бібрка.

Побито багато людей і стягнуто контрибуцію. Люде, тяжко побиті карною експедицією 14. полку уланів 10.—15. жовтня 1930. р., з громад: Серинки, Лани і Столи (колонія бобрецького повіту), приїхали 14. жовтя ц. р. на 20 фірах до Бібрки, на судовий огляд.

Прикре було вражіння, коли тих 20 чоловік, обв'язані, оббандажовані й чорні, як земля, скривавлені лежали ниць на перинах і подушках, немаче трен якогось шпиталя їхав через місто. Ціле населення міське обступило їх, але місцева бібрська поліція почала розганяти глядачів та грозила побити кожного, хто наблизиться до фір. Відтак всі фіри з побитими заїхали до суду, але слідчий суддя Вітгнер і президент суду відмовилися зробити судовий огляд, кажучи, що наказом прокуратора окружного Львівського суду заборонено переводити огляд, бо бобрецький суд, як цивільний, некомпетентний стверджувати побиття, що його зробило військо, а компетентний це робити лише польовий військовий суд. Ось так не могли побиті ствердити судово побиття і відїхали назад домів.

Рівнож і приватні лікарі такі застрашені карною експедицією, що відмовляються навіть подавати лікарську раду побитим.

Комарів, пов. Сокаль.

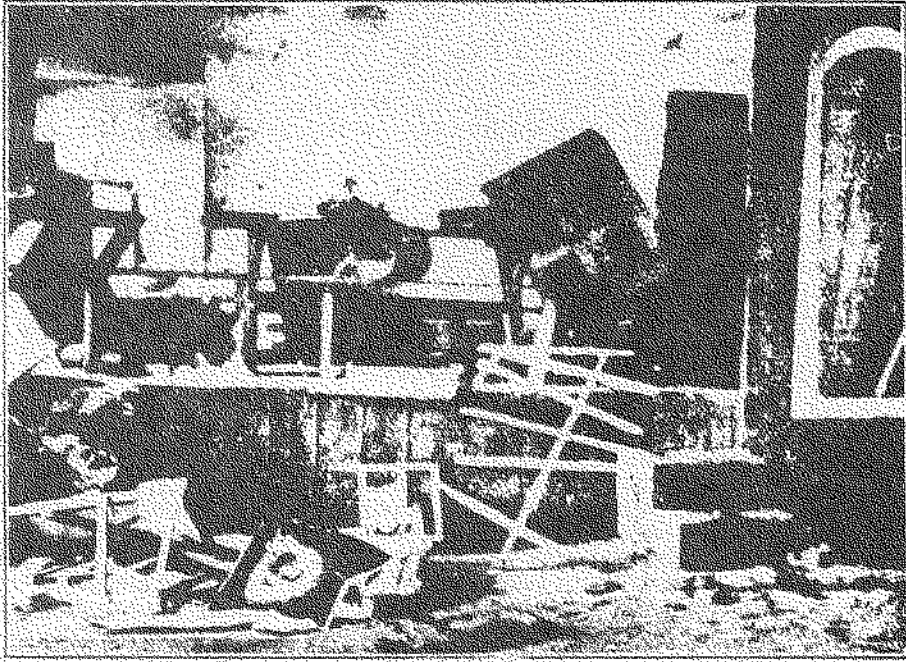
29. IX. 1930. р. В Комарові уладив відділ кінних стрільців погром. Побито тяжко Михайла Антонюка, Стефана Антонюка, Павла Башука, Василя Костюка, Володимира Дідича, Стефана Купреньчука, Василя Ворону, Василя Костюка, с. Гаврила, Стефана Костюка, Митрослава Шурмяка, Івана Шурмяка, Михайла Кіндратюка, Петра Ребриня, Івана Поводу і Омеляна Ничая. Найтяжче побито склепаря кооперативи, Митрослава Шурмяка, якому латою від паркану з цвяками, подіравлено в кількох місцях голову. Здемолювали читальняне урядження й цілковито знищили читальняну бібліотеку, а це була одна з найбільших сільських бібліотек у повіті.

Боків, пов. Підгайці.

Улани, що перебували в с. Боків, 4. X. 1930. р., взяли Зіновія Фурдея до ліса, щоб показати їм місце, де прихована зброя. Він, очевидячки, не міг знати місця й повернувся до дому. Пізнім вечером його знову відвели до ліса, де він і загинув трагічною смертю від революційної кулі, як це описала ствердила судова комісія з Підгайці. Зіновій Фурдей, 19 років, мав 4 гімназійні класи, був світлим промінем серед молоді. Керував аматорським гуртком і був дуже добрим матярем. 25. травня ц. р. був заарештований разом із студентом Василем Галіним у зв'язку з підпалами. Просидів сім тижнів у Бережанській тюрмі, звідки за навцію (500 зол.) виїшов на волю.

Чижиків, пов. Львів.

15. X. 1930. р. в 9. год. рано привікала експедиція 14. п. уланів, кількістю в 160 людей, під командою ротм. Тадея Валковського. На село наступали розстріляною та

Читальня «Просвіти» і бібліотека в Чижикові, по відході ляхів.

стріляли на село. Люде почали втікати з села, а старшини і улани доганяли їх, били та визали їм руки. Пор. Адам Каліш підіхав на 3 кроки до Степана Паранька, літ 14, витягнув револьвер і вистрілом поранив його в живіт та в руку.

Селиска, пов. Бібрка.

12—17. X. 1930. р. Наклали контрибуцію і багато людей тяжко побили. Капраль 14. полку уланів, Владислав Родзінскі, вистрілом із карабіну вбив Дмитра Підгірного, з Селиск, який утікав разом із иншими від карної експедиції.

Гиновичі, пов. Бережани.

Староста Кочиски видав 11. X. 1930. р. розпорядок розкопати могили січових стрільців, що впали в березні 1917. та 1919. р., а саме могили: Осипа Легенька, Львів, вул. Петра Скарґи; Онуфрія Сметанюка, з Коломийщини; Степана Дзери, з Бабинця, пов. Рогатин; Чередушака, з Дрогобищини, й четаря УГА, що впав 17. червня 1919. р.

Девятники, пов. Бібрка.

Командант постерунку поліції в Соколівці зажадав через громадського писаря в Девятниках, Антона Кубія, щоб громадська рада в Девятниках зробила постанову,

що розвиває в селі кооперативу, читальню «Просвіти» й «Луг», янакше прибуде ще раз карна експедиція.

Бережани.

У вівторок 23. вересня в 1. год. 37 хв. до пол. прибуло до м. Бережан коло 300 поліцаїв. Перші свої «подвиги» виявили вони на вулицях міста, побиваючи масово зовсім спокійних перехожих. Враз заповнилися вулиці втікачами. Всі бігли в напрямі торговиці, де саме відбувався торг. За хвилинку впала туди й поліція і не розбираючи масакрувала кожного, хто попав їй під руки. Особливо масакровано тих, що мали на собі вишивані сорочки. Їм відривано квітвири від сорочок, силоміць виривано вишивані нагрудники, ясно роздаючи тяжкі удари. На торговиці зчинився шалений крик і плач, та ще хтось пустив вістку, що «горить!», і справді, над обрієм піднеслися важкі клуби диму. Повсталала жахлива паніка. Все втікало домів як-найблизчою дорогою, попадаючи під руки озвірілим поліцаям.

Косів.

10. X. 1930. р. переведено ревізію в кооперативі «Союз Промисловців Гуцульщини», і хоч поліція нічого не знайшла, всеж заарештувала керманіча Михайла Горбового. Протестуючи проти безправного арешту, М. Горбовий почав 16. IX. толодівку, жадаючи тим звільнення або доказу вини. Голодує вже 9 днів, бо суд легковажить його домаганья. Він уже готується до смерті.

Дрогомишль, пов. Яворів.

До Дрогомишля прийшла карна експедиція в четвер 9. жовтня 1930. р. Уже перед тим втікло багато людей до лісу; експедиція була всіх тих, які на селі попали їй під руку. В кооперативі знищено цільовито товар, а вночі з четверга на п'ятницю знищено цілий будинок до підвалів.

Глещав, пов. Тереховля.

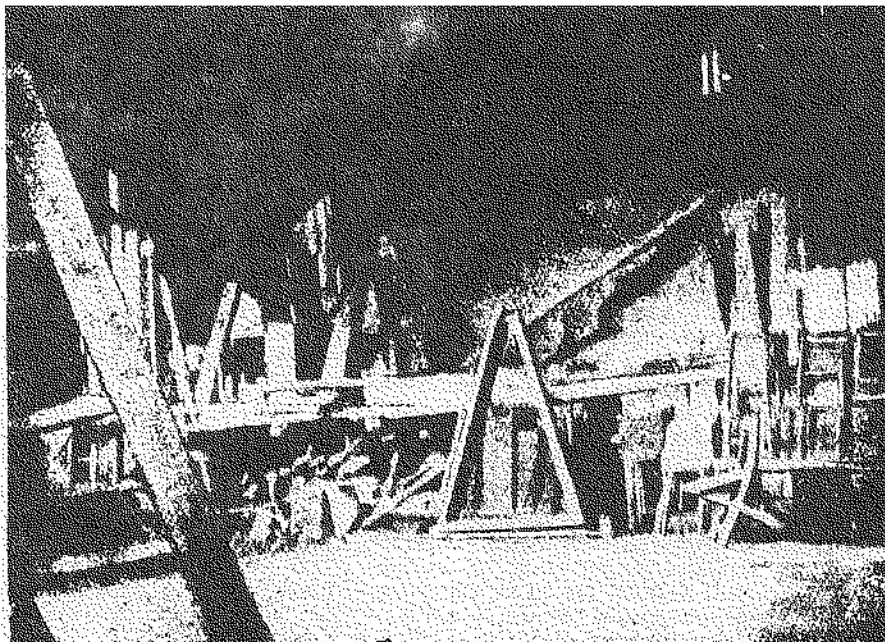
1. жовтня прийшли до Глещави дві екадрони 9. полку уланів із Тереховлі, саме 3. і 4., під ком. пор. Войтовича і Юцака. Частина під командою Юцака впала до чит. «Просвіти», щойно викінченої (коштує дим понад 5 тисяч доларів), потім знищили кооперативу, забираючи що можна, решту ж — сіль, нафту, цукорки, перець, яйця — помішали до купи і вилили туди оливу, оцет, чорнило й т. д. Шафи поломали, в касі сокирою побили всі три замки, бо не було ключа під руками, а гроші забрали на очах громадських урядників (Вілопицький Федір). Як із тим покінчили, то заходилися коло вікон і повибивали в цілім будинку шибки, в бібліотеці всі книжки порвали на шматки. В шафі, де були струменти церковної оркестри (16 струментів) зробили так: гелікон, що коштував 80 ам. дол. порубали сокирою, 2 тенора і корнетку також побили сокирою, бубон подерли. Вазонки з зіллям побили й повикидали, декорації подерли й поламали, всю оздобу й образи побили, лавки поламали, а погруддя Шевченка товкли о підлогу, доки не побили.

Крива біля Козової.

5. жовтня 1930. р. околo 14,30 год. прийшли до хати Олександра Наконечного виводця Мазевскі і постерунковий Чулковскі. Його жінка, не прочуваючи нічо злого, відповіла, що чоловік пішов до села (Наконечні мешкають на мазурській колонії). Околo 15. години стрінув Наконечного в селі постер. Чулковскі з Конюх, приділений до слідчої поліції в Кривім, і сказав: «Прошу зі мною до читальні». Під читальнею стрінули «виводця» Пастернака, який наказав завести Наконечного до імпровізованого поліційного арешту, віддаленого яких 20 кроків од читальні. Там потрусив його поліцай Чулковскі, шукаючи зброї і віддав під догляд двом там присутнім поліцаям, з яких один називався Войцех Островскі з Раю. Крім згаданих поліцаїв, були ще там: Петро Костів, студ. філософії; Михайло Галаса, абсольт. гімн.; Василь Орляк, селянин; Степан Волощук, селянин, всі четверо з Кривого, і Атаманчук, селянин із Ценева, четверо останніх були дуже побиті, а за хвилину привели Івана Мицишинна з Кривого, якого поліц. Островскі зараз же, як той увійшов, ударив в лице.

Хтось дав знати жінці Наконечного, що чоловіка заарештували. Вона вибралася в дорогу до Кривого, довідатися, що сталося. Тим часом Наконечний побачив з арешту сусідського хлопця, що йшов до дому, покликав його, передав йому свою палицю й наказав переказати своїй жінці, що він заарештований. Стрінувши дорогою згаданого хлопчину, Наконечна взяла в нього палицю. Коли вона прийшла до арешту, зашита

поліціантів: «котрий із вас командант?» На це поліцаї відповіли: «комісар є у читальні». Жінка подалася туди. Там вона побачила 5 «вивядофців» і 2 поліцаїв і анова поспитала їх про комісара; вони вказали їй на «вивядовця» Владислава Врубля, що це ніби комісар. Наконечна попрохала його пустити чоловіка до дому. «Вивядовець» Врубель одповів, що йому не хочеться та що те все його не обходять, а решта поліцаїв почали глузувати, почім «вивядовець» Маєвські вхопив брутално жінку за ковнір, копнув ногою і викинув за двері. Жінка, хора на серце й нерви, почала на вулиці плакати, а поліцаї, повиходивши з читальні на двір, глузували. Цю сцену побачив Наконечний і попросив поліцає Островського дозволити вийти і заспокоїти жінку. Одержавши дозвіл, вийшов, а з ним поліцаї Островські з крісом як ескорта. Коли поліцаї, що стояли під читальнею, побачили це, то всі побігли до них; жінка обхопила чоловіка руками

Нутро читальні «Просвіти» в Стрільчу. Знищення підчас ревізії, 2/X. 1930.

за ший. Поліцаї і «вивядовці» прискочили та одні почали Наконечного бити по голові, крижах і попід ребра, а інші били жінку, намагалися відірвати одне від одного, з того ачинилася метушня, і в тій метушні хтось із поліцаїв адіймив палицю з руки жінки і хотячи, вдарити нею Наконечного або його жінку, вдарив по голові «вивядовця» Врубля, який по тім ударі сів на землю й почав гукати до решти поліцаїв: «беріть її, беріть її, інквізицію дайте». Тоді затигли Наконечного до арешту, де поліцаї Островські вдарив його прикладом у груди під саме серце, і він зімлів удруге; а поліцаї Домговські з Бережан, ухопивши жінку за шотку, затигнув її до читальні, гучаючи: «Ту psiakrew kugwo, ja ci juz dam!» Приволікши свою жертву до читальні, почав її бити пистуком по голові, а відтак вирвав із її рук парасолу й бив нею де попало, аж поки не поламав її, а тоді вдарив пистуком межі очі. Жінка впала непритомна на землю. Поліцаї Домговські, побачивши калюжу крові, витяг із печі попелу та засипав калюжу й ногами затер. Коли жінка лежала зімліла на землі, прибіг нижшом поліцаї Войдех Островські і вдарив її крісом по ногах, кажучи: «masz ty, psiakrew, kugwo!», і вибіг. Омлілу жінку лишив поліцаї Домговські в читальні, а сам вийшов. Коли жінка опам'яталася, сіла на лавку. В ту мить увіходить якийсь «вивядовець» (молодий високий блондин), підходить до жінки, біля якої лежала її ручна торба, й, беручи ту торбу, каже: «ta psiakrew kugwa ma rewolwer», але, не знайшовши в торбі нічого, вдарив жінку в лице і в груди й вийшов. Потім прийшов поліцаї Домговські знов, але вже з палицею, й почав жінку бити палицею куди попало, найбільше по голові. Жінка впала непритомна на землю, а він бив її й далі на землі. Підчас того биття, з'явився десь у читальні поліцаї Василь Чулковські, вхопив нещасну за одну ногу, задер її високо вгору, зачerkнув тою ногою півколо, а потім кинув кажучи: «роздери

курву як жабу!». Від того дістала жінка кровотоку, а поліцай Домговські вдарив ще раз лежачу на землі палицею по голові, тоді жінка стратила притомність цілковито. Коли спам'яталася, то вийшло до читальні ще 5 «вивядовців», а саме: Владислав Врубель, Н. Маєвські, Ігнаци Пастернак і ще двоє, всі вони кинулися бити жінку утретє. Били де подало, а «вивядовець» Врубель ударив жінку п'ястком, у якому було щось тверде, у плунок, а в цей мент поліцай Домговські ударив ззаду жінку палицею по крижах так, що вона впала горілиць і стратила притомність втретє.

Очутившись, збита, знесилена, перестрашена, майже божевільна, побачила вона сімох чоловіків (5 «вивяд» і 2 поліцаїв), що сиділи коло стогну, лампа була засвічена; вона сіла, бо встати не мала вже сили, схопилася за голову руками. Тоді «вивядовець» Врубель сказав: «Чи знаєте, що ви зробили? Ви зробили мені тяжке ушкодження тіла, ви перешкодили мені урядувати» й т. д. Жінка відповіла (клячучи, бо на ногах стояти не могла): «Я вас не вдарила». Поліцай Домговські на це крикнув: «Кажки, курво, що вдарила!» За хвилину частина їх вийшла з читальні, а залишилися 2 вивяд., які оглядали бравнігги. Один із вивядовців (молодий блондин) сказав: «Якби так впакувати її кулю до лоба» (при тому вказав очима на лежачу на землі жінку) і... необережне поводження зі зброяю... По цім обидва вийшли.

Тоді увійшов поліцай Домговські, сильним електричним рефлектором освітив лежачу на землі жінку, підійшов, нахилився над нею, і відтак устроїв руку за п'язуху і стиснув жінці груди. За хвилину ввійшов «вивядовець» (блондин).

Вивяд. Пастернак запропонував Наконечній ити собі до дому, але жінка відмовилася, кажучи: «Я хора, збита, мій чоловік заарештований, вдома нема нікого. Ні! Коли збили ви мене й мого чоловіка, то приставте мене до Бережан». 6. X. 1930. р. коло 8. год. рано приїхали фірси, вивнесли Наконечну, поклали її та ще 5 інших заарештованих на фіри і повезли до Бережан до в'язниці. В тюрмі жінка почала гарячкувати і вже й запричастилася Найсв. Дарів, бо була вже дуже близька до смерті. А те міцний її організм переміг, і їй полекшало. А коли, на її бажання, прийшов лікар д-р Лазрівський, то сконстатував у неї тяжке ушкодження тіла. 8. X. 1930. р. слідчий суддя Надаховські звільнив її з в'язниці. Якраз 8. X. 1930. р. відвозили Наконечного до тюрми. Він скутий, зімлів, коли побачив збиту і скатовану жінку: ціле її тіло було спухле, наче колода, а коли вона зійшла з фіякра, щоб з чоловіком привітатися, то піддержував її візник, бо сама стояти не могла.

11. X. 1930. прийшов до Наконечної поліц. Яськевіч із Козової і сказав, що до читальні у Кривім приїхав слідчий суддя і просить, щоб вона туди приїхала. Вона, поліцала, але коли ввійшла до читальні, то замість судді побачила всіх своїх катів-поліцаїв. Врубель жінці заявив, що на припорушення прокуратури в Бережанах він має приставити її до бережанської тюрми, а що в їх домі відбудеться основна ревізія. І так сталося. Жінку привезли до Бережан до тюрми.

12. X. 1930. рано прийшло до хати Наконечних 4 «вивядовців», 9 умундурованих поліцаїв і 18 людей, зігнаних поліцією із Кривого, і почалася ревізія, яка тривала до 5. год. пополудні. Дім із господарськими будинками являє собою тепер образ цілковитої руїни. Гребінка з 20 м. стодоли скинена, стодола опорожнена цілковито, себто, коло 50 кіп соломи на дворі, скриню зі збіжжям поламано, а збіжжя висипано на землю, хлібову піч і кошик розвалено вшент, подерти жіноче футро, кримську шалку, змішали всіляке насіння городовини з пірр'ям і сміттям, до керниці налляли терпентину, лякєру, оливи і ще Бог ана чого, 12 уликів поперевертали, рамцята поломали, і вощину знищили, шкіряне сідало на візку перетяли ножем, на стриху порубали глину, аж попукала стеля. Забрали далі 2 льорнети, ліхтарку, залізний дрючок, електричний дзвінок і дрїт до нього.

Коли Наконечні вернули з тюрми, то мазури, давай що-ночі обстрілювати гострими набоями їх господарство. Мазурські вигукки, стрілянинку, глузування, погрози можна було чути що-вечера. Нюдної ночі не було спокійної. Переказували навіть Наконечному, що прийдуть зі «Отшельцями» до дому та його застрілять. Наконечний ходив на постерунок зі скартою, казав при нагоді поліційним патрулям, але це нічого не помагало.

4. листопада 1930. р. в 9.30 год. вечера напали на Наконечного 6 мазурських хлопців на його власнім подвіррі, стрілявши до нього двічі з револьвера. Про це доніс він судові, але хлопці як ходили, так і ходять, а смерком обстрілювали дім далі.

Гірше звірів.

1.

Вікно, пов. Городенка.

Переведено «ревізії» в Івана Кобилянського, с. Гриця, дяка Жука, Осипа Семенюка і Петра Гевюка, с. Степана. Останнього цілковито знищено, при чім поліція згущалася над ним, змушуючи його бити поклони і хреститися перед польським орлом та цілувати кони в зад.

2.

Звенигород, пов. Бібрка.

Відділ 14. полку уланів перебував на селі протягом 2 днів (15. X. 1930). Стягнуто контрибуцію й побито людей. Тут зайшов такий випадок: ученик 7. класу гімназії, Стефан Дзюбак зі Звенигорода, побачивши карну експедицію, що зближалася до Звенигорода, почав зі страху разом із Василем Закаліком утікати в поле. Кількох уланів, побачивши це, кинулися їх здогоняти. Тоді вони випрягли коні з фіри та почали тікати верхи. Але їм не пощастило це, бо один із тих уланів дігнав Стефана Дзюбака й затримав його, а на Закаліка намірився вже з карабіну, щоб його застрілити. Тоді Дзюбак не допустив до стрілу. За це улан зі злости кинувся з витягнуеною шаблею конем на Дзюбака. Дзюбак утік від роздратованого вояка конем яких пів години, аж поки знесилений не впав до рову. Тоді улан вскочив конем на нього і копитами потоптав йому голову, груди й ціле тіло, а відтак почав бити шаблею по голові й цілим тілі. Вже неприємного привезли його до села. 3 дні він лежав неприємний. Лікарі не мають надії на його одужання.

3.

Добромирка, пов. Збарж.

25.—28. IX. 1930. у Малакки Олійникової, 60-літньої жінки, розбив поліцаї слоїк із конфітурами та казав старій жінці заголитися й мастити конфітурами полові органи. Жінка зі страху це зробила, але це не подобалося поліцаєві; і він сам узяв сікач, набрав на нього конфітур і обліпив ними полові органи старої жінки.

4.

Лісники, пов. Бережани.

В Лісниках поліцаї присікався до Танчака, що той, мовляв, не має чистого сумління, бо не дивиться просто в очі, і за той «брак чистого сумління» бє його. Танчак тоді дивиться ясно в очі поліцаєві, а той бє його знов, кажучи: «дивіться, він

мені погрожує!». Танчак звертає зір у стелю. Поліція тоді пристає дрябину, каже Танчакові вертати діру у стелі, — «бо там щось мусить бути», а тим часом, як той вертати діру, поліцаї із товаришами обкладають його прикладами крісів.

5.

Петриків, пов. Тернопіль.

Побито тяжко кольбами й колами 57-літнього емеритованого вахмайстра бувшої австрійської жандармерії, Матвія Мігріngu, крамаря кооперативи, якого примушувано на подвіррі співати соромницьких протинукраїнських пісень і танцювати. Коли той, хоровитий старець, цього не хотів робити, штовхали його кольбами в полові органи. Крім нього побиті: Петро Барчишин і його жінка Анна, Михайло Стець, Василь Суслю, батько, Василь Суслю, син. Омелян Наконечний, Володимир Лучків. Теофіль Середа.

6.

Гранки-Кути, пов. Тернопіль.

У Гранках-Кутах побили 24. вересня м. и. Михайла Вітрового. Казали йому: «то маш за «Ще не вмерла Україна!». За кожним п'ятим буком він мусів кричати: «нех жие Польска! нех жие Пiлсудскі!» В тім самім селі викрутили одному господареві руку, бо добровільно не хотів покластися на землю.

7.

Должанка, пов. Тернопіль.

Підводчиків із Домаморич, які привезли поліцію до Должанки, 24. IX. 30., та підводчиків, які вже чекали, щоб одвести поліцію до иншого місця, поставила поліція в два ряди, обличчям один до одного, і казала бити одні одних взаємно по лиці. Потім устала поліція всіх в один ряд і наказала всім полягати на землю та лігати рачки до поблизької річки, при чому поліція била їх нагаями. Під час переїзду на підводах із Должанки до Петрикова поліція била підводчиків кольбами по голові та по плечах.

8.

Шлятинці, пов. Тернопіль.

3. X. 1930. р. військo та жандарі побили Івана Шкуду (при тому жандарі казали цілувати себе в руку), Миколу Сердюка, Корнилового сина; било військo та казали кричати: «нех жие Польска!» Івана Сердюка, Стелана Лабатого, Івана Чоловічка, Павла Музія, Федька Плаксу, Павла Ла-

батово, Степанового сина, літ 11, при чому казали хлопцеві молитися по польськи, а коли він не вмів, то били, Явдоху Балабан, літ 60, Марію Середюк, жінку Миколи, Михайла Гримака, Давида Маличка та ще багато інших.

9.

Кутківці, пов. Тернопіль.

25. IX. 1930. р. поліція тяжко побила Михайла Гайду, Федька Бартецького, Василя Тераза, Степана Струтинського (має поламани ребра), Костя Кутового, Грися Зазулю, Марію Куккурудау, Явдоху Гайда, жінку Олексю, та інших. Підчас нападу поліції на село дуже багато людей повтікало до лісу, де днювали й ночували протятюм кількох діб Кооперативу й читальню знищили цілковито. Підчас свого побуту на селі поліція мала позакривані службові числа на шапках.

10.

Лозівка, пов. Збарж.

25.—28. IX. 1930. р. В Лозівці знищено руками селян під ударами нагаїв пам'ятник Шевченка, при чому змушувано селян казати образливі слова на Шевченка та Україну, а не знищенні пам'ятника поліція говорила мзуваючи: «Нема вже Шевченка, поїхала Україна».

11.

Добромірка, пов. Збарж.

25.—28. IX. 1930. р. Віта Гриця Березу бито за Україну, кооперативу, Просвіту, молочарню й за сина, що втік од поліції, одмірюючи йому за кожну провину по 25 бучів. Опісля тяжко збитого виведено в худобячий цвинтар. Поломані ребра свідчать про те, що мав він дістати ще й кілька прикладів. Михайло Марцінюк лежав тяжко хорий. Приказано йому зібратися, виведено до кухні й бито. Мати побитого хотіла була ратувати сина, але і з нею зробили те саме. Рівнож побито і старого батька.

12.

Микулинці.

Проти ночі 30. вересня 6. р. невідомі висадили в повітря пам'ятник поляглим українським стрільцям у Микулинцях. Вибух наступив у 8. год. вечора, а другий у 1.30 хв. ночі. Чотириметрову стіну пам'ятника рознесло на кусні, а статую розбито молотами. Наступного дня знайдено під уломками кілька метрів запального гною від міни й ключики, що їх ті не відомі загубили. По місті цущено пістку, що грім знищив пам'ятник!

13.

Станиславів.

Першим ударом, а радше ластівкою пацифікаційної акції на станиславівському терені було тут замкнення народної школи ім. Шашкевича, гуртка «Р. Ш.», яка гарно розвивалася, бо, напр., цього року мала вона 270 учеників. І враз — наскок поліційного відділу, ревізія, конфіскація всіх шкільних актів, опечатання шкільного будинку, і діти розбрелися на чотирьох вітри.

14.

Дичків, пов. Тернопіль.

15. IX. 1930. р. на вигоні побили тяжко кольбами та буками Іайдора Павлуся, Богдана Пруса, Павла Пятківського, Дмитра Нетку та інших, Усі, яких били, літали найменше по 50 бучів. Другого дня побило військо Омеляна Українця, 16-літнього хлопця, якого били кольбами та буками та видирали волосся з голови. Цього хлопця водило військо під хрест, поставлений у пам'ять 10-ліття повстання Польщі, і там знова били та питали: «Чи хлещ України?». Крім нього побили тяжко Володимира Павлуся, Василюка сина, літ 17, Володимира Хомяка, Миколу Пятківського та інших молодих хлопців за те, що були членами місцевого «Лугу».

15.

Глещав, пов. Тереховля.

1. X. 1930. р. по виїзді уланів зі села двох з них вернуло назад та підклали вогонь під господарські будинки Івана Коломийця, голови місцевого «Лугу». Це було в середу, і від середи аж до неділі що дня горіло у свідоміших українців. Ось так була пожежа в Василя Накураша, Степана Пододворного, Миколи Пододворного, Івана Пододворного та Ілька Михайлюка. Виїзджаючи з села, забрало військо з собою 12 возів харчів: курей, гусей, качок, крупи, муки й т. п.

16.

Ходачків малий, пов. Тернопіль.

21. IX. 1930. р. перед полуднем, коли всі люди були в церкві, прибула до села карна поліційна експедиція в 50—60 людей. Всі поліцаї мали позакривані службові числа на шапках. Зараз під церквою, як тільки люди почали виходити, поліція почала бити людей. Тоді під церквою побито: 1) Захарка Стахова, 2) Василя Понцова, 3) Михайла Біловуса, 4) Павла Сенива, 5) Василя Липика, 6) Василя Вішчара, 7) Богдана Молотка та інших. Поліція била кольбами, шаблями та кулаками. Крім того, побила поліція тяжко тих людей, яких стрінула на торозі, та

тих, у яких переводила ревізії. Поліція брала всіх, хто мав тільки вишивану сорочку або червону гарасівку до «Народнього Дому», там дерли сорочки та били. 22. IX. 1930. р. приїхала до села карна експедиція, а саме улани 9. полку з Тереволі, яких 150 людей. Військо мало готові списки тих, яких відтак тяжко били. Військо побито тяжко: 1) Мирона Томкова, 2) Павла Балабана, 3) Антона Недошківа, 4) Степана Попельняка, 5) Петра Белза, 6) Василя Кузьму, 7) Андрія Водяного, 8) Михайла Чижка, 9) Степана Яцкова та інших. Відтак усіх побитих збрало військо перед великою бажурою біля «Народнього Дому». В бажурі було метер води, і побиті під загрозою нового биття мусли лізти в ту бажуру та ловити качки, що плавали по воді. Військо забрало 700 зол. контрибуції, одну свиню, 20 кірців вівса, дві фірі конюшини та дві фірі соломи.

17.

Лісники, пов. Бережани.

В Лісниках трапилося ще одно варварство, якого не поповнювали навіть татарські кочовники. Поліційна орда впала до хати німечного старця, який із давніх давен зовсім уже не вставав із ліжка. В тій хаті відбулася наступна сцена: один поліцай із львівського полку спитав старця: «Як вам живеться, дідусю?» «Та якось пхав біду», каже синий старець, «та де там уже мені старому про життя клопотатися». Тоді поліцай питає: «А як, дідусю, гадаєте, буде Україна?» А дідусь щиро відповідає: «Вігне, пане, буде». За ці слова старця скатовано. А коли його очутили, то на запит польського поліцай: «Чи буде Україна?», старець прошепотів ту саму відповідь, хоч знав, що його знова чекають муки

18.

Тартаків, пов. Сокаль.

Піймали двох студентів університету Саноцького і Яхимовича та міщанина Тому Віру. Всіх їх страшенно побили, а Віру шаблею рубнули через лице і по голові. В парохіяльнім уряді знищили (подерли) метрикальні книги.

19.

Комарів, пов. Сокаль.

29. вересня 1930. р. впали лихи до села, зігнали людей із поля і при допомозі «стшельдув» сортували римо-католиків і греко-католиків, а потім звірячим способом знущалися над молодими хлопцями. Побили 16 хлопців. Били навіть штахетам з цвяхами. Розвалили читальню, знищили цілком бібліотеку.

20.

Денисів, пов. Тернопіль.

23. IX. 1930. р. Дуже тяжко побито начальника громади Івана Вареницу в самій урядовій канцелярії в Денисові, причому поламали йому ребра і праву руку. Лежить хорий у загальнім шпиталі в Тернополі. Також тяжко побито Миколу Мазепу, а крім нього, побито заступника начальника громади Івана Рибачка, громадського асесора Гриця Макогонна, Стефана Мазепу, найстаршого в селі, колишнього довголітнього начальника громади, 85-літнього Івана Шебиволака, Василя Кушніра, Василя Михайловського, Володимира Дусанівського, Зенка Дусанівського. Петра Самця, Теклю Самцю, а навіть 8-літню дочку Миколи Шебиволака.

21.

Купчинці, пов. Тернопіль.

22. IX. 1930. р. Дехто з поліцаїв вимував особливіші способи репресій. Асесора громадського, Олексу Росоляка, привязали мотузом за шийку до воза, і він мусів був так бігти за возом аж до села Денисова, що дорогою мало не задушився. Василя Пастуха вели дорогою і наказали йому голосно кричати: «в сраці Україна! Скурвий сину не пали стирт», а коли він, примушений ударами кольб, кричав, то інші били за те, що в ночі кричить і не дає людям спати. У читальні «Просвіти», наказали голові читальні, Миколі Шкільному, Тимкові Білому і Мирославі Ковалеві дерти і нишити власними руками театральну гардеробу, а потім казали їм надіти на голіву театральні перуки, дали їм до уст діточі свиставки й наказали їм приставляти, посмарувавши їм перед тим лице мастигсом і пудром. Декому казали робити військові руханкові вправи на австрійську команду «ауф-хідер». Василя Яхимішина, що скінчив 4 гімн. класи й недавно вернув із війська, били в хаті, в сінях і в коморі, при чім казали йому кричати: «я маю Україну в сраці». А коли його стара мати пробі кричала, то її били кольбами.

29. вересня 1930. р. прийшла до села одна ескадрона 9. полку уланив із Тереволі. Знищено до гла кооперативу «Надія» та магазини разом із 2-ма філіями, скинувши весь мануфактурний, гадягтерійний і споживчий товар на землю, полято це все нафтою, оливою й медом та перемішавши і потоптавши ногами. Школа становить до 100 тисяч золотих. Управителеві школи, Теодорові Гринькевичеві, наказано винести всі шкільні книжки з бібліотеки на одну купу, а відтак їх підпалено, той стіс книжок горів цілу добу. Того самого дня зігнано військо всіх чо-

ловиків із села на громадську площу коло церкви (тих, що не встигли перед тим втікти), відділено відділ Луговиків, членів легального товариства, щось із 20 людей, і під проводом поручника побито їх немилосердно, виміривши їм од 50—100 бучків по голій спині. Крик і вереск битих невинних хлопців чути було в цілій околиці. Екзекуцію почали з сина управителя школи Грицькевича, Богдана. Матері, які приглядалися тому катуванню, рвали на собі волосся й умлівали. Відтак побитих поставлено в ряд і наказано їм робити гімнастичні вправи. Потім запроваджено всіх і замкнено у стайні дідича Льонгарта, де знова всіх побито. Рано 30. вересня і перед вечером збито їх знова нагаями по спині, вимірюючи деяким по 100 бучків. Довкруги двора зібралися родини катованих та зчинили страшний плач та голосяння, але всіх розігнано кольбами. Майже всі побиті лежать у гарячці, декому повіривало вирост тіло так, що вони не можуть навіть удатися до міста до лікаря.

22.

Вербів, пов. Бережани.

20. IX. 1930. Дуже змуцувалися над хлопцем Дмитром Хамарем, який належав до виділу «Лугу». Шість поліцаїв стануло кілька кроків оден од одного й казали Хамареві йти до кожного й голоситися. Він з початку не хотів цього робити, але поліцаї кольбами примусили його. Тоді він ходив від одного до другого й голосився. Від кожного дістав він кільканацять разів кольбою або налицею. Михайла ж Семчишина, ще молодого хлопця, побили страшенно за те, що знайшли в нього ріжні вирізки з газет. Його били наперед нагаєм, а потім кинули на землю й били дубовою дошкою, а на кінці обухом сокири по плечах так жорстоко, що він не може ходити. Також побили жадливо Степана Іванлика й Настю Гевку, жінку Миколи. До неї прийшли жандарі й питали, хто вона є? А коли вона сказала, що українка, тоді її вибили, а по тім питали знова, хто вона є і на якій землі мешкає? Але вона знова сказала, що вона мешкає на українській землі й що з україркою та рішучо заявила їм, що инакше не скаже, хочби її і вбили. Потім ще били її досхочу.

23.

Прилбичі, пов. Яворів.

4. X. 1930. р. Після побиття людей наложено на Прилбичі контрибуцію: 100 корців вівса, відповідну кількість курей, гусей та свиней. Все це ввезено кількома десятками фір через Яворів до Львова. В лючі напасники вскочили до Тучай, де по-

бито в читальні користів, що як раз мали пробу. Крім цього, в селі Прилбичах виявили на місцевого пароха напасників оливу, а після того висипали на нього з подушки пірря. В неділю рано позгнали з цілого села жінок молотити овес на приходстві о. Котиса.

24.

Шили, пов. Збараж.

5. жовтня ц. р. прийшов на село відділ 22. полку уланів, обступив село, а командант, прийшовши під церкву, казав до зібраних там людей «промову», в якій між иншим зазначив: «Ви вже teraz сон вибори! Курва вапа маць, абище ведзвлі як маць глосоваць, бо іначей еще раз пшійдавми» й т. д. По цій «промові» відділяли чоловіків середнього віку, забрали їх до стодоли й кожному дали по кількадесять (до 100) нагаїв. Знищено пам'ятник Шевченка. Виходячи з села, забрали 20 корців вівса й багато дробу.

25.

Себечів, пов. Сокаль.

10. листопада 1930. р. Михайло Бас, селянин із Себечова, пов. Сокаль, дістав наказ негайно зголоситися на постерунку поліції в Мешкові. На запит селянина, що кличе його поліція, командант Геїк одповів, ударивши його кілька разів по лиці, «Жебись ведзвал, як маш Польськек шановаць!». Коли Михайло Бас запитав, чого власне хоче від нього поліція, командант Геїк ще раз вдарив його по лиці кажучи: «Жебись ведзвал, як маш Українек будоваць, а teraz можеш ісьць до дому».

26.

Сілець, пов. Сокаль.

28. IX. 1930. р. В Сільці белзкім тяжко побито студента прав Івана Климова, якого у громадській канцелярії водили довкруги й що-хвлялі клали на землю та били канчуками, аж поки не зімлів. Коли відлили його водою, то поставили між двома рядами жовнірів й казали десять разів перейти між ними туди й назад, і притім били нагаями, а коли він не хотів кричати: «Нех живе Польська — матка наша», кинувся гуртом бити його, та при тому пробито йому багнетом чоло над самим оком. Потім звязали йому руки й ачали його спускати на дно студні, а витягнувши, знова били нагаями й покалічили голову. Завели до арешту, де по хвилині передниці казали йому танцювати, а відтак качали по цементовій долівці і щойно напівмертвого покинули.

27.

Тартаків, пов. Сокаль.

27. IX. — 3. X. 1930. р. В Івана Віри, визначного громадянина, що втік, забрано при трусі золотий ланцюжок, вартістю в 60 амер. дол., перстень, вартістю в 2 амер. дол., готівкою 80 зол. і, крім того, різні хатні речі: електричні ліхтарик, бритви, машинку для стрижки волосся і т. д., та померто портрет Шевченка. На парохіяльним уряді знищено (подерто) частину метричних книг.

28.

Горбка, пов. Сокаль.

1.—4. X. 1930. р. До читальні «Просвіти» скликано людей і змушено їх співати «Ще Польска не згінела» та зажадано від них, щоб видали діяльних людей, які сховалися, а саме — Івана Ковальчука, Миколу Олеська, Гриця Трохима, запущеника вїята, Микиту Селигу, Миколу Ганіткевича і Матвія Шака, кажучи, що коли їх село видасть, експедиція забере їх з села.

29.

Копилів, пов. Сокаль.

4. X. 1930. р. Знищено читальняне урядження, подерто бібліотечні книжки й портрети Шевченка і Франка. По знищенні читальні, установлено людей перед читальнею й змушувано їх кричати: «Нех жие Пільсудські!».

30.

Лісники, пов. Бережани.

25. IX. 1930. р. Качала з Лісник, якому перед місяцем спалено вже господарські будинки, ледви врятувався з життям втечею через вікно. На селі поарештовано й побито багато людей. Особливо змаскровано 4-ох студентів, із них Тамьчака й Демчишина майже до смерті. Їх бито за те, що вони подали свою народність як українську. Коли ж і на дальші запити катів не зрікалися вони своєї народности, тоді здерто з них увесь одиг і бито по голому тілі. Помілілих вкинули нарешті до гноївки. Як прочунали, то знов питають їх: — «Отже, хто ви є властиво?» — Українці — звучала й тим разом тиха відповідь — «Ви свині, що валються в гноївці, кабани, курва ваша маць». Напівпритомними в тій гноївці їх і залишено. Сумніваю, щоб обидва вони видужали.

31.

Конюхи, пов. Бережани.

В Конюхах військо й поліція бушували більше, ніж тиждень. Українським дітям, що вертали зі школи, казали поліцаї відчиняти рота й плювали їм в уста.

32.

Роклинець, пов. Жовка.

13. X. 1930. р. Улани з 6 п. кінних стрільців побили 16 людей, потім їх загнали до річки, примушуючи зануритися з головою до води, а хто виставав голову з води, того били й тортали кінями. Також командували людям у воді «долів!», «встати!» Найбільше побили Пилипа Паучишина, тіло в нього відшало ниматками.

33.

Глібовичі Великі, пов. Бібрка.

11. жовтня 1930. р. побили тяжко 11 людей у присутності поручайка, команданта відділу, і полкового лікаря. Між ними: 70-літнього старця Олексу Короля, буншого українського сільського комісара. Било його чіпани 5 жовнірів, тричі відливали його імлілого і тричі знов били. З тіла його повстала одна велика рана, відбито лирки і повстав внутрішній кровокилиш.

34.

Гаї, пов. Львів.

Другим наворотом приїхала карна експедиція тигаровим автом, складена цим разом із поліції. Населення, почувши синьетки й гуркіт авта, кинудося врозтіч. А ті, що не встигли своєчасно втікти, своє дістали. Найтяжче побили громадянина Стефанкова, якого вже побитого запхали під авто, копали ногами, пустили мотор у рух та казали, що переїдуть його. Селянин одюнів що краще, як його переїдуть і на смерть роздавлять, чим мають бити й так над ним знуцатися. Крім цього, побито Івана Басу, крамаря кооп., Луку Дмитрика та інших. 16 вересня військо, виїзжаючи з села, наказало населенню повбиратися у святочиний одяг і з польським прапором випроводити їх гон аж за село.

35.

Угринів, пов. Сокаль.

5.—9. X. 1930. р. В Угринові дуже тяжко побито справника кооперативи С. Голяра, Василя Рудака, Н. Саву й ще 21 господарів, яких назвиска ще не стверджені. Голяра, военного інваліда, який лежить у шпиталі в Сокалі, де йому вирізали одну нирку, привязано до столу й бито чотирьма наворотами прикладами від крісів, буками й нагаями, та його так збито на цілім тілі ззаду й зпереду, також і полові органи, що ціле тіло, особливо від грудей до колін одна чорна пляма. Голяр по побитті не міг рушитися і наслідком ниркової комплікації бореться зі смертю. Тепер перебуває у шпиталі.

Покропивна, пов. Тернопіль.

А Панька і його брата Стефана то так били обох дома, що не можна було дивитися, як їх били. Тоді як їх пригнали до канцелярії, то ще були там радні, директор, війт, поліцей і писар. Їх били обох і питалися Панька: Що ти є? А він каже: українець! То знов б'ють. Тоді дали йому цілувати польського орла: не поцілував. То далі били. Потім знов дали йому шаблю під ніс і кажуть: Чим вона пахне, чи польською? То він сказав, що пахне шаблею. Тоді кажуть йому: Цілуй землю! і питають його: Яку землю цілуєш? Польську? А він каже: Я цілую українську землю! Тоді його били голого, а він хоч би слово сказав. Потім взяли його за обі руки і волочили по рові, а вкінці викинули на фіру як собаку. Й Івана теж так само били і питалися: Що ти є? То Іван казав: Я українець. Тоді його покляли на крісло та сплякно побили.

Луцьк.

Французький щоденник «La Volonte», 20. II. 1931. пише: «Луцьк є мале містечко на Волині, яке має велику в'язницю. Її заповнили перед виборами політичні в'язні, а в'язничий заряд із садистичними інстинктами звужався над нещасними людьми. Жінки були наражені на страшні муки, деякі з них мають попарені полові органи електричною струєю; чоловіки-в'язні мають рівнож порушені генітальні органи. Побудовано салю тортур біля кімнати слідчого судді, а допити відбувалися при допомозі катів».

Тюрма в Луцьку.

Чеська часопись «Večerník Práva Lidu» ч. 31. з 7. II. 1931. пише: «У листах, які соціал-демократи читали в соймі, обвинувачено поліцейний персонал в'язниці в Луцьку з ряду тяжких злочинів, поповнених на в'язнях і ув'язнених жінках, яких насилувано в найбільш брутальний спосіб. В'язні були мучені, щоби призналися, й то найбільш звірськими способами. Ля-то їм до уст та до носа воду мішану з мочою та нафтою, як рівнож електризовано полові органи. В однім листі оповідає жінка, що була в'язнена в Луцьку, про жахливості, які допускалися на в'язнях поліцейний комісар Заремба і його підвладні, так:

Мучено нас неможливими способами. Чоловіків бито гумовими палками в по-

лові органи. Будуть каліками... Дівчат насилувано. Мене знасиловано два рази. Розібрали мене до нага, калили мені до носа воду з п'ятилітрового дубанка, й то два і три дубанки нараз, а потім дали мені п'ятьдесят до ста ударів у підощви. Це робили з кожним так довго, доки не змусили його до зізнань. Не було нікого, що при тих муках не признався б до брехливого закиду шпіцля. Один в'язень був за: учений на смерть, його кинули до Отирі. Називався Степан Бойко. Потім умисно розголошено, що він втік. Міна Матульова при тій масовій інквізиції перерізала собі жилу, й є сьогодні в тюрмі в Луцьку. Івана Косара кроваво збили по нирках, Білявку збили по підощвах так, що на ногах повстали великі рани, і він мусів бути оперований у шпиталі. Одне слово — переминалися ми в живих трупів. Мене знасилював «пшодовнік» Трачун і «Влодко» Постовіч. То було 25. листопаду між 11 а 12 год. в ночі. По ріжних прокльонах розібрали мене до нага, казали сісти на землю, звязали мені руки і ноги, через шнури встромили палицю, завязали мені очі, і так мене піднесли та положили на стіл і насилували. Про катування знав також слідчий суддя, який допитував в'язнів у кімнаті, що сусідувала з кімнатю, в якій в'язнів тортуровано. Коли не був задоволений допитом, перервав його та віддавав в'язнів катам. Крім згаданого Бойка, померло ще 2 в'язнів наслідком тортур.

Тюрми в Бібрці й Львові.

Перед судом присяглих у Львові 24. III. 1931., як подає «Діло», 28. III. — підсудний Мирослав Василік після прочитання акту обвинувачення признається, що він належав до ОУН. Український націоналізм є ідеологічним рухом, що протиставить себе не лиш польській державі, але й комунізму. Організація Українських Націоналістів це зовсім не те саме, що УВО. «Все, що я зізнавав на поліції є неправдою. До вини я признався, бо мене жорстоко били й тортурували. На поліції в Бібрці мене бив постерунковий Павловський. Мене били по нирках і по грудях, вкладали між пальці набой і стискали руки, накинули мішок на голову і копали, а коли я зімлів, мене відливали водою. Перед тим мене розібрали до нага. Я був зімлів два рази, бо мене копали в живіт. Тоді я признався до всього, чого поліція вимагала. Мене відвезли туди, де згоріли стирти і грозили: «Говори, що ти палив, бо забю тебе як пса!» І я говорив! У Львові мене били в п'яти».

Б.

Протоколи очевидців, зізнання побитих, лікарські свідоцтва, судові документи, соймові інтерпеляції та звіти, описи й петиції чужинців.

Обїзд єпископа І. Бучка слідками лядських погромів у Бережанщині і Підгаєччині.

Український грецько-католицький Єпископ, Пресвященний Іван Бучко, обїхав разом із капеланом о. Ярославом Чемеринським терен польських погромів над українським населенням у Бережанщині і Підгаєччині. З того обїзду прислав о. капелян Чемеринський звіт про те, що відбулося в формі листа до свого товариша о. Михайла Мартинюка, українського католицького пароха в Україні, Норт Дакота. Це звіт про те, що було поміщене в «Америці», Philadelphia, Pa. З «Америки» (20. XI. 1930.) передрукували не звіт про те, що було поміщене в Америці, Канаді й Бразилії.

Льва-город 22. жовтня, 1930. р.

Любий Друже!

Може і добре, що Тебе тут нема, бо це, що в нас коїться, то нічим знищення світової війни. Коротко подам Тобі страшні вісті з нашої безталанної землі, і якщо можеш, подай їх до відома всім українцям на землі Вашингтона; хай знають — яке лихоліття впало на наш край і на нарід. Я наочний свідок цього, обїздив, яко капелян із Пресвященним Клар Іваном села, навіщені карними експедиціями, що «замирюють» населення з приводу саботажів і тероризують перед виборами українських виборців, щоб заломити одноцільний фронт і терором скршити урядовий блок.

Це Голгофту перевищує, що терплять наш нарід. Ми були в селах бережанського, підгаєцького і тернопільського повіту. В самих Бережанах знищили о. оов. Євзебій Бачинського, Українську Бурсу, Бєсїду, Союз Кооператив, Українську Спїлку, адвокатські канцелярії д-ра Бємка і Західного і українських громадян (катех. о. Дубицький, редник Кордуба, Бородайки і інші). Як виглядало це знищення? Отже, поламані образи, столи, крісла, канапи з обдертими обиттям, подушки з повицуканим піррєм, конфітурами обмазані стїни, фортепан із повиританими клявішами, струнами, у спіжарках все змішане і залите нафтою — ані вікон, ані печей, ані підлоги й т. д.

Це там, де є адміністраційні власти, а що на селі? Чи можеш собі уявити! А як били! Учнів, професорів! Те саме в Підгаєччї. Додати мушу, що там поліція добре погуляла (поліційна карна експедиція була силою в 1000 людей разом із 8 полком уланів із Терєбовлі, 6. із Станіславова, і 14. зі Львова).

В Бережанах і там поліція робила перешкоди та закарала автам і фіякрам везти нас, і ми мусїли йти пішки на стадїю.

В Підгаєччї побили тяжко о. Блєсовського, бувшого посла Яворського, повітового організатора Даньчука і багато інших громадян, навіть 85-літніх старців. Всїх катували в маїстратї, а відтак скнутих кидали до льоку, щоб там очуняли. І там ішло одпочасно знищення всього майна українських товариств, бібліотек (усї книжки через поперек подертї), установ та громадян. Годї собі це уявити. Я сам навіть не міг припустити щось подібне, колиб був не бачив.

У Вербові збили о. Содомору так, що він дістав чорну меланхолїю. Його жінку Ірену і дочку Марїйку також тяжко побили. В хатї руїна. Учителя Романкова пока-

лічено багнетами, і skutого уб'яли в сокольську шапку й бинду та skutого волочили по селі (тераз нема кого біць! Відцаь же естесь Українц!). В кооперативі подіравляли багнетами блишаний дах; зірнали кавалок і здемолували цілком у середині. По селі у свідомих людей порозширили хати і перевели подібне знищення.

В Голгочах о. Костюка збили трьома наворотами та провадили голову кольбою. Його жінку, яка в полові лежала, стягнули з ліжка, щоб перевести ревзію. Відтак на її очах здемолували хату. Вона в пологовій гарячці бореться зі смертю. З людьми та сама трагедія. Тут придержала нас знову поліція, що хотіла Єнископові перешкодити скомунікуватися зі своїми вірними. Аж на рішучу постанову уступила.

В Моренівці священника Кмцижевича пощадили, але село як по буревію. В долівному значінні всі хати порозшиті, блиха подіравлена як решето, гошові дахи поклені, дахівка в черешках. Ні вікон, ні дверей, ні печей, узагалі руїна.

Люде по лісах укриваються, як за часів татарського лихоліття. В селі нема води, бо поліція спустила туди євонки і пірря з медушок та перин. Майно розрабоване, стіжки порозкидані і змерлені. Готове збіжжя злите нафтою. Звалтували 4 дівчини. Свині і товар зрабовані, кури постріляні.

У Зарванці о. Василеві Головинському відраховано 200 бубнів. Кровю шлює, чисто живий трун. Жінку в полові морально тортуровано; наприклад, на її очах українського громадянина Гонія змушували скакати з даху на землю і під звуки скрипки, на яку він мусів був брати під удари бубнів, танцювати. Головинського катував поліцай ч. 662. Командував ними комісар Грабовський зі Львова. Знищено каштудський дім.

У Вишнівчико о. Чопія менше побито. Зате жінку його скатовано немилосердно. Дочку Лідію побито так, що в руді бість трісла. Доколичні лікарі, жида і поляки, з наказу євонд відмовилися від будьякої помочі українському населенню. У шпиталі в Підгайцях СС. Милосердя виявляють скатованим і пораненим: це «одвет» за 1918. р. Пресвященний Кир Іван панну Чопівцу взяв із собою, й вона з нами їхала фірою аж до Тернопольа до лікарів.

В Богатківцях о. Евгена Мандзія скатовано жахливим способом. Має вісімнадцять тяжких ран багнетом. Жан্দарм скавав, чобітьми йому на груди й так його толочив. Облупи його гарячим пареним молоком, а відтак пригачилиши шафою, лишили. У хаті цілої цілої річі.

Вандализм дішов тут до верхка. Хрести поламано. Образи побито і попробивано Ісуса Христа й Матір Божу багнетами. Ні цілої обстанови, ні знарядів, словом нічого. Валяються повсюду кусні заліза від пової машини до шиття, з грамофону, цитри, скрипки, гітари, годинника стінного, начиння і т. п. Ні книжок цілих, ні метрик, — взагалі все змішане з саджею з печей, склом, черешям, збіжжям, мукою, крупкою, євонпами, гноєм і т. п. Богослова Якимця покалічено також багнетами. В о. Мандзія пограбовано багато річей, білизни, убрання, між тим і золотий дамський годинник (поліція). Знак, що рабували, бо на другім кінці села знайдено загублену пару білизну о. Мандзія. Також скатовано 11-літню дочку о. Мандзія, Іванну. Також знищено і разграбовано та побито свідомих селян Ботатковець. Не пошановано і церкви, і там переведено ревзію і збещещено хоругви, головво вишивані. Директора школи Ривевського також побили.

В Кутківцях о. Михайла Козоріза потурбували, а село знищили, як і інші, цілком побито поламали оркестральні струменти «Просвіти».

В Денисові подібно. Старих людей не шановано. Молоді криються по лісах. По селах пустка. Віє вітер по пустих хатах, нема ні шиб, ні дверей, ні обстанови. Висморстоку пісню, в яку вслухується весь український нарід.

Протягом нашої цілотижневої їзди, один раз ми всього обідали, бо не було що в хаті дати перекусити. А це тягнеться й далі, і іншими дорогами. Бобреччина, Рогатинщина, Скільщина, Сокальщина, Збарщина (дуже знищені Шили, Добромірва) і Львівщина. Це шлях руїни, що годі й ресотрувати все жахливе, що коїться.

Народня Лічниця у Львові переповнена пораненими та з потовченими ребрами або повитятуваними мязами.

Поліція й улани біють кольбами при наскоку на село, крик, катують людей, а відтак їз списками, які задалетідь карним відділам дає староство, екзекуції переводять на громадянах. По ситті їде звичайний грабунок і гулянка, що кінчиться диким івалтом і криком івалтованих дімчат. У Чижикові звалтовано в одній хаті рінчасно матір і дочку, так що дочка збожеволіла. Багато скатованих повмирато, та годі списати все, бо або почта не доходить, або й бояться полавати люде це до відома. Багато людей і постріляних, наприклад, у Германові, Конюхах і т. л.

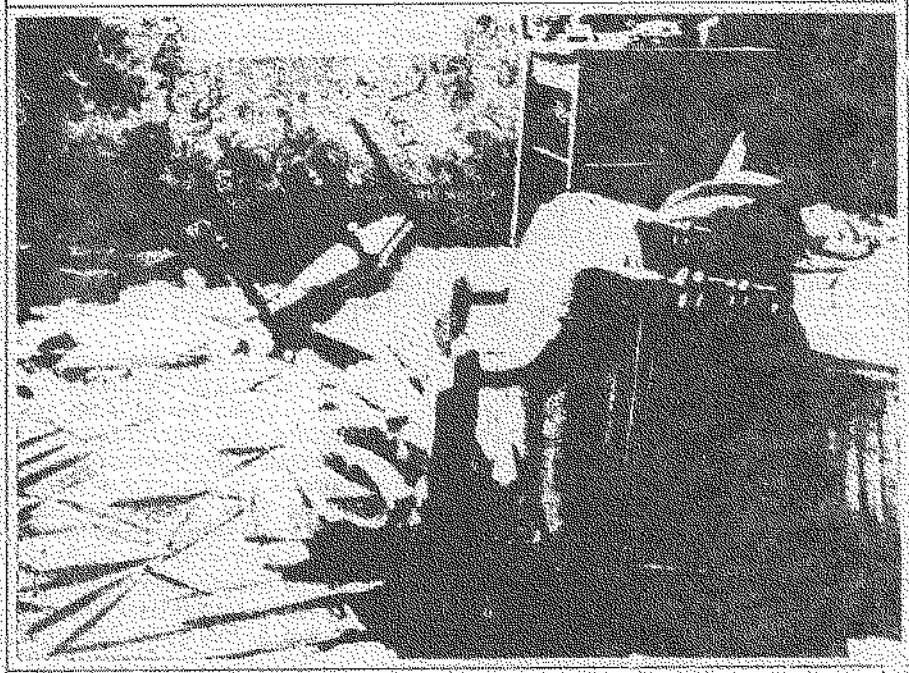
Пресвященний Іван скавав дуже людам дати слова потіхи. Спішив і до хат побитих людей, а в церкві і до тільки лібраліся люде кріпив їх цілюшим словом і прикладами Христа Спасителя. Його слова: Вступаємо за Христом на Голгофту, після неї їде Воскресіння; нарід, що терпить в дочасному, в дочасности підібрати мусить за-

плату патороци! бо в вічності нема вже народу, тільки поодинокі душі. Та її кара
Божа настигнути мусить тих, що катували католицьких священників.

Так, це добре, що нас не розлучили від народу.

До того сконфісковано Пастирський Лист Митрополита, що кожен вранцю в очі.
Польські газети публікують на нас своє громадянство, підбувтують польську мо-
лодь. Наші інституції бомбовими замахами одна за одною вилітають у повітря: го-
рять наші прихорости і свідомі громадяне; летять шибки з наших інституцій у Львові,
а польське духовництво приглядається душоубетвам, підміхається (як не було в Віш-
нівцку) а катованих наших священників, жінок і народу.

Прошу тебе тітви, подій це до відома світові, а як маєш знайомих, то хай це

Мешкавці о. декана Стрільчика в Стрільчу, знищене 2. X. 1930. р. при «на-
цифікації».

іде з перекладі в до американських часописів. Я за все беру повну відповідальність
і не маю страху, як і Еннекон.

Мене вже двічі підвідували і ланали по приїзді, бо хотіли, видно, нотатки покон-
фікувати, та не вдалося. Напиши, прошу тебе дуже, що цікавого. В нас у Львові ви-
садили нашу народню школу князя Льва в повітря. Чи не можнаб там розпочати
збірки на відбудову цієї школи? Це було би скріпленням духа наших громадян у
Львові. Також багато напиши про себе.

Іван Терпиляк про своє побиття.

Нижче подаємо листа *Івана Терпиляка*, управителя дібр
у Доброполі, біля Заварниці. Лист цей був своєчасно друко-
ваний по різних українських часописах за кордоном.

Було це в четвер 27. вересня ц. р. Я мав по обіді трохи вільного часу та вирішив
поїхати до Вишнівчика на пошту, бо напевно сподівався одержати від Тебе листа,
якого даремно чекав цілий тиждень. При цій наголі мав я також поговорити телефо-
нічно про деякі господарські справи з братом. Закінчивши листа до Тебе, наказав я
запрягти коні, фіра підїхала, і я, перекинувши плащ через руку, вийшов із хати. Було
рівно 4. година по обіді.

В цей мент надїхала заа закуту фіра з шістьма мені зовсім незнайомими полі-

цями. Як тільки вони зісковчили з фіри, то смитали мене — чи я не Терпилак. Я відтердів і запросив їх до хати. Це були: поліційний комісар, комендант і чотирьох звичайних поліцаїв. Як лише увійшли до хати, то побачили мою рушницю і спитали, чи маю я на неї дозвіл. Я показав їм потрібний документ. Тоді приступив до мене комісар число 813 і, зі словами: «Ти, собачий сину, хочеш Україну!», почав мене бити в лице. Другі поліцаї оточили мене й собі почали бити палицями куди попало. Та було їм цього, мабуть, замало, бо поклали мене на підлогу й били далі. Не тямлю, що діялося зі мною, та коли перестали мене бити. Коли я очутився, то був я цілком мокрий, бо вони зливали мене водою. Той самий комісар число 813 наказав мені встати, вмилися та кинув мені стару обгортку, щоби я оберся. При цьому не бракувало грубої лайки, якою вони частували мене весь час. Коли я нарешті знесиленій лгг до постелі, почали вони нищити все, що попало. Побили шибки, розвалили печі в кімнатах і кухні, поламали меблі, подерли книжки (не виключаючи й польських), порозкидали білизну, одяги й постіль — усе, що попало під руку. Дерли це все балгетами, нищили й топтали ногами. Навіть постіль короли, а вірря порозкидали. Одне слово — нищили все цілковито. Щасливим випадком не потрапили їм до рук два мої убрання, заховані під сінником: літнє і зимнє. Та шроте найбільше потерпіло моє хутро, бо суцього вщент порізали.

Коли вже все в помешканні понищили, сіли на воза, яким я хотів їхати до Вишнівчика, та подалвся геть.

Коли мене били, я голосно кричав. Почули це люди, що працювали на полі (рим. — кат. — поляки) й повідомили поліцію в Доброполі, яка зараз же вислала вершників. Але вони не доїхали, бо на перехресті доріг стрінулися з бандою, що відїхала від мене. Порозумівалися кільканадцять хвилин, потім ті возом поїхали собі далі, а вершники повернули назад.

І це все відбувалося в білий день, у 4 год. пополудні в присутності 20 свідків, які або працювали при машині, або ламали кукурудзу на городі. Всі вони цю подію докладно бачили й чули. По півгодині я трохи очуняв і зараз же наказав запрягати коні. Служниця поклала два мої щасливо врятовані одяги, а мене посадили на фіру, бо сам я не маю сили й ворохнутися. В останній хвилі давав я ще найпотрібніші розпорядження, й тоді сталося щось, що не часто в житті буває, а що зворушило мене до глибини. Всі робітники з цілого села прийшли зі сльозами на очах проводити мене. Я хотів їм, що мені нічого не станеться та що за кілька днів верну знову до них, але вони вибухли таким жахливим плачем, що його згук проважав мене аж до Пугача.

Ізда була для мене дуже болюча, бо я сидів ніби на голках, але мусів був їхати, бо був певний, що коли зараз не відїду, то хто зна, чи зможу вивратися колибудь.

На моє щастя з Галича до Залужки, куди прибув я в 4. год. рано, їхав я фіякром та не почував ще тоді таких великих болів.

Д-р Мурлевич приїхав автом коло 9. год. і, оглянувши мене, сказав, що за весь час своєї лікарської практики подібного випадку побиття не бачив.

Про мій випадок повідомлено судового радника Шарського з проханням, щоб улаштував судово-лікарську комісію. В першій годині поїхав я з інж. Дубаром до староства, де мене оглянув дуже докладно д-р Облер у присутності судової комісії, і з цього списано протокол. Опісля вернули ми до дому.

Залужка, 27. IX. 1930. р.

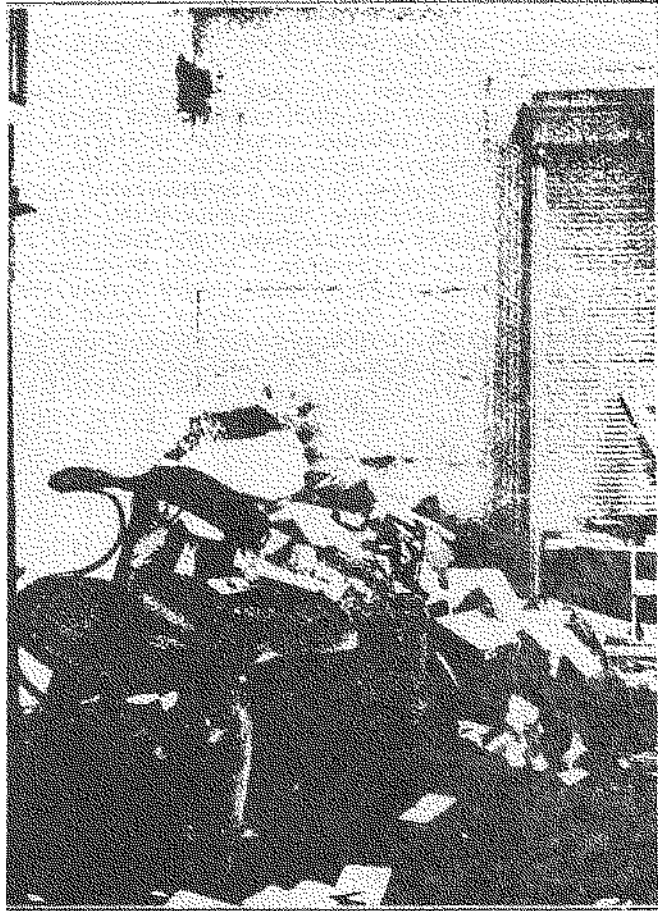
Іван Терпилак.

о. М. Блововський про своє побиття.

23. вересня 1930. р. прийшла карна експедиція державної поліції ч. 8 до Підгазць, повітового міста. В 11.30 год. перед полуднем ішов я на годину ревізії. На вулиці задержав мене поліцаї карної експедиції в товаристві місцевого поліцая й забрав з собою до громадського уряду. Тут комісар, що урядовав, заборонив мені відповідати моєю рідною мовою на запити. Як увійшов я до канцелярії громадського уряду, випроводили на моїх очах старенького урядовця агенції «Дністер», потім почув я його крик.

Комісар ординарним способом накинувся на мене, чому я утік од ревізії. Очевидячи в мене до цього часу не було ніякої ревізії, про що незабаром сам комісар довідався, перевіривши це через поліцая.

Незабаром прийшло кільканадцять поліцаїв, забрали мене й наказали мені вести їх до мого помешкання. В помешканні зажадали впаді протидержавної літератури та зброї. Коли я заявив, що цього не маю, почали ревізію. Підчас ревізії нищили все, що було в помешканні. Книжки богословської бібліотеки порозкидали по підлозі. Все, що було в кімнаті знищили так, що за годину кімната виглядала на руїну. Нічого не знайшли. Та, поміняючи це, підчас ревізії погрожували палками, прозиваючи мене

У Бюрі «Сільського
Господаря» у Львові
з 3. X. 1930. по вибуху
бомби.

срдинарним прізвизцями, як: «ти скис... сине, гайдамако, большевіку, шодпалачу, бандито» і т. п. — Забрали мені кореспонденцію, яку я річниками складав, погладли до течки й наказали мені її нести. Так забрали мене знову до громадського уряду. Течку казали віддати комісарові, а мене відвели до темної келії. За стіною келії відбувалася екзакуція — биття, й увесь час було чути страшні крики.

Коли стемніло, десь коло 5.30 год. вечера, прийшов до мене поліцай, засвітив електричну ламку впрот мені в очі й помалу, як кіт, наближався до мене, а потім почав мене бити по лиці, голові, під груди й конати нотами. Опісля заявив, що це ще не кінець, «пойдеш зараз на пшеслухане еше». І справді, «пшеслухане» те відбулося. Потягли мене коло семої години з келії мов злочинця за рукав і затагли до магістрацької шопи. В шопі було кільканацять поліцаїв, кожний із палкою або нагаем. Зі страшним галасом і прокльонами стягнули з мене пальто. В реверенді кинули мене на землю. Кількох поліцаїв держали мене за голову й ноги, а решта била. Били нелюдськи, вигукуючи «на маш Українен». Щоб я не кричав, один із поліцаїв затуляв мені рота. Били понад чверть години. Нанівпритомного підняли мене й почали шарпати та штовхати мене один до одного. Відтак відвели мене назад до келії

До келії приходили гуртами поліцаїв, одні глумували, другі давали моральну науку. Між иншим казали: «Ти не панотець, а бандит. Перше твоє посвячення не дійсне, а ось сьогоднішнє, що його ми тобі дали, оце дійсне. До сьогодні Польща шанувала права таких громадян як ти, гайдамако, від сьогодні тих прав шанувати не буде. Польща є надто сядьна й закордону не боїться. До суду не звертайся, бо там оборони не знайдеш. А наколи ти те, що тут із тобою робили, розголосиш, то я перший переодатнуса в цивільний одяг і пущу тобі кулю до чола. України ніякої не було, нема й не буде. Ти жереш, сучий сину, польський хліб, а мрієш про Україну». Поліцаї наказували їх шанувати, бо вони сторожі держави й «готові кожної хвилі за вас «кабани» кров проляти». Ці моральні завваги тревали більше ніж годину. Зогиджували все, що є для людини

найсвітлішого. Всіх тих «наук» я не міг затамити, бо тоді я був майже непритомний од страшного болю від побоею.

Скатоногого принесли мене пізно в ночі до команданта карної експедиції, був він в одностроку державної поліції; і він кількома вище згаданими словами привітав мене і сказав, як що я не змінюся, то ще раз праїдуть і ще битимуть. Опісля віддав мені леку з кореспонденцією і наказав йти до дому. Коли я проходив брамою громадського уряду, то поліція зробила кордон і рушничними прикладами била мене. І підчас ревізії, і підчас перегляду мого листування нічого протидержавного в мене не знайшли.

В нашому повіті тяжко побили, крім мене, ще й отця Антона Содомору, пароха Вербова, якого вдосвіта стягнули з ліжка; отця Василя Костюка, завідателя в Голгоцах, якому по тортурних казали землю їсти й питали: «чия це земля?»; отця Василя Головінського, завідателя в Зарваниці, якому казали по тортурах співати «еще польська не згінела», а підчас биття кричали один до одного: «шукай за ниркою»; отця Євгена Мандзія, якому, крім нелюдського биття, кололи багнетами руки, а коли він умліваючи благав домашніх дати води, розлучені кати виляли на него кипляче молоко й киплячу картоплю, що стояла на кухні, чим його сильно попарили.

о. Блозовський.

о. Е. Мандзій про своє побиття.

25. IX. 1930. р. сидів я біля столу і писав метрики. Чув я вже про те, що до села приїхало 50 фір із поліцаями. Як раптом увійшли до моєї хати 4 поліцаї й зажадали видачі зброї. Я видав їм револьвер (на жошення якого мав дозвіл од влади) і стару поламану стрільбу. Тоді поліцаї зажадали видачі машинних крісів. Я відказав їм, що крісів ніколи й не бачив. У відповідь дістав я удар кольбою в чоло. Біль од удару, а ще вільше зневага мене — священика — вплинули на мене страшенно. Я спробував спикнути напасників словами: «Як, ви бете католицького священика?» Але поліцаї впали в якусь скажену лють. Троє з них почали бити мене що сили прикладами рушниць приказуючи: «А Україне psiakrew budowaleś z nauczycielami i chłorami». Істинкивно закривався я від ударів руками, в які четвертий поліцай колов мене багнетом. Били по голові, по лівім боці і грудях.

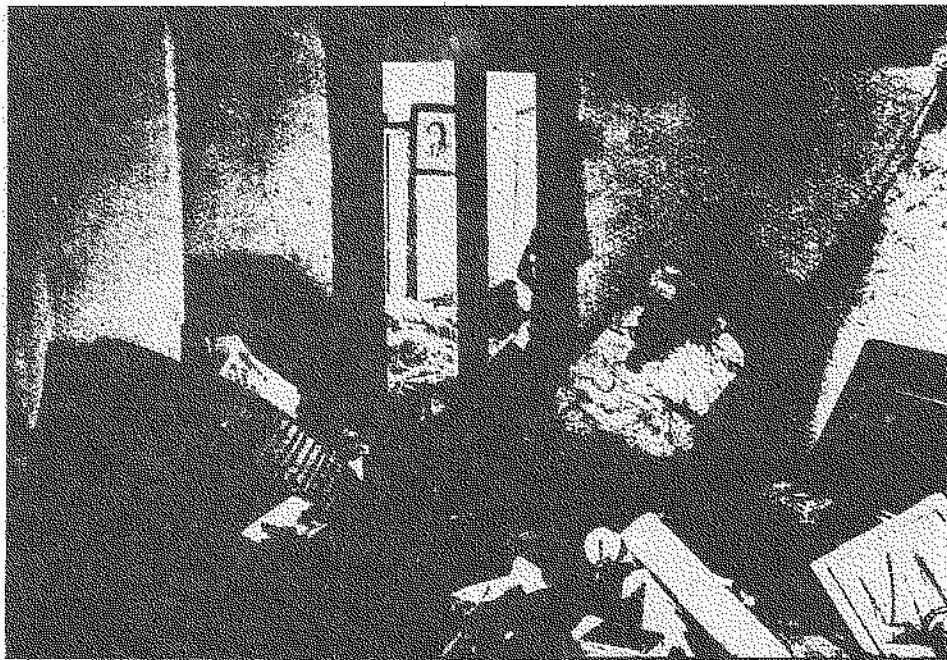
Приголомшений болем і нечуваною зневагою людини представниками влади, впав я в якусь духову депресію, а всеж підозвідомо рахував удари кольб і уколи штика. Всеж, скільки їх було всього не памятаю; я начислив шось із 30 ударів, а 7 глибоких ран од багнета на руках і 2 рани на чолі свідчать про працю багнетом четвертого поліцая. Ховаючися від ударів, дістався я до кухні. Кров мене заляла, і я знесилений упав під кухонну піч. Присутні при тім побитті були: моя 60-літня сестра Євгенія Дуркало, 16-літній син Володимир, 11-літня дочка Іванна і 18-літня служниця Олена Петрик. До старенької сестри зверталися поліцаї «Ty stara kurwo!» а відганяючи дітей, що хотіли мені побитому лати води, били їх кольбами і тростинами та гукали на них «Psi synu!»

Коли я впав у кухні напівпритомний, посипалось на мене кухонне начиння, яке поліцаї збирали з плити й кухонних столів. Так потовкли об мене: 40 тарілок, 10 горнят, 20 склянок і т. д. На мене падали баньки, бритвани, горшки й инше. З плити виляли поліцаї на мене 2 великі баньки киплячих бараболь, що варилися для худоби, 2 самовари з окропом, горнець молока і решту страв, що варилися. Було це між 9½ і 10½ годинною перед полуднем. Великий російський самовар влучив мене в голову і омаль не розбив її. Ось так, укривши мене черепками побитого посуду, перевернули вони на мене ще два кухонні столи, кинули подертий сінник і подушки, а коли я, придуршений цією купою, просив води, заборонили дітям полати мені напитися вигукуючи: «Jeszcze nie zdechniesz!» «Giń psiakrew bez wody!» а дітей відганяли від мене кольбами. Напівзімлілий чув я брязкіт розбитих шиб і тріск ломаної хатньої обстановки, яку знищили безпощадно. На поміч до них прийшов новий поліційний відділ і оден з новоприбулих сказав: «Dajcie temu staremu wody!»

Коли в мешканні було вже все поламано й порізано, крикнув до мене скатоногого олен із поліцаїв: «Idz staru porie do stożków!» Я не міг рухнутися, привалений етосом побитого посуду, побитий, поколений, а ще попарений окропом. Тоді відізвався другий поліцай: «Daj mi spokój! Jemu i tak nieduże się należy!» Відтак звернувся до моєї 67-літньої сестри і, вдаривши її кольбою у груди, закричав: «Idź, stara kurwo, do stożków!» На це ввійшли до хати столяр Ян Урбайскі і заступник віїта Тимко Гуманюк. Діставши по два удари кольбою мусіли вони разом із дітьми й моєю сестрою розкидати стіжки до спідньої верстви.

Тимчасом до хати приходили що-раз інші поліцаї й довершували знищення. Я, скатований і попарений переležав під кулюю начиння коло 3 годин. Страшний про-тяг, що повстав наслідком вибиття всіх вікон, при відчинених дверях, пронизував мене. Поліцаї почали бенкет: виносили з нивниці вино й випили 34 фляшки. Підчас п'ятики оден поліцай застромив на багнет мою родинну памятку, фотографію моєї бл. п. дружини, і так носив її по хаті. Силюндрувавши хату нечуваним способом і розкинувши стіжки, забрали омоло 50 кл. уламків старих металевих річей, що були призначені на доплату до ціни кушна церковних дзвонів, кажучи: «Macie dosyć dzwo-пów. Bedziecie zębami dzwonić!» Наостанку розвалили ніч у канцелярії парохійського уряду й вийшли з села.

Першу поміч подали мені мої діти й сестра, опісля вбїг на хвилю спи піднаемці

С. Зелена, пов. Бучач, фільварок в. о. Василіяні. Знищення кімнатної об-становки при «ревізії» польською поліцією.

фільварку, Лев Войцеховський, Єлисавета Масляк, Ванда Рижаківська, Ян Урбанені. Тимко Гуменюк — усі з Богатковець. Другого дня був у мене інженер меліораційного бюра у Львові Богданскі.

Що поліція забрала біжутерію моєї дружини може посвідчити Ян Урбанені і Єв-генія Дуркало з Богатковець. По лікаря не було кого післати, бо всі боялися. Аж дру-гого дня приїхав із Струсона д-р Радійон Сліпний, який опісля сам до мене кілька ра-зів приїздив. Свідоцтва лікарського не хоче мені дати, бо боїться втратити посаду. Пер-ших шість днів по побитті лежав я в тяжкій боротьбі зі смертю. Правда, д-р Сліпний впевнив мене, що міцна будова кістяку і здорові груди дають підставу налітись на видужання, але видно сам в це не вірив, бо другої днини питався, чи я ще живу. Не дивно, що пішла чутка про мою смерть. Рознесли її місцеві вольоністи.

На жаль мушу сказати, що смерть булаб мені легша за мої страшні муки, як? перебув я тяжко хорий протягом повних трьох місяців. На плечах, долоньках і попарених, відкрилися болючі рани. Страшні спомини нечуваної зневаги мене як старшої людини, а зокрема як священника, мучать мене донині, а хто їх не переживав, поняття не має про те страшне почуття упокорення. Смерть супроти нього ніщо. До фізич-них і моральних терпінь долучилося почуття безвихідної матеріальної руйні. В хаті вітер свище. Вікна побито, рами віконні поламани. 16 полушек порізаних. Уся обста-новка поламана: ліжка, канапа, шафи, нова машина до шиття розбиті в кусні. Лямпи, все столове й кухонне начиння побито. 2 парі чобіт, одіж, нове убрання — покраяно; навіть полотно, призначене на білизну, порізано. Образи полерті багнетами. Два стінні годинники і 2 металеві кишенькові розбиті. Оден із тих годинників мав уже 130 літ.

Перебув п'ять воєн, із них і мексиканську, і все був цілий, аж тепер у час «спокою» розбили його на кусні. Усі запаси на зиму: конфітури, $2\frac{1}{2}$ коши яєць побили, вимішали з просом, а на верх вилляли мариновані гриби.

Знищили також ціле канцелярійне уладження, всі урядові папери і приватні, окрім метрик. Перемішали всі папери зі шклом і піррям та полили овочевими соками. Музичні струменти: цитру, гітару і позичений грамофон — ціною 75 дол. ам. — розбили на кусні й викинули через вікно. Навіть св. Хреста не пощадили. Скинули його на землю й поламали разом зі срібними ліхтариками. *Забрали поліцаї з собою: 3 біжу-терї; Золотий ланцюжок дамський, чоловічий золотий ланцюжок із девізкою Матері Божої, золотий дамський годинник, 5 перстенів із діамантами й рубінами, золоту чоловічу обручку з написом в середині Н. Н. 1907, дві парі золотих зашпниць, 2 браслети золоті, 2 брошки й золотий австрійський дукат з 1800. р. і золотий хрестик з коралем. З канцелярійного приладдя взяли: золоте перо за 15 зл., олівець Койнор; далі: запальничку, тютюн, паперці, кілька метрів полотна на коліркові сорочки, одні скрозні підштанці й нову чорну священничу камізьку.*

Розкишені стійки загнили, збіжжя затухло. Від зіпсованої папі згнула мені молочна корова, а від стухлого зерна вигинула вся домашня птиця. Злищено збіжжя мені на 75%.

Радять мені описати шкоду й подати скаргу. Кого і до кого скаргити? Робити донесення до поліції на туж саму поліцію... до влади на її представників?... Зневірений у справедливість, змучений, зденерований, з поламаною кісткою у правій руці, не маю сили навіть провірювати і списувати всю шкоду. Краще смерть, як таке життя, з тим упокоренням перед зневагою.

Я поночі зриваюся від морального болю, що мене так збили — здохтали мою людську гідність. А тут діти незабезпечені. Зруйнований матеріально мусів я забрати їх зі школи. Маю їх трое: найстарша дочка Марія, ур. 1912. р., уч. V. курсу учит. семінарії, син Володимир, ур. 1914. р., уч. IV. кл. гімназії, дочка Іванна, ур. 1919., уч. II. кл. гімназії.

о. Е. Мандзій, гр. кат. парох

у Богатківцях, повіт Підгайці.

Як я пережив польську „пацифікацію“

Автор цього опису — *Василь Починок*, студент прав львівського університету, що пережитий «пацифікації» втік за кордон. Понище подаємо відпис протоколу, який зложив В. Починок 12. XI. 1930. в Lauenburg — у перед німецькою поліцією, що придержала його на границі. Протокол підписали рівнож крим. секр. Buchau і крим. асистент Rother. Цей опис-протокол був друкований в українській пресі за кордоном.

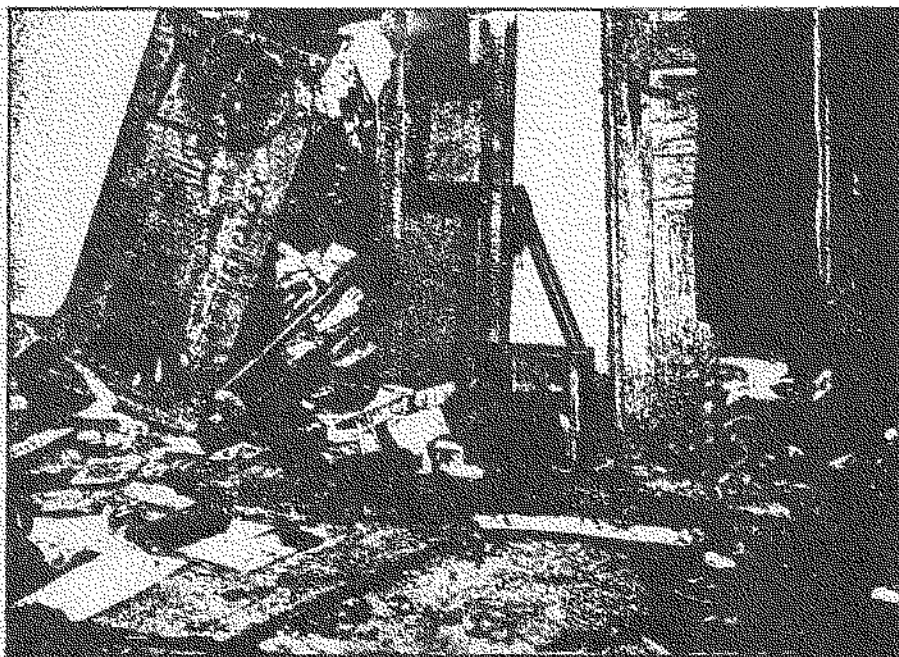
Свої студії на університеті у Львові, на правничому факультеті, вів я так, що частину студійного часу проживав у Львові, а частину дома, бо на постійне проживання у Львові мені бракувало грошей. Саме тоді, як я був дома, завітала до підгайцького повіту перша польська карна експедиція. Прийшла вона й до самого міста Підгайць, звідки я походжу й де я весь час перебував; хоч молодий та не дуже відомий серед ширшого громадянства, але мав я щастя потрапити першим до рук розлюченої юрби польських поліцаїв і зазнати ту пацифікацію на власній шкурі.

Не буду багато розводитися про причини пацифікації, їх уже кожен знає. Полякам ішло про те, щоб виснажити цілком українців на українських преддільських землях і тими землями повністю заволодіти. З цієї метою вони йдуть на все, а здебільша на те, що культурний світ уважає за варварство. Цього літа послужила їм причиною до масакрування українського населення жвава діяльність Української Військової Організації. Не маючи змоги винищити Укр. Військову Організацію, властиво, не саму організацію, яко таку, а її членів, що, пробуваючи в підпіллі, борються за волю свого народу проти окупантів, вони рішили помститися за це на мирному населенні Західної України. Робота пішла за мезням, згорі вже укладенням у Варшаві чи Львові, пляном. Колись були правдиві твердження поляків, що вони виступають лише проти саботажів, то на ділі пацифікація мала б відбуватися лише по тих околицях, де такі саботажі відбувалися. Фактично ж справа стоїть инакше. Пацифікаційну акцію проводив польський уряд і там, де не було ані одного випадку саботажу. Поліція і військо

паціфікують усіх, хто лиш під руку попаде, себто, хто не мав змоги заховатися десь у лісах чи нетрах, куди не мала доступу ні поліція, ні військо. Паціфікують усіх без різниці віку, полу, заняття, стану, і паціфікують аж доти, доки село чи містечко не дасть своєї згоди та писемної заяви голосувати при виборах за список число 1, себто, за Пільсудским і його шатією. З цього виходить, що заочаткована польським урядом акція не була протнакцією проти УВО, а плянованим агори терором проти українського населення.

Тепер перейду до того, що сам переживав.

22. вересня ц. р. оголошено в Підгайцях стан облоги. Причиною до цього послужили саботажі. Якраз тої ночі призначено мене і ще двох моїх товаришів, Ярослава Сену й Володимира Данькова, на варту коло «Народного Дому», що її повняли члени

Кооператива «Спільна Праця» в Кадлубисках, пов. Броти, злемольована карною експедицією.

«Сокола». Сторожа мала завданням стеретти дім, щоб його польські «стшельци» в ночі не спалили. Завчасу прийшов я ще був до канцелярії товариства «Просвіти» і просив шефа, щоб він повідомив про нас урядово, що ми маємо повняти варту коло «Народного Дому». Він так і зробив, як я казав. Ввечері в 8 год. ми пішли на варту. В місті не було нікого видко, крім «стшельцуф» і міської сторожі. Міська сторожа складається виключно з поляків. Десь коло півночі прийшов до нас студент військової медицини з Варшави, Казимир Домбровскі, що тоді був на відпустці, і один нижчий урядовець, Бялогорскі, і зажадали від нас виказок, що ми маємо право вартувати. Я заявив, що нам не треба ніяких виказок, бо в магістраті сказали, що від нас ніхто не буде ніяких виказок жадати. Тоді вони заявили, що вони є контрольорами варты, а тому мусять нас забрати до магістрату. Ми послухали й пішли. По дорозі прилучився до нас ще один урядник, а саме ексекутор Бурковскі, що цілий час ховався десь поблизу, а тією мабуть, метою, щоб нас ловити, колиб ми спробували тікати. Домбровскі і Бялогорскі пояснили Бурковському, що нас придержано тому, що ми не маємо легітимаций; коли ми прийшли до магістрату, тс в почекальні нас стрінув якийсь, мені незнайомий, поліційний командант, із виглядом атлета і з 3 медалями на грудях. У руці тримав він грубу палицю. Він, увійшовши до кімнати, запитав присутніх дуже енергійно: «Де ті хлопці, що їх притримало?» Йому вказали на нас. Він зараз запитав, де арешт, що само собою означало, що він у тутешніх обставинах не орієнтується і тут уперше. В відповідь на це питання показав один із магістратських урядників на двері і зараз же ті двері відчинив. Од самого поліцає чути було алькоголем, а його очі були взагалі не дуже ясні. Не знаю, від чого це було: чи від надмірного втяття, чи може з якої иншої причини, та в кожному разі очі його мали баранячий, напівзвірячий вираз. Він став біля дверей і

гукнув на Ярослава Сєну: «Ходзь тутай, як сєн називаш?» Сєна назвав сєсе, а він на це йому сказав: «Ідзь». В той момент, коли Сєна переходив через поріг, поліцай хопив палицю за другий кінець, відтяв її вгору і замахнувся, щоб Сєну ударити по голові. Палиця зачепилася об стіну, це зменшило удар, що попав не на голову Сєни, а на плечі. І він зник у темному отворі, похитуючись од удару. Тепер прийшла черга на нас двоєх, і ми по дорозі одержали по одному сильному удару по руках. В арешті загнав він нас до кутка кімнати. Я впав на врічку і скулився. Поліцай зачав бити нас палицею за чергою, раз мене, раз Сєну. Сєна мав грубий плаш і рукою відбив багато ударів од мене, сєбе і Даниькова. Биття було немилосердне. Палицю держав поліцай обома руками за товщий кінець і при цьому стояв міцно на обох ногах, розставивши їх шпирою, щоб мати більший розмах. Я закрив собі був рукою виски, щоб він не попав мене налицею туди і не вбив на місці. Удари спадали на мою руку. Один удар дістав я в голову за пухом. Далі ударили він мене раз по правому коліні, а відтак обробляв палицею увесь час мєє праве рамя, що другого дня було повсїм чорне й набігле кровю. При битті поліцай побачив, що його удари не дошкудляють Сєні, а тому зачав він бити його палицею по готюві. Сєна дуже кричав, і тоді поліцай кинув його, зачинив за собою двері й пішов. Як не довго трєвало, я не знам, в кождому разі тиглося це досить довго. Він нас бив, а ми страшенно кричали. Дехто з тих, що вже були там замкнені, так настрашилися того, що зі страху не могли довгий час говорити. Коли я опритомнів, то засвітив маленьку електричну лампу, що її ми мали з собою на парті, і побачив, що кєлія була доволі маленька, може 3 на 2 метри. В одному куті на прічі лежали трєє роздигнєних хлопців, а на долівці на соломі лежали ще 4 особи. Разом із нами було всїх 10 осіб. В кєлії було повно вошей, блохниць, блох і великої нечисти, а до того великого нестерпна гарня і задушне повітря. Ті три хлопці, що лежали на прічі, були з Бібрти. Їх задержано як підозрітих саботажників по дорозі до Зарєваниці, як вони їхали на відпуст. Трьох із тих, що лежали на соломі, були володїти підозрілого типу. Четвертий, може, 15-літній хлопець, був із Носової, маленького села коло Підгаєць.

Карна есенедниця прийшла до підгаєцького повіту 22. верєсєня 1930. р. і відразу зайшла до села Вербова, яке найперше «снацифікували». В сєлі виглядала нацифікація приблизно так: — «Кожний дїм обставлено 15 поліцаями. Одна частина їх вишила солом'яний дах на будинках, а друга копала в хаті яму, куда єспнала принесєне иншими поліцаями збїжжя й муку. Далі брали вони подушки, роздирати їх і на збїжжя єспнали пір'я з подушок. Меблї вишили, хатнє приладдя ламали і все це кидали в ту яму. На це все висєпнали бочку крашєних обїрків, а тому, що яму копали все коло печі, то на це все зверху завалювали шїч, і ось так засинали викопану яму. Инша частина поліцаїв тим часом була населєнєя. При хатніх ревізіях у Вербові знайдєно в одного хлопця єдин члї кілька малих куснїв завального шнура, які ще за старїх часїв батько члї дїд зализшили, коли працювали в каменоломі. Вижнали цього шнура до запалюванєя вибухового матерїялу при висаджуванї скель у повітря. Хлопець звєтєся Лапчак. Полїція була малого хлопця так довго, аж поки він не сказав те, чого від нього вимагали, а саме, що шнур цей він мав для підмалїв дворїв. Далі поліція питала, чи не дали часом цей шнур йому студєнти, на що хлопець відповїв, що (як того й домогалися поліція) шнур цей йому дав студєнт Мізерний, не маючи й на думцї, які з того будуть наслідки. До цього ще додано, що студєнт Мізерний наказував малому хлопцеві платити цим шнуром дворї. Та в тому всьому не було ані єлївця правди. Але Мізерного заарештовано й бито, щоб признавєся, що це він ті саботажї робив. Він про те нічого не знає. Тоді його знов били, при цьому він двїчі оmlївав. Очучали його, дїючи на нього брудні помїї. Про ці подїї були балачки в Підгаєцях, але народ не хотїв цьому вїрити, бо ніхто й не припускав, щоб щось подїбне могло дїятєся за наших часїв. Потїм привезєно Мізерного з Вербова до Підгаєць, і якраз я зустрївєся з ним у тюрмі протї ночі 23. верєсєня 1930. р. коли й мене заарештовано. Били Мізерного 22. верєсєня ополуднї, а вєчєром перевєзли його до Підгаєць. Його руки, ноги, плєчі, груди, взагалї цїле тїло, були синї від побови. На голові мав він рани та цїла голова була покрита гулями. 23. верєсєня 1930. р. перевєзли його до судової вїзницї в Підгаєцях і тут 26. верєсєня 1930. р. били його при вітчинєному вікнї від 10. до 1.30 пополуднї без перєстанку, хочєщи тим змусити його признаєтєся до підмалїв. Його били раз-у-раз, бо він не хотїв признаєтєся до того, чого не робив. Тепер єспить він ще в тюрмі, і йому прокуратура вптєтовляє обвинувачєнєя за державну зраду, сєбто, хочє підвєсти під єлавний австрїєсько-польськїй 58. параграф. Це все я бачив на власнї очї, а тому дуже злякавєся, а протє потїшав сєбе малїєю, що може завтра мене вивуєтєять, що, можливо, нас заарештували помилково, та, мабуть, помилково й побили. Коло 6. години вєчєра прийшов до магієстрату урядовєць «Прєєвїтї» Даниькїв, щоб довідатєся, що з нами єталосєя. В магієстратї він гостро балакає зї службовим урядовєцем, і той направив його до комїсарїату поліції. Я чув його голос і самого його бачив крїзь шпарку у дверях. Даниькїв пішов сєбі, а ми, нєпєвнї своєї долї, мусїли далї чєкати дєсь аж до 8. години, коли прийшов кінець нашїй нєпєвнїстї, і ми

побачили, що все те не було помилкою, як ми собі думали. Як я тільки почув, що починаються двері, то глянув крізь шпалку й побачив мого товарища Антона Кучера, студента теології, без комірця, краватки, плаща і скарпеток, у черевиках на босу ногу. Ноги були скривавлені. Тут я вже враз зрозумів, що з нами не швидко справу поладодять, і що нам прийдеться попосидіти довше. І ось у ту хвилину почули ми страшний крик знадвору, а рівнож і кілька стрілів. В 10.45 год. крикнув мені до келії поліцай: «Починку, ходи сюди». Я вийшов із келії і пішов за ним. Дуже недобре мені було, як почув я карабінові стріли, бо думав, що то всіх заарештованих розстрілюють. На подвір'ї побачив я кількох поліцаїв, як вони прочищали свої карабіни і від часу до часу стріляли в повітря, щоб тим заглушити крики катованих. Рівнож примітив я, що поліцаї на кожного перехожого кричали «скурвий син», однаково, чи був це свяще-

Магазин Союзу кооператив у Бучачі по відході поляків.

ник, селянин чи ще хтось. На жінок кричали «курва». Взагалі кажуть, що поліцаї наподобляють свого пана-маршала Пілсудського, який дуже часто при розмові вживав таких слів. Один із поліцаїв повів мене до шопи, де було приміщення огневої сторожі. Там був ще один поліцай, стояв він по середині шопи, заклавши руки за спину. Коли ми вийшли, він запитав мене: «Як зवेशя, скурвий сину?» Я сказав йому польською мовою своє прізвище. Казати українською було безглуздом, бо всіх тих, що наважувалися так рожити, поліцаї били мало що не до смерті. Назвав я себе: Базилі Починек. На це запитав він мене, хто я з фаху. Я сказав правду, що студент прав. Він перешукав мої кишені й витягнув із одної мій записник, у якому була польська конституція. Її я все мав при собі, бо, як правник, мусів був я її знати напам'ять і при нагоді я раз-у-раз її перечитував, «Що це є?» — запитав поліцай. (Тут я примітив, що цей поліцай, як і багато інших, не змів читати). На мою відповідь, що це польська конституція, він сказав: «Не бійся, ми її скоро змінимо. А скільки дворів ти знаєш?» «Ані одного» — відповів я. Після тої відповіді він ухопив мене за волосся й кинув об землю. Другий ухопив мене заду за руки та зачав бити нагайкою. Нагайки ці були довгі, зі сталевим вкладкою в середині, а на кінці кожна мала олівиану кульку. Всього я дістав 25 ударів, а що я цілий час пручався, то удари падали кули поपालо. Я дуже кричав, і тоді той, що мене тримав за голову, пустив. Я підвівся, але той поліцай, що бив мене ввесь час, далі перещив мене нагаєм. «Ти, скурвий сину, хочеш на польській землі будувати Україну». — приказував він, батогаючи мене. По тому всьому відвів мене той самий поліцай до келії, де я відразу звалився на прічу, бо ціле тіло спухло та боліло.

Над вечір почув я, як у сусідній із келією кімнаті хтось каже: «Принеси води.

приготов горнятко, рушник і лавку». А десь коло п'ятої години почув я крики з шопи, де мене катовано. Крик цей тривав дуже довго, і не можна його було порівняти з тими криками, що я їх чув ранком. Від часу до часу крики ці замовкали, певно, тоді, як зімлілих катованих одливали водою, а за хвилину зачиналися знова. Було жахливо чути ті крики. Коло 7 години знова викликали Ярослава Сену. Незабаром його принесли назад, а повели мене. По дорозі питали мене всяку всячину, між иншим і проте, чи маю я вже домовину та чи я сповідався. На подвіррі було щось із 100 поліцаїв. Всі вони були вже напідп'ятку і рвалися, як ті дикі звірі, до бійки. Навколо чути було алькотелем. Поліцаї, про якого я вже згадував, що він мав вигляд атлета, схопив мене за ковчир і потягнув до шопи. А що вже зовсім стемніло, то я думав, що оце мене під покривцем темряви замордують. Я благав поліцая, щоб мене не бив, бо я вже двічі досить дістав. Він запитав: хто тебе бив? Я відразу сказав, що вночі пан..., на що він враз мене перебив: «Що ти, скурвий сину, кажеш, що польська поліція бе? Ми тобі покажемо. Ти ще не знавш, що русини й поляки лише цілуються (під словом русини розумів він українців). Здайми окуляри! — сказав він. «Роздягнись, сінку!», я роздягнувся. Все це відбувалося в темряві, лише вноді де-не-де блимали чиясь електрична лампка. При світлі лампки я бачив, що частина поліції мала нагаї, а решта патика. Мене кинули на землю, розтягли руки, один поліцай став мені на ліву, другий на праву руку, а третій поставив ногу на голову. І ось так зачали мене знова бити. Я дуже кричав, і тоді той поліцай, що держав ногу на моїй голові, запхав мені до рота кінець свого черевика, щоб я не міг кричати. Чи при цьому вони сиділи чи стояли на моїх ногах, цього я не знаю. Щось із 10 чи 15 поліцаїв оточили мене лежачого, і аж тоді почалася справжня екезекуція з биттям та підрахунком ударів. Числили вони поволі, за той час, як нараховували один, падало не мене 2—3 удари. Числено аж до 25. Кожний поліцай хотів бити, та ще до того хотів бути першим. По порції в 25 бучів наступила маленька перерва, а після неї наказав командант дати мені нову порцію. Цієї другої порції я вже не перетерпів повністю при свідомості. Я зімлів. Згодом оповідали мені інші в'язні, які сиділи в пивниці під шпоєю, що й ця друга порція була такою повна, себто — 25 ударів. Як я вийшов із тої шопи, я цього не знаю. Памятаю лише одно, що провадив мене той самий поліцай, який увесь час мене обробляв, а дорогом бив мене якимось тонким патиком по висках. Тої хвилі, коли мене бито, хотіла поліція вивести з келії Данькова, але він заховався був під прічу, і замість нього взяли з келії молодого Хладу. Той малий хлопчик зі страху перед побоем сказав, що скаже все, чогось від нього зажадають, щоб його тільки не били. Між иншим сказав він, що той чорний в окулярах — це думав він на мене — подер якісь папери й кинув їх у піч. Зараз же по тому закликали мене і один із поліцаїв крикнув: «Починку, ти подер, скурвий сину протидержавну брошуру і сховав — ми тобі зараз покажемо. Ти тепер напевно підеш спати». Я сказав, що я подер папери, але це не були ні протидержавні брошури, ні щось небезпечне, а лише звичайні запрошення на збори, українською мовою писані. А що за це дуже б'ють, коли в кого щось українською мовою писане знайдуть, тому: й подер, що мав, і кинув у піч. Поліцаї, що вміли читати, відчинили піч і повитягали всі кавалки паперу, що я їх там кинув. Після цього командант наказав всипати мене стільки, щоби я добре попам'ятав, а, може, й пішов би спати. Тоді відвели мене до якоїсь пивниці під шпоєю. За мною пішло кілька поліцаїв, але не з нагаями, а вже з кара бінами. Я думав, що це вже прийшла моя остання година. Зі страху я ледви йшов, рухати руками й ногами було дуже тяжко. Тут мушу сказати, що сам Бог мені допоміг. В тому моменті почув я провизливий свист. Це свистів поліційний комісар. Мене повели назад. Один із тих поліцаїв, що мене вели, копнув мене кілька разів ногою в живіт і сказав: ми ще з тобою завтра побалакаємо. Десь коло 10. години, а може й 10,30 у ночі, прийшов до келії бурмістер міста Підваць і сказав до нас: ідіть до дому. На запит, чому нас так бито, він одповів, що нао в ночі піймали коло хати пана Маліса якого ми ніби хотіли спалити. Треба сказати, що Маліс — це українець, і не була ніякої причини йому щось робити. Ми зараз запитали, що бурмістер оттак тільки собі говорить, щоб щось сказати, якось викрутитися.

Як тільки нас випустили, пішов я з Сеною до його хати, бо до дому боявся йти, щоб мене вдруге не заарештували. Ранком одпровадив мене один товариш до дому, бо сам я вже не міг йти. Як тільки мене побачили знайомі жінки з моєї вулиці, зараз зачали були плакати. Оглядалися на мене й жидівки, як я проходив вулицею. Наслідком побою на поліції я дуже змінився. Як тільки я прийшов до дому, то впав на ліжко і пролежав 14 днів. До мене доходили чутки, кого й як катовано. Розповідали мені, що в багатьох знайомих зроблено основні ревізії, а по ревізії їх заарештували і відвели до нового магістрату, що є поблизу старого. Нас тримали у старому магістраті. В новому магістраті всіх замикали до пивниці, що якраз під тою шпоєю, де нас бито. Всі крики, що ми їх майже безпереривно чули, походили від тих людей, що були замкнені в пивниці. Їх там також катовано. Всі, що ще були залишилися здоровими, давали

мені знати про все, що діялось і що діється в місті. Найбільше побито магістра права Олексу Яворського, бывшего соймового посла, священника Михайла Білозерського і д-ра ветеринарії Григорія Паріона та нотарського конципієнта Когута.

Яворського заарештовано 23. вересня 1930 в 4. годині пополудні, себто, пізніше, як нас, але проте його дуже бито, безперервно, раз у пивниці, а вдруге в шопі, в шопі нагайкою, а в пивниці карабіною кольбою. Крім того, він дістав ще багато ударів по пятах, і його ляляли останніми словами. Його треба було декілька разів очучати. Так само били й двох інших згаданих заарештованих, із тою лише різницею, що не так довго, а Когута бито, крім того, по животі так, що йому попукала шкіра на животі. Його тіло було вкрите синяками і повсюди понабігала кров. На це в дуже багато свідків. Взагалі всіх катованих можна поділити на класи. Згаданих вище осіб не можна зачислити до ніякої класи, бо їх бито надзвичайно. До першої класи належали ті, що діставали денно по 3 порції бучків. Вечірня порція була дуже довга. В цьому відношенні найгірше було з родиною Головінських (5 чоловік), далі зі студентами теології А. Кучмою, господарем Корпаном, реставратором А. Лозовським, 65 літ віку, з головою товариства «Просвіти» в Підгайцях — Іваном Даньковим. Родину Головінських катовано так нелюдськи тому, що авязувано її з командантом «Української Військової Організації», Головінським зі Львова, якого польська поліція підло заду застрілила. Тоді як родина Головінських із Підгайць не має нічого спільного з Головінським зі Львова, тіба що спільне прізвище. Поляки думали собі напевно, що у Львові був лише один Головінський, а тут їх п'ятеро, тож треба їх взяти в роботу. Батька родини вкопили поляки на стриху. Тамтаки його зразу зачали бити, а потім, віднявши драбину, скинули його на долину. Цього було ще замало. Його забрали до магістрату і всипали йому з порції. Після того відвезли до дому. Син його Борис також дістав з порції. Володими́рові, другому синові, відбито легені. Бито й маленького Нікона, що ходить до школи і має тепер 16 літ. П'ятого з родини Головінських бито рівнож з рази, при чому позривано йому шкіру з голови. На виразний накас поляків муоів він «їсти польську землю», набирати до уст піску, жувати його й ковтати. Антона Кучму били в його хаті по пятах. Щоб при битті він не виривав ніг, підставляли йому під носи багнети. Всежтаки при битті він рухав ногами, а тому поранив був собі о багнети ноги. Кров, що я її бачив на його ногах, як його привели до магістрату, була з тих ран, що він їх мав від острих багнетів. В магістраті били його ще тричі.

Господаря Корпана били рівнож тричі. 65-літній Антін Лозовський дістав також три порції. Іван Даньків тогож таки дня, як він приходив до магістрату розпитуватися про нас, і звідти його відправили на поліцію, дістав також побій у філії «Просвіти» по переведенні основної ревізії. Його забрали були поліцаї, як тільки він прийшов до комісаріату й питав про нас. Потім відвели його до хати і там знова всипали йому одну порцію, а в магістраті дістав ще третю.

Так звана друга класа діставала дві порції з додаванням. До тої класи належали Іван Бакалич, директор кооперативної централь в Підгайцях, Воянівський, урядовець кооперативи, Ярослав Шпундер, урядовець кооперативи, і Дмитро Сана, батько двох синів, одного Ярослава, що був разом зі мною, а другого Евгена, студента права. Далі дістали какаів Бокалів — воєнний інвалід без руки, урядовець кооперативи, воєнний інвалід Овсянський, без ноги, Володимир Мучкевич, студент теології, й багато інших, прізвищ яких я не знаю точно.

Потерпіли люди від побою дуже. Їм повідбивано легені й нирки, і це дається в будучині в знаки. Коли поспитати польські урядові кола про ці всі події, то вони, розуміється, про це нічого не знають, як це було вже в Америці. Мертвих навіть і амбасадори не можуть воскресити. Коли того поляки вбили, то той мертвим залиниться назавжди.

Все те, що я тут подав, можу прилюдно всюди повторити. Це я сам пережив. А тепер хочу дещо розказати про те, що я чув та що мені доводилося читати. Фактом є, що українські часописи в Польщі все виходять із великими білими плямами. Всюди, де лише були гроби українських стрільців, поляки зганяли народ і наказували розкопувати ті гроби. Хто відмовлявся, того бито на місці так довго, аж доки він не годився робити те, що йому наказувано. Польська преса розписувала про нас всіх різнородні вигадки, як ось, напр., що в Вербові знайдено два вози амуніції, та що їх відвезено до магістрату в Підгайцях. Місцевий коваль із Підгайць, поляк, заявив прилюдно, що за ці дві фіри він не дав би навіть і 5 грошів. Ця зброя була — кілька військових поржавілих лопат, декілька встріляних гільз од карабінових набоїв і кілька поржавілих обручів із колю військових возів. Коли знаходили в котонебудь із наших людей ножиці для перетинання дроту чи взагалі заліза, того зараз замикали й били як загідоєрених у саботажі. Йому ямовляли при цьому, що теми вождями він перетинав телефонічні проводи. Ці речі є в нас ще з часів світової війни, бо якраз у нас проходила фронтова лінія.

Як виглядали ревізії по хатах, я вже описував. Найбільше побороно по «Просвітах» та по бібліотеках. Підчас останніх днів мого побуту в Польщі я довідався, що польський уряд видав наказ як-найшвидче повідбудувати будинки та понищені експедиційні об'єкти, бо очікують якихось інтернаціональних комісій. Тим способом хотять полики затерти сліди пацифікації.

Я хочу навести ще деякі дрібні випадки з пацифікаційної акції, які схарактеризують її, може, найкраще. Десь у селі Посухів або Шибалин, точно не знаю, коло Бережан, один польський капраль згвалтував українську дівчину, дочку лісового сторожа. Такі випадки під час пацифікації траплялися дуже часто. При цьому дівчина застрілила капрала. Польська преса писала, що капраль поповнив самогубство, але все ж дівчину замкнуто до в'язниці. В польській пресі читав я таке: В Чижикові один українець (прізвище вже призабув) мав кинутися на польського улана. Улан застрілив його. Як цей випадок виглядає наспраду, можна собі уявити. Ревізію робили яких 10 чоловік. При тій кількості воїків чи поліцаїв неможливо, щоб один чоловік кидався на воїка, знаючи, що всіх воїків є десять чи скільки там. Виходить, що його собі просто застрілено, а історію з налядом видумано для покриття злочину. Так само було і з Головінським. Німі не повірять навіть і маденька дитина в те, що команданта тайної «Української Військової Організації» ніччю вели через ліс лише 2 поліцаї. Виходить, що його впрост так застрілено. В пресі писали, що Головінський тікав, і його застрілено підчас утечі.

Коли я вже трошки був після побоя очутився, то поїхав 8 жовтня 1930. р. до Львова. Це був якраз речинець мого іспиту в університеті. Другого дня довідався я, що в підгаєцькому повіті є тепер військова карна експедиція, яка арештує священників, водить їх до вулицях і бє. Крім того, ніби вона застрілила в лісі студента Фурдел з Бокова і згвалтувала багатьох жінок.

По деякому часі довідався я, що в мене дома була ревізія, і поліція питала про мене. Не хотючи ще раз потрапити їм до рук, я зважився втікти за кордон, що мені й пощастило по деяких трудношах. Тепер я перебуваю в безпечнім місці, далеко від польських варварів, і хоч не легко мені житиється, а всеж я вдоволений, що живу між культурними людьми, що зі мною поведатися як із людиною, а не звіриною, як це було в Польщі.

В листопаді 1930. р.

Василь Починок,
студент прав львівського університету.

Військова карна експедиція в Гаях біля Львова.

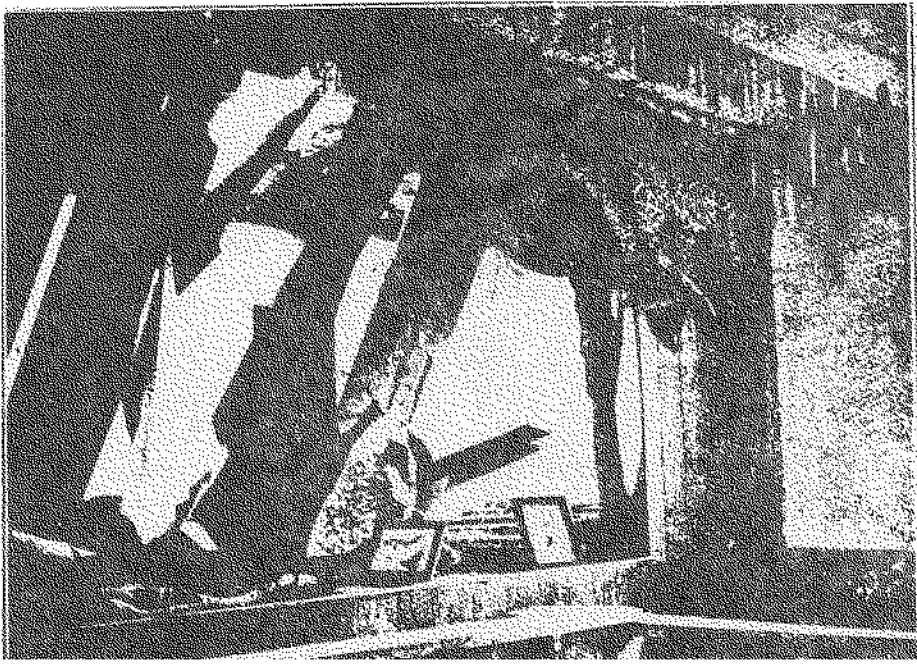
(Протоколярні зізнання).

I.

16 вересня 1930. р. в 8 год. рано віхав до нашого села відділ 14. полку уланив. Ще перед селом улани скатували нагаями селян, що їхали на поле, мовляв, за те, що не скидають шапок перед «штандарем» (прапором). Коли віхали до села, то підполковник закликав до себе вїйта (з'явився заступник вїйта, бо вїйта не було тоді на селі), і сказав йому, що накладає на село контрибуцію, яку мають скласти протягом 2 годин. Колиб громада цієї контрибуції не склала то улани самі підуть збирати цю контрибуцію. І так зажадав: 35 кірців пшона, по 700 яєць на кожну з двох кухонь, дві свинні, вагою по 200 кг., і одну річну ялівку, далі — 500 літрів молока, 100 кг. рису, 25 кг. пшона, а також 1,500 цигарок, 10 пачок тютюну, 10 кг. солі та 10 кг. цукру. Громада, знаючи, що то значить, коли улани підуть по селі трусити, склали указану підполковником контрибуцію.

Риж, пшоно, тютюн і т. п. доставила кооператива, решту селяне.

Улани, розтащувавшися в селі, наказали господарям та жінкам чистити коні й збрю, а потім зі списку, привезеного з собою, викликали поодиноких селян до клуні Андрія Мельника, клали їх на лавку, один улан тримав за ноги, а другий за голову, і били так довго, поки не зімлів, відливали й били далі. Найтяжче скатували Івана Романишина, голову читальні «Просвіти», якого декілька разів відливали водою. Помимо контрибуції, брали улани все, що їм попадало під руки: кури, гуси, качки й т. д. Треба зазначити, що були улани, які нічого не хотіли брати від селян, ошаче, підстаршини змушували їх до того. До місцевої кооперативи «Будучність» прийшов підстаршина, вдарив нагаєм склепарку, а керовникові Михайлові Меланському наказав, щоб зняв український шильд та протягом двох годин примістив над склепом польський на-

Читальня «Просвіти» в Гаїх, коло Львова, 5. X. 1930., по адемольованні ІІ ляцькою поліцією.

пис червоною й білою фарбою. Керovníк зняв напис, а вивісив польський, писаний на папері, але за хвилину з'явився старшина і заявив, що шильд має бути написаний на дошці червоною й білою фарбою. Не допомогли пояснення, що в селі годі знайти фарби. Старшина заявив, що коли протягом двох годин не буде відповідного напису, то зле буде з цілою кооперативою. Улани вигукували: «Коли хлопці добре, то він хоче щоб було ще краще. Тепер ви нас будете довг пам'ятати».

17. вересня 1930. р. ранком покликав командант до себе війта й наказав, щоб громадський поліцай оголосив негайно, щоб усі молодіжці й дівчата поодягалися у святочні одяги й проводили відділ за село. Молодиці й дівчата повдягалися і відпровадили уланив. Попереду йшов громадський писар і ніс військовий прапорець. За царською сказав командант відділу прощальну промову та додав: «Як будете палити, то знова повернемо й будемо з вами балакати инакше». Так було в нашій громаді.

Підписи: *Тимко Паньків, Андрій Мельник, Юрій Гель, Іван Романишин, Петро Кундра.*

II.

Ярослав Лисий (син Отаха), літ 21: — Я працював у кузні. Приходить один жовнір викликає мене по імені та вимагає від

мене, щоб я віддав рушницю. Відпровадив мене до клуні Михайла Савки. В клуні я був щось із пів години, але мене там не били. З клуні Михайла Савки запровадили мене до стайні Андрія Мельника. Я рушницю жадної не мав, але вони оперлися на наклепи Романа Процишина. В стайні я був з годину. Зі стайні запровадили мене до клуні. В клуні допитували мене старшини, де в кулемет, хто палить стирти і т. п. і хто до тієї організації належить. Я відповів, що я нічого не знаю. Після того казали покласти мене на лавку. Один тримав мене за голову, два за ноги, а чотирьох били по чому попало. По кількох хвилинах перестали бити та звернулися з тими самими запитаннями. Коли я відповів, що нічого не знаю, навіть коли малиб мене застрілити, зачали мене бити вдруге. Коли я почав кричати, заіхали мені уста зівсом (зерном), що було в клуні. По кількох хвилинах повторилася та сама історія з допитом утретє. Окатувавши випровадили мене з клуні до стодоли. В стодолі я був до самого вечера. Ввечері покликали мене й казали мені йти до дому, але на подвіррі стояло 8 жовнірів і били мене через ціле подвір'я аж до брами.

Львів, 16. вересня 1930. р.

Ярослав Лисий (в. р.).

Протокол

списаний із селян із Гаїв біля Львова, що були побиті карною експедицією 16. вересня 1930. р.

Потурбовані карною експедицією 3. і 4. відділу 14. полку уланів Іван Романишин (син Юрка), Ярослав Лисий (син Отаха), Іван Шуплат (син Івана), Василь Романишин (син Івана) зголосилися в Народній Канцелярії 18. вересня ц. р. і зізнають наступне: 1) І. Романишин: В той час, коли громада приготувляла овес на приказ війська, де саме робив і я, ввірвалися військові на мов подвірря під проводом поручника й вимагали видачі сина, який, на підставі їх тверджень, мав переховувати якийсь револьвер від Романа Процишина з Гаїв. Мого старшого сина Василя не було дома, бо був він у полі. Я сказав це поручникові і він зажадав спроводити його негайно до нього. Ідучи, військові зачали бити мого молодшого сина Івана за те, що не відповідав їм по польськя. Перший раз вдарив його військовий грабовим дрючком по руці. В тій хвилі сержант крикнув на мене, щоб я сам побіг по сина, що я зараз же вчинив. Я знайшов сина Василя й привів його. Коли став перед ними син, приказали йому найти револьвер, котрий свого часу залишив у нього вище зазначений Іван Процишин.

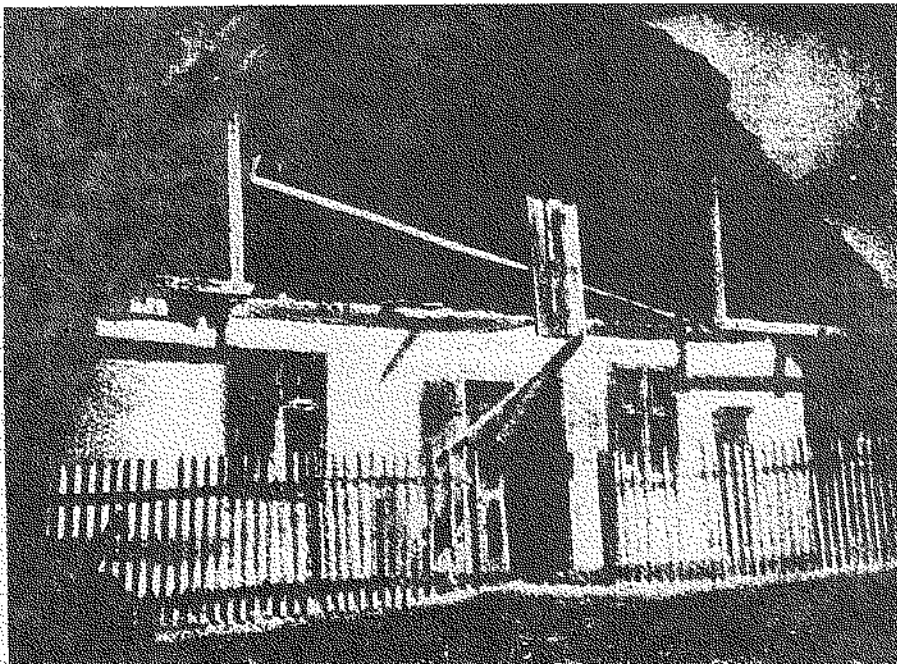
Сина Василя забрали з собою і повели до Романа Процишина на подвірря, а відтак до стодоли Михайла Савка, наказав-

ши йому перед тим виламати на себе дрючок з граба.

Передержали його там якийсь час, де вже було кілька побитих, а саме: Микола Мандзевич, Йосиф та Роман Процишини й інші. Мого сина Івана по якомусь часі забрали на підводі Гринька Гатія й повезли до Звенигороду. Били його дорогою на підводі, а також і в Звенигороді били кольбами в бік. В Звенигороді його тримали до вечера, а вечером знова повезли назад до Гаїв. В Гаях зачали його бити в стодолі Андрія Мельника. Замкнули в стайні, викликали по одному до стодоли, клали на лавку, один із жовнірів тримав за голову, другий за ноги й били палицями, палицями й т. п. (чотири на одного — звичайно підстаршини). Побили так тяжко, що більшість із них хорі. На крик моїх дочок, Софії й Катерини, і двох дочок сестри, Дарини й Марини, які почали кричати на гвалт, вибігли жовніри з стодоли й побили різнож і їх. По екзекуції над сином й «иншими, закликали мене й питали, яке становище я займаю у громаді. Я відповів, що я господарюю. На це вони витягнули якийсь папір і, присвітивши ліхтарем, прочитали його, кажучи нарепті: «Отій, щось є від команданта». І почали мене бити, де попало. Це відбувалося на подвіррі Андрія Мельника 16. вересня ц. р.

Львів, 18. вересня 1930. р.

Іван Романишин (в. р.), Василь Романишин (в. р.).

Зовнішній вигляд будинку читальні «Просвіта» в Гаях, коло Львова, по «ревізії» 5. X. 1930.

Протоколярні зізнання про лясцькі звірства.

1.

Карна експедиція в Яворові на передмісті Наконечнім.

14. полк язовецьких уланів прибув у неділю 5. жовтня ц. р. в пів п'ятої год. двома відділами з двох сторін і стійками окружив ціле передмістя. Розтанувалися по хатах і стятали людей, яких вказала їм місцева державна поліція. Людей тих зібрали в читальні і по відповіднім «пшемуванню» викликали по одному, роздягали та били нагаями. Є дані, що екаекцію виконували студенти техніки, переодягнені в військові уланські однострої. Нагаї шалили від 10. год. вечера до 4. год. рана. Прийшовши, улани насамперед запитали: де кооператива? — і знищили П. Сігравник кооперативи, 60-літній Іван Панчишин, дістав 20 нагаїв, Сенько Лялюк після побойв бореться зі смертю, склепар кооперативи Степан Линда дістав 100 нагаїв, його сини Михайло Линда, уч. 7. класи гімназії П. Ш. в Яворові, 150 нагаїв і раз дістав по лицю так, що ціле лице йому запухло, учневі 7. класи гімн. «Рідної Школи» в Яворові Линді, що вже був раз заарештований і випущений по переслуханні на волю, засипали на голе тіло тільки 300 нагаїв, на його життя не покладають ніякої надії, одне слово: коло 100 людей страшено скатовано. Учителі — дир. Мончко Андрій з Наконечного і Ваньчик Михайло з Поруденка втікли, за ними дуже розпитують. На гр.-кат. приходстві заквартирували шани «поручнікі», заняли цілу хату, і родина пароха міститься в одній кімнатці... Катуючи людей да допитуючи їх, чи читали вони «Сурму», чи підпалювали стіжки, казали: «Пшизнайсан, ск... сину, бо нам залі ксьондз вшитко поведаял». Отже, мали на меті звернути ненависть парохян на свого пароха, який зараз же по приході війська а парохії виїхав. На приходстві вимолотили весь овес і пашню, частиною порозкидали по подвіррі, частиною опасли коням. Худобу й коні пароха витягли зі стаєн, а туди поставили свої коні. З громадян передмістя Наконечного стягнуто одия вагон вієса контрбуці і на 20 фірах одвезено його до військових магазинів на Личакові у Львові. Крім того, зрабували багато дробу. Автом зі Львова приїхало 4 палів майорів і зараз післяли на село жовнірів, які стягнули з селян 3 лантухи качок та курей та кілька пак яєць, все це поклали панам майорам до авта, і ті повезли до Львова. З Наконечного улани робили екскурсії до Яворова, там ловили людей та спроваджували до Наконечного бити. Так вїїт із Молошкович, Михайло Гарасим, кооператор, по сесії вїїтів виїшов до міста. Тут вхопили його волки на авто, завезли на Наконечне і страшенно його скатували, а що він є директором Молочарської Районової Спілки в Молошковичах, то бучи його, притоворювали: «Маш сьметанен, маш масло». Суддю Саввича з Яворова заарештовано. Все свідоме громадянство з Яворова повтікало і ховається. Умундуровані катя розпитують про них та погрожують їх родинам, що хочби й місяць прийшлося їм шукати, то їх піймають і скатують. Все те знаю з реляції очевидців: п. Грия Терлецького, дідича з Милятяч, та з листа моєї жінки.

Львів, 8. жовтня 1930. р.

о. Михайло Бариляк

2.

Село Вербіє, пов. Перемишляни.

30. вересня ц. р. приїхало до села, як казав вїїт, 180 поліцаїв. Оточили село навколю, зайняли всі виходи й почали переводити ревізії та нищити людське добро.

У Степана Музички вибили вікна і видерли лутки. Його самого і сина його (22 літ) побито. Били палицями. В Василя Куцого повирубали вікна і двері, завалили піч, а його самого побили. У Дмитра Семчишина, Іванового сина, видерли й повикидали вікна, двері, обдерли дах, порозкидали всі стіжки. В Миколи Гевки обдерто стріхи, попорозкидало стіжки, побито його жінку Анастасію. У Грия Турчина здерли частину стріхи й побили дуже сина його Миколу, побили до бегтями. Били його в місцевої кооперативі, де він був склепарем. У Степана Турчина все знищено: побито начиння, притотоване на весілля, порозкидало стіжки, обдерто будинки, а його самого з жінкою тяжко побито. Бито селян: Миколу Турчина (Федькова сина) та ще 6 інших.

Побитих селян забрала поліція з собою, щоб їй помагали нищити кооперативу. В кооперативі викинули й порубали вікна, завалили печі, двері порубали, підлоги позривали й покололи, склепове урядження — шафи — порубали й поламали. З 4 пшкаф лишилося 2 й без окла. Знищено трієр.

Людей били, кого тільки зустріли. В дуже багатьох селян аситували на кулу все збіжжя та муку, поливали це квасом з огірків або борщем та топтали ногами (Василь Куцій, Дмитро Семчишин, Грияк Білорус і інші).

По приході до села командант-комісар наказав вйтові, щоб село приготувало обід: по курці на дві особи. Зносили по кілька курей до господиць, і ось так ті варили обід.

У священника о. Василя Кушніра розкинули стіжок і розшили верхи двох будиноків.

В канцелярії пояснювали, що карна експедиція прийшла тому, що відбуваються підпали й саботажі і що люде не живуть у згоді з урядом. Люде відповіли (між ними й Іван Турчин, радний), що вони льояльні, сповняють всі обовязки і користають зі свого права. Читальні, кооперативи й т. д. — все це існує за згодою влади. Тоді один із комісарів (балакав укр. мовою) сказав: «Ви кажете, що ви льояльні і слухаете влади. А хотів би я знати, куди ви підете при виборах? Чи ви підете разом із урядом, чи ви послухаете сякого-такого, що прийде до вас і наговорить цілу купу дурниць, та підете за ним?» Радні на це мовчали, а тоді комісар сказав: «Я не хочу вас мучити, бо я знаю, що ви на урядову листу не підете, а зробите, як охочете, але тим самим не маєте права казати, що ви слухніні і що все сповняете».

Експедиція була в селі три години.

7. X. 1930.

Іван Турчин.

3.

Польські звірства в Васючині.

25. вересня н. р. в 6. год. рано прийшла карна експедиція, з двох компаній; оточили село, і коли люде почали втікати зі страху до ліса, то вояки почали до люде стріляти. При тій стрілянні вбито місцевого, несповна розуму, пастуха Михайла Мовчана, який саме пас на луці худобу. Факт цей ствердила лікарська комісія з Рогатина і свідки: Федь Мельник та Михайло Андрусів.

В розпалі цієї стрілянини розпочато т. зв. ревізії.

Спершу почали шукати в кооперативі й у місцевого пароха. Кооперативу знищили вищент. Відділ із 16 люде навав на приходство і з лайкою: «Ти, геринце бандитуф, ск... сину і т.-д... руки до гори», зробили особисту ревізію в парохі й рідні його, а опіюли казали парохові стати на «бачмосьць» і тримати 2½ години руки догори. По знищенні всего хатнього урядження, викинули на голову пароха пірря з подушки служниці, а тоді вже казали розкидати снопи зі стирт. Те саме мусліа була робити і старенька 67-літня мама і жінка пароха, а вояки собі кидали різні дотепи. Зареквіровано шару коней, вернули їх аж по двох днях ледви живих.

Щоби скинути з себе відвічальність за згаданого вбитого Мовчана, спровадили пополудні 2 нові відділи поліції та почали трує у лісі, кажучи, що його вбили ті, які втікли до ліса. Кого ловили, того немилосердно катували. Важко побиті: молочар Гриць Постолюк, скленар кооперативи Стефан Іванків, громадяне: Михайло Левицький, Олекса Мовчан, Анна Мовчан, Анна Левицька, Іван Заставний, Федь Носик, Василь Баран і багато ще інших. Другого дня, 26. вересня н. р., почалися ревізії в усіх сьвідоміших громадах, переведено тих ревізій понад 40. Скрізь порозкидали стоги, побурили печі, понишили хатню обстановку, а ввечері скликали громадську раду і, сказавши їй: «То маєте вишисто за політикен», відіхали. Треба додати, що ні в Васючині, ні в поблизькій околиці ніякого саботажу не було. Скаржали це село, мабуть, тому, що воно національно сьвідоме.

4.

Журів, пов. Рогатин.

В Підмихайлівці, Журові, Васючині і в Григорові, повіту Рогатин, переводила державна поліція так зв. «ревізії», «шукаючи саботажистів». При тім цілком знищили у згаданих селах кооператив, читальні, молочарні і каси Райфайзенки. Наприклад: у Підмихайлівці в кооперативі зірвали підлоги, стелю, товари змішали та ще й обіляли нафтою. В Журові знищили цілком молочарню, школа становить понад 1.500 зол. При ревізії в о. Давидяка поламано крісла, порозрізувано подушки, зі стодоли поникнувало обіжжя, одне слово: доконано цілковитої руїни господарства. Подібне мало місце в п. Берквія в якого ревізію робили двічі. Найхарактеристичніше виглядала ревізія в молочарні, де побито всі скляні речі, забрано сирчаний квас, оливу й різні хемікалії, потрібні при виробі масла, ніби небезпечні. При цьому побито молочаря п. Якова Василья і помічницю, дівчину Настю Бобик. Коли знайшли зонд, що фото вживають при здутті корів, вважала його поліція за «шприц для підпалів», і лише завдяки висненню місцевого поляка, що асистував при ревізії, зонд не знищено. Крім подібних численних ревізій, у згаданих селах побито люде, зпоміж них: у Журові — Кирила Беркія, Богдана Беркія, Петра Данилова і Тараса Ярошака.

Зразком, як бито люде, може послужити такий факт. Пана Василя Вакана звязали ланцюгом, руки дали попід коліна, накрили голову коцом і перевертаючи біли ланцюгами по стопах. Це повторювано кілька разів, і вийшов він із цього скривлений та ледви живий. Тепер лежить тяжко хорий, і невелика надія, що буде жити. Іван Берквій.

Ставчани, повіт Городок Ігайлонський.

1) п. *Микола Мороз* (голова Н. Р. Коопер.),

2) п. *Степан Фікташ* (книговод місц. кооперат.) зізнають:

27. вересня ц. р. увірвала до Ставчан карна експедиція уланів 14. полку та почали урядувати. Почувши, що в селі творяться, не мав Фікташ відваги прийти негайно до села, а випровадив одного чоловіка, щоб той його повідомив чи скінчилося вже «урядування» уланів. Коли він довідався, що улани виїхали до сусіднього села, то пішов до села і поклався до ліжка. Нагло вночі впали улани під проводом поручника, схопили його з ліжка, звязали руки взад, вивели з хати і привязали його до полудрабка біля воза і так їздили з ним (він біг біля воза) від 12 до 2½ год. При тім привели ще одного — *Михайла Кулика*, касієра кооперативи, привязали його до другого полудрабка і так гнали їх далі, вишукуючи інших. Нарешті почалася екекуція.

Трьох уланів тримали *Степана Фікташа*, а касієрові *Куликові* наказали його бити. Коли він, на думку поручника, бив за слабо, вдарив його поручник нагам у лице так, що він скервлений упав на землю. Фікташ був такий побитий, що втратив притомність, і дотепер не може ворухнутися. Коли скінчили катувати п. Фікташа, то наказали йому бити касієра. Коли ж він опинявся, почали його бити удруте, а з касієром самі собі дали раду.

Багато людей побитих невимовно тяжко. Деякі з них являють собою скервлєну купу мяса. Між ними багато таких, які боряться зі смертю. Побиті: *Михайло Пакош*, *Петро Кусніш*, *Іван Лісовий*, *Михайло Яріш* (с. Миколки), *Н. Дідик*, *Павло Гнатів*, *Іван Динько*, *Роман Івасик* (*Михайло Пакош* борється зі смертю), *Іван Небога*, *Павло Галамай*, *Михайло Гринишин* і багато ще інших.

Підчас екекуції наказав поручник знищити вивіску в кооперативі, яка була українською мовою, а на її місце дати написану польською мовою. Зробив шкіц (як мав виглядати) вивіска з польським написом.

Вище названі стверджують також, що під час ревізії позабирали в них навіть гроші.

Покропивна, пов. Тернопіль.

Володимир Криль, господар із Покропивної, так описує перебіг «паціфікації» в його домі:

Було це проти ночі 24. вересня 1930. р. Під мою хату прийшла поліція, і один із поліціантів застукав у вікно, та посвітив електричною лампою до хати, гукаючи, щоби їм відчинили двері. Тоді ми з мою жінкою *Анастасією* зірвалися з постелі та пізнали, що то прийшла поліція. Але я не боявся, бо вже не раз перед тим приходили поліціанти до моєї хати, бо в мене міститься читальня «Прогреси». Приходила все поліція на якусь контролю, тому я думав, що й тепер так буде. Але було нам трохи дивно, що то було проти ночі, то я встав і відчинив сінні двері, а тоді поліціанти ввійшли до хати. Один із поліціантів крикнув: «світи!» Я засвітив лампу і побачив, що біля порога стоїть ще трьох поліціантів, і всі з грубими палицями в руках. І тоді впало мені до голови, що то за мара, що поліція така озброєна та має з собою ще такі грубі буки. Але в тій хвилі прискочив до мене один із поліціантів і почав кричати: «Криль, ніч не мув, тільки давай амуніцію». На це я відповідаю, що я ніякої амуніції не маю. Та в тій хвилі всі три поліціанти почали мене бити з цілою силою грубими буками куди попало, я в тім страшнім болю думаю собі, що може вратую себе, як буду кричати, щоб почувтось із сусідів, а як сусіди позбігаються, то поліціанти дадуть спокій. Але це нічого не помогло. Били мене далі. Тоді один із них каже до мене: «давай Сурми». Я знова відповідаю, що я Сурми в житті не бачив. Тоді знова всі три поліціанти почали мене бити палицями так, що я впав на землю майже голый, бо сорочка на плечах уже цілком подерлася. І чую в тім страшнім болю, що кричить поліціант: «вставай!» Але я вже сили не маю, щоб встати.

Моя жінка зі страху сама не знає що й робити, але приступила до мене та хоче мене підвести зі землі, але в тій хвилі посипалися на її плечі вдари буками. Один із поліціантів підвів мене з землі та й каже до мене: «слухай, давай Сурми і амуніцію, бо умжеш, і вшистко аостанє збужоне!» Тоді я сказав, що нічого не маю, а ви пугайте, де хочете. Тоді знов почали мене бити буками, а один ударив мене кілька разів грубою палицею по голові так, що ціле лице та груди залляла кров. Я почув у грудях отрашний біль, і почало мені робитися слабо, так наче на сон зібратися. Мене палила сильна спрага, тому я попросив води. Моя жінка подала води мені, і тоді стало мені трохи легше. Тоді чую голос якогось поліціанта, кличе через вікно на двір: «ходь тутай, ходь, не буй се, он ож не уцкає». Тоді прийшло до хати ще чотирьох поліціантів,

а один із них почав мене зачав бити коцькою. Другий із тих поліціантів зачав мене, хто я є. Я сказав, що українець, а тоді всі поліціанти почали мене бити, і я знова впа на землю. На землі копали мене ногами та штовхали коцьками, а також били палицями. Я страдив притомність, тільки чув димом крізь сон, як кричала моя жінка, яку також били. Один поліціант взяв мою жінку і кинув її на постіль, а голову накрив периною, щоб жінка не бачила та не чула як мене катують. А коли жінка зірвалася з постелі, то тоді один поліціант почав її бити палицею по голові та по лиці. Але жінка таки допомогла мені підвестися з землі. Поліціанти почали до мене кричати: «то ти українець, ти на польській земі хцеш будоваць Україно», і знов били мене палицями по плечах.

В другій хаті через сіні чути було страшний крик, бо там замкнули поліціанти мою 70-літню маму та трох малих наших дітей.

Далі зажадала від мене поліція, щоб я видав книжки з читальні «Просвіти». Я відкрив шафу та почав викладати усі книжки на стіл. В шафі були також мої власні книжки з моїм підписом, які я привіз із Канади. Тепер почалася ревізія по цій хаті. Один перевертав скриню, другий товчється по стриху на хаті, третій у сінях, а решта у другій хаті, де були діти й моя мама. Я знав, що в мене не знайдуть нічого небезпечного для польської держави. Але на велику радість поліціантів приносять один із них бляшану скринечку та, показуючи решті поліціантів, каже: «відзіш що он ма, то ест прох». На те, сказала моя жінка, що то не є ніякий порох, але насіння з калусту. Тоді той поліціант, що знайшов такий «порох», кинув ту скриньку моїй жінці у голову. Трохи згодом сказав поліціант до моєї жінки: «подай еще раз мне те окшеники», а тоді друге кинув моїй жінці у скриньку в лице.

Ті поліціанти, що переглядали книжки, знайшли один часопис, де були поміщені фотографії наших послів, і тоді почали мене знова бити по плечах палицями. Як переглядали книжки, то ті книжки дерли та кидали ними в голову мені та моїй жінці.

Опісля один поліціант приступив до моєї жінки, та приказав їй, щоб вона приступила до мене та била мене в лице. Коли ж жінка того не хотіла робити, то почали поліціанти бити мою жінку по плечах буками, а жінка під побоями поліції почала мене і справді бити по лиці, при чім поліціанти говорили до мене: «а она за що це біє, оддай ей», і знова били мене буками по плечах та зневолювали мене бити мою жінку в лице. Я підніс руку та мусів був ударити легко мою жінку в лице.

Інші поліціанти, що переводили ревізію, знайшли портрет Шевченка, а відтак приложили його моїй жінці до уст та говорили: «поцалуј го в срани». Казали також при тім співати: «нех жие польска, українце насерматри». І ми мусіли то сповнати, бо нас знова били. При ревізії понижили та подерли цілковито всі мої фотографії, що їх я привіз із Канади, на яких був я, моя жінка, наші діти, мої брати та рідня. Моя жінка почала просити, щоб не нищили фотографії, поліція фотографії подерла, а жінці сказали: «нех ці шляк трафі». Інші поліціанти дерли книжки та все те скидали на купу.

Після того сказали мені, щоб я зібрався, бо піду з ними. Я почав одягатися, при чім помагала мені моя жінка, бо я сам не мав сили одягнутися. Тоді поліціанти порадившись сказали, щоб я лігався в хаті, а самі відійшли. По відході поліції пішов я до другої хаті, де були мої діти та мама. Діти почали мене цілувати по руках та тишитися, що мене побачили. Я в хаті скинув вожуха, і тепер побачили мене мої діти та мама напівголого, бо сорочка була на мені цілком подерта, а тіло моє виглядало так, якби було в сукно одягнене. Цілі плечі та руки були сині та чорні. А мама та діти як побачили мене такого скатованого, то відвернулися від мене, бо не могли на те дивитися. Зараз надійшла моя жінка і стягнула з мене решту сорочки, що була скривалена, а відтак одягнула мене в чисту та цілу сорочку, забрала мене та поклала до постелі. Рано був я такий слабкий, що не міг, лежачи в постелі, сам навіть поворухнутися. Я казав прикликати священика, щоб висповідатися, бо ані я сам, ані ніхто з моєї рідні не думали, що я буду жити. Так перележав я три дні, а шойно четвертого дня почав я підводитися на постелі з великою намагою й болем. Я перележав в постелі два тижні, а шойно третього тижня пішов я до лікаря в Тернополі — Д-ра Івана Яворського, який мене оглянув та ствердив ще сильні знаки від кобів.

Тоді, як поліція била мене в моїй хаті та переводила ревізію, то знищила моїх власних книжок на квоту 30 дол. ам., фотографій на 38 дол. ам., поломили два ліжка вартістю 10 дол. ам., подерли подушки вартістю 10 дол. ам. та вкрали годинника, за якого я заплатив 18 дол. ам., найбільшаюче скло вартістю 3 дол. ам., та золоте піро до писання вартістю 5 дол. ам. Читальняних книжок знищила поліція на квоту 45 дол. ам.

Поліція знищила під час експезції цілковито нашу кооперативу «Віра». Всі товари, які тільки були в кооперативному складі, понижили, покидали всумніш на землю, а відтак ті всі товари полягли нафтою так, що вони стали зовсім до невжитку.

Крім мене та моєї жінки, побила поліція тяжко Івана Шугана, кооператора, заарештувала його без ніякої причини та відправила до Тернополя. Тут просидів він мі-

сяць у судових арештах, звідки випущено його не переводячи ніякої розправи. Так само побила поліція тяжко Панька Шугана, студента університету, якого також заарештували; він поспів більше, як місяць, у тернопільській тюрмі. Побили ще тяжко Миколу Гурала, який сидів два тижні в арешті в Тернополі. Крім того, побила поліція ще Василя Гудза та Михайла Поворожника та багато ще інших людей.

7.

Гаї коло Львова.

Мене забрали мити вози, що ними приїхав 14. полк на ревізії до Гаїв. Приходять до мене жовнірі й питають, чи я не Петро Вовк. Коли я заявив, що так, то зараз мене запровадили до стайні Андрія Мельника, а зі стайні по-одному виводили бити. Коли мене покликвали, то питали про машинний кріс, а також про те, хто підпалив стирги в кольоні. Коли я заявив, що мені про це невідомо, кляли мене на лавку тричі, дали мені около 90 бучів. По бійці ще казали «бегем» через брамку, де ще додавали палицями, опісля мене замкнули до шпихліра, перетримали там до вечера, а ввечері випускали знова через такий шпалір крізь палиці.

Петро Вовк.

16. вересня 1930. р. заїхали до нас улани 14. полку. Мене заарештовано і відставлено до стайні Андрія Мельника в *Гаї*. Опісля покликали мене до стодоли до протокоду, де мене питали про машинний кріс. У стодолі були старшини й відстаршини. Коли я заявив, що про машинний кріс я нічого не знаю, покляли мене на лавку, 3-х жовнірів тримало за ноги, і голову тиснув у дощину, і там мені дано около 30 бучів; потім підвели мене і сказали, коли я не знаю, то вони мені скажуть, що у висушеній студні в той машинний кріс. Потім мене знова бито. Скільки дістав я вдруге, не знаю, бо стратив притомність. Опісля били втретє, а що я почав дуже кричати, то насипали мені повний рот віса, 9 разів кляли мене на лавку до екзекуції, і коли я зімлів і впав, то мене все ще копано ногами, штуркали бияками й питали з якої організації я беру гроші.

Іван Явний.

8.

Підберізіці, повіт Львів.

Скадрона 14. полку уланів прибула до села 16. вересня ц. р. в 10. год. рано. Зажадали від вїйта 8.000 кг. віса і 3 годованих вєярів. Поквартирувавши коней по столах, вояки заявили, що мають наказ стелити не солому, а овес. Громада дала коло 6.000 кг. віса і вєпри. Від кооперативи забрали 50 кг. рижу і 40 50. кг. цукру, і к. чаю — на це дали квіт із підписом «Поляк». Пішли до справника (мене), зробили ревізію, відпровадили до кооперативи і, запитавши його, чия то земля, та не чекаючи відповіди, почали бити. Ударили підпору́ччя і сєржант 10 разів у твар. Крамаря зі склепу викинули. Потім запитали, де портрет Пілсудского, Мосьціцкого і «годлю» і почали знова бити. Подрапали ніс, бо заткали уста, щоб не кричав. Сказали познімати портрети українських діячів. «Вїзд Хмельницького» розбили. Зажадали, щоб за 2. години були польські портрети, інакше бо буде знищена кооператива.

Стефан Москва.

9.

Журів, повіт Рогатин.

У Підмихайлівці, Журові, Васючині і в Григорові, повіт Рогатин, державна поліція знищила цілком кооперативи, читальні, молочарні й каси Райфазенки. Приміром: у Підмихайлівці зірвали підлоги, суфіт, а кооперативні товари вимішали та обїлляли нафтою. В Журові знищили цілком молочарню, і шкода виносить понад 1500 зл. п. При ревізії у от. Давидяка поламано крісла, фотелі, порозрізувано подушки, зі стодоли повикндувано збіжжя, одним словом dokonано цілковитої руйни господарства. Подібне мало місце в п. Беркія, в якого ревізія була двічі. Найхарактерніше виглядала ревізія в молочарні, де побито всі шклянні предмети, забрано квас сірчанний, оливу й ріжні хемікалії, потрібні для веробу масла, бо, мовляв, небезпечні. При цьому побито молочаря п. Якова Василя і помічницю дівчину Настю Бобик. Крім подібних численних ревізій у загаданих селах побито багато людей, між іншими в Журові Кирила Беркія, Богдана Беркія, Петра Данилова й Тараса Ярошака.

Зраком, як били людей, може послужити такий факт: Василя Ваксва звязали ланцями, руки дали попід коліна, накрили голову коцом і перевертаючи били ланцюхами по стопах. Це повторювалося кілька разів, і вийшов він з того покервавлений і ледви живий. Тепер лежить він важко хорий, і мала надія утримати його при житті.

Іван Беркій.

Вишнівчик, пов. Підгайці.

Я в жінкою греко-кат. священника, маю середню освіту з гімназіальною мату ром, маю 8 дітей. У вересні 1930. р. я мусіла піддатись операції, по якій у гарячці лежала в ліжку. В тім стані застав мене злощасний день 25. вересня 1930. р., коли коло 10 години перед полуднем з'явилася у нас карна експедиція польської держави поліції. На самім вступі відкомендерував прибувший з нею старшина, що його титулували майором, 4 поліцаїв до нас, на приходство. Поведінка тих осібників, озброєних у палки, була скрайньо груба і нечемна. Двох із них із криком і лайкою розпочали ревізію в одній кімнаті, других двох лишидося в тій кімнаті, де я лежала, переводити ревізію, причім обкидували мене і присутніх дітей ординарними словами. Один з них авернувся до моєї 16-літньої доньки Лідії, учениці VI. кл. гімн. із запитом, чи вона є українка; а діставши притакливу відповідь, пошав у фурію, викрикуючи, що українці дістають тепер по... По переведенню ревізії, яка не дала пожаданого для них висліду, зібралися всі 4 сторожі публичного порядку і по хвиливі нараді в сінях, увійшли до моєї кімнати, щоби перевести кінцевий акт своєї чинности. Щоби мати вільну руку, вказали мому мужові палкою, щоби разом з дітьми удався до сусідньої кімнати, замкнули двері, а для більшої певности, поставили одного зі своєї компанії на сторожі. Потім один з поліцаїв зняв зі стіни портрет Шевченка і поставив на столі. Нагло витягнув багнет наді мною, по чім розлючений добув багнетом портрет з рам і, держачи в одній руці портрет, а в другій багнет почав кричати «kto to jest?», «to wasz Bóg?» і т. и. Відтак подер портрет на кусні, вхопив рами і вдарив мене кантом по голові. З обурення, переляку і болю мене хвилимо опустила притомність, до якої прийшла на підлозі, на яку мене стягнуто, під ударами палок, які сипались немилосердно на ціле тіло від двох поліцаїв. Побой устали тоді, коли муж, почувши з другій кімнаті, що діється, намагався висадити двері до моєї кімнати, які підпер плечима поліцаїв. Коли вдерся і станув в моїй обороні, один з поліцаїв вимахуючи багнетом кричав: «rsiakrew, stul pysk, bo ci wszystkie kiszki wypuszczę». За хвилию дався чути крик у сінях, де знова инший поліцаїв побивав доньку Лідію і другу 9-літню Марусю. По тих побоях, зачалося нищення всього, що було в моїй кімнаті, кухні і опіжарні; і так розгромлював поліцаїв колькою всі вікна з рамами, піч, шафу, крісла і инше, а в опіжарні, попоровши міхи, засипали на купу муку, крупи, сім'я, мак, грис, пір'я і прядиво, щоби все зробити неужиточнім. Найменший з наших дітей 7-літній хлопчик утік без пам'яті далеко за село в поле і доперва ніч привела його до дому. Коли я побита лежала напів мертва, то і тоді мої пубителі не найшли настільки людяности, щоби мене лишити в спокою, а до пізньої ночі кілька разів находили наш дім, глумилися над нами, погрожуючи, що мене доправлять. Коло півночі два рази приходив післанець з громади, щоби приготувити лідводу для поліції на годину $\frac{1}{2}$ з в. ночі. В голоді, холоді і найвищим розстрою, сподіючись кожної хвили поновних мук, перевели ми ту памятку ніч. В наслідок побойв дочка наша Лідія дістала розстріл нервів, а я досі терплю на біль костей і на атаки серця.

Марія Чолієва,

голова кружка «Союза Українок» у Вишнівчику.

Судові документи про польську „пацифікацію“ у Східній Галичині.*)

1.

До Суду повітового в *Городенці*.

«Народний Дім», кооперація, зареєстрована з відповідальною порукою в *Городенці*, до рук директора д-ра Теофіля Окуневського, адвоката в *Городенці*, проти незнаних винувників.

Внесення на обезпечення доказів в цілі усталення висоти шкводи, заподіяної Народному Домови в *Городенці* через незнаних винувників 6. жовтня 1930.

Світлий Суде!

Дня 6. жовтня 1930 біля 8. години рано увійшли на подвірє «Народного Дому» в *Городенці* біля 50 озброєних людей і почали виломлювати в салі «Народного Дому», в льокало «Бесіди» і в «Мінцанській Родні» вікна, двері в фургинажи і підлогу.

*) Правопис оригіналі»

Над ганком так званої «світі театральної» зірвали бляшаний дах, знищили в ній цілковито сцену і диввали куртину.

До тої «роботи» згонювали людей з дороти палками і нагайками.

Імен і прізвищ тих осіб, котрі заподіяли ті шкоди, не може докладно Народний Дім подати, бо були це люди чужі.

Будівля «Народного Дому» не може в таким стані, в яким тепер знаходиться, надовше пожитись, бо через затікаючий дах грозить завалення стелі і мурів, а через отверті вікна може, хто хоче, влізти та знаходячийся там позіставший ще матеріял розібрати.

Супроти такого стану річей просить Управа «Народного Дому» в Городенці в ціли обезпечення доказів на підставі §§ 384, 385 проц. цив.: 1) о льокальному судову візю,

Народний Дім — Кооператива в Городенці, знищені 6. X. 1930. р.

ушкодженого будинку «Народного Дому» і його внутрішнього урядження; 2) о отаковання тих шкід; 3) о переслухання свідків.

Яко знатоків пропонує Управа «Народного Дому» (тут слідуєть імена знатоків, а потім підписи Управи).

2.

На це подання дістала Управа Народного Дому слідууючу (з дня 11. жовтня 1930) *узвалу*.

Внесення «Народного Дому», зареєстр. кооперативи з обмеженою порувою, до рук директора д-ра Теофілія Окуневського, адвоката в Городенці, проти незаних виконавців на обезпечення доказів шкоди, заподіяної в будівлі «Нар. Дому» в Городенці через незаних виновників дня 6. жовтня 1930, відкидається, бо воно, має виразно зная політичної демонстрації проти урядів адміністраційно-поліційних, котрі при переведенню поліційно-карних доходжень в ціли викриття справників саботажових замахів, проявляючихся в формі масових підпалів чужого майна у Східній Малопольщі, а також і в повіті городенським — зарядили на день 6. жовтня 1930. р. між іншим ревізію в льокалю «Народного Дому» в Городенці, яко підозрілого, котру через органи Державної Поліції перевели, що в Управі «Народного Дому» в Городенці докладно відомим, бо та обставина є историчною.

Твердження отже Управи «Народного Дому», немовби то в критичнім дни увійшло біля 50 увброених, незаних людей до льокалю «Народного Дому» і знищили в тім льо-

калю вікна, двері, підлоги і дах — в свідомо неправдиві і несуть характер свідомої політичної демонстрації проти властей, котрі розпорядили і перевели цю ревізію.

З powyще наведених причин внесення «Народного Дому» яко недопускатиме — відкидається.

Видра, (начальник Суду пов.).

3.

Відклик «Народного Дому». кооп. в обм. пор. в Городенці, проти ухвали повітового Суду в Городенці з дня 11. жовтня 1930, котрою відкинено просьбу «Народного Дому» в Городенці о забезпечення доказів в цілі усталення і оцінення шкоди, заподіяної в будинку «Н. Дому» в Городенці через невідомих винуватців дня 6. жовтня 1930. р. до Суду Округового в Коломиї:

Високий Суде!

Суд І-ший відкинув просьбу о усталення шкоди з одинокого мотиву, що просьба та носить явне знамя політичної демонстрації проти адміністраційно-поліційних властей, котрі переводили дня 6. жовтня 1930. р. в «Народнім Домі» в Городенці ревізію, ректе (властиво) репресію.

Мотив цей стоїть в разячій суперечности з основними законами конституції, а передовсім з постановою арт. 98, котра каже: «жакден закон не може замикати горожанинови польської держави судової дороти для доходження своєї кривди і втрати».

В данім випадку суд *Городенський* замикає ту дороту і не дозволяє під претекстом, що це тільки демонстрація проти адміністраційно-поліційних властей — доходити своїх прав.

Артикул 121 основних законів каже, що *кождий* горожанин має право доходити шкоди, яку йому заподіяли органи державної власти через діяльність урядову, негідну з правом, або з обовязками служби.

Значить, закон конституційний допускатиме можливість незгідного з законом поступовання власти адміністраційної і він не уважає доходження свого права відшкодовання за якусь недопускатиму демонстрацію.

Сам п. міністер *Складковскі* заповіє тепер і в півурядових органах і митрополитови Шестигцькому, що шкоди, які власть поліційна при своїх репресійних актах — бо неж не була ревізія, але репресія — будуть пошкодованим винагороджені, а тимчасом Суд *Городенський* відмовляє сконстатовання шкоди.

Суд І-ший мотивує відмову просьби о сконстатовання шкоди саботажима в нашім краю.

Алеж ніхто не доказав, щоби Управа або члени «Народного Дому» занималися саботажима і підпалами і щоби ті установи, котрі мають приміщення в «Народнім Домі», як «Народна Торговля», Книгарня, «Повітова Каса» і «Бесіда» мали якусь звязь з саботажима.

Що сама поліція не уважала своєї чинности за ревізію — свідчать факт, що проти постанови артикулу 149 процедури карної нікого з Управи «Народного Дому» не завідомила про щіль ревізії, нікого не взивала до присутности при ній а приступила відразу до виривання вікон, дверей і т. ин.

Якжеж можна було карати невинну інституцію тому, що хтось інший допустився десь злочину?!

Така «кругова відповідальність» громад або цілих націй практикувалася в Росії, але ніколи в Середній Європі і введення її в нашім краю булоби знаменем цюфоння культури нашої до Азії.

В тім случаю зрештою не розходиться о признаване або не признаване відшкодовання — бо це буде рішати суд інший, і наразі є байдужним, хто зробив шкоду, і тому повинен був суддя І-ший допустити по думці рішень Найвишого Трибуналу — забезпечення доказів.

Суддя І-ший закидає при кінци не без певного роздражнення Управі «Народного Дому», що вона говорить неправду, що біля 50 узброєних людей увійшло на подвір'я «Народного Дому» і наробили шкоди, бо прецінь це була річ воторична, що то органи поліції переводили ревізію!

Чи так переводиться ревізію, як тут фотографія «Народного Дому» після гостини поліції дня 6. жовтня ц. р. показує — оцінити може спокійніший суддя апеляційний, а суддя І-ший навіть помигився, вмовляючи в Управу «Народного Дому», немовби вона знала тих 50 людей, котрі їй шкоди наробили.

Супроти постанови артикулу 121 (при кінци) конституції, що держава в Польщі за незаконні вчинки своєї поліції ще не відповідає — приневолена в Управу «Народного Дому» домагатися відшкодовання від поодиноких поліційнтів і тих, що їх вислали.

Товариство «Міщанська Родина» в Городенці, 6/Х. 1930. р.

Треба отже знати доконче імена і назвиска членів поліції, але передовсім усталити висоту шкоди.

Отже закид свідомої демонстрації політичної є хибний і неслухняний.

Супроти того вносить Управа «Народного Дому» в Городенці на ухилення повищої хвали і допущення переведення сконстатовання шкоди та оцінення її.

За Управу Народного Дому в Городенці:

Д-р Т. Окушевський і тов.

4.

Представники культурних і освітніх установ Гроденського повіту внесли до окружного суду в Коломиї подане тут понижше донесення проти Йосифа Збоженя, команданта поліції в Отанислалові.

Високий Суде!*)

Дня 2 жовтня м. р. заявився в селі Серафинцях під проводом бувшого повітового команданта державної поліції п. Йосифа Збоженя відділ на вид держав. поліції з номерами і без номерів на шапках, узброєної крім звичкої зброї ще в палиці, а між тими поліціянтами ще кількох граничних стражників скарбових.

Той відділ поліції 30—40 осіб відійшов наперед до будинку читальняного в Серафинцях при головній дорозі на так зв. Вознесенським куті, позмагав перехожих людей з дороги і приказав тим послідним в читальні виривати підлогу, вікна з футринями, двері з одвірками, сцену, галерію, куртину, в кількох міснях черепяний дах. поломив в салі

*) Правильно оригіналу.

лавки (бо в читальни містилася також одна класа народньої школи) і те саме зробив з кооперативом, котра знаходиться в будинку читальні Просвіти, повикладавши товари в фосу.

Доказ: візія льокальна і свідки: Никола Дейчук с. Івана, Теодор Бурнадз, Михайло Алімана, Теодор Курганевич, Іван Бабій с. Василя, Божок Іван с. Олекси з Серафинець.

Шкоди у самім будинку виносять 6.585 зол.

Відтак поділившись на дві часті пішов оден відділ поліції на обійстя наївоміщого господаря в Серафинцях Николая Шлемкевича, котрого сини покінчили за границею університетські студії, побив його пальцею, так само поломив двері, вікна з одвірками, повисипав збіжжя з мішків, змішав з сонічником і сім'ям, пороздирав подушки, повисипував піря, поломив меблі в хаті, насипав сміття до меду і квасного соку з мармоляди, порозкидав стирти зі збіжжям ще не молоченим, розбив стодолу і порубав образи. Шкоди на цім господарстві заподіяні виносять 850 зол.

Доказ: Никола Шлемкевич, господар в Серафинцях.

Таку саму чинність перевів другий відділ поліції в хаті Василини Гуцуляк, де поліція побоями присилувала сьнів Василя і Івана Гуцуляків відривати футрини від вікон, дверей та дошки, котрими хата була зашпальована. Зігнані з вулиці люде мусіли також нищити сокирами ганок, курник, кошницю, валити печі, ломити, спричинивши шкоду на 300 золотих. Так само в хаті сусіди Івана Алімана, Івана Мулярчика, сина Юрія, Михайла Алімана та Теодора Бурнадза, у котрого пропало при тім готівкою 140 зол., в річах 815 золотих.

Доказ: Св. Іван Білоголовка с. Юрія, Михайло Білоголовка і Михайло Божок с. Василя в Серафинцях.

Характеристичне інше, що поліція казала власничці дому Василині Гуцуляк перебілити хату на червоно білу краску, бо хата була помальована на синьо-жовто.

Доказ: Св. Василь Гуцуляк і Василина Гуцуляк в Серафинцях.

Замітне ще, що коли люде, котрим поліція казала відривати одвірки або підлоги — це хотіли робити осторожно; щоб не псували дощок, то поліція біла їх за те, кажучи ломати, колоти та розривати дошки.

Доказ: Свідок Василь Білоголовка с. Теодора і Марія Бабан с. Теодора в Серафинцях.

Третій відділ поліції аложеній з 15 люде пішов на т. зв. Николинський кут в Серафинцях і перевів таку саму роботу в читальни Просвіти і в кооперативі звідки повикладав усі товари, поломив двері і вікна, сцену, підлогу, лавки, бібліотеку і т. д. череа що спричинив шкоду на 4.094 зол. — як то свідчать протокол списаний в Серафинцях під І.

Доказ: візія льокальна, свідки Никола Лучицький, Теодор Гуцуляк, Теодор Лучицький, Василь Бабій, Янко Петришин, Никола Бережанський, Михайло Яшан, син Івана і дальші свідки списані в протоколї з дня 21 падолиста, 1930 р. під І.

Спровоаженого до цієї ревізії голову читальни Просвіти Николая Лучицького, стрітила поліція словами: «Ти гайдамако, ти хчеш стонд фронт України будоваць — я ці дам Українєн!» — розібрали його до нага, лиця штани на нім лишили. Знято з читальни синьо-жовту вивіску з написом Читальні Просвіти а виписано маез «ул. Пільсудзкого». Ця напись стоїть до тепер. Відтак удався відділ поліції до найідейніших і найсвідоміших у цім куті селян як до умершого тепер агента «Дністра» Георгія Бачинського, так само у хаті Михайла Яківчика, де поліція силувалась висипати до скрині з бібліотекою сина, професора гімназіяльного Онуфрія Яківчика, вартуючу кілька тисяч золотих, бочку з огірками, та стара мати ледви оборонила, вилляла за то воду на підлогу і вкинула в то одіж. В хаті Николая Кабана шукали нібито за якимсь бльочком, відтак оден поліціант десь пішов і приніс в руках бльочок, а коли жінка спитала, де вони його нашли, нічого не відповідали, зробили діру в дасі, вибили рушницями шиби, перебінали збіжжя, на то висипали бочку з квашеними огірками, посипали то цвяхами а олій вилляли в піря. Притім пропав вексель з підписом Николая Шемкевича Михайла і Василя Яківчика.

Доказ: Свідок Василь Білоголовка Теодора і Марія Кабан Теодора в Серафинцях.

Шкода виносить 250 зол. Шкоди в такий самий спосіб доконані на господарстві Василя Курганевича заподані на осібній картці у висоті 1211 зол. 80 гр.

Того самого дня 2. жовтня, 1930. г. з полудня явився відділ тойж поліції державної в дорозі з Серафинець до сусідного Стрільча, знищив так само читальню в Стрільчі, вікна, двері, підлоги, столи, шафи, бібліотеку, з портрети, сцену, чим спричинили шкоду у висоті 2.228 зол.

Доказ: свідок Ілько Палушак, Іван Катлячук, Василь Дудла, Федір Рудик зі Стрільча. Шкоду оціняли зарпсияжені таксатори Ілько Іванчук, Леся і Іван Проць зі Стрільча.

В домі місцевого пароха, декана о. Андрія Стрільчика, ревідували подушки, повисипували піря, порожи футро і шапку і вмаляли в сына о. декана студента універ-

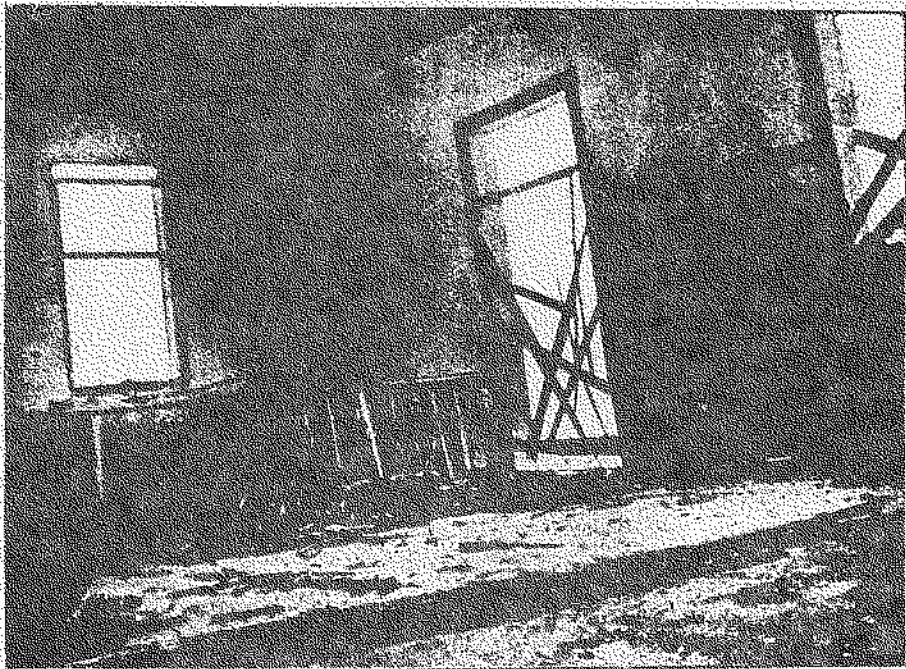
ситету, що у него наїшли якийсь бльочок з написом Ф. Б., котрого ні декан ні снж ніколи не мали.

Доказ: о. Стрільчик і син його Остап Стрільчик в Стрільчу.

В хаті Федора Рудика в Стрільчу дав знак до бешкету тайний агент, стукнувши мискою до стола; тоді кинулась поліція і зігнані з дороги люде до ломання вікон і дверей до розшивання хати і стодоли. Коли Рудик відозвався до знакомого йому постерунового Яковяка, щоб помадали його, то той дав відповідь: «я тут не комендантом, комендантом тут п. Збожень». Інтелігентного секретаря гр. Рудика побито в лице, а відтак казано цілувати приклад від рушниці.

Доказ: Св. секретар Рудик, Іван Маріяш, Павло Миронюк і Іван Гринюк зі Стрільча.

В читальни знищено сцену, куртину, кооперативу з товарами склепаря Василя

Серафинці, кут Николієвський. Читальня «Просвіти» (внутрю), знищена 2. X. 1930.

Дудлева побили, на товари склепові нафту поляяти. Портрет Шевченка і дир. Біліпкевича знищено. У Івана Маріяша, коли жінка мисла хліб, висипали муку на землю, на верх муки висипали пачку кави, пуделко з перцем, висипали відтак обірки і перемішали з пірам з подушок. Шукали за якиме бльочком, котрого господар не мав в руках, але поліціант показав йому в кулаці своїм.

Доказ: свідок Іван Маріяш зі Стрільча.

Справившись дня 2 жовтня 1930 в той спосіб з читальнями і їх сільськими провідниками в Серафинцях і в Стрільчу удалися поліціянти до Вербівців, Вікна, а відтак до Тишковець. У Вербівцях зявилися дня 3 жовтня 1930. р. рано розділилися на кілька частий, оден відділ зявився перед новим будинком читальні і кооперативи, по дорозі половив люде і заганяв їх палицями до читальні кооперативи «до роботи». Тут повиривали вікна, двері, підлоги, повалили комини у кооперативі, де було зібране збіжжя для погорільців (бо тут у селі згоріло перед тим 30 селян), розрізали міхи, між тим 6—7 корців власність Тимка Павлюка, висипали все на землю, помішали ногами яйця, фарби, видляли на то нафту, спричинивши через те в самій кооперативі шкоди на 3.000 зол. По селі чути лишь було гупання сокир в будинку читальні і плач жінок. «Дзельне працююн» говорили між собою поліціянти.

Доказ: Свідки Никола Євчук, Никола Ярема, Федір Ярема, Іван Головінський с. Василя, Михайло Фущ с. Василя, Федір Стефанюк с. Гната, Юрко Корончук с. Ілька, Михайло Коркоза с. Івана, Петро Малайчук с. Николи з Вербовець.

У кооперативі побили 1300 штук яєць, поскидали в то товари, забрали лампки електричні, батерії, цукорки, чеколяду, пасту (свідок Петро Малайчук, дальше Федір

Ярема, Василь Семенчук, Іван Семенчук, Федір Семенчук). Шкоди вносять в кооперативі 2.800 зол., в урядженню 400 зол., в готівці 54 зол. і в яйцях 182 зол. В хаті учителя Маланюка виявилися 4 поліціанти, один граничний стражник і один тайний агент. Тут перевели добисту ревізію, подерли одіж, котра вже тепер не до ужитку, а ставши перед шафою з діточою білизною крикнув один поліціант на голос до другого: «патш сєн як скурви сєн доробіл сєн за шольске пенєндзі!» подер діточу білизну, стражник граничний подер відтак постіль, ковдру, повітускали шіря з подушок. (Нумєри з шалок поліціантів були підчас цієї ревізії познямані). Коли поліція ваяла учителя Маланюка на стрих, другий поліціант найшов нібито в хаті якийсь бльочок з буквами Ф. Б., котрого рішучо перед тим в хаті учителя не було.

Доказ: свідок Михайло Маланяк у Вербівцях.

На 73-літній мамі, жені учителя Францішці Молодій подер поліціант кожушок, а коли стара жінка просилася, щоб дали їй можливість побути в тім кожушку через зиму, то поліціант з криком «мільч бабо», ставив її на порозі, та адарив колькою до груди.

Доказ: св. Францішка Молодій у учителя Маланюка, Ілько Серєда, Никола Фуць, Никола Бьчук, Стефан Перегінчук, Михайло Юрчак, Никола Бойко, Лєсь Марчук і Михайло Павлюк в Вербівцях.

У подібний спосіб знищили Максима Остафійчука, казали йому плювати на тризуб, та сильно побили.

Доказ: свідок Максим Остафійчук з Вербівця.

В читальні Просвіти в Вербівцях знищено 6 вікон по 50 зол. т. е. на 300 зол., 4 дверий по 100 зол., т. е. на 400 зол., залізну піч вартости 85 зол., 2 лампи, два образи вартости 50 зол., сцену вартости 500 зол., куртину вартости 50 зол., шафу вартости 50 зол., вомінок вартости 50 зол., шильд на читальні вартости 200 зол. Разом на 2.312 зол. В Ілька Серєди ушкоджено 5 вікон вартости 100 зол., 2 дверий вартости 50 зол., підлогу вартости 200 зол., начиння кухонне вартости 50 зол., образи вартости 100 зол., 2 зеркала вартости 20 зол., шіря вартости 50 зол., пшеницю в снопах вартостю 50 зол., пшеницю в зерні розсіпали вартостю 50 зол., стодолу розшили, шкоди на 50 зол.

На нічліг удалися відділ паціфікаційної поліції до Вікна, де завдяки прийняттю, у читальні, не зроблено шкоди в самім будинку читальні і кооперативи. За те відшкодувалася поліція на господарстві Івана Кобилянського с. Гриця, за те, що постерункови в Вікні донесено, що незадовго перед тим на весілля у него устроено приватну збірку на інвалідів. За те розшила поліція хату і стодолу, вирвала з засад з вікна перемішала сонічник, сімя і фасолю, порозкидала дівочу святочну білизну і одєжу, змарнували жито, порозв'язували снопи з тютюном, чим спричинили шкоду на 800 зол.

Доказ: свідок Дмитро Березовський, Іван Погрєда, Іван Березовський, котрого змушено до розшивання хати і стодола.

Відтак ушкодили господарство Федора Книщука, котрий зааранжував був ту складку на інвалідів в Кобилянського, де рівнож порозшивали будинки і знищили через перемішання збіжжя, спричинивши шкоди на 100 зол. На одіж, а особливо на кожуку вилязли квашені огірки.

Доказ: свідок Федор Книшук і Микола Мідак з Вікна.

В Ілька Давимука порозрізували міхи, порозсіпали пшеницю, розшили стодолу, а самого господаря і жінку побили. Шкода вносять 200 зол. В Михайла Жука попоролу подушки, побили жінку. В Юєя Семенюка, зовсім бідного чоловіка, за те, що цікавився виборами, розшили хату, побили його та арештували. В Федора Гєвюка повябирали з хати вікна з фациятами, через що спричинили шкоду на 800 зол.

Дня 4 жовтня, 1930 р. пішла паціфікаційна поліція до Тишківце, де свідоме постунове село побудувало собі на 4 кутах 4 читальні Просвіти; у всіх 4-ох читальнях, не питаючи ані за головою, ані за господарем читальні, знищили в читальні І-ій: стелю, куліся, 3 вікна, 2 дверий, сцену, підлогу, куртину, шалюнок, 4 образи, 10 крісел, кухню, одну кухню спіжєву, 1 лампу, 8 малих ламп, 1 ведро, мату Польщі, 185 томів бібліотеки, 12 дахівок, 2 шильди, 1 двері від вихода, 2 шуфляди від столика і лавки, чим спричинили шкоду на 1.880 зол., що посвідчать таксатори і свідки Гр. Заячківський, Іван Дідич, Федір Гафтуняк, Петро Петруняк і Дмитро Тришкалюк з Тишківце. У цій першій читальні одєн поліціант посміхаючись з козацьких стрів, знайдених в гардеробі, убрав одєн такий стрій на себе, а відтак з другим поліціантом роздерли його на половини. В другій читальні (голова Михайло Григорчук) знищено 2 дверий, 4 вікна, стелю, два образи Шевченка і Франка, шафу від бібліотеки, рури від печі, куртину, сцену з 2-ма гардеробами, 7 ламп, 4 довгі лавки, перуки, театральні прибори, подушку від печатля, зелений папір, чорнило, чим спричинили шкоду на 1260 зол. 75 гр., що отаксували Михайло Скіцько, Василь Мисенк, Дмитро Парашук, Михайло Лащак, Петро Берник і Василь Петлюха, а посвідчить Іван Дідич всі з Тишківце. В третій читальні (голова Василь Глухих Семена) знищено шафу, столик, куліся,

6 вікон, 2 дверий, сцену, підлогу, куртину, шалюнок, 4 образи, 5 крісел, частину стелі (74 дошки), перегородку, вартости оціненої на 782 зол. Доказ: Василь Глуханюк, Михайло Дзьомбак, Петро Тришкалюк, Михайло Грималюк, Іван Скіцько, Стефан Лемко, Михайло Скіцько і Гнат Бандурка, с. Дмитра госп. в Тишківцях. Свідки ці potwierдять, що поліція, зробивши шкоду у сусіда Семена Глуханюка на 882 зол., перемішала тут одержу і білля, висипала на те все 2 міхи сонічника і міх проса, і міх грісу і сім'я фасолі, позакидала те все заліззям і виляла цебер з водою, а книги кооперативні при цій читальні кинули до керниці. В четвертій читальні (голова Василь Рошук) знищили 4 вікна з футринами, двері, суфіт, ганок, столик, усе вартости 90 зол. Доказ: свідок Андрій Дзьомбак, Василь Бабинський, с. Николи з Тишківцею.

Читальня «Просвіти» (внутро) в Городенці (Котиківка), 7/Х. 1930. по адемольд-ванні її польськими вандалами.

Справившись в той спосіб з 4 читальнями взялися поліціянти до провідників читальень, зглядно їх в нічім не повинних батьків і так:

1) до батька голови 2-ої читальні Семена Глуханюка заповідявши йому в домашній утвари, в крівлі, в вікнах, як вже повище згадано шкоду на 382 зол., причім не пощадили навіть таких річий, як термометер, скрипку і чоботи.

2) До родини Дмитра Паращука, бувшого полоненого в Росії, тепер студента університету (медицини), котрий на вакаціях читав людям лекції про заразливі хороби, тут в його хаті замешкалій його женою, походячою з Подільської губернії, дочці православного священника, розбили скрипку вартости 300 зол., забрали 10 ложок і 6 ложочок срібних, розрізали оден чобіт, забрали оден український рушник з коронками, 6 порцелянових тарілок, конфітури перемішали з мукою, кавою і цукром, полляли карболом, виляли карболь і на білля, 2 альбоми, забрали рукавички, і подерли шапку мужа. В брата мужа, що живе в однім домі, порізали ножем 2 нові сердаки вартости по 80 зол., кожух вартости 85 зол., козушок вартости 25 зол., порізали від гори до долини 2 пари чобіт, знищили 11 кірців пшениці, 20 літрів афіняжу. Доказ: Свідок Софія Паращукова і Петро Паращук в Тишківцях.

3) До Дмитра Дзьомбака, у котрого в домашній утвари і в господарстві зробили шкоду на 226 зол. 50 гр., що посвідчать-свідки: Петро Тришкалюк і Андрій Дзьомбак з Тишківцею.

4) До Леся Григорчука, у котрого зробили шкоду на 61 зол. 75 гр. Доказ: Свідки Михайло Дідич, с. Онуфрія, Михайло Дмитерко, с. Гриця, Василь Гудзак, с. Дмитра з Тишківцею.

6) До Юрка Бандурки, зробивши тут шкоду в збіжжю, в кривлі дахівках, горшках, фарбі і в покості на 145 зол. Доказ: Андрій Дзьомбак с. Івана і Петро Тришкалюк з Тишківцею.

Припадок хотів, що того самого дня 4 жовтня, 1930 приїхав зі Львова до Тишківцею ревiзор від ревiзiйного Союзу укр. кооператив Іван Василик, замешкалий у Львові, вул. Словацького 4. Полiцiя ухватила його, завела до громадського уряду і з криком вдарила його 4 рази кулаком в лице, а відтак двадцять кілька разів палицею по тiлi.

Дня 5 жовтня, 1930 полiцiя прийнявши гостину від зверхности громадської в Поточиска полишила це село в спокою, та удалася до маленького села Колiнки, котре ще не спромоглося на власний будинок читальняний. Тому ограничилась тут пацификацiя на бiблiотецi читальнi і на шафах з шафи на книжки. Зайшли тут однак два характеристичнi випадки. Полiцiя хотiла перепровадити ревiзiю в голови читальнi Антося Чернецького та помилилася і перевела подiбну як усюди ревiзiю в його брата. Тепер агрозив постерунковий, що Антося Чернецького це не мине. До справника кооперативи Івана Кедика сказав переводячи пацификацiю полiцiянт: «Жид маєтсья до склепу брати, а ти їди до плугу». В господаря Івана Товарницького поробив віддiл полiцiї дня 5 жовтня, 1930 слiдуючi шкоди: розбив хату, стодолу, стайню, солому розкидав і перемiшав з гноєм сiм кiл ячменю, 9 кiл жита, 15 кiрцiв пшеницi, 6 кiрцiв жита, 1/6 кiрця фасолi і 1/2 кiрця сiмiя перемiшав з житною мукою, змішав з попелом і глиною, столарський поломив на кускi, 8 дзержонiв без пiчл. Притiм пропало 25 зол. готiвкою. Шкода вивосить 5.100 зол.

З огляду на те, що порозбиванi вiкна, дверi, сцени, бiблiотеки по сiльських читальнях повикидуванi з кооператив товари, пiллiятi нафтою і повикидуванi у придорожнi рови, поломанi шкiльнi лавки, понижене полiцiєю навiть збiжжя призначене для погорiльцiв, — надто вже було ударяюче, а вiсти зі столичного центра Варшавського поданi в польських газетах ввевняли, що власть центральна не хоче нищити культурних центрiв українського народу, а мала намир лиш покарати винних саботажникiв (доказ колучена тут «Газета Поранна»). З огляду на те все явне протидiлання нищих органiв влади допускаючихся злочинiв і надужиття власти урядової і насильства публичного з § 83, 85, 93 і 101 карк. удалися провiдники Пов. Фiлiї Просвiти і Союзу Кооператив до Начальництва Суду в Городенцi, щоб здержав тi надужиття. Начальник відказався однак від цього обов'язку, застожуються акцiєю державною проти саботажу в краю, котрiй в рамя впадати не може, бо суд є в тiм зглядi під адмiнiстрацiєю. Коли думаємо интервенцiєю нашою щось осягнути, то маємо удатися до Суду окружного, а головню до п. Прокуратора при Окружнiм Судi котрiй має стичнiсть з цєю акцiєю полiцiї». З тим ми вiдiйшли.

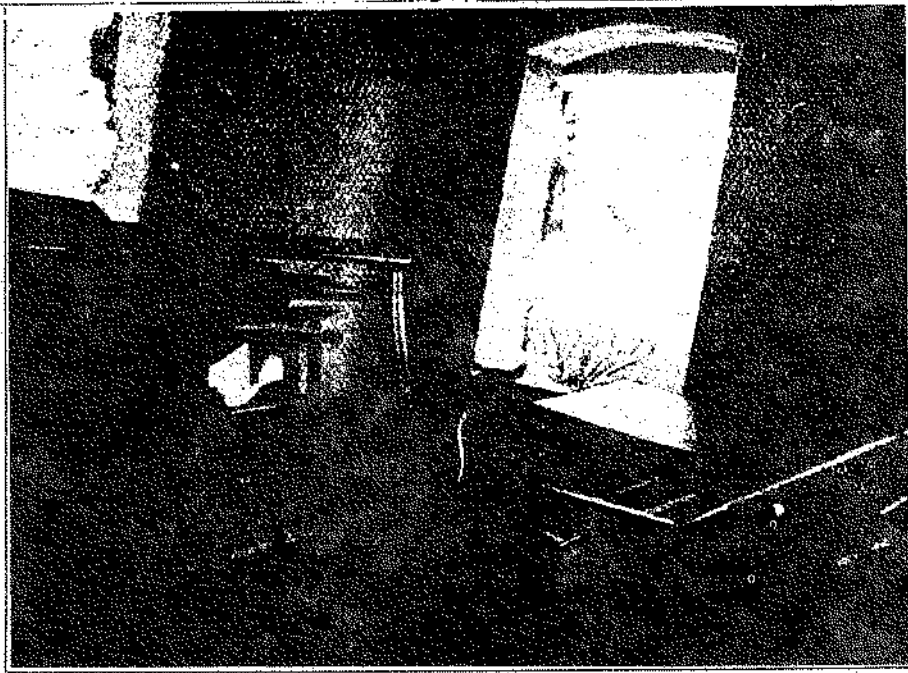
Доказ: Д-р Комаринський адвокат, Бiлинський iнжiнiр, д-р Теофiль Окуневський адвокат в Городенцi.

Та зараз слiдуючого дня, т. є. 6 жовтня 1930, з'явився той сам віддiл полiцiї і стражникив на подвiру Народного Дому в замiй Городенцi під проводом б. команданта полiцiї Йосифа Збоженя зі Станислава. Полiцiя позганяла тут при помочи палок переходячих попри Народний Дiм людей і джаганями забраними в сусiдних язидiвських склепах приказала зривати та вибивати вiкна з футринями, дверi, сцену, куртешу, пiдлогу, печi, часть бляшаного даху, відтак так само в люкалю «Бесiда» вирвавши тут вiкна, пiдлогу, дверi, скринку від кляватури в фортепянi, понишено бiблiотеку. Так само зроблено в сусiднiй «Мицанській Родинi», де ще обпороли бiлярд, так само в Боянi.

Доказ: свiдки Анна Фудько, вдова по уторожi в Народнiм Домi, Володимир Вальчикевич, управ. Народної Торговлi, iнжiнiр Іван Семкiв, Ярослав Курилюк, Корнило Панiчевський з Городенки і Павло Малик та Федiр Процентiв в Дубок.

Оцiненi в самiм будинку Народн. Дому шкоди вивосить 4.566 зол. Суд Городський назвав ту всю чиннiсть полiцiї мимо того, що полiцiя проти постанови § 149 проц. цив. нікого з Управи Народного Дому не звивала легальною ревiзiєю, як то свiдчить ухвала з 8 жовтня, 1930 К. О. 486/30 а просьбу о опростовання цei ухвали хотiби тому, що полiцiя не в 48 годинах, але пiзнiше о цiлу добу просила о затвердження II, подаючи фальшиву дату, якобы ревiзiю переведено 7 жовтня, 1930 Суд Городенський не углядлив.

Народний Дiм в Городенцi вниє просьбу до Городенського Суду до мысли § 85 проц. цив. о забезпечення доказу шкоди проти невідомим полiцiянтам. Та Суд Городенський відмовив цему жаданню. Проти цього рiшення вниє Народний Дiм вiдклик до Окружного Суду в Коломиi, виказуючись фотографiєю вигляду знищеного Народного Дому — рекурсу цего Суд окружний на основi декрету надворного з 14/3 1806 ч. 756 не углядлив.

Читальня «Просвіти» в Городенці, кут Фільварковий (путро), знищена 7/X. 1930.

Поліція державна перевела ще такі самі ревізії на передмістю Городенським в читальни Кутяновецькій і Фільварковій даліше в Незвисках і знищили дім парохії в Корневі. В читальні Фільварковій переводила поліція «ревізію» в присутності господаря читальні Стефана Павчака, котрий сам ту читальню в 1927 р. будував. Коли той господар знаходився в другій кімнаті читальні «знайшов» поліціант під підлогою якийсь патрон з льонтом, будьтоби під підлогою, і то дало принуку до рубання підлоги. Заалярмований тою подією Стефан Павчак казав собі той патрон подати, а оглянувши його знайшов, що патрон має на собі дату фабрикації 1930 р. а він прецінь підлогу вставляв 1917 року. Поліціанти замилися і адається цего інциденту до протоколу не взяли.

Доказ: свідки Стефан Павчак, Роман Бурик с. Стефана в Городенці.

Шкоди в поломанню, та виваженню вікон, дверей, столів та підлоги виносять 180 зол. В Незвиській читальні вибито 6 вікон, знищено підлогу, 2 дверей, 3 печі, 2 столи, 2 лавки, 6 метрові дошки, 6 крісел, 6 кулісів, 9 шабелъ театральних, театральні строї, 60 пуків соломи з даху, бібліотеку, 2 портрети, 1 лампу, все рбаом на 620 зол. шкоди.

Доказ: свідки: Дмитро Максимів, с. Василя, Василь Максимів, с. Дмитра, Дмитро Гуменюк, с. Андрія, Онуфрій Ковбусяк, Дмитро Карач, с. Стефана, Дмитро Озарук і Михайло Кушнірик з Незвиск.

Працюючи з робітниками, котрих змушено розбивати читальню, поліція сказала: «подзенковаць пану комендантові, же вас пшифонл до роботи, а тераз пйорунем розейсць сьн».

В Михайла Шинкарука, бібліотекаря читальні роздерла поліція 8 міхів вартости 24 зол., 4 поволоки від подушок вартости 24 зол., чвертку огірків висипано в сонічник вартости 5 зол., 25 кг. пенцаку 9 зол., 1½ кг. шпона вартости 3 зол., 75 кг. сонічника, вартости 21 зол., 100 кг. пшениці, вартости 28 зол., 25 кг. ленці, вартости 6 зол., 75 кг. жита, вартости 10 зол., 30 штук яець, вартости 4 зол. 50 гр., взяли бритву вартости 5 зол., 9 кіп ячменю 56 зол., 25 кіп жита в снопах, вартости 30 зол., розбили кошницю і перевернули її, вартість 5 зол. Доказ: свідки Дмитро Озарук, с. Федора, Михайло Кушнір, Михайло Прайб і Василь Цалко в Незвисках.

В Петра Рибіцького Михайла знищено 30 пуків 18 зол., робітники до направи 22 зол. 50 гр. Доказ: св. Іван Максимів, с. Гриця, Іван Кавбасюк, с. Гриця, Никола Воїв і Никола Равлюк, с. Михайла в Незвисках.

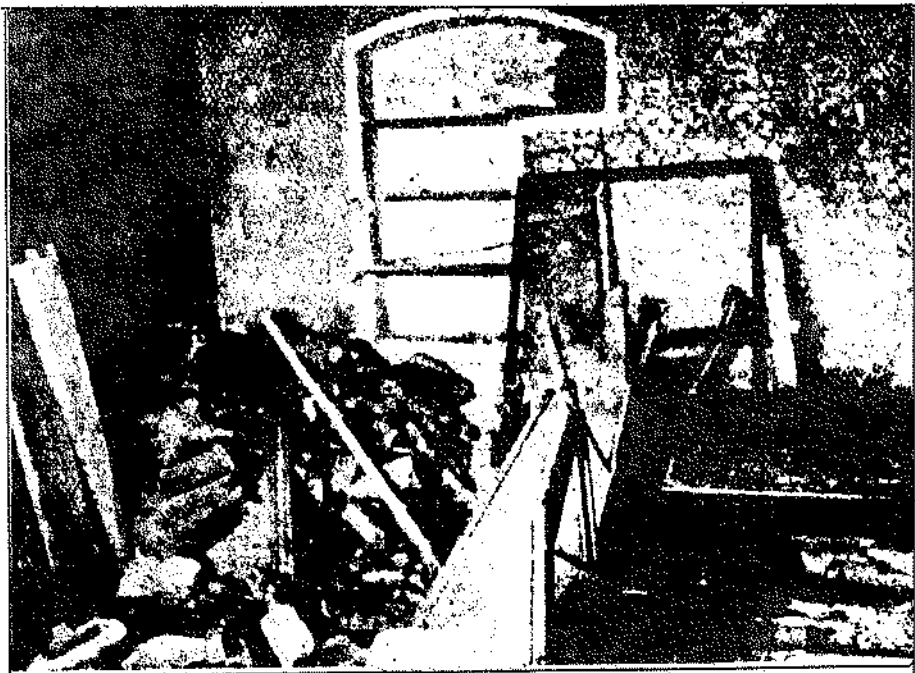
В Петра Рибіцького с. Онуфрія, голови читальні, знищено хату до котрої направи треба 80 пуків вартости 56 зол., 10 робітників 30 зол., 30 ключів 15 зол. — 30 кг. макуха вартости 40 зол., 2 кг. люцерни 4 зол., 1 кг. колєндри вартости 2 зол., 36 штук дахівки 10 зол. 50 гр., 3 печатки 45 зол., 50 кг. пшениці і 30 кг. сонічника 19 зол. і люлька 4 зол. Доказ: свідки як вище.

В Проця Санюка справника кооперативи знищили солом'яні луки за 36 зол., 1 корець жита 15 зол., ячмін'я 12 зол., знищено 50 кг. муки пшеничної 36 зол., 100 кг. рабової жатної муки 20 зол., 25 кг. круп кукурудз'яних 7 зол., 38 сп. ленчі 8 зол. 1/2 корця грису 5 зол., чвертка огірків 5 зол., 38 кг. пшениці 11 зол., змішали сонічник зі сіяма вартости 50 зол. До цих матеріальних страт зволить Високий Суд долу чити ще моральне пониження почуття права і справедливости.

За бльочки з написом Ф. Б., найденими нібито в хаті о. декана Стрільчика Стрільчу, учителя Маланюка в Вербівцях, у Николи Шлемкевича, в хаті Николи Кабана в Серафинцях і т. п. пішло підкидання через невідомих справців патронів, рушниць, за котрими зараз з'являлася поліція, зараз її знаходила і відтак потягала до вічальности людей, котрим і не снилося, що десь там підложив їм під хати або шоп російську рушницю. Михайло Паньків з села Корнева вчув під вечер 21 падолиста 1930 р., що коло хати загавкав його пес. За пів години з'явилася вже у него коло хати поліція державна і між околотами, котрі він учера до пошиття повибрав, знайшли приложеній рос. кріс. Михайло Паньків через те зробився замітним поліції: що дня 18. XI. 1930 р. підчас соймових виборів побив його приставлений до державн. порядку при виборах стражник скарбовий і він виніс з тої причини жалобу до політичної і оудової власти. Поліційні органи пімстились найперше за той рос. кріс, розсипали фасоллю, розкинули загату під хатою, зробивши шкоду на 25 зол. Командант Тишковецького постерунку казав Паньковому, що одержав анонімовий лист про карабін і тому з'явився у него на ревізію. Поліційні органи старалися найперше навлопити Панькова, щоб від свого зажалення відступив. Він того не зробив. От і з'явився між його околотами російський кріс, а в слід за тим за пів години і поліція. Подібні з'явилися кріси в Михайла Корчинського в Дубках і Федора Іренчука в Репужинцях.

Підписані вносять Високий Суд зволить:

1) відпис цього письма уділити Прокуратурі в ціли вишукання провинившихся котрі мовили вище поіменовані шкоди, а котрих крім Йосифа Збоженя зі Станислава підписані не знають;

Товариство Музично-Драматичне «Баян» в Городенці, 6/X. 1930. р. по польській «ревізії».

2) по вишуканню провинившихся зволить Хмільна Прокуратурія поставити внесення по думці арт. 2 пр. карн.

II. Опісля просять підписані по мысли арт. 5 і 77 пр. кар. о забезпечення прав позвників, що тим конечніше тепер представляється, що управа пошкоджених читалень, кооператив і приватні особи мусять приступити до віднови пошкодженого майна, щоби не допустити до ще більшого знищення.

III) Що якби п. Прокуратор не міг внести оскарження проти провинившихся за ушкодження громадського майна, то зволить повідомити підписаних в цілі внесення субсидіярного до Апеляційного Суду по мысли арт. 70 проц. карн.

(Слідують підписи).

Лікарські свідоцтва.

1.

Всіх лікарських наук д-р Іван Яворський.
Лікарське свідоцтво.

Шелюзинський Михайло з Купчинець, повіт Тернопіль, побитий карною експедицією 9. полку уланів з Тереховлі, 29. вересня 1930. Отряданий 4. жовтня 1930, при чім огляд виказав:

а) Плечі: на лівім плечі на внутрішнім березі лопатки синяк коло 12×4 см. Під лопаткою синяк коло 5×3 см. Децю нижче пруг синій скісний коло $25 \times 1\frac{1}{2}$ см. На правім плечі синяк внутрі кінця лопатки завбільшки дитячої долоні.

б) Пояс: пояс покритий численними синіми пругами числом коло 11. Пруги ці пробігають різними напрямками, довгі від 15 до 35 см., а широкі від 1 до $1\frac{1}{2}$ см. В пробігу пругів численні здерта нашікірка, покриті засохлими струпами.

в) Задок: на лівім задку в горі рана коло 7×3 см. Рана ця пробігає впоперек тіла. Друга рана пробігає вповздож тіла завбільшки коло $15 \times 2\frac{1}{2}$ см. Треття рана скісна з перебігом з зовні до середини і з довжини в гору коло 5×3 см. велика. Четверта під кутом яких 45 ступнів до попередньої, завбільшки коло 6×3 см. На долі задка рана завбільшки дитячої долоні. Всі ці рани покриті засохлими струпами. На правім задку в горішній частині рана коло $3 \times 2\frac{1}{2}$ см., нижче рана коло $5 \times 2\frac{1}{2}$ см., нижче рана коло $7 \times 2\frac{1}{2}$ см., ще нижче рана коло $13 \times 2\frac{1}{2}$ см., а ще нижче рана скісна коло $15 \times 1\frac{1}{2}$ см. Всі ці рани з нерівними берегами покриті засохлими струпами. На зовнішніх частинах задку і в горішніх третилах стеген великі синяки з численними виливами крові під шкіру. Синяки ці завбільшки коло 10×15 см.

Постанова:

Всі ті пошкодження тіла завдані тупим знаряддям. Ведуть вони з собою 12—14-денну нездібність до праці.

Купчинці 4 X. 1930.

Д-р Іван Яворський, в. р.

2.

Wszecch nauk lekarskich Dr. Karol Rosenfeld.
Swiadcetwo sądowo-lekarskie.

Zgłasza się p. Andrzej Tyczyński, rolnik z Proszowej i podaje, że dnia 7/X, 1930 o godzinie 11-ej przed południem został pobity przez posterunkowego P. P. Koreckiego Michała na posterunku w Proszowej.

Wywód:

1) Na prawym policzku i dolnej powiece prawego oka liczne czerwono-sine wybroczyny podskórne, drobne.

2) Na prawem przedramieniu smuga sino-zabarwiona na $2\frac{1}{2}$ cm. szeroka, 7 cm. długa.

3) Nad lewym łokciem wynaczenie podskórne krwi wielkości 5 zi.

4) Cały staw barkowy lewy nieco obrzękły, siny, przy dotyku tkliwy wskutek szerokiej wybroczyny podskórnej.

5) Tak samo cała lewa łopátka i boczna okolica pleców pod łopátką zajęte szerokiem wynaczeniem krwi podskórnem o rozmiarach 4 cm. szerokości i 10 cm. długości, względnie 15 cm. szerokości a 20 cm. długości.

6) Prawa połowa pleców i prawy staw barkowy pokryty 6-oma szerokimi smugami sino-zabarwionemi.

Orzeczenie.

Obrażenia powyżej opisane przedstawiają łącznie lekkie uszkodzenie ciała, pociągające za sobą upośledzenie na zdrowiu i niezdolność do pracy na dni 8—10 a zadane zostały przez liczne uderzenia dłonią ad 1) względni grubą pałką (2—6).

W Tarnopolu, dnia 9/X, 1930.

Dr. K. Rosenfeld, m. p.

3.

Всіх наук лікарських д-р Іван Яворський.
Лікарське свідоцтво.

Микола Потішний із Купчинець, повіт Тернопіль, побитий у Купчинцях 29. вересня 1930. р. карною експедицією 9. полку уланів із Тереховлі. Отряданий 4. жовтня 1930. Отгляд виказав:

а) Плечі: на правім плечі по середині лопатки синяк завбільшки коло 6×1 см.

Під цією лопаткою синак завбільшки долони малої дятлини.

б) Пояс: пояс легко спухлий і покритий синаками з перебігом більш повздовжнім. Синак на лівій частині попереку коло 15×1 см. великий. По середині і на право шість синаків один побіч одного завдовжки від 15 до 30 см.

в) Задок: на лівім задку прут коло 12×1 см., покритий струпами. На правім задку прут скісний од середини вниз у скіс коло 7 см. довгий, покритий одно-стайним струпом. Низче нього в віддалі коло 3 см. прут другий, третій і четвертий. Всі ці пруги коло $10 \times 1\frac{1}{2}$ см. величини, покриті засохлими струпами. Цілі задки засинілі. Синаки сягають аж на зовнішню частину стеген, а на цих синаках пруги з сильнішим насиченням барви. На правім стегні рана $1\frac{1}{2} \times 1$ см. покрита грубим струпом. На лівій зовнішній частині задка і стегна численні дрібні здертя нашкірка, покриті засохлими струпами.

Постанова:

Всі пошкодження тіла завдані тупим знаряддям. Ушкодження ці ведуть із собою 14-денну нездібність до праці.

Купчинці, 4. X. 1930.

Д-р Іван Яворський в. р.

4.

Всіх наук лікарський Д-р Іван Яворський. Лікарське свідоцтво.

Побитий карною експедицією 9. полку уланів із Тербовом.

Сіканович Федько з Купчинець, повіт Тернопіль, побитий 29. вересня 1930. р. в Купчинцях. Оглядалий 4. жовтня 1930. р.

Огляд виказав:

а) Плечі: на лівім плечі прут у внутрішнього берега лопатки завбільшки коло $10 \times 1\frac{1}{2}$ см. На правім плечі в висоті середини лопатки у внутрішнього берега П здертя нашкірка завбільшки $\frac{1}{4} \times \frac{1}{4}$ см. покриті струпом. Низче лопатки прут скісний коло 15×1 см. завбільшки.

б) Пояс: на поясі кілька поперечних пругів.

в) Задок: Оба задки легко спухлі, засинілі, покриті пругами впоперек із сильнішим насиченням барви. На правім задку на границі пояса прут скісний од середини в гору в скіс коло $15 \times \frac{1}{2}$ см. покритий численними струпами.

г) Груди: На правій частині над грудною бородавкою синак завбільшки коло 5×1 см. В околиці грудної ямки два здертя нашкірка в 1 см. завдовжки і $\frac{1}{2}$ см. завширшки.

д) Голова: на правій щопі ззовні здертя нашкірка коло $\frac{1}{4} \times \frac{1}{4}$ см. завбільшки, покриті засохлим струпом. На лівім оці на горішній повіці синак од половини повіки на зовні.

Постанова:

Всі пошкодження тіла завдані тупим знаряддям. Ушкодження ці ведуть із собою 10-денну нездібність до праці.

Купчинці, 4. X. 1930.

Д-р Іван Яворський в. р.

5.

Львів 14. жовтня 1930. р.

Сьогодні зголосився в мене п. Михайло Мелішук із Девятник, повіт Бібрка, і полав, що дня 9 жовтня 1930 р. був побитий жовнірами й офіцером 14. полку кінноти. В наслідок побоїв не міг до сьогодні встати з постелі, два дні гарячкував і окладав побиті місця хустками, змоченими в воді. Сьогодні голоситься з просьбою про пораду лікарську, тому, що має болі в цілому тілі, з причини болів не може добре ходити, коло його в правому огрудді, не має апетиту, є дуже ослаблений та дуже зденерований, не може вночі спати, має завороти голови.

При оглядинах стверджую:

1) На голові в околиці лівої тімяної кости плоский натиск, болючий набряк величини малого пальця руки.

2) В околиці правого вуха кілька здряпань нашкірка.

3) Синак в околиці правої лопатки величини долони.

4) Тертя від сухого запалення олегочної по правій стороні в горі з переду.

5) Величини долони кровавий вилів ад пates на правій стороні, а довкола синець, який сягає до долішних поперекових гребів від гори а до фалду долішного pates в долину. Ширина його виносить около 15 см., а довжина около 20 см.

6) Появи неврастевії у формі дрожань рук, язика і підвищених колінкових відрухів.

Усі наведені ушкодження і зміни є наслідком побоїв перед 5 днями. *Д-р Мирон Паньчишин. 14. X. 1930 р.*

6.

Д-р Кароль Розенфельд.

Тернопіль.

24. IX. около 3. години пополудні застав Ромаґа Швеца, літ 28, рільника, в хаті в ліжку. Цілий одяг, а з окрема сорочки й лице скривавлені. Ранений подає, що побитий був якимось Кашпаком (поліцаєм) та іншими поліцаями.

Оглядини:

1) Побитий — блідий, температура тіла 38.3, жовчик 90.

2) а) на голові, над лівою тіменною кістою рана, що перебігає слабим луком, 7 см. довга з берегами, місцями нерівними, що віддалені від себе на яких 5 мм. Дно рани виповнене великим свіжим скипком крові; б) зараз за тою раною на від-

Гангрена! Одна із тисяч жертв польського звірства.

далі 1 і $\frac{1}{2}$ цм. мала рана в формі трикутника.

3) Над лівою лопаткою широкий підскірний вилив крові, що займає цілу лопатку.

4) На плечах багато червоно-синіх пругів та смуг.

5) Над лівим задком широкий підскірний вилив крові,

6) Різно ж над правим стегном по задній стороні

Висновок:

Ушкодження, вище описане, становить легке ушкодження тіла, що потягне за собою надлім здоров'я і нездібність до праці від 14 до 20 днів, а повстало наслідком сильних ударів тупим і твердим предметом.

Зізнання побитих, огляданих у „Народній Лічниці“.

і.

Ілько Федина, літ сорок, бувший український стрілець, голова читальні і кооперативи, коваль із с. *Чижиків*, пов. *Львів*, оповідає:

12. X. 1930. приїхали до села чотири постерунки жандармерії: з *Винник*, *Гаїв*, *Борщович* і місцевий, та почали, переводити ревізії. Зовсім знищили кооперативу і читальню. В його хаті побили дахівку,

завалили ліч, порізали ковальський міх. В кооперативі всі товари висипали на купу, а солонину облили нафтою. В читальні побили вікна і всі образи, навіть і святі — *Марію* і *Христа*.

15. жовтня приїхав до села відділ 14. полку уланів — коло 130 людей. Обступили вранці — була щойно 7. година — село й почали стріляти в повітря. Перелякані люди почали тікати, і улани тоді

відкрили огонь і по них. 15-літнього хлопця Матвія Параньку постріляли в руку і в живіт.

Потім наловили 24 чоловіка, ввели їх по селі і замкнули до хліва. Звідси по одному викликували до другого хліва, винищували, а відтак коло першої години в полудне почали бити.

1. Федьку питали, чи в головною читальні і що там робяться — «Те, що дозволено. Читавть книжки і часописи». — «Чи то правда, же збра єв дзвіці цю дня на і годзіне і учи єв їх о Українє?» — «Так, вчать їх, як мають чесно жити, і нічого більше». — Кто учи? — «Ніхто, лиш є». — А хто вчить дітей банитися в козаків і робить їм синьожовті хоругонки? — «Ніхто. Було кооперативне свято і хоругонки остали з того часу». — «Хто веде «Луг»? — «Лугу нема». — Але десь тут збираються парубки і дівчата на сходни? — «Не знаю». — Зараз будеш знати. — Зв'язали ноги, джох держало за руки, шалкою заткали рота, било шістьох палками і бучками, вирізаннми в лісі — з корою і сучками. Дали до 200 палок. Потім казали встати і подякувати. Звернувся до поручника, той казав дякувати жовнірам. Жовніри вивернули і дали били. По другій серії бучків казали встати і втікати. Загнали до другого хліва, де на невеличкому просторі (коло 30 квадратних стіп) лежало на гною і соломі 17 непритомних, побитих. Аж десь в осьмій годині вечера якась дівчина відважилася до них навітатися і закричала їх часом.

Усіх побитих у селі було 28 (були ще й другого дня). З села забрали 100 корців ніса, кілька фір сіна й соломи, кілька-десять міхів бульби і 5 свиней. Курей і яєць без міри. В ночі жовніри ходили по хатах і грабували гроші.

Казали, що бють за те, що «втікали від свого війська і роблять заколот у державі».

22. жовтня прийшла до села знов поліція. Робила порядок у кооперативі — затирала сліди нацифікації — та всі товари були понижені. Тоді збили ще 5 людей. Заповідали, що прийдуть на вибори.

2.

Навловський Іван, літ 44, господар, член кооперативу і читальні в *Чижикові*. В нього забрали ще й безрогу. Знущалась над ним гірше, тому що він син поляка, а сам свідомий і діяльний українець.

3.

Степан Ратушинський, літ 45, господар у *Чижикові*. 22. жовтня кликали його поліцаї, щоб шов до кооперативу робити порядок. Відмовлявся, кажучи, що має відвести коні з поля до стайні. За те по-

ліцаї побив його по лиці і по плечах колькою. Йому поділася кров із лица, і другий поліцаї відіслав його до хати митися.

4.

Степан Ничкало, літ 50, господар і мочочар із с. *Поруденька*, пов. *Яворів*, оповідав: 5. жовтня приїхали до села улани 14. полку зі Львова і забрали його та Михайла Ничкала, громадського писаря, до сусіднього села Наконечного, де була головна квартира карної експедиції. В Наконечнім були такі старшини і підстаршини, які били людей: майор Чайковскі, капіраль Погоренкі, Лукуф, Олварнік. Били в тамошній читальні «Просвіти». Ничкала положили на стілець, мокрою шматкою заткали рота, чотирьох вояків тримали за руки й ноги, а двох било. Били гнучкими (тростиновими) палицями. Нічого його не питали, ані нічого не говорили. Дістав 150 бучків, хоч і скаржився, що хворий на серце. Два рази відтливали водою, як зімлів, та не перестали, поки не дістав зановідженого чиола сто-п'ядесятять. *Мизайлові Ничкалові* дали 100 бучків. Побивши, викинули Степана на двір, де стояло більше вояків. Він упав. Вояки вгнулися на нього з криком «вставай, ти ск... синє, холєро, гайдамако» та почали його колати, бити палками і чим попало. вже «без рахунку». Тимчасом надіхала якась чужа фіра, вояки схопили його за ногу, доволікли до фіри, викинули на неї і післали до *Поруденька*.

За кілька днів пішла по селі вістка, що улани прийдуть ще раз. Всі чоловіки повтікали до ліса. За ними поволіклися і обидва Ничкали, де на холоді, без їжі, на слоті, переходувалися два дні. Потім приїздили Степана до Львова. В «Народній Лічниці» йому спущено ропу. Побиті крижі зразу мали темно-синю краску. Потім тіло відумерло й почало відпадати. Тепер те місце виглядає як рана широка на три долоні, а довга на п'ять долонь, глибока більше, як цаль. Дно рани сіро-червоне, як мертве тіло. Нижче крижів по лівому боці рана в вигляді ями величиною малого пастука.

В сусідньому селі теж була експедиція з 14. полку уланив. Били гараями, завдовжки дві-три стопи, зі шкіри, переплетеної дротом, і довгими тростиновими палицями. На вістку, що улани йдуть, люди почали тікати, та саме в напрямку Яворова, звідки надходила експедиція. Їх переловили. Вісімнадцятилітнього хлопця *Нестора Кузича* побили гараями по голові так, що стратив пам'ять і почав бігати, сміятися й танцювати. Тоді водок привели його до притомности, голову зав'язали, а потім збили так, що зімлів. В

том у самому селі гімназист шостої класи *Остан Липи* дістав 300 палиць. По согні зімаїв, віддали й били далі. По другій згову зімаїв. Знов віддали, та вкінці зімаїв так, що не могли очутити, тоді виклинули на вулицю. В цьому таки селі господар *Романець*, 63 роки старий, дістав 200 буків, другий п'ятдесятитиї господар теж 200, його жінка-роменщиця кільканацять гарнів, а їх син-студент 150.

кольбами. Перед тим збили ще трьох людей, усе за те, що не зробили порядок у кооперативі і не затерли слідів польського погрому.

7.

Василь Роман, село *Чернильва*, повіт *Яворів*, робітник, 36 літ, троє дітей, бувший член української армії. Оповідає: 12. жовтня приїхало до села коло 150

Іван Лисак, літ 62, з Чернильова, пов. Яворів, побитий ляхами варварами. (Світл. 30. X. 1930).

5.

Лисак Іван, с. *Чернильва*, пов. Яворів, літ 62, господар, дістав 150 буків трьома наворотами. Ввесь час кричали: «оддай гвер». Коли вже викинули за двері, дійшов лише до воріт і впав без пам'яті.

6.

Снуфрій Гнатшин, 45 літ, господар, справник кооперативи в *Чижикові*, пов. Львів. 22. жовтня післали по нього чоловіка, щоб приніс ключі від кооперативи. Він сказав, що ключі має крамар. Поліцаї післали до нього, і крамарева жінка принесла ключі. Тоді її післали, щоб він, Гнатшин, конче прийшов. Як лише наблизився, поліцаї спитав його, як називається, і казав зробити порядок у кооперативі, яку знищили попередні карні загони. Завели його на читальняню салю, і тут три поліцаї — з постерунку з Гаїр і Вияник — почали його бити пастуками й

вожків 14. полку уланів. Обступили село, одні з боку Яворова, другі від села Наконечного. Наловили коло 60 чоловіків. Загнали до салі огневої сторожі, звідки по одному викликували до читальні, де били. Роман дістав до 120 палиць. Било чотирьох а чотирьох тримало. Били по цілїм тілі. Як вдарили по голові, то відразу бухнула кров. «Тераз напевно бендзеш велзят, як будоваць Україне» — казали. Коли набили, то ще потім копали ногами і називали кабаном. Першу поміч дістав у Яворові, куди доволікся ще сам за 6 годин. Тепер (26. жовтня) у «Народній Лічниці» з синяками і глибокою ранкою на носі. Ходить лише з костуром.

З читальні експедиція повиклидала книжки, з кооперативи товари. З села забрала 60 кірців абієжжя, дві безрегі, троє поросят і багато полотно. Ходили по хатах і домагалися від кожного дому по 3 злоті контрибуції.

8.

Максим Матвійшин, Підяркив, повіт Бібрка, господар, член читальні і кооперативи. Зізнає: 19. жовтня прийшли улани і збили на селі 90 людей. Хто тікав з села, ловили. Всіх зігнали до читальні, в тому числі кілька старих жінок. Допитували: «Чи ходіш до кооперативи?» — «Так». — «А до читальні?» — Так. «А що?» — «Люде йдуть, то і я, читаємо газети». — «Яке?» — «Незний Час» і ин-

брали товарів на 225 золотих. Відіхали до Звингорода і Селиск.

9.

Йосиф Чемерис, село Гринів, повіт Бібрка, літ 30, радний. Зізнає: 11. жовтня приїхала на село карна експедиція саме тоді, як він був на раді. Заарештували його й завели до читальні, де було вже 13 людей, усе свідомих селян. Всіх присутніх посадили до ливниці, звідки брали по одному до стодоли й били. Бючи пи-

Максим Матвійшин, з с. Підяркив, пов. Бібрка. Світл. у «Народній Лічниці», у Львові, 30. X. 1930.

ші». — «А карабін має?» — Ні не маю. — «А Сурмен має?» — Не знаю, що то таке. — «О? Он не вв. Язда з нім!»

Посередині стояли два міхи бульби, звязані до купи. Шапкою заткали рота, звязали ноги, двох держало за руки, двох за ноги, один за голову. Півколесом стояли кати з палицями. Командував сержант. Било чотирьох — 100 бучків. Втрапив притомність. Відлили водою, копали, поставили на ноги. — «Маш карабін?» — Ні. — Знов били і знов відливали. Потім викинули на двір і до пивниці, де лежали цілу ніч. Пополудні дозволили родині забрати до хати.

На село наложили контрибуцію 100 кірців овса, 220 курей (крім того, стільки ж украли), 2 безроги, 10 кілограмів масла, 6 кіп явць. Масло громада мусіла була купити в сусіднім селі. В кооперативі за-

тали: «бездэш ходзіць на зебраня», і казали: «оддай бронь». По 50 бучках зімлів очутили й дали ще 60 палок. Збитого кинули до стайні між свині. Там пролежав кілька годин, після чого його перенесли до пивниці. В пивниці лежав до рана. Ранком улани завезли його фіркою домів. З дому завезли його до шпитала до Бібрки, де пролежав 4 дні. Тепер лежить дома і ходить лише до «Народної Лічниці» на перевязку. Має підшкірний крововилив на внутрішній стороні лівого стегна, і можливо, що крижова кість переломана. Відіслано його до пересвітлення проміяма Рентгена. З кооперативи забрали яйця, ліхтарки, тощо. З села вивезли 32 сотнарі вівса.

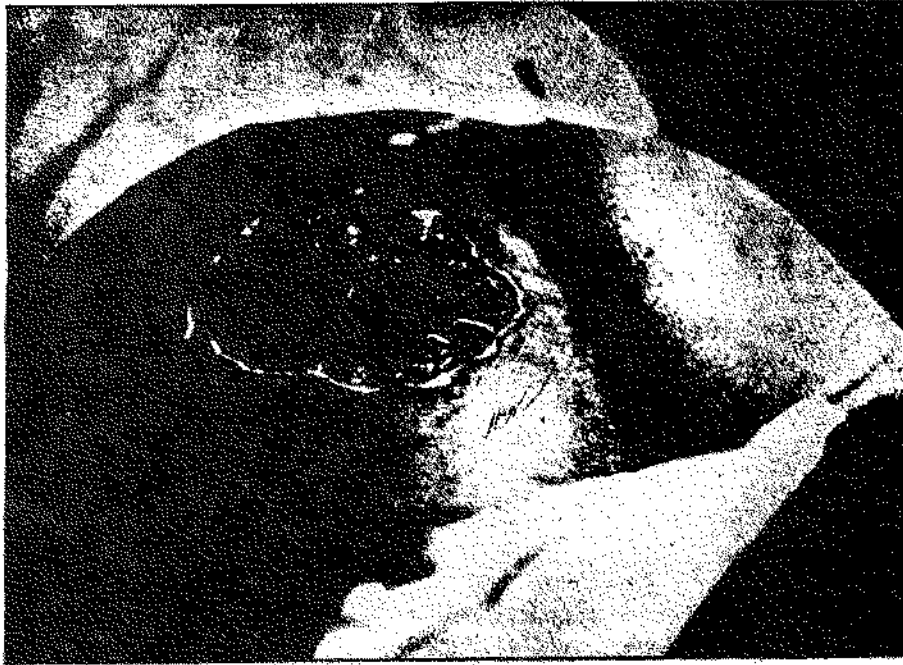
10.

Кирило Шпира, Підяркив, пов. Бібрка, літ 46, зарібник, товче каміння. Зізнає:

Як люде в неділю 12 жовтня почали виходити з церкви, надіхали улани і зігнали всіх до стодоли одного господаря. Тут домагалися, щоб люде віддали «бронь». Зі стодоли перетнали люде до хліва. Звіси по одному жаликали до стодоли, де були люде на колоді ціпами. Він дістав коло 150 бучів. У нього кинулась гангрена шкіри в околиці лівого сляження, величюною долоні. Взяли 70 кін віса. На другому кінці ссла теж били люде. Всіх побитих коло сотки. Як

12.

Казимир Венярський, село Коцурів повіт Бібрка, літ 36, член виділу читальні. Візнає: в останніх днях вересня приїхала до села в більшому числі поліція — 30 фір, по двох на кожній. Робили по хатах ревізії. Люде повтікали з села в поля і ліси і кілька днів не вертали. У Венярського поліція розбила в хаті шафи і скрині, порозкидувала одяг, папери і постіль. Розкинули стіжок сіна (10 фір) і в столі перемішали овес із пшеницею.

Кирило Шпира, з с. Підарків, пов. Бібрка, побитий ляхськими варварами.

ного пустили, то зімлів трічі, заки дійшов до хати.

11.

Михайло Гарасим, літ 35, студент. Зловили 6 жовтня в Яворові, завезли до Наконечного. В читальні застав 10 офіцерів і кілька підофіцерів із палками. Спитали його «Веш, где естесь?». Відповів — «Знаю», і зараз дістав палкою по голові. Потім заявили, що «за то, же хцеш будоваць Українен, достанеш тераз заплатен». Сказав, що він кооператор і політикою не займається. «Власне для того, же ту, на польській земі хцеш будоваць Україне, ми даісяй залаціми». Казали роздягнутоя, привьрили мокрим радном і били. Дістав 100 палок. По екзакуції — «убраць сая і забраць сен». Дві глибокі рани, по двох тижнях ледя ходить.

11 жовтня прийшла в село військова експедиція — 50 люде 14 полку уланів. Прийшли в полудне, обступити село зі всіх боків, зловили 16 люде і замкнули їх у ливниці громадського будинку. Вечером вивели і пігнали до сусіднього села Підгородища. Там замкнули в коморі господаря Мельника. Звідти брали по одному і водили до стодоли. Там був шоручник і 6 жовнірів, з біяками від ціпів. Поручник мав у руках список. Питав: «Як сен називаш?», потім «кладь сен». Кинули на дошку, стятнули штани, ноги привязали до дошки мотузком, двох держало за руки, рот затикали шапкою, а голову притиснули до дошки. Было чотирьох. Зраау кричав, потім стогнав, і врешті замовк. Тоді перестали, подробували дотиком побите місце, полили водою й били далі. Всіх бучів 300. «Веш за цось

достав». — Ні. — «За вибори». Не міг встати, жоннір вдарив у карк. Підвісся. «Подзенькуй пану поручнікові». — Звернувся до поручника і виповз зі стодоли. Зарачкував на сусідню обору і там зімлів. Жінки відритували його, поклали у стодолі й дали знати дружині до Коцурова. По півночі приїхала й забрала фірою до хати. В хаті сам лікувався тиждень квасною водою. Цілий час не міг іти на сторону. Потім достав дуже сильну

13.

Іван Гриньків, Підарків, пов. Бібрка. літ 18, зізнає: побили його в ночі 13. жовтня. Було 4-ох бійками, достав коло 200 буків. Казали віддати зброю. Побивши, викинули на двір, аж приїхала фіра і забрала до хати. Лежав в хаті до 26. жовтня, в рані витворилася рана, так що потрібна операція. Каже, що в селі всіх побитих коло 80, важко побито сімох.

Іван Гриньків, із с. Підарків, пов. Бібрка, одна з багатьох жертв польського терору. (Світл. 30, X, 1930.).

гарячку і покликав лікарів. Той принісав порошки на обниження гарячки. За тиждень лікар приїхав знов до других побитих і найшов у нього рону. Порадив йому їхати до Бібрки до шпиталю.

В шпиталі рана пропукла і кілька днів текла рана. По двох тижнях директор шпиталю, жид, казав йому забратися, бо, казав, «мені не вільно вас тримати». Тоді переїхав до Львова. Рана відкрита ширини мужеської долони.

На село військо наложило контрибуцію 90 кірців ніса, 15 кіп яєць, 2 безроги. З кооперативи забрали без міри рижу, цукру і інших товарів. В читальні знищили портрети Шевченка, Франка і Кобилянської, а на їх місце повісили образи Пилсудського, Мосціцького і польського орла. В неділю 12. жовтня улани відїхали з Коцурова, а за ними сільські фіри повезли пограбоване збіжжя до львівських касарень.

14.

Іван Козак, Підарків, пов. Бібрка, літ 33, член читальні і кооперативи. Зізнає: 12. жовтня побили його у стодолі три жовніри бійками від цінів. Кілько разів достав, не пам'ять. Говорили: «оддай гвер», та, питали, чи ходить до читальні. Побивши, вкинули до вохкої цивниці в новопобудованому будинку. Там на бульбі пролежав разом із иншими від 10. ночі до 1.30. полудня другої днини. Як били, то приговорювали: «Ту має коляціен, а еще достанець обид, а потем пуйдзець на скартен до пана бога». Як був у пивниці, то чув, як вартові глузували, що не мають пожарної сикавки, а то робили би «цввічення» з побитими.

До 29. жовтня лежав дома. Цього дня принесли його до «Народної Лічниці», протягли рану й випустили рону. Ходити не може, лежить і гарячкує.

15.

Павло Дуда, село Мшана, повіт Городок, літ 36, радний і член читальні. Зізнає: Першого жовтня в полудне приїхала до села одна ескадрона 14. полку уланів і обступила село. Люде почали втікати, та жовніри переловили і зігнали до читальні коло 60 осіб. Поляків випустили (село мішане), і залишили коло 20 людей, українців. В 3. годині пополудні почалася езекуція. В меншій

яких підшлів не було, ніяких стирт нема, а й так 20 вартівників що-ночі зартує». — «Кладь сен». Роздягли, звязали ноги, поклали, заткнули уста, полили водою. Обабіч стояло двох, один із чимось дуже важким. Били, зімлів. Відмили і питали: «Кто до злого муви на Польскей?» — «Не знаю». Били далі. Коли зімлів удруте, силою відкрили уста, влили туди трохи води і ще дали 90 бучів. Потім вкинули до ливниці у школі, де продержали без їжі і води від

Гриць Артимів, с. Бориничі. пов. Вібрка. Овітл. 30. X. 1930.

салі читальні поставили широкий стілець і викликували туди по одному. Голову притиснули до шанки, держали за руки і ноги, тіло підляли водою, двох били. Били бучковими палицями і канчуками з дроту, обтягненого шкірою, з металевою кумькою на кінці. Били до зімління, потім відливали водою і далі били. По другім зімління Дуду знова віділяли та заявили: «Тераз бендзеш будовал Україне». Мусів стати просто і вийти. На вулиці по кількадесятьох кроках впав непритомний. Рана величиною з долоню, решта — чорний синак. Висока гарячка.

16.

Гриць Артимів, село Бориничі, повіт Вібрка, 30 літ (сивий) кооператор, член читальні. З жовтня воляки забрали його з хати і з иншими 13 людьми замкнули в коморі, а відтіля по одному викликали до сусідньої столони. Питали, хто підпалював стирти. Відповів: «Не знаю, у нас ні-

якільки вечера до педілі пополудня. Потім випустили, і на фірах одвезли їх до хат. По тижні привезли до «Народної Лічниці». На одній частині сидження синак, на другій рана завбільшки двох квадратних дециметрів (32 квадраті педі). Ходити лезти може і лише з костурами.

З села забрали вола, овец для коней, 700 лішних пугарок для офіцерів, 700 гірних для жовнірів. Три діти мусіли годувати військо, а крім того, мусіли доставити до Львова 80 кірців вівса. Брали все, що попало. Насилували жінок і дівчат. Після відходу війська постерунок скликав знов людей і наказував голосувати лише на державний сирсок. Коли б хто дістав иншу картку, то мав її негайно віднести на постерунок і сказати, від кого дістав. Крім того, зажадали, щоб громада ревізала кооперативу, читальні і товариство «Сокіл», загрожуючи ще гіршою карою. Громада підписала готове инсьмо, предложене поліцією.

Степан Сивенький, Мишана, пов. Городок, літ 30, селянин, член читальні. Як приїхала карна експедиція, він із батьком сіяв на полі ішеницю. Забрали обох до читальні. Улани приготували лавку, на якій його били. Рот заткали баранковою шапкою, держали, щоб не міг рухатися, один сів на голову, щоб не міг кричати, інші били, аж стратив притомність. Тоді відляли водою, а як очуяв, то далі били. Потім майже непритомного викинули на вулицю. Тут чекала на нього жінка, яка й завела його домів. Пізніше перевезено його до «Народної Лічниці», де лікарі ствердили гангрену шкіри на правім сидженні; завбільшки долоні.

Крім того, в тім селі тяжко побиті Петро Масяк, 60 літ, Микола Модла, 43 роки, і ще вісім селян.

Військо казало завести собі до касарень на Личакові у Львові 14 фір збіжжя — ішениці і вівса. Крім того, понабрали собі курок, яєць, масла. Також забрали полотна, черевики, блязки.

Читальню знищили, книжки з бібліотеки повикидали, образи поламали, мальовані стіни читальні помазали і позахляпували.

18.

Андрій Ковальчук, село Дроговичі, повіт Бібрка, літ 25, господар, член читальні і кооперативи. Зізнає; 2. жовтня прийшла на село поліція. Він виходив із обори, і поліцай зачепив його, чому він не кланяється: «Як я ідею, то маш мі поведзець: дзеньдобри» — і вдарив його тричі в лице. Перевели в нього особисту ревізію і перетрусили все в хаті. Скриню вивернули горі дном, викинули постіль із ліжок, плахти і подушки повикидали в солому, бульбу висипали у рідку, свіжо вимішану глину до мазання. На полі розпустили пірря, цибулю, мак, полузу і гречку, — і він сам мусів з наказу поліції те все вимішати. Не нашли нічого. «Як вшпендає так зробімі, то вам се одехце саботажуф» — казали. В селі ніяких саботажів не було.

4. жовтня прийшли на села улани — коло 80 людей. Забрали з села 9 людей до Боринич, завели до якоїсь комори, з комори по одному викликали до стодоли. Кожен мусів бігти туди і голоситися до старшого. Питали: «Гдзє бронь?» — «Не маю». — «Кладзє сен». — Коли ввійшов до стодоли, побачив сім ексекторів, що стояли разом, а руки тримали сховані за спиною. Капелюхом заткали уста, один держав за руки, один за ноги, а трьох било. Дали 90 буків, потім ще 15. «Чи вш за цось достал?» — «Ні, не знаю». — «Кладзє сен» — і знов 90 буків. Знову питали, чи знає, за що дістав. Не міг від-

повісти і вшав на землю. «За політикен, за Луг» — казали. А потім «Бегем марш» — до пивниці. Відразу дістав високу гарячку. В пивниці перележав на бульбї разом із іншими побитими цілу ніч, без води і помочі.

19.

Іван Грицан, село Прилбичі, повіт Яворів, літ 35, заступник голови читальні, і Федько Озимко, літ 32, член кооперативи і читальні. Оба господарі, оба тяжко побиті. Про побиття Ф. Озимко оповідає так: Проти ночі 4. жовтня приїхало до села 150 жовнірів з 14. полку уланів. Пообступали хати, світили ліхтарками до вікон і стріляли до людей. Зігнали до кооперативного дому коло 20 селян, з яких 8 важко побити. Били тростиновими палицями, закутими на кінці. Двох било, один держав за голову; двох за руки, один за ноги. Уста заткали, мало не задушився. «Знаєш, за що будеш битий?» — питали. — Ні. — «Абись не будовал України на польській земі». Дали коло 200 буків. Коли просив, щоб трохи відткнули уста, то лише гукнули: «Задусь сен, к... сине!», і били далі. Коли побитий вийшов на ганок, то жовнір його ще тругив і копнув. Пятьсот кроків до дому йшов пів години, в пропасниці, злитий водою. Під хатою зімлів.

З села забрали 100 кірців вівса, кількадесять курок, свиню, десять літрів сметани з кооперативи і товарів на 150 золотих. Вивіску на кооперативі поламали. Покрали багато курей, гусей і полотна.

20.

Пилип Танчин, село Реклинець, повіт Жовква, літ 30, господар, член кооперативи. Одной частини силження не має, лише велику на 2 квадратні дециметри (коло 32 квадратних цалів) рану з ропою, решта все чорний синяк (по двох тяжких од побиття!). Говорити не може, на лиці білий, як папір. Оповідає жінка і товариш. 11. жовтня приїхав до Реклинця 6. полк «Отшельцуф конних» із Жовкви. В 4 години досвіта окружили село (забуваючи про одну уллицю, що вела за ліса, куди багато людей врятувалось). В селі зчипився рух і крик. Люде чули про звірські кари жовнірів, завдані людам у сусідньому селі Отремніні, і дуже перелякались.

«Отшельци» покликали вїята Михайла Грубу і почали тарабанити на бубон, щоб люде сходилися. Всіх потім зігнали до громадського будинку і відчитали список поляків і жидів, яких, як «поржондних обивателі», відпустили домів. «Непорядних» остало коло 120. Їх загнали до загороди при школі, обставили військом і двома скорострілами, і по двох заводили до школи, де били.

Пилип Танчин, з. с. Реклинець, пов. Бібрка, побитий польською експедицією

Віт, свідомий українець, та його товариші-раді заявили, що це безprawство. Коли на селі були які люди нельояльні, то вже давно повтікали до ліса, і коли хочуть бити, то повинні бити його першого. Йому поляки відповіли, що вони тут господарі, і викинули його за двері. Казали признатися, хто має зброю. Багато зголо-силось і їх пустили, щоб зброю принесли. Ті, як пішли, то вже не вертали, а пові-кали, хто де міг. Тимчасом у школі пере-водили зі старими всякі глузливі «цві-чення». Казали присідати, скакати, танцю-вати, ходити «жабою» — до перетомі. Побили тяжко Пилипа Танчина, Антона Бака, літ 68, Івана Боката, літ 30, і ин-ших. Били канчуками, які казали собі сплести з дрого і обшивати полотном ще у Стреміні. Там до тої роботи примусили місцевих дівчат. Било двох, чотирьох три-мало. Після биття ціле тіло було чорне.

Потім всіх загнали до річки. Люди во-дклялися останками сил. Тут казали стати в ряд над рікою і казали, що «тепер бу-дуть лугові вправи». Скомандували: «Впадній в воден», і люди мусіли лягати в мілку в тім місці річку, а потім оберта-тися на всі чотири боки. Всі були в одя-гах. Хто мав при собі квіти, листя, папе-рові гроші, годинник, чя що, то все пони-

щилось. Мусіли занурятися з головами в воду, бо поміж них уганяли «стшельци» на конях, і хто вихилив голову, той ді-став по ній гаралником.

Опісля вилізли і на наказ «стшельцуф» мусіли всі посідати на плоті «сушитися». По яких 5 мінутах знов загнали всіх до води.

Коли військo врешті вишикувалося до відізду, наказали селянам поклукати на землю, поклонитися і подякувати за від-відини.

По дорозі на присілок Черешня впали на господаря Яцка Пенюка, забрали в нього вепра і казали йти до Стреміня по гроші. На другий день привезли самі 54 злоті, хоч ціна вепра була понад 300. На присілку зловили теж Василя Леськова і били до смерги. Жінка з переляку зімлі-ла. Село мусіло дати «стшельцам» 400 курей, 320 кірців вівса, 1.000 яєць, 25 кілограмів масла (громада купила в су-сідній молочарні). В читальні знищили бібліотеку, яку спалили на дворі, роз-клавши ватру, поламали всю обстанову і сцену, а портрети Шевченка і Франка порізали. Доносч робив і експедицію спро-вадив місцевий учитель, поляк Вебер.

В селі тяжко побитих 40 людей, легче 20.

Українські послы про своє ув'язнення в Бересті.

Нижче подаємо протокол із побуту у військовій тюрмі в Бересті, підписаний б. послами О. Вислоцьким та Іваном Ліщинським

Проти ночі 10. вересня 1930. р. коло першої години збудив мене крик «отвєраць» і рівночасно сильний стукіт до вікон і дверей мого дома на селі в Гаєх Дітковецьких. Думав я, що це бандитський напад, крізь вікно побачив я людей із револьверами в руках у цивільних, військових і поліційних мундурах. На мій запит — хто вони і чого в ночі хочуть — відповіли: — «Поліція. Не гадаць, тилько отвєраць, бо джві вважыми».

Коли я відчинив двері, ввійшли до хати: комісар поліції, 3-ох поліцаїв, 2-ох цивільних і 1 жандар. Поліцай приказав моїй жінці встати з ліжка, а до мене: «збераць сен і пуйдзеш з нами. Юж сконьчилосьєн вшвєтко, длужей Маршалек Пілсудокі церпець вас не бендзе». Коли я запитав, чи я заарештований, і попрохав мені показати наказ про арешт, він одповів гостро: «збераць сен і не гадаць. Пуйдзеш пан з нами, то там пану покажеми цо з ланем бендзе». Я збірався поволі, тоді комісар скочив до мене: «сжалі пан не убеже сен до двух мінут, то тутай пана застшелєн як пса». Одягнувшись, хотів я з жінкою попрощатися, бо був певний, що мене десь убуць (поліцаї мали нумери на шалках позимані і не були з місцевого постерунку). Але попрощатися комісар мені не дозволив, і мене брутально силоміць із хати випхали. Жінці не дозволено вийти з хати.

На дворі прилучилося ще двох поліцаїв — отже, разом їх було 9 чоловіка. Вели мене два кілометри до авта, яке там чекало. Дорогою і комісар, і поліцаї вигукували різні образи, глузували з мене та поштурхували мене. Наказу про мій арешт мені не показано. Посадили мене до авта, і в 2. год. приїхали ми до Бродів. Тут змінили авто. Зі мною сіли до авта: комісар із шофером. По один бок мене поліцай, а по другий жандар. Вікна в авті були позаслєнювані, світло згашене, нумер авта закритий. З Бродів виїхали ми на Радивилів (Волинь) через Крем'янець, Дубно, Ковель, до Берестя. Дорогою запитав я, куди мене везуть, на що мені відповіли, що до Варшави до розпорядження Пілсудського, а він що хоче, то зі мною й зробить. Коли ми приїхали до твердани Берестя, я побачив, що мене везуть до слідчої військової тюрми, бо такія був напис.

10. вересня ц. р. я опинився в канцелярії тюрми в 6. год. вечера. Тут, у присутності двох офіцерів, жандар брутально перевів у мене особисту ревізію, спломіць здираючи з мене убрання і штурхаючи кулаком. Присутні офіцери з того посміхалися. По списанні генералій один із них одчинив двері й гукнув: «марш, свіню українска!» — і пхнув мене у двері. Привели мене до пустої келії. Цілий день ні в авті дорогою, ні в тюрмі не дали мені їсти.

По кількох годинах самітью сидження в келії перевели мене до келії ч. 7, де застав я посла Вітоса. Цей сидів блідий і зденервований. Він розповів мені історію свого арешту, підчас якого з ним не краще поводитися. За хвилию відчинилися двері келії і в них появився капітан жандармерії зі словами: «Вітос, браць кібель і виходзіць». Я, як молодший, узяв кібель і хотів іти, але капітан крикнув остро: «повєдзалеж Вітос, то Вітос!». Вітос забрав кібель і вийшов. За хвилию почув я крик з виходка — «файдани» і другі назви. Коли Вітос вернув, то розповів мені, що капітан даєв його і хотів бити, коли ж Вітос на це сказав йому, що він безоборонний, то той його не вдарив. Була вже пізня ніч. Обидва ми з Вітосом полягали спати, бо були змучені і не спали попередньої ночі. Тоді вбіг капітан із жандарем і почав кричати, мовляв, хто дозволив нам лягати. Відтак наказав нам встати й одягатися, а коли ми одягтися, то він наказав: «розбераць сен і спаць!». Сказав, що ми в військовій тюрмі, і все чисто мусимо робити на наказ.

Другого дня, коли ми вже поклялися спати, збудив нас десь коло 11. год. в ночі офіцер, а жандар постявав із нас коци; наказали вдягатися й по одній відводили нас до канцелярії, де був суддя, прокуратор та кількох офіцерів. Суддя спитав мене, чи признаєся до вина: «одєрваня чєнсці од палосьці». По повероті до келії наказав нам офіцер іти спати. За яку годину знову нас збудили й наказали вдягатися. За хвилию ввійшли до келії — суддя, прокуратор, полковник і офіцери та доручили нам «постановєнє арешту тимчасовєго» з підписом судді Деманда. Знову казали нам іти спати, а за годину знову збудили нас утретє і наказали доручені нам «постановєнє» віднести до канцелярії, де повідбрав їх од нас капітан жандармерії. Носили ми їх поодиночі.

Ось так минали дні. Робили ми все на команду. Перед офіцером мусіли ставати «на бачносць». Наша кімната мала 2 X 3 метри. Ліжка було одно над одним, у два

товархи. Вікна не вільно було відчинити, хліба на команду раз на день, коли ми виходили на півгодинний прохід. Часто прохідки не було. Одного разу, коли полковник приходив питати нас, чи не маємо якої просьби, я попрохав, щоб дали нам трохи повітря крізь вікно. Він відмовив. І так сидів я в тяжкому повітрі і смороді від кібля, нарешті мусів був зголоситися до лікаря, бо дістав страшні болі і завороти голови. При огляді лікар заявив мені, що біль голови не хвороба. При тім був полковник. Коли мене повели під лікаря, то вартовий капітан почав мене на коритарі штурхати й бити револьвером по плечах, вигукуючи: «ти, свиньо українська, скурви сии, файдан, я ці помаркеруєи». А потім сказав ще жандареві: «вахмішу, дайце му так, ажеби венцей не зглашал сви до лекажа, аби тутай здеха в кримінале». Вже біля келії жандар почав мене бити, а клоушник витягнув револьвер і сичав «ціхо». Коли я прийшов до келії, то розповів про це Вітосові.

Що-рідька днів припадало кожній келії замітати маленькою щіткою на кучках коритарі, чистити виходки й мити ілювачки, що були для вжитку офіцерів і тюремної служби. Така робота була дуже тяжка, втомна і огидна. Одного разу чув я, як посол Прагер мусів був замітати коритар кілька разів, при чому жандар брутально гукав і ляв його. Коли Прагер прохав офіцера дозволу трохи відпочити, то той не дозволив. Така робота тривала понад дві години.

Ограва наша складалася з четвертини вгр. черствого хліба, обіду найчастіше з напівзвареної моркви, буряків, або капуста та трохи пісної бараболі, вечері з бараболянної супи або ячмінної каші та спіланку з гіркого чаю. Що-тижня відбувалися ревізії.

В сусідній кімнаті сидів Целевич і Цюлкош. Одного разу чув я з Вітосом, як капітан забрав Целевича до темниці за те, що дивився крізь шпату у дверях. Капітан ляв його при тім: «бидлен, файдан, скурви сии» і т. д. У дальшій кімнаті сидів хворий Ліберман. Чув я, як він просився кілька днів до ралорту й до лікаря і довго не міг допроситися. Потім чув я вже, що лікар ходив до нього. По виступі Пілсудского у пресі, почали офіцери підлещуватися до Вітоса. Давали йому в канцелярії читати те інтерв'ю, а полковник казав, що тільки його одного і хвалить Пілсудскі та пропонував йому поєднатися з Пілсудским.

Через місяць забрали від мене Вітоса. Його посадили з Керніком, щоб порозумівся з ним щодо зречення кандидатури. Мене забрав жандар і привів до канцелярії до вартового маіора, а цей сказав, щоб мене відвів на долину до келії в пивниці та взяв другого заарештованого з пивничної келії — ми обидва мали почистити всі кіблі в келіях у пивниці. Коли клоушник і жандар привели мене на долину, там з одної келії вивели посла Корфантого. Він був дуже блідий, знервований та мав спухлу ліву щоку. Обидва ми повносили по 20 кіблів по жонірах на гору до виходка, помили руками кіблі, які страшенно смерділи. Відтак обох нас посадили до келії ч. 17. Тут розповів мені Корфант, що капітан жандармерії побив його по лицю в виходку, копав ногами, а до того на ніч посадили його до келії в пивниці.

По двох днях в 12. год. в ночі збудив нас вартовий офіцер, одвів до келії на долину, де брутально переведено ревізію. До келії впускали по одному, і там один жандар, без свідків, переводив ревізію-екзекуцію. По ревізії переведено нас вже до келії ч. 6., і там наказали нам опати на чужій брудній постелі. Я спав тепер на постелі Керніка, а Корфант на постелі Вацьмаги. По 5-ох днях забрали від мене Корфантого, а дали Путка, який сидів із Ліщинським. Він оповідав мені, що його намовляли офіцери, щоб погодився з Пілсудским, а коли він відмовився, то всадили його на два дні до зимної келії в пивниці, де він і захворів.

14. жовтня забрав мене вартовий офіцер і привів до канцелярії до полковника. Цей спитав мене при кількох офіцерах, чи я хочу кандидувати до сойму і на якому списку. Я відповів, що хочу на список українсько-білоруський. Тоді дав він мені підписати декларацію і заявив: «маршалек Пілсудскі згодів сєн допусьціць Вас до кандидатования». Підписану декларацію лишив я в канцелярії. Потім одвели мене до келії ч. 2., де сидів посол Попель по своїм побитті. Він розповів мені, що його побив капітан, і я сам бачив на його тілі знаки від побиття. Він говорив мені також про побиття Лібермана, з яким він сидів. Коли я сидів з Попелем, то в вечері, по одній ревізії, яка відбувалася в пивничних келіях, побив мене капітан по лицю і копав ногами. Бачив це Попель, як мене копано у дверях келії. Ввійшовши до середини, той самий жандар спитав мене, чи я не Кернік. Окрім нас двох у келії більше нікого не було. При ревізії штурхав мене кулаками, посміхався, прозявав, роздяткув гольцем, і я мусів у холодній келії стояти перед ним напозір. Коли виходив уже з келії, то другий капітан пхнув мене сильно у плечі.

З Попелем я сидів коло місяця. Підчас описаної вище ревізії побито теж Керніка, про що він мені оповідав.

15. листопада по ревізії забрали мене до авто і разом із Ліщинським вивезли до Львова. Іхали три авто з українськими послами. В Раві Руській поліція, на чолі зі старостою, здержала авто, бо вони були без ліхтарів, а числа позаслонювані. Наша сторожа не хотіла легітимуватися кажучи, що їм цього не вільно робити. По довгих короводах вніхали ми далі до Львова. Бригідки, 20. грудня 1930. р.

О. Вислоцький.

Бувший посол Олександр Вислоцький сидів у Бересті з такими послами: з Вітосом 4 тижні, з Корфантом тиждень, з Путеком 4 дні і Попелем 4 тижні. Тепер у Бригідках сидить уже 6 тижнів. У Бересті був два рази побитий офіцером і жандарем; вперше коли зголосився до лікарських оглядин, яко хворий, побив його капітан револьвером, про що він тоді зараз же розповів Вітосові, удруге — скопав його і побив по лиці офіцер, а це бачив посол Попель (свідок). Крім цього, в келії побив його жандар кулаками, роздягнувши перед тим гольцем. Вигуки «свіньо українска, файдан, скурви сні, пшекленти українец» і т. д. були на лорядку денному. Вислоцький бачив спухле лице і побій у Корфантового, рівнож бачив знаки від побиття на тілі Попеля. Вже 4 місяці, а не був переслуханий.

О. Вислоцький.

Бувший посол Ліщинський сидів у Бересті з такими послами: сам один сидів 8 днів, відтак із Мастком удвійку 3 тижні, описля утрійку з Мастком і Путеком тиждень, а з Мастком і Керніком 10 днів, з Багінським і Дібуа 2 тижні. Був каранний одним днем посту насамоті (хліб і вода) за «опешалосьць» при замітанні коритарів. Був раз побитий за зголошення хворим до лікаря на коритарі капітаном в окулярах, про що зараже розповів Масткові, а той бачив, як пхнули його силоміць до келії з вигуком: «свіньо українска» і т. д. Однн із маіорів сикував його при замітанні і прозивав «пшекленти українец, я ці дам Українен». Було це у присутности Мастка. Лікар одмовив йому хворому дати ліки, навіть за його власні гроші. Ревізії переводив жандар без свідків у пивничних келіях, при чому роздягав його гольцем і поштурхував. Тепер сидить у Бригідках 6 тижнів, разом із Вислоцьким. Переслуханий між 3 і 15 грудня ц. р.

Іван Ліщинський

Інтерпеляція клубу українських послів.

Нище подаємо декілька уступів із інтерпеляції ч. 6. *Клубу Українських послів* до міністра військових справ у Варшаві.

...Крім того, улани карної експедиції робили наїзди на власну руку до околиць сіл, а зокрема до Переволок, де допустилися цілої низки грабунків, впадали з багнетами на гостро до помешкань, відбирали людям готівку, наслідком чого вже відбулися 9. і 13. XI. 1930. р. карні розправи перед військовим судом у Львові...

*

... 15. XI. 1930. р. поручик Заремба разом із 20 уланами прийшов коло 10. год. до помешкання повітового Союзу кооператив у Бучачі, щоб перевести ревізію, і тут улани в його присутности цілковито знищили магазин, кімнату для сортування товарів, і канцелярію Союзу, при чім зривали підлоги. Спричинена тим шкода приблизно на 25000 зл. п.

Підчас биття людей особливо визначилися підофіцери Аргасінські та Цванік, які власноручно були заарештованих. Відділи тої карної експедиції знищили такі українські установи: кооперативу «Правда» в Пипківцях, (шкода коло 800.— зл.), кооперативу і дім читальні «Просвіти» в Трибухівцях (шкода понад 200.— зл.), кооперативу в Скоморохах (шкода понад 750.— зл.), кооперативу в Медведівцях (шкода понад 550.— зл.), як рівнож урядження салі т-ва «Міщанське Брацтво» в Бучачі (шкода понад 250.— зл.). Карна експедиція вимолотила та забрала все збіжжя у сьвящ. Іляріона Луцишинського, а крім того, в сусідніх селах стягнула контрибуцію в розмірі щонайменше по 20 м. вівса; те збіжжя селяне мусіли були відвезти власними підводами до військових магазинів у Тереховлі. За збіжжя та підводи нічого не заплатили. Крім того, знищили цілу низку селян подібним способом, як у селі Огарі Петликівці. Селяне мусіли дармо годувати уланив, які замовляли собі страви, насамперед курей та ще з білим піррям, бо, мовляв, з чорним це шкодить здоровлю, казали купувати для них пшарки, горілку та пиво. Карна експедиція примушувала селян підписувати декларації; зміст тих декларацій зраджує мету, з якою вони написані. Ось така декларація: «Пипківці, 13. X. 1930. р. Декларация. Нище підписані селяне села Пипківці підтвер-

жують що зрікаються будьяких протидержавних товариств і організацій, таких організацій, як «Пласт», «Луг», кооперативи «Просвіта», а також У. О. В. А рівнож ручаються, що не буде в околиці ніяких підпалів стирт ані пожеж. Зрікаються рівнож ріжних виступів протидержавних і саботажів. Заручають рівнож цілковиту безпеність полякам, які мешкають у селі Пишківці. Це все заручають своїм майном і життям. Бємо чолом Річпосполитій Польській, Ясновельможному Президентові РНосп. Польськ. Ігнацієві Мосьціцькому, Маршалкові Пільсудському. Рівночасно підтверджуємо, що мешканці села Пишківці не будуть мати ніяких претензій до кватирного відділу війська, як рівнож і до державної Касія». Слідують підписи. —

Треба зауважити, що по тих селах, де була карна експедиція, за вїтком одного випадку, до цього часу невиовітленого й дуже загадкового, саме в Петликівцях, не було ніяких підпалів.

Повіт Підгайці.

В Підгацькїм повіті оперував від 28. IX. до 13. X. 1930.р., відділ 9. полку з Теревовлі під проводом ротмістра Томашевського, поруч. Зарембї та підофіцерів Горовїца й Гута в селах: Сільце, коло Підгайців, Вербів, Голточи, Заставче, Носів, Лїса, Рудники, Боків, Мурилів, Кутузів, Гайворонка.

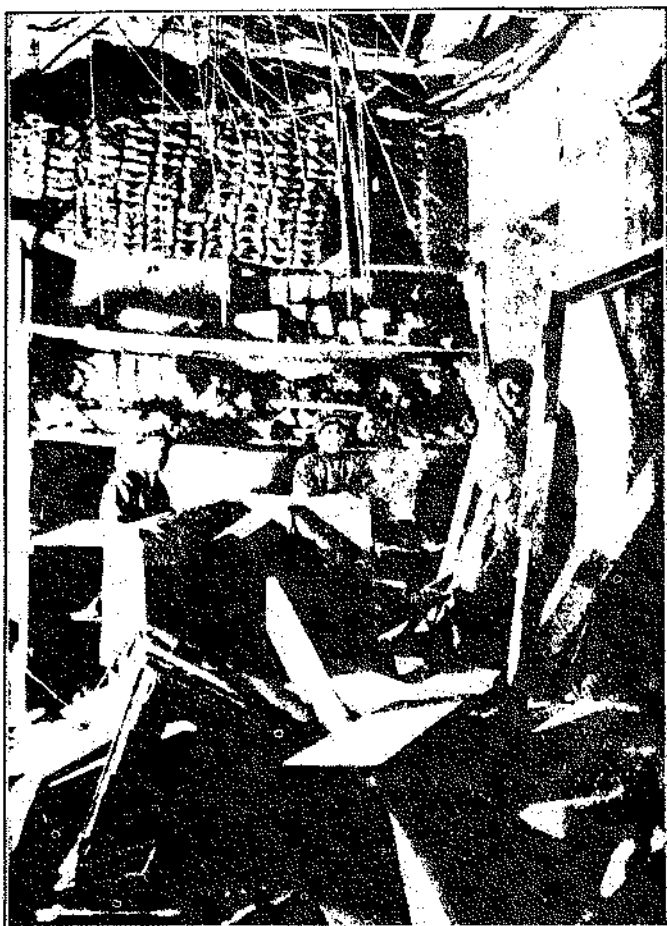
До села Сільце, коло Підгацьк, прибув той відділ 28. IX. 1930. р. та розташувався лише в українських господарів. Розташувавшись казали улани українськїм мешканцям чистити та поїти коні, при чїм примушували до цього також і жінок. Коло 9 год. вечера звїрвалися улани до помешкання Дмитра Колодницького, де відбувалося весїлля й розїгнали весїльчан, а якийсь підофіцер почав питати за «молоду», бо він «хоче її розпочати», й «молода» мусїла була втікти. По розгонї весїльчан, забрали з собою улани весїльну музику і зі співом та криком пішли під дїм «Просвіти», де мїстїлася тутешня кооператива. Покликали директора кооперативи й биттям примушували його, щоб одчинив крамницю кооперативи; колиж він усеж не хотїв одчинити її, побили його улани карабінами, розбили замок у дверях, вдерлися до коопер. і, наказавши музиці грати, під її звуки знищили та зрабували товари. Товари, непотрібні їм, муку, сїль, збіжжя й т. п., зсинали на вулу, змішали все разом і на останку поляли нафтою. Потім пішли улани до помешкання читальні «Просвіти» і, наказавши музиці грати біля дверей, знищили під звуки струментів ціле урядження читальні: декорації, образи, фіранки й т. д. Після того наказали музиці грати жалїбного марша і під той марш пішли вулицями села до одної хати на кінці села, де влаштували собі забаву з танцями, підчас якої ходили по хатах, будили селян, шукаючи дївчат. Селяне, в яких квартирували улани, ніби на наказ команданта відділу, мусїли були давати кожному уланові горїлку, дві печені курки, дві пачки найліпшого тютюну, пять золотих готівкою та 100 кг. вїса для двох коней...

...Пять улани казали возити їх з музиками по селі, причїм виспївували соромїцьких пісень. Команданти відділу не тільки не забороняли тих вибриків, але навіть оден із офіцерів увїрвався вночі з вояками до помешкання тутешнього вчителя, Евстаха Вороневича, і з вигуками стрїляв із револьверу до портрету Шевченка, що висїв на стїні...

...Під проводом польового жандарма вдерлися улани до дому Петра Прешляка, страшенно його побили і знищили ціле хатне урядження, убрання, бїлля, перини, подушки, двері, вікна, шафу, софу, столи й навіть маслобїлку, спричинили тим усім шкоду на 1400.— зл. Подїбним способом знищили Івана Скіру (шкода на 200 зл.), Василя Дїдурика (шкода на 600 зл.), при чому забрали два годинники і 200 кг. вїса, і примусили купити для уланів навоїв на 72 зл. Нарешті забрали його разом із сином Володимиром і страшенно їх побили, при чому примушували батька, щоб власноручно бив нагайкою свого сина, після чого їх обидвох збили так, що аж зімліли. При тїм були присутні поручник Заремба та вахмістер Горовїц...

До села Боків прибув відділ кавалерїї 9. полку уланів 4. X. 1930. р. і перебував там 6 день. Наочний свїдок, а рівнож і жертва лацїфікаційної акції, Василь Галїй, уч. VIII. кл. гімназїї, так описує свої переживання підчас перебування того відділу на селі: «4. X. 1930. р. коло 4. год. рано збудили мене і мого колегу, Дмитра Мирона, ще тоді в мене гостив, звуки карабінових стрїлів, гранатових вибухів та кулеметів. Миттє зрозумїв я, що та стрїлянина означає, бо вже від кількох днів доходили до нас чутки про те, як поводяться карні експедиції по сусїдніх селах, а тому ми швиденько вдяглися та вибїгли на подвірря. Тут побачили ми, що багато людей зі страхом утікають на городи та до лісу. Бїгли босі, роздягнені, без шапок, одне слово — хто тільки в чїм зїрвався з лїжка, при чому розпачливо кричали: «Боже, що то буде?». Ми з моїм

товаришем побігли чим дуж до лісу, бо звідки, звідки втікали люде, було чути кряк та лемент. По дорозі прилучився до нас мій товариш Онуфрій Когут, і ось так у трійку вбігли ми на подвір'я господаря Йозефа Жендзяновського, забігли за будинок і розглядалися як би дістатися до лісу, що був у 5 хвиликах дороги. В ту мить побачили ми Миколу Броновського, який з протилежного боку вбіг на город перестрашений і рівнож втікав до лісу; ми на хвильку спинилися, бо хотіли побачити, чи це йому вдасться. Ввесь час ми чули страшні крики, плач, благання ратунку. Нараз побачила ми, що за Броновським, що вже був посеред городу, женеться 4-ох уланів із витягненими шаблями; з криками: «Отій ок... сину», улани догнали його та почали бити. Зпочатку він кричав, але потім крики затихли, і було лише чути звуки ударів. Ми думали скористати з того, що увага уланів була звернена на Броновського, й хотіли втісти до лісу і вже були перебігли через перший город, коли з лісу вискочили улани на конях і почали на нас стріляти та гнатися за нами. Тоді мої товариші сховалися в будинках, що були поблизу, а я кинувся назад, у напрямку дому Йозефа Жендзяновського; улани гналися за мною й увесь час на мене стріляли. Але улани, що були Броновського, перебігли мені дорогу. Я скинув плащ, перескочив через кільчастий дріт, вбіг на подвір'я господаря Йозефа Жендзяновського, який стояв на порозі своєї хати й дивився на все те, і вскочив до його хати. За хвилику ввійшло до хати двох уланів із карабінами, приготованими до стрілу, та запитали мене: «Чому, кабане, втікав?». Я мовчав. Тоді вони вивели мене на дорогу, сіли на коней, і погнали мене до села. До них прилучився капраль Майка, який підчас погоні за мною скочив конем через кільчастий дріт і розбив собі об дерево голову. Зі словами: «Бачиш, гайдамако, що я зробив собі через тебе?», ударив він мене кільканадцять разів по плечах і наказав уланам запровадити мене до пана ротмістра. Мене запровадили до ротмістра Томашевського, який зі словами: «Плестун, гайдамака, підпалювач!» почав бити мене грубою тростяною палицею по голові й по грудях, що аж мені в очах почорніло. Нарешті віддав мене уланам, зі словами «маєте його!» Улани, що зіскочили з коней, почали так сильно бити мене кольбами по плечах та по під груди, що мені аж дух захопило. Ротмістер і собі тягнув мене за волосся й бив так, що я впав. Я впав ниць, а ротмістер став мені чоботом на голову й наказав уланам бити мене кольбами та палицями по цілім тілі. Я втратив притомність і вже не знаю, як довго мене мучили. Коли прочутився, то вже не міг підвестися. Тоді ротмістер ухопив мене за волосся, підніс і почав знова мене бити по лицю з обох боків. Тим часом надіхав поручник Заремба (родом із Підгаєць) приклав мені до голови револьвера і сказав: «Пане ротмістре, я того кабана застрілю, бо він кинувся на мене під лісом» (свідок цього — Микола Цетваровський, син Павла). Зазначую, що пор. Зарембу перед тим я ніколи й ніде не бачив. На те ротмістер одповів: «Це пізніше!», а уланам наказав одвести мене до решти заарештованих. Улани сіли на коней, штовхнули мене у плечі й погнали поперед себе, підганяючи списами. Збоку йшов ротмістер. Я ледви тримався на ногах, але думка ввесь час працювала над тим, як би вирятуватися. Враз мені впало на думку слово «конфідент». З думкою, що ротмістер мене цується, я звернувся до нього: «Пане ротмістре, прошу вас на одно слово». Але ротм. на це відповів: «Ти, кабане, мене на одно слово? Мовчи, бо тебе смердить із губи!» Коли ми прийшли на майдан, то я побачив там таке: багато людей стояло босих, без шапок, у два ряди, звязаних шнуром, між тими рядами бігали улани й били кожного, де попало. Люди страшенно кричали від болю і благали помічі та милосердя. Селянина Тимка Катяна покладали на колоду й десять уланів били його немилосердно. Зі всіх сторін вели улани звязаних людей і страшенно били їх. Люди від тих ударів падали на землю, а коні догнали їх. Мене привели до решти заарештованих, а капраль Гут так сильно мене скував, що руки вміть почорніли, а шкіра так набігла кровю, що ще й до сьогодні маю на руках знаки. Відтак знова катували мене немилосердно. На наказ пор. Заремби ходили улани між людьми й усім витинали з сорочок вишивки (народні), дерли штани, а пор. Заремба зі сміхом витягнув бритву й, кажучи: «Завтра неділя, отож треба кабануф підголити!», почав жіткою голити всіх, при чому порівав кілька разів кожному обличчя. Ротмістер ходив поміж заарештованих і всіх бив, лакаючи не віддихувати, через що заарештовані мусіли тримати ввесь час руки на устах. Коли ж хтонебудь падав на землю, то ним вже опікувалися улани й били далі. Тоді так збелі Івана Турчина, с. Олексія, що й до сьогодні нога не загоїлася. На запити мусів кожний одповідати лише польською мовою, бо інакше били. Руки мені так скували, що я їх уже не чув і з того майже умлівав. А капраль Гут, що стояв поруч лише тгузував із мене. Тоді я прикликав його до себе і сказав, що знаю його з Підгаєць, і попрохав його, щоб він переказав пор. Зарембі, що я конфідент, і щоб мене звільнили від кайданів. Тоді він увільнив мені трохи кайдани та запитав мене, що то є конфідент. Я йому пояснив, і він пішов до пор. Заремби. За хвилику прийшов пор. Заремба і став проти мене, вдивляючися мені в очі. Я рівнож дивився на него очами, повними сльоз. Він запитав: «А може ти й конфідент, але з другого боку?» Я сміливо йому відповів: «То пан

Галантерейний склеп
«Центросоюзу»
у Львові по вибуху
бомби.

переконається!» Він запитав мене, як я називаюсь, і коли я йому сказав, то він витягнув записник, подивився до нього і зі словами: «Та ти головний проводир тутешніх саботажників! Братіку, буде сьогодні тішитися хороба, бо тобі буде кінець!» — почав бити палицею по голові й копати ногами. Тепер уже кожний жовнір, який тільки приходив, бив мене де й як хотів. Там я зімлів тричі. За деякий час привів пор. Заремба жінку голови т-ва «Сокіл», Евдокію Почигаєлову, почав її бити в лице й копати ногами та кричав, щоб сказала, де сховався її чоловік, бо інакше її заб'є. Рівнож привели в'їта Омеляна Пашака. Його скували, били по лицю та казали, що в його селі були саботажі, а він винуватців не зякрив; але трохи згодом його випустили. Нас, щось із 50 люда, зв'язаних шнурками, запровадили до якоїсь хати, де знова били по цілім тілі. Сюди також привели місцевого пробоща о. Петра Кабляка, на порозі копнули його і сказали: «Марш, попе кабануф, до кабануф, там усіх бунтуй та не забудь їх висповідати, бо сьогодні буде всім кінець!» Потім прийшов до мене капраль Гут, показав мені гранату й запитав, чи я знаю, що то є. Я відповів, що знаю, бо ще як був учнем, то належав до підготовки війсьлової в Бережанах (польське — «Przysposobienie wojskowe»). Він усміхнувся й одійшов. За хвилю вилетіли всі шиби від гранатного вибуху десь за будинком. Люди з перестрахи падають оден на одного і благають Бога. Рівночасно вбігають до хати ротм. Томашевські і пор. Заремба з уланами й починають усіх нелюдськи бити та питати, хто кинув гранату. Що ніхто з арештованих не міг кинути гранати, може посвідчити Дем'ян Пашак, бо це зробив хтось инший, хто був перед тим на подвіррі, де капраль Гут показав йому гранату і сказав, що тим, хто в хаті, буде зараз кінець. Як тільки Гут пішов за хату, почув Д. Пашук вибух. У хаті підійшов до о. Петра Кабляка, який молився, штабовець Горовіц, укопив о. Кабляка за голову і, дивлячись йому в вічі, сказав: «О, як я єгомосця кохаю, тільки в єгомосця очі злодійські. Єгомосцеві не священником бути, а хамом, злодієм, злодієм...», і почав співати до вуха о. Кабляка: «Господи помилуй, господи помилуй». На це дивилися ротмістер із поручником та реготалися. Так нас били і глузували зі священника до 12 год.

Тоді пішли всі на обід, а нас лишили під вартою уланів, які плювали на нас, а коли хтось із нас просив дозволу вийти, то того копали ногами. У другій годині прийшов військовий жандар (імя невідоме), і почали відчитувати та декого пускати на волю; звільнений мусів був проходити між двома рядами уланів, що стояли в сінях, тоді улани його били де попало. В хаті лишилося нас п'ятицяттеро, разом із священником. Звільнених завели під стодолау (ми це бачили крізь вікно), де наказав капт. Гут всім клякнути й помолитися за здоровля ротмістра, «щоб довго жив і проклятих кабануф бив». Так само наказував помолитися, «щоб ніць пана ротмістра добре їв та здоровий був». Люде і справді, змушені побоєм, так молилися. Підчас того оден улан із бритвою, а другий із машинкою, вистригували та виголювали всім, молодим і старим, пас через голову. Це все бачив сільський постерунковий Смак і лише глузував із того. Потім усіх виголених і поострижених завели до хати Еміля Кіряка, звідки по одному викликали до клуні. Кожний мусів іти між двома рядами уланів, які били кіями. У клуні клали кожного на лавку, оден улан сідав на голову, а чотири інші били доти, доки він не отрачував притомности. Онуфрія Когута і Дмитра Мирона клали двічі, бо ті забули подякувати за побиття й гарненько вклонитися. Відтак усіх пустили до дому ледви живих. Штабовець Горовіц (жид) знова вивів нас на дорогу, наказав свящ. Петрові Каблакові стати поперед, а нам двійками за ним. Там ударив він мене знова залізною палицею по голові й розбив мені голову. Свящ. П. Каблакові наказав командувати, а нас бив по головах і плечах та примушував співати «Еще Польска не згінула». Сам співав соромницьких пісень. Так під командою священника П. Каблака йшли ми селом зі співом. Шо-десять кроків, на наказ Горовіца, мусіли ми разом зі свящ. сідати на землю, при чому Горовіц нас бив по чому попало. На це все дивилися місцеві кольоністи й тільки підсміхалися. Свідок — Михайло Галій, с. Олекси. Так завів нас Горовіц до сільської хати, де всі мусіли роззутися й поскладати обув під одню стіною, а самі посідати під протилежну. Горовіц казав, що в усіх кабануф рівні ноги, й бив по підшвах усіх варварським способом. Врешті плонув і вийшов із хати. Лишилися лише сторожа за дверима. Всі були збиті й такі перестрашені тим варварством, що ніхто не міг промовити і словечка, тільки чути було тяжкі віддиhi й бодем переривані слова молитви до Бога про поміч. Деякі жовніри, а навіть і сторожа, від часу до часу входили до хати, били нас і плювали на нас, бо мовляв, ми — польська плувачка. Ввечері прийшов Горовіц, вигнав нас босих на кулу каміння, наказав клякнути й помолитися до місяця за здоровля їх коней і так нас бив, що ми мусіли були це виконати. Потім наказав вдавати, що ніби ми спимо і кропіти так, щоб аж коні полошнілися, по стайнях. При тому Горовіц, раз-у-раз нас бив. Раптом гукав, що летить аероплян, і ми мусіли ховати голови до каміння, бо дуже бив, потім нагло казав вставати та сідати, а було між нами ще кількох закутих. Хоч усі вставали дуже швидко, а всеж бив він усіх немилосердно, і дехто від тяжких ударів не міг уже й підвестися. Нарешті закомандував: «До середини бігцем, марш», і ми мусіли бігти, а він нас бив залізною палицею і завертав кілька разів. Наприкінці на наказ: «Бігти до халуци!», всі так швидко побігли, що цілий натовп збився у дверях, і ніхто не міг дістатися до середини. Тут вже було справжнє пекло, бо били нас почім попало. А люде з поспіху пообдирали собі шкіру на ногах. Уночі ще приходили жовніри до хати і катували нас. Так минув перший день і ніч.

Другого дня прийшов польовий жандар і покликав мене на переслухання. Рівночасно покликав трьох сержантів і, як я підглядав, коли обернувся, подав їм рукою знак, щоб мене добре вибили. Як я йшов за ними, то був вже приготований на все і, тільки думкою благав Божої помочі. Запровадили мене до хати Івана Кривоноса, де мене всі обступили, а жандар сказав: «Скажи всю правду, а тоді дістанеш папір від н. ротмістра й підеш собі до дому». — (У нас у квітні і травні були два підпали: постерунку і кольоністів. У звязку з тим заарештували мене й мого товариша, Зяновія Фурдея й одвезли до Бережан, де ми пересиділи два з половиною місяці. Суд звільнив нас обох, із того криміналу я вийшов здоровий, але мій товариш Фурдей збожеволів. Що він і справді був хорий, це може посвідчити заряд в'язниці, а з часів волі — родина, ціле село та навіть лікар, д-р Явний із Підгаєць). — Військовому жандареві я відповів, що буду говорити правду про все, що знаю. Він запитав: «Хто підпалив постерунок і кольоністів? На це я відповів: «Я сидів заарештований, але суд, розглянувши справу, звільнив мене». Потім він сказав: «Слухай, ти! Ти жовнір, а я також жовнір. Даймо собі руки, бо ти належиш до У. В. О.». Це я заперечив. Тоді він: «Припустимо, що ти не підпалював, але ти ж знаєш, хто це робив!» Я відповів, що не знаю й на нікого не можу наговорювати, бо з тими справами не маю нічого спільного. Якби навіть на кого наговорив, то це бувби наклеп. Сказав йому, що може мене навіть збити, то й тоді нічого не скажу, бо нічого не знаю. На це жандар одповів: «Ми тебе не забемо, але так тобі догодимо, що сам здохнеш». Тоді прискочили до мене сержанти і змушували мене роздятнутися, але я не хотів. Сержанти силою здерли з мене одяг

і повалили на лавку. Один сів мені на голову, інші тримали за ноги, а чотирьох били мене так, що я втратив притомність. Коли я опритомнів, то не мав сили навіть підвестися. Тоді вхопив мене один із них за волосся й підвів. Військовий жандар сказав мені: «Шкода тебе, скажи правду, і ми тебе пустимо». На це я відповів: «Уже раз сказав, що нічого не знаю». Підчас того биття поломили на мені 4 палиці на кусники. Потім поставили мене під стіну, приклали до голови револьвер і почали числити: «Раз, два...». Я заплющив очі. Сержант крикнув, щоб я відкрив очі й дивився. Я відкрив очі і сказав: «Прощо числити, можете мене відразу забити, бо я вам нічого не скажу, бо не знаю». Тоді схопив мене жандар за руку, заклад мені між пальці три олівці й так стиснув мені руку, що аж пальці тріщали, і питав мене, чи скажу. Я на те нічого не відповідав, лише кричав од болю. Тоді він мене пустив, наказавши зняти й засвітити лямпу, а інші повалили мене знова на лавку, а він почав мені лямпою пекти ноги. Припікав доти, поки я не зімлів. Мене прочутили водою і знова запитали, чи скажу. Я не обзивався. Тоді жандар почав мене так бити по плечах кольбою, що я аж впав на землю. Решта били мене далицями і штовхали так, що я не міг уже навіть віддихувати, і мені вишалився язик, якого я навіть не мав сили втягнути до уст. Тут прийшов Горовіц і наказав покласти мене на лавку і знова катували. Коли я з болю кричав, то Горовіц затикав мені до уст палицю. Знов я зімлів. Це повторювалося кілька разів; били і зливали мене водою й довго випитували, чи оповім усе. Але я вже не віддававсь. Горовіц схопив мене за ший і почав з люттю душити, аж я посянїв, а крім того, товк мене колінами попід груди. Нарешті стягнув мене з лавки на землю, і всі плювали на мене. Сказавши щось військовому жандареві, Горовіц звернувся до мене: «Слухай, най буде, що ти не винний і нічого не знаєш. Довідавшись від Михайла Когута, чи то він підпалював, а рівнож хто ще з ним те робив, а завтра нам це розповіш. Тоді тебе звільнимо». Я згодився, але він запитав мене, як я про те довідаюся. Я відповів: «Слухай, Когуте, скажи, чи то ти підпалював, бо мені наказали, щоб я від тебе про те довідався; тоді мене випустять, а ти, може, дістанеш яких два місяці». Тоді Горовіц ударив мене в лице і сказав: «Хаме, хто так до дурному питає? Питай так: слухай, бачиш, як я дістаю, але все таки не признався. Лише скажи, хто то підпалював, щоб я принаймні знав за кого терплю». Я згодився й попросив, щоб до нас ніхто не приходив і більше нас не бив, бо інакше ніхто не зможе зі мною розмовляти. Горовіц приобіцяв, що ніхто більше не буде нас бити, наказав мені одягнутися й навіть допоміг. Коли я одягався, то побачив, як попукала в мене шкіра. Він взяв мене попід руку й завів до товаришів нашої недолі, а що я не міг переступити через поріг, то наказав двом уланам, щоб мене перекинули через поріг. На переслухання покликали ще Миколу Кривоноса, але його вже не били, тільки наказали прислухатися до того, про що я буду говорити вночі з Когутом. Рано він мав їм те все оповісти. Кривонос, вернувшись з переслухання, про все те мені розповів. Я знав, що ніхто нічого не завадив, а тому нікого з товаришів не розпитував. Протягом пополудня й цілої ночі вже ніхто нас не бив. Проте рано мене покликали знова й запитали: «Що нового?» Я відповів, що ніхто нічого не знає. Мене знова роздагли й били так, що я аж чотири рази зімлів. Протоколу слідства не списували, бо, мовляв, я, як член У. В. О., нічого їм не скажу, коли тверджу, що нічого не знаю. Мене так збили, що я не мав уже сили вернути до товаришів, і мене туди мусіли приволокти.

Подібним способом катували Михайла Когута, Степана Сабата, Омеляна Боднарчука, Михайла Пашака, Тимка Калаша й Михайла Почигаїла. Вкладали навіть пальці між двері і отискали.

Так нас катували чотири дні й безнастанно випитували, де подівся Зеновій Фурдей. День перед тим родичі сховали його в сусіднім селі у кривних. Одначе, він, умово хорий, утік уночі від кривних і, вернувши до дому, ліг у клуні спати. Рано вояки, шукаючи людей до чищення коней, знайшли його, як він спав у клуні, і забрали до тої роботи. Як його провадили, то один міщевий поляк сказав воякам, що то власне й є той, кого довго шукають. Його закували і привели на переслухання. Тоді саме переслухували Михайла Когута. Його миттю викинули за двері і приступили до переслухання Фурдея. Когут, що стояв за дверима, чув частинно зізнання Фурдея. Зпочатку він нічого не відповідав, а коли його збили, то він почав зізнавати, що всі підпали робив він і навіть якісь хрести він опалив. Вояк олів Когута з сіней, і він уже більш нічого не чув; лише пізніше розповідали вояки, що Фурдей зізнавав, що головним командантом нашого села є я і що в лісі маємо 130 схованих карабінів. Фурдей перетримували цілком окремо від нас. Один вояк, що стояв на варті коло Фурдея, оповідав нам пізніше як довідався Фурдей. Він звернувся до того вояка: «Слухайте, дайте мені ту пукавку (карабін)». Колиж вояк запитав його, пощо йому та річ, то той одповів, що хотівби ходити таксамо з карабіном, як він. Нарешті приобіцяв оповісти файку вааку, але яку перервав пізніше співом: «Чуєш, брате мій?». Як він спідв заарештований, не давали йому їсти. Потім повели його до ліса шукати оті вигадані ка-

рабіни, де його й застрілили. Дістав, здається, револьверову кулю вгаду до голови. Забиття мотивовано тим, що, мовляв, Фурдей намагався втекти. Ось так згинув умово-хорий Зеновій Фурдей.

Так нас катували чотири дні, а взагалі військо було на селі сім день. Вояки зга-няли людей (навіть 60—70-літніх) на роботу: чистити коней, молотити для них овес, а коли коні були нагородвані, мусіли всі клякати й молитися за їх одоровля, при чім немилосердно всіх били (тяжко збили Михайла Галія, с. Онуфрія). На селі примушували вояки людей клякати перед ними й молитися до них. Доказ: Пилип Гуда, а рівнож і його батько Олекса. Вночі волочилися вояки по селі й забирали в людей гроші й годинники: напр., в Анастасії Почигаїлової, в родині Затварницьких, у Федя Болиновського. Спроважували людей до потоку і заставляли бігати навколо. Крім того, вояки вимагали, а люде мусіли давати по 15 фляшок пива, літру горілки і по 10 зл. на рукавички для кожного вояка. Свідок: Анастасія Кривоніс.

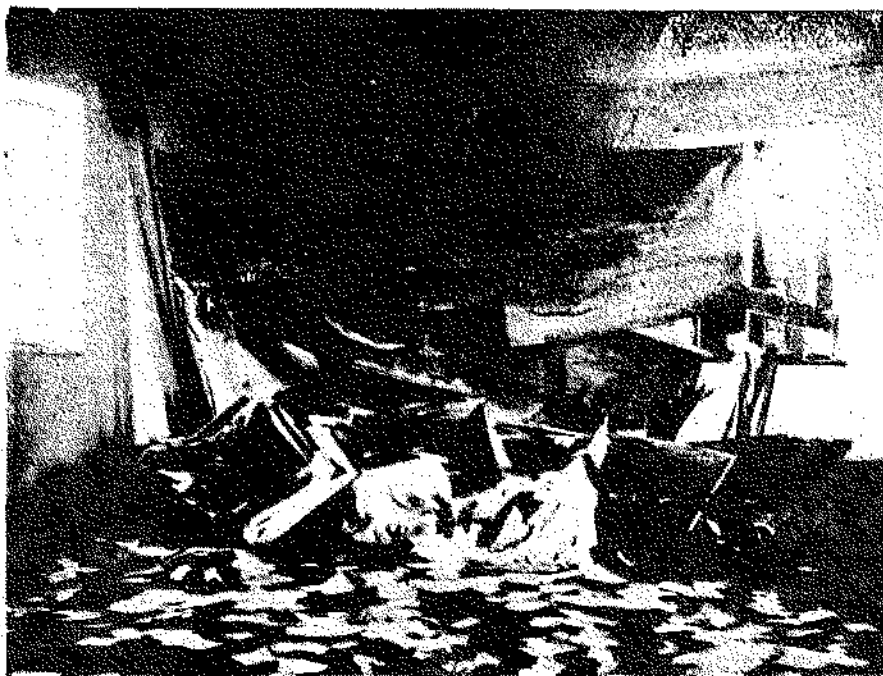
Господар Кирило Безпалко, 60-літній, дістав 90 ків за те, що його син десь схо-вався. Подібно нищили й маєток людей. Наприклад, у мене знищили молочарню, січ-карню, кірат та инше господарське знаряддя. Нищили урядження дому, рбжидали стріхи, підпилювали дерев'яні стовпи в домах, перевертали стійки, діравили багне-тами бляшані дахи, одне слово — залишили по собі руїну. Господаря Павла Когута примусив жандар порубати цілу підлогу, нібито шукаючи зброї. Подушки й перья порозли, а лірря пускали з вітром, ніби то шукали сховані набой. Нарешті привязали господареві Павлові Когутові на шию мотуз і примусила шукати підхоже дерево, на яким би могли його повісити. Але відповідного дерева все не було: одго за-тонке, друге за-низьке, третє за-високе й т. д., мета одна — водити того господаря на мотузаку. До помешкання тутешнього пробоша с. П. Каблака спровадили музику і влаштували за-баву, при чім по селі ловили дівчат і змушували їх танцювати. І тільки на інтервенцію місцевого римсько-католицького пробоша, забрали ту музику з повіствва. Штабовець Горовіч ходив од хати до хати, розтинав вишиване білля, нищив ціле урядження і на-віть робив собі з хати виходок: змушував дати собі тарілку, куди й випорожнювався, а потім господиня мусіла на нього натягати сподні. Яко свідка цього факту подаю тутешнього господаря Віктора Почигаїла.

Ось так заспокоювали нас невинних військо, лишаячи по собі страшне спусто-шення, матеріяльне й моральне.

*

... Відділ, що квартирував у Букові, робив наїзди до сусідніх сіл, а поведінку та-ких екскурсантів у селі Великі Шумляни описує Антін Скотник: «8. X. 1930. р. в 5. год. вечера окружили мій і мого батька дім улани 9. полку під командою двох офіце-рів. Віхали на подвірря, розбіглися по цілому обійсті: одні до курника, другі до стайні, третті до моєї хати й до батькової хати, инші знова на пасіку й шукали Бот відає чого. Пса, привязаного на ланцюг, забили, як рівнож забили в курнику свиню. Прийшли до мого батька, який саме тоді розвішував на подвіррі тютюн, і почали питати його, як він називається. А коли він сказав, що Томко Скотник, то вони наказали йому лягти на стовп, що лежав на землі. Дідо зачав просити, щоб його пустили, а вони запитали його, чи він поляк, чи русин. Батько відповів, що поляк, але релігії греко-католицької: тоді оден вояк крикнув: «Брешеш, руська мордо, бо колиб ти був поляком, то говорив би по польськи», і зачали його бити. Оден вояк тримав батька за шию, а другою рукою тримав біля голови револьвер і грозив, що забе, якщо він буде кричати, а двох инших вояків його били палками. Присутній офіцер, що вже йшов до хати, вернув і наказав: «Пустіть йому кулю в лоб, най здохне, як той пес», і відійшов. А вояки продовжу-вали далі бити мого батька. На крик батька вибігли з хати моя мати й сестри та по-чали кричати. Оден із вояків вхопив мати за руку, підвів її до батька, якого били, і, помахаючи коло носа палкою, загрозив, що як буде кричати, то дістане як батько. В тім часі прийшов мій брат Степан Скотник, що працював у сусіда. Коли він ішов до-дому, то зустрів його якийсь капраль і, залитавши як зветься, привів до ротмістра. Ротмістер запитав його, де подівся його брат, себто, я — Антін Скотник, а коли брат одповів, що не знає де, то ротмістер звернувся до вахмістра й наказав дати братові 50 палок, бо тоді напевно скаже, де я сховався. Брат мій почав проситися кажучи, що нічо не знає, що він пройно перед трьома тижнями вернув із війська; але це не помогло, покляли його на той сам стовп, де били й батька, й дали йому 50 палок. Та знов били й батька, якому одмірили ще 50 палок. А якийсь вояк ударив його кілька разів у лице й наказав іти шукати мене. По лобиттю почали улани випитувати брата, де бандити, й казали йому, що якби він був вірний Польщі, то бувби тих бандитів вилловив, при-провадив до них і за це діставби навіть нагороду; а що він тих бандитів не вилловив, то дали йому ще 50 палок і питали про брата. Потім почали його розпитувати, де він служив при війську. Коли ж він сказав, що в п'ятім полку пол. артилерії у Львові, то вахмістер сказав йому: «Я тебе не питаю, де ти служив, але дай мені тих бандитів!»

І за якихось бандитів дали мому братові ще 50 палок. Потім наказали мому братові стати і вклонитися ротмістрові аж у ноги, а коли брат не міг підвестися, бо був дуже побитий, воляки вирішили, що він не хоче ротмістрові вклонитися, й дали йому четвертих 50 палок; після чого брат, змігшись над ситю, почав клянятися ротмістрові, але робив це неаграбно, за що улани дали йому п'ятих 50 палок, що аж сподіні на ньому розлізалися. Потім ротмістер наказав привязати його до коня й так завести до лісу, щоб він показав, де сховався його брат, себто, я. Колиж брат почав проситися кажучи, що не знає, де я можу ховатися, то воляки завели його до хати, а коли він попросив шклянку води, то вони не дозволили матері дати йому води, кажучи, що не здолне, а ротмістер, сказавши: «То ти ще хочеш води?», наказав волякам дати йому ще шостих 50 палок, «але гарячих!» По виконанні цього, наказав йому ротмістер стати перед ним язир та почав таке говорити: «Ти знавш уже, що то є неслух і дисципліна, бо був при

Григорівія, пов. Рогатин. Знищена читальня «Просвіти».

війську, тож скажи, де є безпалко?». Тут почав його ротмістер так бити кулаками по лиці, що розбив йому уста та розірвав ушко, що брат аж залюшнвся ввесь. А далі ротмістер повчав брата, що якби він був вірним хлопом, то привівби того бандита, свого брата, за що одержавби нагороду в 1000.— зл. Дальших слів побитий уже не чув, бо зімлів. Тим часом улани повкидали зі скрині полотно й убрання, нібито шукаючи зброї; не знайшли нічого, а лише забрали бритву і 4 яйці, розвалили шіч, викенули з ліжка солому та з шафи убрання, при чому присутній при тім офіцер наказав все це спалити. Колиж улани запитали його, де це мають зробити, то він одповів, що треба б цілу мою родину замкнути в хаті, щоб усі спеклися й подушилися, а тоді наказав уланам замкнути їх у хаті, а самім вийти. Улани, які вже були вийшли на двір, про щось порадилися, п'ятох з них вернули знова до хати заарештували мого брата й посадили на фіру, що стояла біля воріт. Поручник, що був із уланами, прийшов до хати, положив на стіл 5.— зл., ніби за забиту свиню, по чому улани забрали ту свиню та ще одну качку, посадили на возі, де вже сидів і мій брат, і відіхали до Бокова. Брата, що потім лежав два місяці тяжко хорий, лікував Др. Гвоздецький із Липиці.

Коли били мого батька, прийшов до хати оден із офіцерів, що були з відділом, й почав питати мою жінку Анну, що була в хаті і тримала на руках шісторарічного сина, який плакав, чого син плаче. Колиж вона відповіла, бо діда його бить, офіцер її вдарив і питав, де є її чоловік. Коли вона відповіла, що пішов у поле копати бараболю, то офіцер закричав: «Знаю куди він пішов, бандити ви одні, большевики, бунтівники, палії, ви собі думаете, що тут під лісом маєте свою державу, думаете, що Польща не

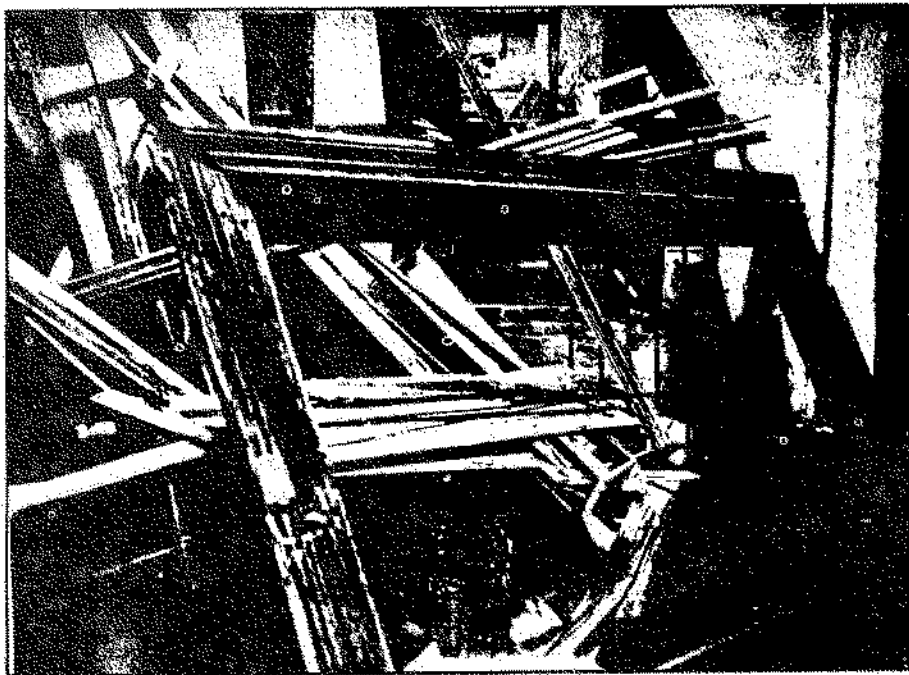

має війська. Ми приїхали тепер, щоб навчити вас, як маєте жити, й ми вас навчимо, ми вам покажемо. Ви такі поляки, що вас уже і в Варшаві знають». Потім казав жінці покласти дитину спати, а сам почав зближатися до неї. Колиж перестрашена дитина вхопила мати обома руками за шию й почало ще гірше плакати, то він струснув дитину і крикнув: «Мовчи, руська мордо!», а жінці наказав миттю покласти дитину. Колиж вона не хотіла цього зробити, то він штовхнув її в бік і крикнув: «Я тобі кажу, щоб поклала дитину, бо дістанеш 25 палок!» Жінка відповіла, що не має за що дістати 25 палок, бо нічим не завинила. На що він одповів: «Я тобі скажу за що!» А потім, указуючи на ліжко, сказав: «Сьогодні це ліжко має бути наше. Отже, лиши дитину! Чуєш, чи ні? Бо я хочу..., розумієш?». Після чого почав тягнути її за ніс. Жінка зрозуміла, чого офіцер хоче й почала його переконувати, що тепер вона вагітна. Офіцер ударив її в лице і вийшов із хати, а вона, скориставши з того, що улани тоді були батька і брата, втікла з хати. Воляки, що прийшли потому по неї, не застали вже нікого в хаті, тоді повибивали вікна та порозкидалили віск. Зробили тим шкоду батькові на 168.60 зл., а мені на 162 зл.

Мушу зауважити, що в селі Шумлянах не було ніяких «саботажів». —

Оригінал лікарського свідчення, складеного в повітовім суді в Бучачі, каже: «Повітовий суд у Бучачі. Ч. Кн. 1724/30. Протокол судово-лікарського огляду, списаний 13. X. 1930. р. в повітовім суді в Бучачі. Присутні: повітовий суддя Геннер, протоколянт Сербенскі, знавець — Др. Блютрайх. Зізнає Евстах Гук, мешканець Старих Петликівців, і подає, що 5. X. і 7. X. 1930. р. побили його, незнані йому улани, розкватировані тоді у Старих Петликівцях. Свідками події були: свящ. о. Володимир Гук, Євгенія Гук, і Роман Барановський зі Старих Петликівців.

Покликаний судовий знавець; лікар др. Блютрайх, по пригадці йому на складену ним присягу, по огляді та дослідженні подає наступне: Вислід огляду: 1) Над правою бровою знак $1\frac{1}{2}$ см. довгий, покритий шкіркою рожевої барви; 2) горішня повіка правого ока трохи посиніла; 3) на назерній частині правого стегна великий синяк; 4) в околиці правого коліна лінійне здертя нашірка, приблизно 3 см. довге, покрите кривавистим струпом. Висновок: поранення легкі, спричинені: до 1) гострим знаряддям, чи з гострим кантом, до 2), 3), 4) — тупим знаряддям, і тягнуті за собою підірвання здоров'я та нездібність до фахової праці на 8—10 днів. Це подаю до відома суду в найліпшій переконанні та сумлінні. Суму в 5. зол. одержав Др. Блютрайх, р. в., Геннер, р. в., Сербенскі, р. в.».

Вигляд у внутрі (роздільні товарів) Центросоюзу у Львові по експлозії бомби, 3. X. 1930.

Др. А. Хальфен, міський лікар у Бучачі, 7. X. 1930. р. Свідчення. Нинішнього дня я ствердив у п. Романа Барановського такі поранення: 1) На обох боках задниці смугнасті синяки, довгі 6—8 см. (число — 14—16); 2) на плечах з правого боку подовжний синяк і слухлина; 3) на хребті лівої руки синяк і здертя; 4) на правім коліні рана від ударів 3 см. завдовжки і 2 см. завширшки; 5) в горішній частині лівого рамени синяк, довгий 10 см.; 6) на лівій долоні здерття нашіррка, рівнож і на пучках пальців лівої руки; 7) на 4. пальці правої руки рана від ударів. Др. Хальфен, в. р.

«Повітова Каса Хорих, Бучач. Лікарське свідчення. 15. X. 1930. покликали мене, як лікаря Каси Хорих у Бучачі, до члена тої Каси Онуфрія Пендзєя, який лежав тяжко хорий. Стверджую, що в нього цілковито посиніла задня частина тіла, і численні синці різної форми та величини на назверхній стороні обох ніг; стан підгарляковий та катар олегочної. Бучач, 13. XI. 1930. р. Др. Голігер м. п.

«Повітова Каса Хорих, Бучач. Лікарське свідчення. 15. X. 6. р. покликано мене, яко лікаря Повітової Каси Хорих у Бучачі, до члена тої Каси Шепелявого Степана, в якого я ствердив кілька синяків на задній частині тіла. Вище згаданий страждає довший час від деформаційного запалення суглобів хребту (спондиллярііетес деформанс). Бучач, 10. XI. 1930. р. Др. Голігер, в. р.

Англійський очевидець про жертри польських погромів.

Англійська газета «Manchester Guardian» вмістила в числі з 21. XI. 1930. статтю свого кореспондента Voighta про польське погроми в Галичині під заголовком «In the Ukraine. Peasants Beant and Killed». Стаття писана у Львові 14. листопада на основі того, що кореспондент бачив на власні очі. Нижче подаємо частинний переклад цієї статті.

«Львів, Східня Галичина, п'ятниця.

Одинацять українських селян, переважно жахливо побитих поляками, лежать тут у малому простому українському шпиталі. Це лише кілька з багатьох жертв того, що урядово називається «пацифікацією Східньої Галичини». Треба бути цілком щирим у відношенні до одного з найбільш жахливих звірств новітніх часів. Тих одинацять селян були так змасаковані по голій задній частині тіла, що м'ясо було буквально одною посіченою масою.

З почуттям жаху і слабости, але й рівночасно з виправданням, що я не можу жахнутися перед цим остаточним безсумнівним доказом, я звернувся з проханням до звічливих духівників, які доглядають покатовані жертви, щоб вони показали мені їх справжні покалічення. Тоді усунено бандажі і підкладки з вати, і я побачив на власні очі зсиніле живе тіло, збите перед чотирьма або п'ятьма тижнями в одну безобразну масу. Я маю фотографії тих покалічень.

Цікаве те, що коли польська влада тут у Львові довідалася про існування тих фотографій, тоді перешукано не тільки український шпиталь, але й помешкання всіх українських лікарів. При тому польська урядники не питали, хто ті одинацять жертв. Поляки заперечують, мовляв, не було ніякого побоя. Все, чого вони хотіли, це тільки знищити докази, себто, фотографії. Справді, дивні заходи, щоб польська публіка в Польщі і цілий світ не довідався про те, що сталося на українській землі.

По селах селяне були перелякані і не відважувалися говорити. Кожного, хто пробував випитувати їх, арештовано або не допущено. Хто тільки пробує дійти до правди, за тим ступає як тень шаття польських шпиків, які вистокують під його готелем і сліднують скрізь за ним, як треба, то й автомобілем.

Містер Фарсон, кореспондент «Шикаго Дейлі Нюс», і я сам були переслідувані добірною бандою шпиків, яку ми швидко навчилися розпізнавати. Між ними була одна жінка в гумових чоботах, яка переважну частину свого часу сиділа в передпокою готелю Жоржа. *Містера Фарсона придержала поліція в селі Гаї, де були поповнені деякі з найгірших польських звірств, де скатовано багатьох селян, а один побитий конав од ран.* І рівночасно та сама поліція буде вам поводитися супроти такого дослідника з безмежною гладкою чемністю і *буде впевняти його з підлесливою ввічливістю, що там взагалі не було ніякого побоя.*

Головні факти про «пацифікацію України» були опубліковані в «Манчестер Гардієн» перед кількома тижнями. *Ці факти тепер знові потверджені. Жертви, яких я бачив особисто — а саме, тих одинацять тут у шпиталі — це тільки кілька з дуже великого числа.* Окрім тих одинацятьох є у Львові коло п'ятдесят жертв, які настільки видужали, що можуть ходити. Вони приходять щоденно до шпиталю для зміни биндажів або нових пластрів. Повне число побитих невідоме. Правдоподібно воно становить багато соток. Тих, що були побиті аж до тяжкого покалічення, мусить бути велике число, а таксамо неможливо сказати, скільки було вбитих. (Самі поляки признають, що були їх п'ятьох, одначе кажуть, що трьох із них вбито при сиробі втечі, а двох згинуло, бо були слабі).

Але кількох згинуло таки від побоя. Наприклад, Михайло Петрушка, що жив у селі Мости Великі, втівав з переляку, був зловлений і побитий. Тоді він знов вирвався, але його зловили. Він помер наслідком побоя 25. жовтня. Селянин Тютько, якого побито в Гаї, помер після того, як його ціле тіло счорніло від ударів.

Доконувані звірства були дуже різномірні і таксамо дуже різні були велитенські шкоди, вчинені головно 14. полком польської кавалерії. Багато молоденьких офіцерів того полку відпочивало в готелю Жоржа після гаких вправ у катованні селян. Раз-по-раз можна чути одно оповідання від селян з тих численних сіл, що були «пацифіковані». Кавалеристи або улани приходили, селян нападав переляк, дванацять, двадцять або й п'ятдесят зпоміж них вояки зганяли до стодоли або до громадського будинку. Тоді кожного з них ловило по черзі кількох вояків, клали на стіл або лавку і били тяжкими палками, поки він не умлівав. Тоді обливано його водою і як він очунював, наново били. Також старших людей не щадили — один селянин, що має 62 роки, описував мені, як його побили таким самим способом. Другого молодого чоловіка били трьома наворотами, а потім кинули до річки.

Иноді військо стріляло до селян, як вони втікали до ліса. Жінок і дітей теж побивали. Багато таких, що все ще цілком знесилені побоем із перед кількох тижнів, лежать по власних хатах без відповідного лікарського догляду, тому що українським лікарям не дозволено відвідувати такі села. Села є так бережені польською поліцією, що всяка санітарна допомога неможлива. Таксамо розсліди щодо кількості вбитих і покалічених, розпочаті самими українцями, тепер не можливі, бо хто спробує робити такі розсліди, того попросту арештують і, коли це польський підданий, запроторюють у тюрму.

Всі покатовані селяне, яких я бачив, цілком невинні. Навіть поляки не підносять проти них ніякого обвинувачення. Били в таких повітах, де не було ніколи ніяких підпалів. Останніми місяцями українці підпалювали стирти і господарські будинки польських дідичів, але нема ні-

якого доказу, щоб хто з тих чоловіків, жінок і дітей, що були побиті, мав щонебудь до діла з тими випадками підпалів. Поляки перевели сотки арештів і може бути, що між заарештованими знайдеться дехто такий, що винен у підпалах. Але поміж підпалами і катованням нема ніякого дійсного звязку і напевне нема ніякого порівняння».

Американець жертва польського звірства про свої досвіди.

Редакція «Свободи», Джерси Сити, Н. П., отолушує в ч. 263. з 11. XI. 1930. авіт із розмови з Юстином Федоришином, жертвою польських звірств, що приїхав із Галичини. Стід зазначити, що в справі Ю. Федоришина американська амбасада в Варшаві вручила польському урядові вербальну ноту. Нижче подаємо передрук статті із «Свободи».

Юстин Федоришин, американський громадянин, родом із села Сарники, бобрецького повіту, в Галичині, перебував постійно в Детройті, Мінніген, приїхав був до рідного села 4. червня цього року. Зараз по приїзді на село гр. Федоришин зголосився до уряду, як того вимагають польські приписи, до місцевого уряду й староства, дав дві фотографії, і так далі. Побувши шість тижнів у рідному селі, він виїхав до Великого Любина за Львовом, щоб лікувати ревматизм ніг, який гр. Федоришинові не давав змоги ні працювати, ні брати участі у громадському житті. Одинока громадська діяльність, у якій він брав участь, це була поміч при стеленні підлоги в читальні в рідному селі. У Любині Великим побув він від 15. серпня до кінця вересня, після чого вернувся до рідного села.

Підчас його неприсутности в рідному селі державна поліція зробила ревізію в хаті його батька. Розбили багнетами шафу й забрали кілька чисел журналу «Червоної Калини», хоч він доволенний польською цензурою і продається публічно по кіосках і по книгарнях. Рівнож зроблено тоді ревізію в хаті ув'язненого студента торговельної школи Володимира Василика та заарештовано його. Підчас ревізії помішано збіжжя з сіном і псоровано інші збісені шкоди.

За який тиждень по повероті гр. Федоришина до рідного села погоріли в сусідньому селі три стирти сіна. Поза тим навколо не було чути про ніякі інші саботажні вчинки.

У четвер, 9. жовтня, коло пятої пополудні, до села віхало 130 уланів. Жовніри оставили село й пускали людей тільки до села. Хто виходив з села, завертали назад, бючи бияками, відчепленими від ципів. Уланів розташовано по селі. Старшина, ротмістер, поручник і плутонові, приїхала до громадського уряду та зараз розіслала по селі жовнірів із списком, щоб арештовувати селян. Двох жовнірів, озброєних карабінами й револьверами, заарештували гр. Федоришина. Вони зараз же запитали його, чи він називається Федоришин. Діставши притакливу відповідь, вони наказали йому йти з ними. Коли гр. Федоришин сказав їм, що він є американський громадянин, жовніри почали його грубо лаяти, як це вони взагалі звикли звертатися до українських селян, та наказали йти з ними. Привели гр. Федоришина на подвір'я одного селянина та штовхнули до хліва. В хліві вже було 9 селян. Разом із гр. Федоришином і иншими з ним заарештованими було 13.

Коло 8. години вечера почалася екаекція.

Хлів сполучався зі стодолюю дверми. Через ці двері викликали поіменно одного за одним до стодоли. Заарештовані в хліві чули крізь стіни накази команданта по польськи: «Лягай! Встати! Лягай!» Чули гук любовів та стогони.

Гр. Федоришина покликали пятам. Увійшов він до стодоли. У стодолі було 8 жовнірів, коло дверей ще 4 на варті. В кутку сидів поручник. Федорошин звернувся до нього та спитав, чого він хоче від нього, подаючи йому американський паспорт. Поручник подивився на паспорт та сказав по польськи: «О, то ти американець. То ми будемо тебе бити по американськи».

Трьох жовнірів обкочили гр. Федоришина, звязали йому ноги шнуром, ухопили за руки, стягнули штани й звалили на приготовану бочку. Відтак заткали йому уста йматюю та почали бити бияками. Бито трьох жовнірів, рахуючи: раз-два-три, як це молотять збіжжя у трійку. Командант гукав на жовнірів: «Лепей! Лепей го!»

По якомусь часі гр. Федоришин зімлів. Коли очутився, був він цілий обліятий холодною водою. Жовніри знова клали його на бочку та били наново. Командант кричав: Дати йому ще разів сто.

Гр. Федоришин зімлів знова. Знова очутився, знова зіллятий холодною водою, яку один жовнір черпав лугнею з приготованої бочки. Так його били тричі.

По третьому такому побою гр. Федоришин олинився в пивниці одного крамаря-жида, де вже були інші побиті селяне. Там держали їх до 2. пополудні другого дня. Всі страждали страшенно від мук, спраги й голоду. Рідня жертв приходила, щоб дати їм їсти або пити, але вартові жовніри відганяли кожного, не даючи навіть ближче підійти до пивниці.

В 2. годині пополудні 10. жовтня поручник заявив їм, що вони вільні. Вісьмох із них підвелися і спираючися на палиці, поплентали домів. П'ятох не могли підвестися власним силам, і їх відвезено домів підводами.

Прийшовши домів, гр. Федоришин ліг на ліжко і пролежав чотири дні, не можучи не то що встати, але навіть обернутися. В неділю 12. жовтня гр. Федоришин упросив одного селянина, щоб той поїхав до Бібрки по лікаря, але лікарі відмовилися їхати, щоб не бути свідками. 14. жовтня всіх побитих візвано до суду, де з них карний суддя списав протокол. Двох побитих лишилися у шпиталі в Бібріці, а гр. Федоришин наняв собі селянина, щоб той поміг йому доїхати до Варшави.

15. жовтня гр. Федоришин зголосився до американського консула в Варшаві. Тут два американські лікарі перевірили й описали побиття. Тут він залягнув зізнання про побій. Звідеи його відіслано до американської амбасаді, де йому сказано взяти готель та зателефонувати до амбасаді на випадок нового клопоту. Гр. Федоришин поселився в готелі.

17. жовтня секретар амбасаді заявив гр. Федоришинові, що він поїде з ним до рідного села. Виїхали 17. жовтня з Варшави. 18. жовтня приїхали до Львова, де вже на них чекав шофер із автом. Виїхали зі Львова до Бібрки гр. Федоришин і секретар амбасаді. В Бібріці заїхали до староства. Секретар амбасаді пішов до старости з документами гр. Федоришина, паспортом і посвідкою реєстрації. По півгодинній розмові виїхали до села. На селі секретар сказав гр. Федоришинові зібратися протягом години до виїзду з села, а сам пішов до вїята, де питав, чи гр. Федоришин замельдувався своєчасно у громадської старшини зі своїм паспортом.

18. жовтня привіз секретар амбасаді гр. Федоришина до Львова та виправив його на залізницю в дорогу до порту. З Берліна гр. Федоришин мав написати йому картку на знак, щоб переїхав границю без клопоту з польським урядом. Йому припоручено зголоситися в Вашингтоні в Департаменті Стейту.

Гр. Федоришин, домагаючися відшкодування, позивав Польщу.

Д-р Дей про польські звірства.

Канадійська газета «Manitoba Free Press», Winnipeg, 24. XII. 1930. оголошує статтю п. а. «Dr. Dey tells of persecutions in Galicia», в якій канадійський лікар Др. Дей, що вернув із Галичини, оповідає про свої переживання підчас «паціфікації».

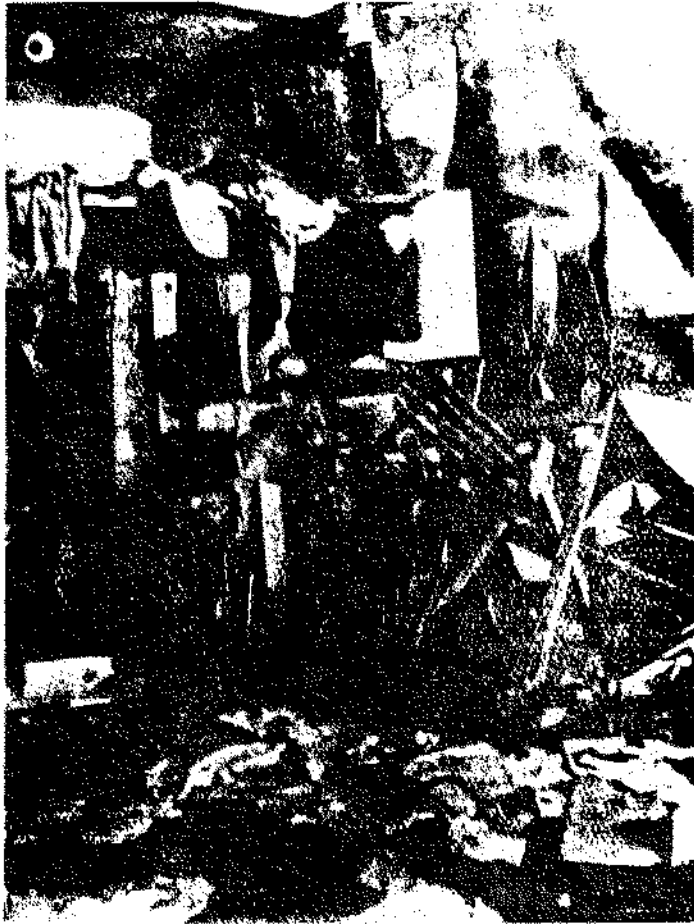
Д-р Віллієм Фредерик Дей із Карльсбаду на Чехословаччині, який гостить тепер у Форґ Геррі Готелі, розказував сьогодні про ганебні умови, що панують тепер у Галичині, де українці, як він свідчить, терплять переслідування від поляків.

Д-р Дей практикував у Вінніпегу підчас великої війни і останніх чотири роки перебував у Карльсбаді, славному європейському лічничому місті. Він прибув сюди, щоб одвідати своїх старих знайомих з нагоди Різдва й Нового Року.

В місяці жовтні, б. р., з'являлося імя д-ра Дея часто на сторінках усієї передової преси Центральної Європи. Він оповів нині історію свого прославлення місцевим журналістам, зазначаючи, що подія, яка стала основою того, була найцікавішою пригодою його цілого життя.

«Підчас одної моторової прогулки по Галичині» — говорив д-р Дей, — «я звернув увагу на нелюдські відносини в тому краю. По многих містечках і селах зганяли поляки місцевих українців і катували їх нелюдськи без ніякої видимої причини».

«Я вибрався якось на лікарську практику. В одному селі знайшов я п'ятнадцять скатованих українських селян. Польські лікарі відмовили їм лікарської допомоги, а українських лікарів, які пробували їх обслужити, не допущено до них. Я заходився їх лікувати разом із чотирьма іншими медиками, але підчас цієї праці нас усіх заареш-

Читальня «Просвіти»
в Княгиничах, пов
Рогатин.

товано, запроторено до криміналу й обвинувачено у шпієлажі. Нам не дозволено порозумітися з собою взаємно ні з адвокатом».

«Зроблено спробу закинути нам революційну роботу, німецький шпіонаж, російський шпіонаж і удавання висланців Ліги Націй. По 24 годинному в'язненні усеж таки нас випущено наслідком заходів британської амбасаді».

«Тимчасом переідено ревізію по наших домівках, розуміється, без ніяких вислідів. Очевидячки, ревізії мали метою знайти палери, якіб доказували нашу революційну діяльність. Ця пригода принесла нам багато розголосу по часописах центральної Європи але ми вважали себе щасливими, що нас оминула доля інших, які заплатили життям за подібні вигадані провини».

Д-р Дей добре відомий у нашому місті. Підчас війни був він невільником на службі канадської армії та пенсійного борду.

Трагедія України.

Англійська газета «Manchester Guardian» із 14. X. 1930. оголосила статтю п. з. «The Tragedy of The Ukraine a Polish Terror». Статтю цю передрукували чужинні й українські часописи за кордоном. Нижче подасмо її переклад.

Польське насильство на Україні набрало тепер більшої сили, ніж щось подібне бувало колись в Європі. Україна стала краєм розпуки і знищення, яке ще більшу увагу звертає на себе тим, що права України запо-

ручив міжнародній трактат, а Ліга глуха на просьби й аргументи, і дальший світ нічого про все те не знає, або не клопочеться...

В відносинах, які на Україні існують, насильство є по обох сторонах, але насильство поляків переходить всяку міру. Українська робота позначилася підпалами і нищенням телеграфічних дротів, і про це польська преса пише, але про польські звірства, що є пляновими і на ширшу міру не згадує цілком.

Тероризування призьльників самоуправи.

Українці хочуть самоуправи і добивалися її ріжними способами. В тій їх роботі випадкові насильні виступи, що є майже завжди викликані польськими арештами або засудами на смерть українських в'язнів, мають мале значіння. Українські провідники їх не схвалюють, і цілого загалу не можна робити за них відповідальним, але тепер проте завдають терпіння цілому народові.

Польські «карні експедиції» звернені не проти одиниць, але проти цілого народу, головнож проти кооперативних молочарень і інституцій — загалом проти цілої народньої культури. Які б вибрики одиниць не були по обох сторонах, є фактом, що польська поліція й кавалерія вживає масового насильства, а його жертвами є звичайні люде, непричетні до української чи польської політики.

Наведені факти вибрано зпоміж великого числа інших, яким навіть тяжко повірити. А хоч такого матеріалу назбиралась сила-силенна, а все ж це не охоплює всього насильства польських експедицій, що «заспокоюють» Східню Галичину.

Селян мого бують.

14. вересня відділ 4. польського полку кінноти прибув до Гусятин, пов. Бібрка. Від людей забирали велику скількість збіжжя, ярини, хліба, яєць і молока без ніякої заплати. Серед ночі зажадали від вїйта, щоб сказав імена тих селян, які мають зброю. Коли сказав, що не знає, 5 вояків його забрали і дали 50 буюків. Подібно побили 8-ох інших селян.

В ночі 14. вересня відділ кінноти побив нагайками около 30 осіб у Старім і Новім Яричеві. 16. вересня кіннота прибула до Гаїв коло Львова. По дорозі захопили селян, що йшли в поле на роботу, і побили їх немилосердно. Забрали також багато поживи й худоби. Брали чоловіків, жінок і дітей і били по черзі, доки ті не умлівали. Тоді обливали холодною водою, а коли побитий опамятався, то инколи й далі били.

Івана Романишина і його сина та дочку так побили, що ті тепер у жахливому стані, а таксамо двое дітей вїйта. Дамяна Пруса так мучили, що зламали йому ногу. Знищили кооперативну крамницю й побили нагайками крамарку. Повибивали вікна в читальні. Подібне робили в Підберіцях коло Львова того самого дня. Знищили кооперативну крамницю і побили багато селян. Там побили хлопця, Петра Бубелу, так, що той бореться зі смертю.

В селі Курівцях, пов. Тернопіль, забрали багато поживи й побили багато селян. А одного з них, Олексу Полтача, гнали крізь село і примушували кричати: «Многі літа маршалкові Пілсудському!» За ним бігло кількох вершників і били ввесь час.

Побиті на смерть.

27. і 28. вересня відділи кінноти напали на села довкола Городка Ягельонського. Страшенно пограбували селян і багато людей побили.

Оці побиті на смерть: Олекса Менсаль у селі Барташові, Микола Мороз і Стефан Сікташ у Ставчанах, Антон Шандро в Керниці і Гринько Шмагала в Любині Великім.

На 22. і 23. вересня відділи озброєної пішої поліції завітали до села Купчинець, пов. Тернопіль, знищили кооперативний sklep, читальню і музичні струменти, які належали до сільської оркестри. Багато селян побито. Селянин Теодор Чайковський у селі Довжанка побитий на смерть. 23. вересня поліція прийшла до Покропивної (Тернопіль). Багатьох селян схопили і змушували цілувати «польську землю» та вигукувати образи проти «Матері України». Володимира Крілья так тяжко побили, що його життя в небезпеці. Багато селян були такі покриті кровю і синяками по побиттю, що тяжко було їх пізнати.

Села понищені.

Сільський учитель, Микола Антоняк, його дружина Ганна, як рівнож декілька селян (імена їх я маю) були дуже тяжко побиті. Жінку Михайла Школьного примусили співати польський національний гимн тоді, як її били. Сільський sklep знищено. Товар зложено на купу, полито парафіною і підпалено. Молочарня і бібліотека читальні знищені.

Подібне було й по інших селах (я маю записаними імена яких 30 чоловіків, жінок і дітей, які були так потурбовані, що їх здоровля в небезпеці).

В селі Журів молочарню цілковито знищили, навіть машинерію, хемікалії і фляшки знищили. Робітників молочарні немилосердно били нагайками — одна дівчина, Настя Бобик, у жахливому стані. Міст також не оминули — між іншими — Нове Село, Рогатин, Бережани були навіщені відділом поліції. Українські кооперативи, читальні, бібліотеки та

Галантерейний склад «Центросоюзу» у Львові по експлозії польської бомби.

інституції понищені, столи, крісла, книжки, горшки, кухні, начиння і піяна поторощені, дошки в помостах (підлогах) порубані, одіж і постелі потяті ножами. В Тернополі знищено бібліотеку в 40.000 книжок.

Знищення культури.

«Пацифікація» (успокоєння) України силою тих карних експедицій правдоподібно найбільш руйнівничий напад, який був коли зроблений на будьяку з національних меншин, і найгірше порушення угоди щодо меншин. І справді, цілу культуру, і то високу культуру, нищено протягом трьох минулих тижнів. Кооперативи, школи, бібліотеки і інституції побудовані українцями протягом довгих років праці, жертв та ентузіазму, майже виключно на їх власні засоби, при величезних труднощах. Вони відчувають утрату цих своїх здобутків майже так само, як свої надлюдські фізичні терпіння.

Появки безсумніву опублікують звичайні урядові заперечення. Негайне і безсторонне слідство на місці трагедії, з додатком охорони свідків од переслідвань, є наголою konieczністю.

Події в селі Черче.

Автор, очевидець лянської «пацифікації», оголосив нижчі інформації в українській пресі в Америці в листопаді 1930. року.

Називався Петро Павлюк, уроджений у Петр-Амбой, Н. Дж., в 1907. році. Чотирилітньою дитиною батьки забрали мене з собою назад до Галичини, де я проживав у селі Черче, рогатинського повіту аж до 23. вересня цього року. Того дня виїхав до Америки і живу тепер на 530 Іст Шіснацятій вулиці в Нью-Йорку.

Проти ночі 22. вересня коло 2 години люде в уніформах польської державної поліції обступили Черче і до 4. години пополудні нікого не пускали ні в село, ні з села. Було їх вісімдесятьять, стільки обідів замовили собі в купельнім ресторані, і можна було поррахувати, як виїздили; деяки поліцаї були з рогатинського постерунку і вже давніш робили службу по селах, але більшість була чужа. Значків і номерів не мали, тільки зброю і уніформи, до яких, очевидно, не звикли, і взагалі вели себе не як службові жандарми. Мім селянами була потім мова, що це варшавські і львівські «батяри», спеціально найняті для карних експедицій.

В ночі збудив мене гавкіт собак; вийшовши на подвір'я, я побачив, що по селі ходять гуртки поліцаїв, від трьох до восьми в гуртку. Коло п'ятої години рано забрали з хати і повели босою до громадської канцелярії Петра Дячишина, бухгалтера місцевої кооперативи. За ним пішли сусіди, і я пішов подивитися, що має бути. Незабаром привели також Василя Галату, касієра кооперативи, і Василя Залишку, робітника в кооперативній молочарні. Що в канцелярії з ними говорили, я сам не чув, бо поліцаї нікого до середини не впустили, але вони потім оповідали так: Поліцаї переглядали книжки кооперативних організацій в Черчі, ляялися, що книжки ведені українською мовою, і прозивали, що як не буде польської мови в книжках і польського орла й портрету Пілсудського в читальні, то всі установи позакривають. Галату і Залишку пустили до дому, а тільки при виході поліцаї вдарили їх кілька разів прикладом. Дячишина водили з собою по катах, які трусили аж до 3. години пополудні.

Поліцаї, здається, мали список господарів, яких треба трусити, бо казали себе водити на означені адреси. Між иншим були: гуртками по кілька, в Петра Дячишина, Івана Іванишина, Василя Тіцького, Гринька Тіцького, Михайля Стека, Степана Гладуна, Михайля Курица, Йосифа Левіцького, Федька Кудого, Михайля Дячишина, Миколи Левіцького, Йосифа Левіцького і Федька Лисого.

Троє відбувалося так, що господаря викликали на обору й питали, чи не має яких «військових річей». Може в кого лишився старий багнет або вистріляна патрона, що їх дехто приніс із війни, але зрештою ніяких військових річей у селі нема, і господарі так і говорили. «То ми будемо робити ревізію» — казали поліцаї і зараз починали ревізію. Розкидали стіжки й розрізували снопи, молочене збіжжя висипали з мішків на землю й мішали до купи різні роди збіжжя, або з землею і з тійском, з вшків ски-

дали сіно й що там було, розбивали скрині, перекидали в хаті все шкереберть, книжки й листи брали з собою.

Дивлячися на замалощення всього збіжжя на господарстві, жінка Петра Дячшина звернула увагу поліцаїв, що не буде що їсти на зиму. Поліцаї одповіли:

— Та ми на те й ревізію робимо, щоб не було що їсти.

При ревізії приговорювали, чому в хаті лише українські книжки, чому нема портрету Пілсудського, і грозили, що прийде ще друга ревізія і навчить ліпше, як будувати Україну. Кляли поганими словами.

Коло 9. години рано поліцаї занесли мене на обійстя Йосифа Левіцького й наказали розрізувати снопи. Я заявив, що то буде кривда чоловікові, і поліцаї ударив мене кілька раз прикладом так, що я лаяв. Коли знов замірився бити, я згодився розрізувати. Одяг поліцаї виліз на стіжок і скидав, а я розрізував. Але він відвернувся, а я втік.

Того самого часу на оборі другі поліцаї вивели з хати Йосифа Левіцького і били прикладами. Зпочатку дуже кричав він і просився, але потім замовк, відійшов від пам'яті. Дивлячися, як чоловіка мучать, жінка зімліла, і її зашесли до хати. Йосифа Левіцького потім заарештували і скованого тязли з собою до Рогатина. Так само побили й заарештували Федька Куцого. Бачив я ще заарештованого, але, злявшись, не побачити Михайла Дячичина.

23. вересня я виїхав до Львова, по дорозі до Америки. Переїжджаючи через село Осичин чув од селян, що там вже була друга карна експедиція, військова, і що улани дуже людей били, питаючися, «яка це земля», і на відповідь, що українська, казали землю підпалити і повторювати за ними, що польська. Били також дівчат, які не вміли по польськи співати.

Вже в Америці я читав листи з Черчі, що по поліції там теж три дні стояли улани і дуже мучили людей.

Ще додаю, що й підчас першої ревізії в Черчі поліцаї вели виборчу агітацію за списком номер перший. На кого будете голосувати, говорили, коли вже всі українські кандидати під арештом. Мусите голосувати на Пілсудського, який вам їсти дає, а як ні, то будуть бити і нема вже кому скажитися, хіба Господу Богу.

В селі Черче нема ніодного поляка і нема великої земельної власності з дітичем чи філіварками, а тому не було й не могло бути ніякого підпалу і, очевидно, польські терористи не карали за саботажі, але метилися за громадську свідомість і праце на селі.

Петро Павлюк.

Місс Шіпшінкс про польські варварства.

Жіноча Інтернаціональна Ліга Миру й свободи» вислала до Галичини для перевірки відносин на місці свою генеральну секретарку місс *Mary Sheepshanks* у супроводі австріячки Н. Оррenheim. По повероті місс Шіпшінкс інформувала про польські звірства відповідальні чужинні читачки та ширше громадянство різних народів, оголошувала статті відчитувала реферати, тощо. Нижче подаємо звіт із поїздки місс Шіпшінкс, надісланий до поодиноких секцій Ліги.

Диктатура в Польщі та терор у Східній Галичині.

(Особисті переживання).

Українці зі Східньої Галичини, а зокрема жінки, звернулися з наглим закликом до кількох міжнародніх організацій і прохали їх, щоб вони вислали самостійну й незалежну слідчу комісію для розсліду метод, уживаних польською солдатською й поліцією при «пацифікації», що тривала від жовтня аж до виборів, які відбулися 15. листопада. У відповідь на ту просьбу виїхали недавно дві жінки, австріячка й англійка, з метою відвідати ту країну; і хоч уряди робили їм значні перешкоди та намагалися унеможливити їм збирання якихбудь відомостей, їм всеж поцастило зібрати цінні свідоцтва з вірогідних джерел про терпіння соток селян із тих околиць, куди завітала польська поліція або польське військо.

В Східній Галичині живе коло 5 мільйонів українців або, як їх поляки радше називають, русинів: ті громадяне різняться від поляків і расою, і мовою. Мають свою окрему культуру й, хоч є вони католиками та визнають папу, й ним признавані, мають свою окрему церкву з літургією, подібною до православної грецької церкви. Їх митрополит, граф Шептицький, людина високоосвічена та вчена, він один із головних оборонців українського народнього ідеалу та проповідник громадських прав того народа. Уряд сконфіскував його, виданий у жовтні, пастирський лист, в якому він протестував проти польської «нацифікації». Як показало переведене слідство, причиною гострого карного поступовання, вжитого владою, були пожежі копичь сіна, роблені учнями, що розізджали на роверах країною. Замість того, щоб покарати винних, постановлено стероризувати ціле населення. Українці домірковуються, що гострі урядові зарядження не були відплатою за підвали, а що вони мали залякати населення, щоб воно підчас виборів, що наближалися, голосувало за урядовим списком.

Розвід тих випадків безмежно утруднений наступними зарядженнями:

«Уступ І., параграф 1. Кожен, хто умисне подасть чужинцям якунебудь відомість, видобуде якийсь документ чи щось подібне, що мало бути в інтересі польської держави заховано від чужих влад, буде покараний п'ятилітньою в'язницею».

«Уступ V., параграф 1. Кожен, хто б умисне й без дозволу зібрав відомості й документи, про які згадано в першій уступі, або хто б лише спробував подібні відомості зібрати чи ховати, буде покараний трілітньою в'язницею».

Де кілька осіб і справді ув'язнено лише тому, що переховували докази та мали відомості про помету проти поодиноких осіб і їх майна. Поліція переводить часто хатні ревізії у приватних осіб, а населення так страждає від терору та живе в такій постійній небезпеці нових репресалій, що навряд хто наважиться оповідати, бо це моглоб потягти за собою нові муки чи в'язницю. Та всеж таки ми мали нагоду розмовляти з кількома селянами й робітниками з різних сіл, що ще терпіли від страшних ран, одержаних при «нацифікації» перед двома місяцями. В усіх випадках був усє той самий плян, а це ясно каже, що наказ ішов згори. Іноді напад на село робила кіннота, а іноді поліційні відділи. Ті наступи починалися звичайно вночі. Зі всіх боків оточували село, розставляючи повсюди скорестріли. Потім вислали кількох вояків зарекуірувати в кожного господаря певну скількість харчів, збіжжя, а деколи і грошей. Решта вояків примушували селян нищити свої читальні, бібліотеки та кооперативи. При тім забороняли їм уживати якогонебудь знаряддя, а наказували працювати голими руками, покаліченими і скріпавленими руками, на яких часто були рани аж до кости. Далі мусіли селяне підписувати заяву, що це знищення перешкоди з власної свободної волі. А тимчасом третій відділ війська винищував найвпливовіщих людей села, спие яких звичайно вже мали з собою, насамперед директора кооперативи, голову читальні й інших чоловіків, між ними і вчителів, і священників. Тих нещасних заганяли до stodoli, де їх роздягали, привязували й били грубими палицями й ціпками. Били їх так довго, аж поки вони не вмлівали, тоді їх відливали холодною водою і продовжували бити. Часто давали двіста, триста ударів таких, що тіло на тім місці було страшенно покалічене. В чоловіків, що їх ми оглядали, були

по двох місяцях ті рани ще незагоєні. Одна селянка нам оповідала, що бачила як бито чоловіків із її села; як жовніри намагалися змусити одного парубка признатися, що він має вдома сховану зброю, і як той нещасний, цілий зтортурований, нарешті сказав, що має під стріхою схований кріс, щоб лише уникнути биття. Вояки пішли шукати зброю, коли ж її не знайшли (її й не було), то затовкли по повероті того парубка на смерть.

Ця сама жінка нам також оповідала, що бачила на власні очі, як якогось зтортурованого чоловіка вelokли вулицями привязаного ззаду до самоходу старшин. А селянок змушували жовніри одягати святочне вбрання, роздобувати для них вина та проводити їх громадою до найближчого села. За той час були скатовані чоловіки, зімліті і скривавлені, запроторені до арештів, де їх полишено двадцять чотири години без медичної помочі, ба, навіть без краплини води.

Було кілька випадків скатування й жінок, дітей та старців. Ми бачили тринадцятилітнього хлопця, якому жовніри зіломали ногу: кістка була така розтороцена, а рана розятрена, що напевно вже він не вдижає. Бачили ми також і шістьдесятитрилітнього старця, що був вже десять тижнів недужий наслідком ударів, що їх він дістає.

Жахливе було те, що жертви позбавлено лікарської помочі. Лікарям заборонено виїжджати з міста й одвідувати села, а селян, що пробували дістатися до міста, до лікаря, завертала поліція назад. В багатьох випадках кинулася на поранені частини тіла гангрене, й жертви повмирали або ж будуть каліками до кінця свого життя.

Як це й завжди буває, коли безборонних селян оддають на ласку озброєних свавільних вояків і поліцаїв, дійшло й тут до найрідніщих жорстоких вихваток. Священик о. Мандзій дістає наперед двіста бичків у задницю, відтак його відлили водою й обернули горілиць та поліцаї топтали його ногами по грудях, били в череві й по ногах. В смертельних муках просив він катів, щоб його добили стрілом із кріса. Тоді поліцаї, що саме варили собі вечерю, набрали гарячої їжі й висипали її до ран нещасної жертви. Незабаром по тім оповістила польська преса про його смерть, але на нещастя для нього він животів й досі в найжахливіщих муках. Сестру його, що з ним мешкала, рівно ж побито, а дім-парохію зруйновано.

В іншому селі жив лікар жид, що хотів тим людям перевязати рани, але йому це заборонено. Польські шпиталі відмовлялись приймати жертви терору, а в багатьох випадках місцеві лікарі повтікали зі страху перед арештом, бо численних їх товаришів із фаху увязнено за те лише, що хотіли допомогти раненим.

Лікарі подали нам докази тих фактів, і ми маємо в руках еше найрідніщих випадків поранення з вказівкою імен, віку і місцевостей, звідки походять жертви; були це випадки гниття розтороцених костей, кровотоку, пробитих вух і гангрене.

Щоб унеможливити українським лікарям подачу якихбудь вісток, переводила поліція ревізії в їх мешканнях по містах: шукали і в слоях зі завареними овочами (конфітурами), і в шафках із діточими забавками, де думали знайти документи й фотографії. Рівнож адвокатам заборонено заступатися за своїх клієнтів. Деякі поранені та ті, що їм вояки зруйнували та рознесли майно, звернулися до тернопільських адвокатів. Але тих (адвокатів) зараз же заарештовано, а їх помешкання зревідовано лише тому, що вони робили собі замітки з оповідань клієнтів. Заарешто-

вано тоді п'ятьох адвокатів. Жінку одного з них, що помагала чоловікові, як секретарка, записувати дані його клієнтів, відвели на постерунок поліції, де її прилюдно перед поліцейями роздягли. Протягом двох місяців тягали її відтак по в'язницях, аж поки вона з розпачу не зачала голодувати. Тоді тільки її випустили на волю.

В іншому випадку наказала поліція дружині одного священика, що лежала тяжко хора в ліжку, негайно встати. Вона не могла того зробити, тоді її витягли силою з ліжка та збили так, що вона зімліла. Рівночасно побили й її доньок, 13—17 літ віком.

Окрім биття, роблено ще й матеріальні шкоди. Розграбовано доми багатьох священиків, знищено урядження, книжки й т. д. Систематично нищено сільські читальні, бібліотеки й кооперативи.

З особливою ненавистю поводитися поліція зі священиками. Єпископа, що відвідав 16 сіл зараз після нападів або ще під час грабунку, заарештовано, а випущено на волю щойно тоді, коли він показав свій єпископський хрест. Станиславівський єпископ, довідавшись, що до близького села має завітати карна експедиція, удався до тої місцевости, відіслав пароха у своєму возі, а сам заступив його місце. Коли прибули жовніри, щоб забрати пароха, заявив їм єпископ: «Тепер я тут є парохом». Його не наважилися діткнути. В численних випадках примушувано жертви биттям і муками, співати польський гімн і кричати: «Хай живе Пільсудскі!».

Коли експедиції по якомусь часі повторювалися, то населення втікало до лісів, як лише чуло, що військові відділи знова зближаються до села. Там ховалися звичайно кілька днів, а часом і тижнями. По деяких селах примушували вояки селян здирати дахи зі своїх хат або самі їх тим способом нищили. Розбивали всі шиби, розкидали печі, нищили господарські машини й начиння. В кількох випадках занечищено криниці або випущено з них воду. Розуміється, що при всіх тих наїздах найчастіше турбовано жінок. Маємо списки імен тих, що їх ріжним способом мучено, а також точні відомости, де й коли це сталося.

Це все потвердили нам і інші свідки: жінки, членкині ріжних жіночих організацій, адвокати, посли, священики, а головно єпископи, що їх не наважувалися чинно зневажати, і які були в тісному зв'язку зі священиками та селянами. Мусимо підчеркнути головно кілька точок. *По-перше*: що так звану «пацифікацію» переводили з жорстокістю, яку можна хиба порівняти з чинами башибожуків на початку 19. стол. на колишній турецькій території; *по-друге*: ці насильства не були карою за певні провини, їх роблено без суду, масово, на цілому населенню; *по-третьє*: ці насильства роблено на наказ влади за певним пляном, і не можна їх уважати вибринами нижчих установ; *по-четверте*: жертвов позбавили якоїбудь лікарської помочі; *по-п'яте*: влада зробила все, щоб унеможливити зіставлення точних справоздань чи статистичних дат щодо карних експедицій. Число зруйнованих сіл становить 500—800, і не можна сказати точно, скільки саме селян і робітників потерпіло, але певно були їх сотки, коли не тисячі. Арештування відбувалися на велику скалю, а коли арешти були повні, приміщувано в'язнів по військових бараках і інших будовах.

Але, коли ціла ця справа є сильно переборщена, як це твердять оборонці Польщі, то дуже дивно, чому влада відмовляється подати точні факти.

Я відвідувала Польщу ще в 1913. р., коли частина її була ще під російським пануванням, та я переконана, що відносно там тепер куди гірші від колишніх. Цей мій погляд потвердили мені й деякі поляки, з якими я балакала. Казали вони мені, що росіяне принаймні обвинувачували й судили, а сьогодні карають людей без суду. Я відвідувала перед війною також і Галичину й бачила спокій та добробут, у якому жили українці. Тим трагічніше виглядає порівняння сьогодні, коли відносно в цій країні так погіршилися.

Публична опінія західних держав повинна б уже з огляду на інтереси Польщі висловити своє обурення щодо метод цієї нової диктатури. Навіть прихильники партії Пiлсудского кажуть, що їх може врятувати від поневолення жорстоким військовим деспотизмом лише публична опінія Заходу і протест чужих влад. У протилежному випадку військовий деспотизм запусить коріння і примусить тих, що не схотять йому підлягати, або відмандрувати або робити революцію. Одначе, дуже небезпечно, щоб Схід Європи попав до революційних рук, або спровокувавши меншини різних пограничних країн, призвів до військового конфлікту, громадянської війни чи навіть до війни проти Німеччини або Росії. Кинуло би це знова, хочаб тільки Східню Європу, до кровавої колотнечі.

Mary Sheepskenks, Helene Oppenheim.

Американський кореспондент про польські погроми.

Нижче подаємо з малими скороченнями переклад статті американського кореспондента *John-a Elliot-a* з «*The New-York Herald Tribune*» з 16. X. 1930.

«Режим терору, що не має собі рівного в Європі від часу, як уряд Ллойд Джорджа (в Англії) вислав відділи славних «чорних і бурих» до Ірландії, панує тепер у Східній Галичині, де польська військова експедиція карає українських селян за недавнє палення вогнем багатих фарм польських властителей...»

Хвиля підпалів приписується терористичній організації, що сподівається відірвати Східню Галичину від Польщі та злучити її з 3,000,000 українське населення з українською совітською республікою в Українську Імперію.

По українських селах Східної Галичини польська кіннота і поліція б'ють брутально священників і селян нагайками (нагайка зроблена з гострих шкіряних язиків, обвитих дротами, щоб добре краяли тіло), насилують ганебно жінок, здирають соломяні стріхи з селянських хат, закривають школи; граблять кооперативні крамниці, нищать бібліотеки і руйнують населення реквизиціями харчів.

Завданням війська є здавити терористичну кампанію, розпочату тайною українською організацією, яка підмавляла студентів палити стирти і стодоли польських землевласників. На жаль, виконуючи цей обов'язок привернення порядку, польське військо карає без розбору невинних з винними і розпалює тим духа бунту і відшлята поміж українцями Східної Галичини.

Пацифікаційна система польських жовнірів полягає на рейдованню сіл, підорі-
лках у тому, що вони замішані в справу нищення фільварків польських землевласників. Передових людей з села — вйта, священника, голови кооперативних спілок, провідників спортових і просвітних товариств — кличуть перед команданта польського відділу. Від них жадають, щоби вони дали інформації щодо підпалів і видали всю зброю. Коли їх відповідь видається невиспачаючою, — а так звичайно буває, — їм дають по 60 або 90 нагайок, яких уживали в Польщі тільки висланці російського царя. Коли жертва вимліє під ударами, її часто приводять до пам'яті, поливаючи холодною водою, і биття починається наново.

Польські жовніри не мають ніякої пошани перед жіночим полом і в багатьох селах відбуваються такі самі звірські побої жінок. Часами, шукаючи зв зброєю, жов-

іри зривають солом'яні стріхи з будинків і потім відходять, лишаючи нещасних мешканців на ласку долі.

Народні українські стріхи і українські вишивки понижені всюди, де їх побачити польське військо по селянських хатах, тому що ціле польських військових командантів є викинувати безпощадно всі сліди української національності. З тої причини по руїновано українські кооперативні крамниці і молочарні, читальні і бібліотеки. Священиків примушують кричати голосно «Хай живе Пiлсудський!» і «Хай живе польська республіка» під загрозою побиття.

Коли військо входить до села, воно реєструє збіжжя, молоко, хліб, яйця і городянину, очевидно, без заплати. Громада, до якої придуть такі «гості», мусить платити не тільки за харчі і папітки, але ще давати на «тютюн». Деякі нещасні села були рейдовані військом по три і по чотири рази. Українці говорили мені, що страхиття, як вони перебули за останніх чотирнадцять днів, — польські війська почали свої карні свенедичні приїзди вересня — перевищують всі лиха, яких вони зазнали підчас світової війни або підчас російсько-польської війни з 1920 року».

Польська мілітарна акція була пометом за систематичну кампанію терору ведену українськими конспіраторами проти польської приватної власності. Ця кампанія почалася у червні місяці н. р. але досягла найвищого розвитку в серпні та вересні. Подібна це поєднана характер вираженої полюбності до виступів проти англійських земельних власників в Ірландії у 80-тих роках минулого століття.

Становище українців — каже кореспондент — є ще тям некорисне, що хоч вони творять найбільшу національну меншість в Європі, вони не мають нікого, хто боронив би їхніх прав перед Лігою Народів. Німецька національна меншість, наприклад, що живе на Шлезьку або в польським коридорі, може рахувати на Німеччину як заступника своїх справ перед Лігою Націй. Але українські жалоби до Ліги Націй постійно опиняються в коні, тому що нема нікого в секретаріаті Ліги в Женеві, хто займався б як-небудь цими людьми. Можливо, каже кореспондент, що ця нездібність українців здобути в Лізі Націй послух для своїх жалоб, а також віддалення Східної Галичини від західної Європи додали відваги польським військовим лідерам, що вони можуть допускатися безкарно насильства в цій провінції.

Ніхто не може робити закиду польському уряду з того, що він вислав чотири ескадриони кавалерії до Галичини, щоб поборовати терористичну кампанію, коли показалося, що цивільна влада не здібна завести порядок. Але варварське поведіння жовкірів підчас їхньої «пацифікації» обурює почуття українських селян до такої міри, що в цілій Східній Галичині панує небезпечний дух неспокою. В теперішнім часі хвиля пожерів припинена, за винятком окремих випадків одного-двох пожерів. Але неприємно до польської влади зростає тепер серед українських селян наслідком ~~таким~~ варварських методів до того, що не буде легко її усунути».

Американський кореспондент про „пацифікацію“

Negley Farson, кореспондент кількох американських часописів, розповідає в ню-йорським тижневику «*The Nation*» з 7. I. 1931. р. про свої враження з побуту в с. Гай, біля Львова, та з поліційної станиці у Львові. Подаємо переклад частини статті.

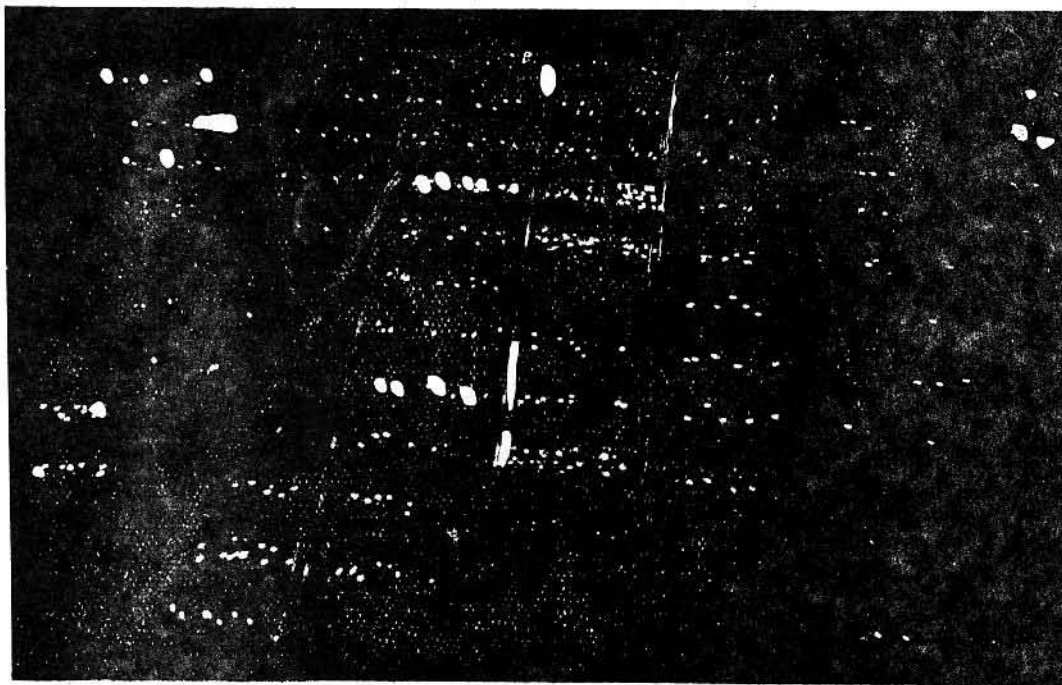
«Все вийшло з того, що я легковірно скористав із запрошення польського амбасадора в Вашингтоні, який сказав, щоб кореспонденти американських часописів самі поїхали, коли хотять, до Східньої Галичини, і переконалися як мало правди є в повідомленнях про польські звірства підчас «пацифікації» української меншини.

«Це прийняття запрошення впакувало мене на поліційну станицю, де я перебув п'ять годин муки політичного переслухання, яке, хоч ведене з вишуканою чемністю, скінчилося на тому, що мене від тої хвилі не покидали шпигуни. Між ними була одна погана дівчина, яка лазила за мною по вулицях Львова і сиділа перед дверми ресторану, коли я їшов їсти, і псувала мені весь апетит».

Далі пише він про те, що бачив у селі Гаях, під Львовом.

«Багато селян було на дворі, загортаючи свої хатки в солом'яні «оверковти» (загати)... Розмовляв із ними. Так, жовніри були на селі. Збили багато народу. Хлопці втікали з села й ховалися в лісі, але кавалерія виполошила їх як переселенців. Знов били. Одного, Тютька, вбили».

«В селі Гаях зібрав я докладну історію про замордовання Михайла Тютька, який помер 18 жовтня від побою польськими кавалеристами. Мене заарештовано, якби як поляки кажуть, «поставлено під нагляд», в селі Гаях, описля перевезено на простому возі з солом'ю до головної дороги і під поліційною ескортею назад до Львова, де наступного дня, коли

Дах блишаний, подіравлений багнетами (світл. з пугра). Фільварок о. о. Васильян у Зеленій, пов. Бучач.

власти вже знали, що я довідався про правдивий стан речі щодо замордування Тютька, — potwierдили його смерть, але сказали, що він помер од «серцевого удару». «Я маю докази, що ще одна особа померла від побиття, в поближкій окрузі».

«В розмові зі мною Митрополит Шептицький, голова уніятської церкви у Львові, якого Пастирський Лист польська влада сконфіскувала 16 листопада, сказав, що найменше трьох селян згинуло від нечуваного брутального побиття польськими салдатами.

«В Юрському шпиталі у Львові, охороненому мурами, як належному до митрополитанського церковного подвір'я бачив я одинацять селян, яких тіло було змасакровано на шматки. Ці жертви лежать уже п'ятий тиждень, а коло них ходять милосердні сестри».

Кореспондент описує далі що українських селян переслідують наче диких звірів, і те як б'ють селян, а навіть жінок і дітей священників. «Було лише небагато з багатьох сел, щоб до них не «завітали» жовніри. Один чоловік шістидесяти двох років розповів мені, як кавалерія віхала до його села жонучи селян перед собою мов худобу. Селян загнали до клуні, де

двадцять чоловіків поклали через лавки та били грубими пальцями. Деякі з них дістали двісті ударів. Коли хто зомлівав його оживлювали зимною водою та далі батожили. Ще п'ятьдесят селян приходили до цього шпиталю на лікування своїх ран. Сотки інших лежать по віддалених селах, не маючи змоги користуватися медичною допомогою, бо українські лікарі, які пробували прийти до них, були арештовані. Так фактично стоїть справа».

Своє оповідання Фарсон кінчає словами:

«Фактом є, що проти всіх тих людей немає ніякосінького обвинувачення. Їх Польща лише паціфікувала».

Англійські парламентарі в обороні українського народу.

Петиція в імені української меншини в Польщі.

До п. Sire Eric Drummond,

головного секретаря

Союзу Народів,

Женева.

ВН. П. — —

Ми, підписані члени британського парламенту, просимо вас предложити Раді Союзу Народів наступну петицію щодо порушення та небезпеки дальшого порушування договору, підписаного Польщею, Центральними та Союзними Державами 29. червня 1919. р. та загварантованого Союзом Народів.

З огляду на наглість справи, ми пропонуємо, щоб негайно скликано Комітет Трьох для розгляду змісту цієї петиції, згідно з третьою резолюцією, прийнятою Радою Союзу Народів на 51. засіданні.

Далі закликаємо вас зажадати безстороннього розсліду цих фактів.

Нові події:

Беручи під увагу останні події у Східній Галичині, ми узнаємо право та konieczність для польської влади вдержати порядок у межах своїх кордонів, але ми хотілиб звернути увагу на факт, що, згідно з доказами, яким, на нашу думку, годі щонебудь закинути, карні експедиції вислано щонайменше до 700 сіл, яким, здебільша, не закинено ніякої терористичної чи прогизаконної діяльності; що сотки чоловіків, жінок та дітей скатовано (побито), деколи побиття були такі тяжкі, що жертви їх були протягом тижнів фізично знищені, деяких із них зруйновано на ціле життя, а деяких забито на смерть; тисячі населення ув'язнено; та що багато книгозбірень, домівок (клубів) та кооперативних склепів зрабовано та знищено. Зокрема 14. полк кінноти, здається, був кинений на села, щоб бити селян не розбираючи.

Ця акція проти української меншини є порушенням 8. точки, що каже: «Польща перебірає на себе забезпечення повної та цілковитої охорони життя та свободи всіх мешканців Польщі без різниці походження, народности, мови, раси чи віри».

Докази тої діяльності можуть бути приложені в разі потреби як додаткова петиція.

Краєвий командант
«Української Військо-
вої Організації», сотн.
Ю. Головінський, за-
стрілений без суду по
заарештованні його
ляцькою поліцією 30.
IX. 1930. під Бібркою.

Громадянство:

Підчас нових виборів українців тероризовано, щоб вони не могли віддавати своїх голосів. У Львові стверджено, що фактично всім українцям відібрано голоси, бо наказно їм подати документи, включно до свідцтва про хрещення та карти тождности, окремії комісії, щоб перевірити, чи є вони громадянами польськими. Та комісія урядувала одну годину денно протягом трьох днів — для 18.000 осіб — так, що небагато кому пощастилося потвердити своє право голосу. В багатьох випадках неможливо було подати якогонебудь документу, бо багато їх пропало за часів війни.

Така діяльність є порушенням 7. точки, що каже: «Всі народности в Польщі будуть рівні перед законом та будуть користати з однакових для всіх громадських та політичних прав, без різниці раси, мови чи віри».

Визовання:

У 1920. р. було 3.662 українських шкіл на Україні. 1. XII. 1925. р. згідно з офіційною статистикою міністра шкільництва було 1.055 державних і 19 приватних українських шкіл. Це значить, що між 1920. і 1925. р. українці стратили 2.607 шкіл.

Всіх народних шкіл було на Україні 1. XII. 1925. р. 28.336, з того 22.996 (84%) були чисто польські; 2.257 (8,3%) утравістичних, а 2.093 (7,6%) мали иншу викладову мову. У 1927--28. р. було лише 771 українських шкіл. З 1000 українських дітей — 71 ходить до українських шкіл, а 929 до польських або утравістичних шкіл.

Ці і багато инших фактів, що їх ми маємо до розпорядимости, є порушенням 8. точки, що каже: «Зокрема будуть мати рівне право закла-

дати. управляти та контролювати, власним коштом., школи та інші виховні заведення з правом уживати своєї рідної мови».

Кольонізація:

Стверджено, що 200.000 гектарів орної землі у Східній Галичині та таку саму площу на Волині та Поліссі приділено польським кольоністам. А що місцеве українське населення рідко коли посідає понад $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ гектара, а перенаселення села узнано дуже поважною проблемою для тих країв, ця польська кольонізація є в основі неправильною.

Існує 3.000 сільсько-господарських організацій на українських землях та, тоді як польські сільсько-господарські організації одержали цього року 79.000.000 золотих, яко підпору від польської влади, — українські організації не дістали взагалі нічого.

Ці факти є порушенням тої частини з 8. точки договору, підписаного Польщею, що каже: «Народности в Польщі, що належать до расової, релігійні чи мовної меншини будуть користати з однакового відношення та забезпечення, на основі законів, як і інші народности в Польщі».

Ми віримо, що ця петиція в імені української меншини в Польщі зверне на себе повну увагу Союзу Народів, що є законним опікуном меншин та одиноким існуючим органом для додержування (переводження в життя) меншинових договорів.

Підписали:

John Arnott, Walter Ayles, James Barr, G. Benson, J. W. Bower, A. Fenner Brockway, C. Brown, A. G. Cameron, William Carter, G. Dagger, Rhys Davies, F. W. Lindley, Fred Longden, Gordon Macdonald, Cecil Malone, S. Markham, S. March, James Marley, F. Marshall, Geo. Mathers, James Maxton, Charles Dundan, Robert Forgan, Peter Freeman, A. G. Gossling, Duncan Graham, H. Graham-White, D. R. Grenfell, T. Griffiths, Somerville Hastings, W. Hirst, P. G. Hoffman, Jack Mills, Ralph Morley, H. B. Morgan, G. Muff, H. T. Muggeridge, G. H. Oliver, W. Paling, M. Philips Price, Ben Riley, F. F. Riley, Daniel Hopkin, J. F. Horrabin, J. H. Hudson, F. Llewellyn-Jones, J. M. Kenworthy, J. Kinley, Arthur Law, Will Lawther, Jennie Lee, Wm. Lewis, Arthur Shepherd, Bennie Smith, J. Toole, James Welsh, Wilfred Wellock, Wilfred Whiteley, Ellen Wilkinson, R. S. Young, W. G. Cove, W. J. Brown, A. W. Haycock.

...Тактика шкодження противникові всякими способами і всякою ціною дуже обосічна і нераз бував, завдає більші страти тому, хто її уживає, ніж тому, проти кого вона обернена.

II.

ПРОТЕСТНА АКЦІЯ ПРОТИ ПОЛЬСЬКОГО ТЕРОРУ

1. Англія	8. Бельгія
2. Америка	9. Італія
3. Канада	10. Данціг
4. Бразилія	11. Литва
5. Чехословаччина	12. Австрія
6. Німеччина	13. Швайцарія
7. Франція	14. Інші країни.

Любов також наближує, але щоб ціла громада стала як оден муж, це може зробити тільки спільний ворог.

R. Rolland.

На дні серця переслідуваних є сто разів ясніше, ніж на дні серця переслідувачів

M. Maeterlinck.

Є такі злочини, яких всюда й завжди, згідно з всіма можливими законами, від початку світа уважається без ніякого сумніву за злочини, й їх будуть уважати такими так довго, доки людина буде людиною.

T. Достоевський.

Понад почуттям всесвітнього братерства, ми ставимо пошану абсолютного права, без якого нема ніяких можливих зносин ні між одиницями, ні між народами.

Кард. Мерсе.

Усі народи повинні пригадати собі стару правду, що «історія повторюється». Вони повинні зрозуміти, що подібні помилки і провини неминуче ведуть до подібних наслідків, та що тільки усвідомлення собі цієї правди може зберегти людство від повороту «темних віків».

I. Ферреро.

ВСТУП.

Польський терор над українським населенням при «пацифікації» Східньої Галичини поставив враз всіх українців у всіх країнах світа на ноги. Протестна акція, яку поведено *одночасно* у різних державах, це перша протестна акція українців у світовім маштабі, а заразом небувала досі пропаганда визвольних стремлень українського народу. Як ще недавно сотки саботажів української підпольної організації заставляли поневолі звертати очі цілого світа на відносини у Східній Галичині, так з черги сотки протестних телеграм та меморандумів до різних чужинних осіб і установ, сотки віч, походів, демонстрацій по різних країнах, викладів, радіових донесень, тисячі статей у всій світовій пресі, листочок, брошур, розмов та інтерпеляцій інформували світ про наше незавидне положення під польською окупацією, підривали престиж ворожої держави і нації та зводили нам симпатії цілого світа.

І як із одного боку слід ствердити небувале досі заінтересовання українською справою у цілому чужинному світі, який найшов тільки слова гострого осуждення польського терору, так з другого боку треба піднести факт одностайного, спільного протипольського фронту українського громадянства, де б воно не находилося, і небувале досі напруження у веденні протипольської акції та в заступництві людських прав частини українського народу, що находиться в польському ярмі.

Зокрема всі органи ОУН від найнищих до найвищих були безперервно заняті по різних країнах протестаційною акцією (ініціювання протест. комітетів, статті, бюлетені, віча, інформовання та інтервенції у чужих офіційних та нівофіційних чинників, тощо). Чотири пресові бюро українських націоналістів доставляли чужинцям постійні інформації про краєві події; крім того, референт внутрішньої пропаганди ПУН тримав зв'язок з 13 редакціями українських часописів за границею, 5 пресовими бюроми, кількома кореспондентами чужинних часописів та ріжкими органами ОУН по різних країнах; всім їм висилано матеріали про «пацифікаційну» акцію для використання у внутрішній та зовнішній пропаганді.

Нижче подаємо огляд протестаційно-пропагандивної акції в різних країнах.

І. АНГЛІЯ, АМЕРИКА, КАНАДА І БРАЗИЛІЯ.

Ще заокеанські українці не закінчили протестної акції, яку вели проти засуду польського суду в процесі за замах на «Таргі Вєходне», коли прийшов із Європи великий розпочати протестну акцію проти польського терору в зв'язку з «пацифікацією» Східньої Галичини. Заокеанські українці приступили до плянної та широко закресленої протестної акції: крім поодиноких організацій і товариств, що вислали протестні телеграми до різних міжнародних чинників, організовано по різних місцевостях масові віча та демонстрації й походи, на яких промовляли, крім українців, також і чужинці; а віч тих висилано також телеграми до міжнародних чинників із домаганням вплинути на негайне припинення польського терору та вислати міжнародну комісію до Східньої Галичини для перевірки справи на місці; українська преса за океаном заповнена оригінальними матеріалами з польського пекла, при чому деякі статті писані англійською мовою; крім того, численні відомости подає чужинна американська преса: з одного боку — повідомлення своїх кореспондентів, що були свідками польської «пацифікації», а другого — статті визначних публіцистів, що займають позицію до польського терору, повідомлення про протестну акцію українців, тощо.

Заокеанські українці підходять до акції протесту, яку ведуть, без ніяких ілюзій. Так, напр., «Свобода», орган «Українського Народнього Союзу», з 18. X. б. р. в ч. 238, завзяваючи до розпочаття протестної акції, пише:

«Протести — це робота, обчислена на далеку мету. Ні Вашингтон, ні Ліра Націй не зроблять цілком певно ні одного кроку, щоби припинити переслідування українців з боку Польщі. Українському народові під Польщею великої користи з того не буде. Та вони всеж таки підколюють довіря до Польщі й її престиж як держави, а це спиняє Америку давати Польщі більші позички, хіба таку жебранину, як тих 3 мільони, які вона має тепер дістати. До того треба пам'ятати, що всі ті протести будуть взяті колись під розвагу, коли справа наша стане більш актуальною на міжнароднім ґрунті. Та найбільшу увагу треба звернути на те, щоби всюди, де тільки відбуваються віча чи листопадові свята, були поміщувані в американських газетах звітлення про те, що

іється на наших землях. В той спосіб поширимо пропаганду за українське імя і наші державницькі змагання».

«Народни Воля», орган «Українського Робітничого Союзу», в числі з дня 13. Сі. пише:

«Кожна наша телеграма, кожен лист, кожна стаття чи замітка в газеті, не крім протесту, передусім інформація, пропаганда, безнастанний крик: от дивіться, що там іється! Треба тільки, щоб цей крик дійшов як найдалше: до уряду, до сенаторів, конгресменів, чужих посольств, преси, організацій і в багато інших місць, що творять громадську думку в тій країні. Булись десятками років так само протестували ті самі юляки проти царського режиму. Не osiąгнули теж того, щоб чужі держави перешкодили царському урядові поневолювати Польщу, але здобули собі в цілому світі славу амученого, шляхотного народа, якому діється ганебна кривда. Прийшов час — світова війна — і нікому з ринаючих політиків, починаючи від американського Вільсона, не прийшло на думку сумніватися, що все, чого бажав собі цей покривджений, лицарський варід, мусить бути шляхотне і справедливе. У відповідний час протести оплатилися по-яким сторицею. Своєю пропагандивною акцією ми перший раз пробуємо тепер підбивати для себе світ. Тут байдуже, що відповість на те иніні Оттиссон у своїй урядовій відповіді. Чим більше ми своєю акцією потрапимо надшербити в публічній опінії моральний престиж Польщі, чим більше властєся нам розсіяти в культурнім світі, переконання про законність польського пановання над українською землею, тим більший буде наш успіх».

І. ПРОТЕСТИ ПООДИНОКИХ УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.

— *Ліга Визволення України* в *Пітсбургу* скликала 5. X. 1930. перші протестні збори проти лицького терору, які закликали всіх українців в Америці до протесту проти польського насилля. Зібрано на активну боротьбу 300 дол. — Рівночасно в «Народнім Слові» в *Пітсбургу* оголошено заклик до заокеанських українців п. з. «Хто живий, вставай!»

— «5-ий Конгрес Об'єднання Українських Організацій в Америці» вислав 23. X. 6. р. великі телеграми до 1) Генрі Стімсона, секретаря стейту (міністра закордонних справ) у Вашингтоні, 2) Е. Дрюмонта, генерального секретаря Ліги Націй у Женеві, 3) А. Бріяна, мін. закорд. справ у Парижі, 4) Р. Мек Донелда, прем'єра в Лондоні, 5) Апостольської Столиці в Римі, 6) до редакції час. «Ді Менчестер Гардіян» у Менчестер, Англія. В телеграмах домагається інтервенції в справі припинення польських знущань, поповнюваних над українським народом, і назначення міжнародньої комісії для безсторонного розсліду причин і наслідків польського терору в Галичині.

У телеграмі до Ліги Націй між иншим правиться: «Постановили ми запитати Лігу Націй, чому вона не робить ніяких кроків в справі припинення терору в самій середині Європи, в державі створеній аліянтами, якого допускається польська держава над безборонним українським населенням. Чи хтось підносить у Лізі Націй, що військові і жандармські експедиції ломлять у нелюдській спосіб дітям руки, насилують на вулицях жінок та забивають на смерть нагаями селян і священників? І як може мати місце в Лізі Націй така держава, як Польща, яка толерує погроми на українські школи, де висаджують у повітря українські кооперативи, шкільні будинки, читальні й бібліотеки? Як може Ліга Націй тихо сидіти й у такий час удавати, що радить над замирінням Європи? Тисячі й тисячі доларів видали ми тут в Америці на оплату телеграм, висланих до Ліги Націй, яка має дбати про мир і виконання державами міжнародніх зобов'язань. Всюди в Америці загалом думают, що шкода видавати гроші на телеграми до Ліги Націй. Мнмо того апелюємо ще встаньє до Ліги. А коли і з того нічого не вийде, протестуватимемо перед американським світом не тільки проти Польщі, але й проти Ліги Націй, яка захищає екстермінаційну політику Польщі супроти українців».

У телеграмі до Апостольської Столиці правиться: «Кореспонденти американських газет, що останніми часами відвідували Галичину, доносять про страшні польські звірства, доконувані на невиннім українським населенню. Свободолюбні американці твердят, що вони ніколи не чули про такі варварства, яких допускається Польща над українцями. Жертвою того польського дикунства падає між иншим й українське католицьке духовенство. З найбільших радіових стацій в Америці подають імена катованих і на смерть нагаями побитих невинних українських священників. І от тому звертаємося до Апостольської Столиці з проханням вплинути на католицьку Польщу, щоби вона не застосовувала супроти 8 мільонів поневолених нею українців большевицьких метод кривавого терору».

У телеграмі до Бріяна правиться: «Сама Франція заважила головно на відданю Галичини на поталу Польщі проти виразного протесту мільонів українського населення.

« Франції пішла армія Галера, що загарбала Галичину. І тому Франція відповідає перед гуманністю і справедливістю за ту всю екстермінаційну політику, яку застосовує польський уряд проти українців. Чи за те полягли американські жовніри українського роду на французьких полях, щоб їх батьків, сестер і братів на смерть побивали нагаями жандарми польської держави, себто, тої, яка повстала з ласки альянтів? Хочемо вірити, що французький уряд не піддержуватиме далі такої держави як Польща, якої уряд толерує висаджування в повітря українських кооператив, шкіл і бібліотек та розстріли без суду. Ми заряджуємо в цілій Америці по всіх містах масовий протест проти польських звірств у Галичині. А Вас просимо зайвитися в ім'я гуманності за негайне припинення польського терору в Галичині і за призначення міжнародної комісії для безсторонного розслідування причин і наслідків останніх кровавих подій у Галичині».

— «Український Робітничий Союз» вислав довшу телеграму до держ. секретаря Стімсона, прем'єра Мек Доналда та до Ліги Націй, в якій між иншим правиться:

«Ми примушені звернути Вашу увагу на режим терору, що панує в українській Галичині, яка тепер є під польською владою. Військо залило села, тисячі невинних людей арештували, ще більше катують, б'ють і піддають найбільш брутальному знущенню. Українські школи, бібліотеки і освітні установи закривають, кооперативні крамниці граблять, збіжжя і харчові продукти реквірують без заплати, селянські хати і маєтки руйнують. Як організація, що об'єднує 15.000 американців українського походження, ми підносимо рішучий протест проти насильства, dokonуваного над нашими рідними, і в ім'я гуманності просимо Вас, щоб Ви зробили все, що лежить у Вашій силі, щоб спинити безпощадний терор польської влади».

— «Український Народний Союз», Джерси Сити, що об'єднує понад 25.000 українців, вислав дня 25. X. б. р. велику телеграму до секр. Стімсона, Вашингтон.

— «Український Демократичний Клуб» в Нью-арку вислав протест до конгресмена Hartley-a, а копію до губернатора Carson-a і майора Нью-арку Congleton-a.

— 30 українських організацій у Скрентоні, Па. вислали 22. X. б. р. до Вашингтону та Ліги Націй довшу телеграму, в якій правиться: «Польські жовніри і жандарми плюндрують українські села в Галичині, катують до смерті селян, нищать їх збіжжя, саджають тисячі невинних людей в тюрму. Українські школи й товариства розв'язали, їх майно знищене або висаджене бомбами. Переслідуване нелюдським способом українське населення втікає з своїх сіл і ховається по лісах і очеретах».

— «Товариство Жіноча Поміч» у Скрентоні, Па. вислало 26. X. б. р. телеграми до Стімсона, сен. Бора та Ліги Націй.

— «Американсько-українська політична Ліга пов. Тьжванні», Скрентон, Па. вислала протест до Вашингтону, Ліги Націй та сен. Бора.

— «Український Допомоговий Комітет», централь 12 укр. товариств, вислав 25. X. б. р. телеграми до Стімсона, Ліги Націй, Мек Доналда, Бріана, Р. Бордена в Канаді. Протест вмістили всі місцеві американські часописи.

— Телеграфічні протести вислали до Стімсона такі українські товариства (кожне окрема):

«Товариство американських горожан «Мілленіум», Нью-арк, Н. Дж.; Тов. «Боротьба», Клівленд, Ог.; Тов. «Згода», Миш.; Відділ «Оборони України», Вунсакет, Р. Ай.; Відділ «Українського Робітничого Союзу», Сент Джансвил, Н. Й.; Тов. ім. Шевченка, Кемден, Н. Дж.; Брацтво св. Миколая, Кемден; Відділ «Провіління», Кемден; Відділ У. Р. Союзу, Кемден; Сестрицтво Непорочного Зачаття, Кемден; Брацтво Серця Ісусового, Кемден; Греко-кат. церкви Миколая, Кемден; «Український Просвітний Клуб», Кемден; Відділ «Оборони України», Бостон, Масс.; Українська Православна церква, Пасейк, Н. Дж.; Відділ УРСюзу в Гинсдейл; Відділ УРСюзу в Маганан, Масс.; Українська греко-католицька церква у Пітсбургу, Па.

— Телеграфічні протести до Стімсона та Ліги Націй вислали такі українські товариства і організації (кожне окрема):

«Союз Української Молоді», Нью-арк; «Українське Жіноче Допомогове Товариство», Шикаго, Ілл.; Українська греко-католицька парозія, Скретон, Па.; Відділ УРСюзу, Голийок, Масс. (поміщено в місц. амер. часописі: «Голийок Драй Транскрипт»); 8 українських товариств в Тейлор, Па.; «Український американський горожанський клуб», Нью-Броневик, Н. Дж.; Відділ «Оборони України», Філадельфія, Па.; «Січ та інші українські товариства в Шикаго, Ілл.; Відділ «Оборони України» і Відділ УРСюзу в Шикаго-Борнсайд, Ілл.; Відділ УРСюзу, Іст. Шикаго; «Товариство бостонських українців» у Бостоні; Українська греко-католицька церква, Скретон, Па.; Українська народна церква, Скретон, Па.; Українські організації в Елмайра Гайтс, Н. Й. (про про-

тест писали місцеві американські часописі); «Українсько-американський горожанський клуб» у Вест-Вервик.

— Телеграфічні протести до Гувера вислали такі товариства (кожне поодиноко): Відділ УРСОюза, Бридж Порт, Конн.; Греко-католицька церква, Карведжіе, Пен.

— Телеграфічні протести до Ліги Націй вислали такі товариства (кожна окрема):

Збори об'єднаних громадських і церковних організацій в Кемден, Н. Дж.; «Український американський Клуб», Ром, Н. Й.; «Українська Громада», Франклин, Па. (писала про це місцева американська преса); «Українська Громада» в Матапан.

— Уряд «Провідіння», Філадельфія, Па., великого запомогового укр. товариства вислав 17. X. 6. р. протест до Гувера, Вашингтон, сен. Бори, держ. секр. Стимсона, та амбасадорів В. Британії, Франції, Італії, Японії та Німеччини.

— Єпископ І. Теодорович, в імені української православної церкви в Америці, вислав протест до Ліги Націй і секр. Стимсона, а далі листи до єписк. Менінга в Нью-Йорку і до кантерберійського архієпископа, примата Англії.

— Греко-католицька церква у Спол. Державах вислала до Апостольської Столиці, Рим, телеграму, підписану всіма греко-католицькими священниками в Спол. Державах.

— 27 українських товариств у Вилкс Бері, Па., вислали телеграфічний протест до Ліги Націй, Вашингтону і Лондону.

— Греко-католицька парохія в Ангстаун, Ог., вислала протест до Вашингтону, Ліги Націй, Риму, і правительств В. Британії, Італії та Франції.

— Українські товариства в Сисеро, Ілл., вислали збірний протест до Стимсона, Мек Доналда та Ліги Націй.

— Греко-католицька парохія в Гартсфорд, Конн., вислала 1. XI. 6. р. телеграфічний протест до Ліги Націй, Апостольської Столиці та до урядів Спол. Держав Америки, В. Британії, Франції, Німеччини, як рівнож до польського амбасадора Філіповича. Телеграма до польського амбасадора кінчиться так: «Більшого озвіріння людини в середущій Європі в ХХ. ст. не можна собі уявити, але, на жаль, молода Польща наводиться тепер в тім нещаснім стані, чого доказом є українські трупи від польських куль і багнетів, знищені польською владою, гузарями, поліціями та уличним польським мотлохом і, на жаль, інтелігенцією українські культурні інституції, переповнені українськими мучениками польські тюрми та варварське знищення українських земель під польською займанщиною. Закладаючи рішучий протест на Ваші руки, Пане Амбасадор, проти безпардонного нищення українського народу на його землях, побовмося, що наш протест стріне така сама доля, що й попередні протести, але палка, яка бє тепер український нарід, може обернутися грубшим кінцем на його катів». Телеграма написана українською мовою.

— Збори об'єднаних товариств і брацтв в Сент Луїс вислали 26. X. 6. р. телеграму до Стимсона, Ліги Націй та Мек Доналда.

— Виконавчий Комітет «Українського Робітничого Союзу» вислав 13. XI. 6. р. протестну телеграму до конгресу організації «World Alliance for International Friendship through the churches» у Вашингтоні.

— 14. Народній Зїзд «Союзу Українських Самостійників» в Едмонтоні (Канада) ухвалив протест проти польського терору.

— Греко-кат. парохія в Медісон, Ілл., вислала 8. XI. протестну телеграму до Папи, Ліги Націй та Вашингтону.

— Українська громада в Гудсон вислала 16. XI. телеграму до Гінденбурга.

— Українські товариства в Геркімер вислали протест до Стимсона та Ліги Націй.

— 15-ий Відділ УРС у Голийок та 116 Відділ УРС в Іст Шикаго вислали протестні телеграми до Стимсона та Ліги Націй.

— Учасники листопадового свята в Сисеро, Ілл., вислали 2. XI. телеграми до Вашингтону, Мек Доналда та Ліги Націй.

— «Т-во українсько-американських горожанок» у Філадельфії вислало протести: 1) до амер. держ. секретаря Генрі Л. Стимсона, 2) до амбасадорів Англії Франції й Польщі та 3) до Ліги Націй.

— «Українське жіноче запомогове Т-во» в Шикаго вислало протестні телеграми до секретаря Л. Стимсона й Секретаріату Ліги Націй.

— «Комітет українських виборців» та «Український Союз» у Бразилії надіслали протестні телеграми міністрам внутрішніх справ Бразилії та до Ліги Націй.

— Протести винесли рівнож наступні українські організації у Бразилії:

— «Український Національний Союз» у С. Павло, 16. XI.; «Т-во ім. Шевченка» в Жаноді, 21. XI.; «Т-во Просвіта» в Трес. Баррас; «Т-во ім. Т. Шевченка», колонія

Вера Гварані, 23. XI.; Школярі української школи в *Жанголі*, 20. XI.; «*Т-во ім. М. Шапкевича*» в *Карайнго*; Філія «*Українського Союзу*» в *Трет-Баррас*, 14. XI.; та «*Українська Громада*» на Вілі «*Україна*» — *Куритоба*, 15. XII.

— «*Українсько-Американський Клуб*» у *Беноні* вислав протести до сенаторів *Нью-Джерси*.

— «*Братів Петра й Павла*» у *Бриджпорт Конн* надіслало протест до Вашингтону, зокрема — до президента Гувера, якогочесного голови Американського Червоного Хреста.

— «8. Відділ Українок в Америці», *Пронкс*, вислав протест 26. X. 30. Л. Стімсонові, та прем'єрам Великої Британії та Франції.

— *Парохія св. Миколай в Рой, Нью-Йорк*, вислала 14. XI. протест до Ліги Націй.

— *Українці в Десслодж, Мо* вислали 5. XI. протестну телеграму до секретаря Стімсона.

— *Українці з Вест Нютон, Па.* вислали протест, телеграму до Стімсона.

— «*Ліга українських Жінок*» у *Клівленд О.* вислала протест до Стімсона.

— *Учительська конвенція в Саскатуні* внісела 7. XI. протест проти польського терору. Подібний протест внісела *Українська православна церк. громада у Бруксбі Саск і Т-во ім. М. Грушевського в Бедфордвілі*.

— *Збори 139. Відділу УРС у Бриджпорт* вислали 8. XI. листа до Гувера та Червоного Хреста.

— *Учасники листопадового свята в Берсик, Па.* вислали 16. X. протест до Стімсона та Ліги Націй.

— Громадяне *Т. Полівка, С. Шесчук та Д. Ковальчук* із *Вест Нютон* вислали телеграму до Вашингтону.

— «*Провідіння*» та «*Американський Комітет Визволення України*» вислали 19. I. телеграму до Ліги Націй.

2. ПОХОДИ, ДЕМОНСТРАЦІЇ, РАДІО Й ВИКЛАДИ.

— *Радіова станція WIZ у Нью-Йорку*: *Ловел Томас* з «*Літерари Дайджест*» подав дня 19. X. точні відомости про арешти в Галичині, а зокрема що забито палками українського священика.

— *Радіова станція WHAM у Рочестері*: 1. XI. 6. р. про польські звірства говорив по радіо *Мирослав Січинський*.

— 23. X. *М. Січинський* говорив про красві події перед американською публікою в «*Rerth Kodesh Temple*» в *Рочестері*.

— 2. XI. 6. р. українці в *Асторії* устроїли величавий протестний похід містом, який тривав 1½ год. — Січовики виступали в мундурах. По закінченні походу устроєно протестне віче.

— 15. XI. 6. р. в *Нью-Йорку* відбувся протестний похід; участь брало 15.000 людей із *Нью-Йорку* й околиць. По середині походу їхав живий образ, який представляв польських уланів і жандармів, як знущаються над українцями. Після походу відбулося протестне віче.

15. XI. 6. р. в *Провіденс, Р. Ай.* відбувся протестний похід, поділений на диточу, жіночу та чоловічу дивізії; брало участь 4.000 людей. Потім відбулося віче.

— 15. XI. 6. р. в *Детройт, Мич.* відбувся похід та демонстрації перед польським консулятом; участь брало 7.000 людей. В поході українські жінки несли таблиці з такими написами: «Польські жовніри насилують безсоромно жінок», «Польські жовніри катують українських дітей», «Польське військо руйнує українські школи», та ин. Між чужинців роздавано летючки, що інформували про польські звірства. Потім відбулося протестне віче.

— 15. XI. 6. р. в *Клівленд, Ог.* мали місце демонстрації українців, в яких брало участь 10.000 людей. Потім відбулося віче.

— 2. XI. відбувся протестний похід у *Карнеджі, Па.* Взяло участь понад 1.000 демонстрантів.

— 16. XI. в *Лорейн, О.*, відбувся протестний похід, у якому взяло участь 1.500 демонстрантів.

— 23. XI. влаштовано похід у *Нонгаставі, Ог.*, при участі 3.000 осіб.

— 30. XI. у *Філадельфії, Па.*, відбувся протестний похід, у якому демонструвало проти польських звірств 15.000 людей, в тому й 200 литовців.

— 14. XII. у *Вінніпегу, Ман.*, відбувся протестний похід.

— *Радіова станція WCFL в Шикаго*, 15. XII. дала реферат в англійській мові про події в Галичині.

— 2. XII. 1930. *Я. Макосін*, українець, американський громадянин, що був свідком польської «нацифікації» мав реферат про події в Галичині в будинку англійського парламенту.

3. АКЦІЯ ЧИЖИНЦІВ, ОФІЦІЙНІ ІНТЕРВЕНЦІЇ ТА ІНТЕРПЕЛІАЦІЇ.

— Департамент «стейту» у Вашингтоні оголосив, що американській амбасаді у Варшаві поручено перевести дуже солідне доходження в справі Юстина Федорюшина, американця українського походження, якого побили польські жовнири. Доходження має переводити Джан Вилей, американський plenipotentiary у Варшаві. Зазначено, що коли вийде на верх справедливе побиття американського громадянина, то уряд піднесе протест.

— В англійському парламенті вніс 3. XII. 6. р. посол Е. Меловн інтерпеліацію до державного секретаря закордонних справ, «чи дістав він яке донесення щодо поводження з українською меншістю в Польщі і чи з огляду на право, доручене розд. 12. меншостевого пакту кожному членові Ради Ліги Націй, звертати увагу Ради на порушення чи небезпеку порушення зобов'язань, накинених пактами, уряд Його Величності має намір розпочати акцію щодо цього?». Секретар Зак. Справ п. Гендерсон відповів: «Ті донесення, які я досі дістав, не дають мені змоги витворити остаточний погляд щодо недавніх заколотів, про які безперечно доповідає мій шановний приятель Меловн. Саме тепер дістав я новіше донесення від Амбасадора Його Величності у Варшаві. Мушу проте заявити мойому приятелю шановному, що коли відбувається порушення меншостевого пакту, то відповідна меншість має право звертатися зі скаргю до Генерального Секретаря Ліги Націй».

— Польський амбасадор у Вашингтоні Філіпович у відповідь на статті в американській пресі про польський терор, писані очевидцями, заявив, що «в Галичині нема ніяких набідів війська й поліції на села та що ніхто не побиває селян, а коли і були які замішання в Галичині, то вони були інспіровані совітами».

— В половині жовтня інтерв'ював у справі подій у Польщі англійський амбасадор (враз із французьким) у Пілсудского.

— 20. XI. 1930. р. п. Дальтон, підсекретар для закордонних справ В. Британії, повідомив писемно посла Бара, що англійський амбасадор у Варшаві дістав припорушення подати урядові в Лондоні звіт про положення на Західній Україні.

— 26. XI. 1930. р. посол Меловн запитав Гендерсона, міністра закордонних справ, чи він уже дістав звіт од британського амбасадора в Польщі про поведінку польських урядників із українським населенням, та який звіт одержав і чи уряд думає щось у тій справі робити. Мін. Гендерсон відповів: Так, я щойно дістав рапорт од амбасадора у Варшаві. Рапорт підсумовує події у Східній Галичині. Цей звіт уряд тепер студіює.

Пос. Меловн питає далі міністра, чи він дістав яку інформацію про арешт д-ра Виліма Дея, британського громадянина, якого заарештувала польська влада 23. X.; чому його заарештовано та чи знає міністер, що польський уряд не дав Дейові порозумітися з британським консулом. — Мін. Гендерсон відповів: Так. Мені подано до відома факти цієї справи і я доручив амбасадорові в Варшаві внести відповідний протест до польського уряду.

— На лист «Союза Українських Самостійників» у Вінніпегу (Канада) з 27. X. у справі польського терору на українських землях, впеланий до канадського департаменту закордонних справ у Лондоні, прийшла відповідь з департаменту закорд. справ в Отаві з 20. XI. 1930. р., в якій є між иншим: «Як Вам відомо, на основі Версальського Трактату з 28. червня 1919. р. між Бритійською Імперією, Злученими Державами Америки, Францією, Італією й Японією з одного боку, і Польшею з другого, польський уряд зобов'язався наділити певними правами й привілеями расові, релігійні й мовні меншини і згодився, що ці зобов'язання мали бути загарантовані Лігою Націй. На основі загальної процедури для забезпечення меншин, яку прийнято Лігою Націй й яку частинно змінено за ініціативою Канади тоді, коли Домінія була членом Найвищої Ради, українська меншина в Польщі може внести до Ліги для розсліду скаргу щодо порушення зобов'язань, забезпечених новим трактатом. Найвища Рада Ліги має в додатку до права слідства, забезпеченого ріжними трактатами у справі меншин, також можливість для переведення повного усебічного слідства, яких не може мати ніодна країна, коли б хотіла робити це сама про себе. — З належною повагою О. Д. Скельтон, підсекретар Департаменту Закордонних Справ.

— *Еккліський Відділ Т-ва Ліги Націй в Англії* ухвалив резолюцію проти польських звірств; рівночасно в ній просить англійський уряд вжити заходів, щоб статут Ліги Націй у частині, що стосується національних меншин був змінений так, щоб у майбутньому не могли повторитися подібні польські звірства супроти меншин.

— За почином місс Джейм Адамс, внесла «Жіноча Інтернаціональна Ліга Мира і Свободи» протест на руки польського консуля в Шикаго проти знущань, яких допускаються поляки над українським населенням. Протест підписала місс Л. Макс-рих Ллойд.

— На авдієнції у през. Гувера, подібно як і в шефа східнього відділу Келлея, був гр. кат. священик о. Н. Волощук, щоб піддержати українські протести проти Польщі. Крім того, говорив він у тій справі з сенаторами Дейвісом і Рідом.

— 62 послів англійського парламенту (з того 60 з робітничої, а 2 з ліберальної партії) внесли до Секретаріату Ліги Націй формальну петицію у справі переслідування українців під Польщею. В петиції вказується на те, що Польща порушила договір, підписаний нею й державами антанты 29. VI. 1919. р., який гарантований Лігою Націй. В петиції пишеться: «З огляду на наглість справи пропонуємо, щоб згідно з третьою резолюцією, прийнятою Радою Ліги Націй на 51. сесії, була скликана негайно комісія з трьох членів для розгляду цієї петиції». В петиції вказується на карні експедиції в 700 українських селах, на те, що Польща порушила навіть 7. артукул польської конституції, яким забезпечується рівні права всім національностям, що заселяють Польщу. Петиція кінчиться: «Віriamo, що ця петиція у справі української меншини в Польщі зверне повну увагу Ліги Націй, яка є правним опікуном меншин і одинокою існуючою установою, що має догляд за виконанням договорів».

— Ті самі послы звернулися з писемною заявою до мін. Гендерсона, щоб він вплинув на польський уряд, вказуючи, що «бритійський уряд має безпосередню відповідальність через свій підпис на договорах щодо охорони національних меншин». Далі в такий уступ: «Далі, ми просимо Вас звернути увагу й піддержати кожну відповідальну петицію щодо української меншини». — Гендерсон відповів, що до української меншини, то він знає, що до Ліги Націй подано петицію з додержанням потрібної форми. та що Генеральний Секретаріат Ліги Націй пильно простудює її та заяву Польщі. Він певний, що польські заяви будуть подані вчас, щоб їх розглянути на засіданні Головної Ради Ліги Націй у січні».

— Польський консуль у Канаді Звольскі дав у вінніпегських часописах «Трібюн» і «Фрі Пресс» з 29. XI. інтерв'ю, в якому заперечує існування польського терору.

— 16. X. 1930. американська амбасада в Варшаві вислала вербальну ноту до Польщі у справі побиття Ю. Федоршина.

4. ПРОТЕСТНІ ВІЧА.

1) Дня 12. X. 6. р. відбулося віче в *Трентон, Н. Дж.*, з промовами виступали: І Морозко, О. Грибівський, д-р Мишуга, І. Бородайкевич, І. Купшнір, В. Гасія, М. Кизима. Винесено протестні резолюції. 2) 19. X. 6. р. відбулося віче в *Перт Амбой, Н. Дж.*; із промовами виступали І. Дацишин, М. Лясак, О. Грибівський, Д. Галичин, Й. Букало, І. Веверчак. Протестні резолюції вислано до Ліги Націй, през. Гувера, сен. Бори, секр. Оттисона, та амбасадорів В. Британії, Франції, Італії, Японії та Німеччини. Зібрано 125.30 дол. — 3) Того самого дня відбулося віче в *Бофало, Н. Я.*, на якому промовили Децък, Д. Братусів; винесено протестні резолюції та зібрано 62.70 дол. — 4) 19. X. 6. р. відбулося віче в *Торонто, (Канада)*, при участі 500 людей; протестні резолюції вислано до різних чужинних урядів. — 5) 26. X. 6. р. відбулося віче в *Вінніпегу (Канада)*; промовляли: М. Стецишин, прот. Св. Савчук. Резолюції вислано до департаменту закордонних справ у Отаві, до міністерства загран. справ у Лондоні та до Ліги Націй. У тих резолюціях говориться: «Одинока справедлива розв'язка українського питання в Польщі є можлива через заповнення українцям права національної незалежності, яке можна досягнути тільки через заоновання української національної держави, котра обіймала б українську територію, яка тепер є під Польщею». — 6) 26. X. відбулося віче у *Ром, Н. Я.* Промовляли О. Гада, О. Грибівський, М. Мурашко, о. М. Насвищук. Зібрано 69.67 дол. та винесено прот. резолюції. — 7) 19. X. було віче у *Фініксвіл, Па.*, на якому промовляли Д. Грабовський, д-р Галан та М. Дармограй. — 8) 26. X. на вічу в *Арнольд, Па.* промовляли о. Сеньчук, А. Василяк, П. Пастернак, і Глубиш. Вислано телеграму до Вашингтону (Оттисон), сен. Бори і Ліги Націй; про це віче писала американська преса. — 9) 26. X. відбулося віче в *Патерсон, Н. Дж.* Далі 10) *Фол Рівер, Масс.*, 11) *Ром, Н. Я.*, 12) *Матапан, Масс.*, на яких винесено протестні резолюції та вислано їх телеграфічно до різних чужинних установ. — 13) 19. X. відбулося віче в *Детройт, Миш.*, на якому говорив М. Січинський, — 14) 26. X. на вічу в *Бруклін, Н. Я.* говорили Г. Бардак, В. Кедровський, Ю. Павчак, о. А. Лотович. Збірка 200 дол. — 15) 26. X. віче в *Пасейк* вислало телеграфічний протест до секр. Оттисона. — 16) 26. X. на вічу в *Палмертон* говорив Ст. Корпан; вислано телеграми до секр. Оттисона та Ліги Націй. — 17) 26. X. відбулося віче в *Скретон, Па.*, на якому винесено протест та вислано телеграфічно до Вашингтону та Ліги Націй. Зі-

брано 137.20 дол. — 18) 26. X. на вічу в *Клівеленд О.*, промовляв о. Левицький; вислано протестні телеграми до Ліги Націй, великих європейських держав та до Вашингтону; зібрано 103 дол. — 19) 24. X. Збори «Українсько-американського горожанського клубу» в *Нью Бронсвік, Н. Дж.*, вислали протест до Стімсона та Ліги Націй — 20) 31. X. віче в *Ленсинг, Миш.*, вислало телеграфічний протест до Стімсона та Ліги Націй. — 21) 31. X. Збори 27 товариств у *Вулкс Бері* вислали телегр. протест до Вашингтону, Ліги Націй, та англійського амбасадора. — 22) 1. XI. Збори 7 Відділів УРСююза в *Шикаго* вислали протест до Ліги Націй та Стімсона. — 23) 1. XI. віче в *Бейон, Н. Дж.* вислало протестні телеграми до Ліги Націй і Стімсона. — 24) На вічу в *Кмеленд*, дня 2. XI. було понад 3.500 людей; промовляли д-р Галап, а по англійськи д-р О. Малицький, старшина амер. армії Гасин та о. Л. Левицький; віче організував комітет із 29 товариств; зібрано 1.100 дол. — 25) На вічу в *Нью-Йорку*, дня 2. XI. б. р. було 3.800 людей; промовляли М. Січинський, д-р Л. Цегельський, соц. кандидат на конгресмена Нормен Томас, проф. колумбійського університету Тредвел Смит, пред-зідник німецько-американської федерації Черлз Оберагер; вислано протести до Ліги Націй та американського уряду; зібрано 730 дол. — 26) 2. XI. по демонстраційним поході відбулося віче в *Асторі*; головним бесідником був д-р Л. Мишуга. — Того таки дня відбулися протестні віча в 27) *Вілмінгтон*, де говорив ред. Кедровський, 28) *Бейон*, де говорив ред. О. Ревюк, 29) *Нью-Гейвен*, де говорив Д. Галичич, на яких зібрано гроші на рідний край та винесено резолюції протесту та вислано їх міжнародним чинникам. — 30) На вічу в *Пітсбургу* було 4.000 людей, а промовляли О. Гривієвський та Джейме Джан Дейвис. — 31) Віче в *Нью Бритен* ініціювало 8 організацій, промовляли Мерешак і Калина; вислано телеграми до Стімсона та Ліги Націй. — 32) На вічу в *Савт Брук-лін, Н. Й.*, 2. XI., говорив д-р Демидчук; вислано протест до Стімсона. — 33) На вічу в *Сиракуз, Н. Й.* 2. XI. говорив о. Сидоряк; вислано протест до Вашингтону, Ліги Націй та Парижа. — 34) 5. XI. Збори «Запомогового Товариства Жінок» вислали телеграми до Стімсона та Ліги Націй. — 35) 9. XI. відбулося віче в *Вімінігту (Канада)*, на якому говорив д-р Т. Дацків, та винесено протестні резолюції. — 36) 9. XI. віче в *Флінт, Миш.*, вислало телеграми до Стімсона. — 37) 9. XI. на вічу в *Йонкерс* промовляв Д. Галичич; протест вислано до міжн. установ. — 38) На вічу в *Валтимор* промовляв д-р Галап; телеграму вислано до Стімсона та Ліги Націй. — 39) 9. XI. на вічу в *Порт Джервіс, Н. Й.* промовляли о. Д. Микитяк та Й. Прохира; протест вислано до сен. К. Бавмеса. — 40) 9. XI. відбулося віче в *Скрентон, Па.* при участі 2.000 людей; промовляли по англійськи Джан Моран з Дюкін університету в Пітсбургу, Мек Доналд, внійний діяч, та д-р І. Кульчицький, а по українськи о. Клодницький та ин. Зібрано 456.44 дол. — Того ж дня відбулися ще віча в 41) *Вінгемптон Н. Й.* та 42) *Нортгемптон, Па.*, які вислали телеграми до Ліги Націй та Стімсона. — 43) 15. XI. по протестним поході в Нью-Йорку відбулося віче, яке винесло протестні резолюції. — 44) Того ж дня відбулося віче в *Скрентон, Па.*, на якому говорив М. Настасівський. — 45) Віче у Вулкс Бері, Па. з 16. XI., вислало протест до Ліги Націй та Стімсона. — 46) 15. XI. по демонстраціях в *Клівеланді* відбулося віче, на якому говорили А. Білінський, проф. Павловський, а по англійськи адв. О. Малицький, амер. полковник Гастина, д-р В. Галап, Л. Левицький і о. прот. Хомицький; вислано телеграми до Стімсона та Ліги Націй; зібрано 900 дол. — 47) 15. XI. по протестним поході в *Провіденс, Р. Ай.* відбулося віче, на якому промовляли д-р Галап, о. В. Каськів, а англійською мовою о. Я. Скроцький та П. Грудзинський; резолюції вислано до Стімсона, Ліги Націй, Мусоліні, Мек Доналда, Бріяна, Апостольської Столиці, та редакції «Менчестер Гвардіан». — 48) 16. XI. на вічу в *Мікізракс, Па.* промовляли ред. Хандота та о. Волошук. — 49) Віче в Бервик, Па., вислало 16. XI. резолюції до Стімсона та Ліги Націй. — 50) По демонстраціях в *Детройт, Миш.*, 15. XI., відбулося протестне віче. — 51) 16. XI. на вічу в *Майнерсвил, Па.*, організованім православною громадою говорили о. Й. Ялечко та В. Кедровський; винесені резолюції вислано до міжнародних установ.

52) 26. X. відбулося віче в *Провіденс, Р. Ай.*; промовляли: д-р Мишуга та В. Ре-крут; зібрано 134.04 дол. 53) Тогож дня відбулося віче в *Норквей, Саск. (Канада)*; промовляв д-р Цалюк 54) 28. X. відбулося віче в *Монтреалі*; зібрано 200 дол. 55) 30. X. відбулося віче в *Торонто, Онт.*; промовляв п. Свистун. 56) 1. XI. відбулося віче в *Україні-Гаргемі*; промовляли: о. П. Мартинюк; резолюції післано до державного секретаря Зєднаних Штатів, до Ліги Націй і до Варшави. 57) Тогож дня відбулося віче в *Буенос Айросі* (Бразилія). 58) 2. XI. відбулося віче в *Мериден, Конн.*; промовляли А. Маланюк, М. Саламандра; вислано протести до Стімсона в Вашингтон, до конгресмена Джана Тімсона і Ліги Націй; зібрано 54 дол. 59) Тогож дня у *Філадельфії, Па.* 3 промовами виступили: Стецик, Свистун та В. Титанич. Зібрано 152,26 дол.; протестні телеграми вислано до Ліги Націй, до премера Великої Британії й до Стімсона. 60) Тогож дня — у *Форт Віліям, Онт.* (Канада); промовляли С. Цибульський, о. С. Гребенюк, О. Гаврячинський, Л. Погорецький, С. Пуляк; зібрано 43,50 дол.

61) Тогож дня було віче в *Мензі, Ман.*; промовляв о. А. Берик; резолюції надіслано до департаменту закорд. справ в Оттаві та до Ліги Націй. 62) Тогож дня було віче в *Арбакка, Ман.*; промовляли: Мандзюк, Онисько та о. Грицина. 63) Тогож дня — в *Вайта, Ман.*; промовляв: пп. Мачула, Гринько, Подольський, Бондарчук, Мандзюк, Онисько, Кулачковський, Жаровський та о. Грицина. 64) Тогож дня — в *Саскатуні*; брало участь 700 осіб. 65) Тогож дня — в *Вовк, Саск.*; промовляв о. Галицький; присутніх було 300 осіб. 66) Тогож дня — в *Роблін, Ман.*; промовляли: Гриньчук, Іванець і Цяпко. 67) Тогож дня — в *Стрию, Алта.*; промовляли: пп. Купчинко та Шеметюк; на вічу було біля 200 присутніх. 68) Тогож дня — в *Ватерфорд, Ont.*; промовляли п. Мех. Долинюк, Михалевич, Залуцький і Литвин. 69) Тогож дня — в *Бингемтоні, Н. Й.*; промовляли: Ст. Лех, А. Патюк і Віднер; протест надіслано до держ. секретаря Зедланих Держав, Ліги Націй, амбасадорів та до головного бюро ветеранів. 70) Тогож дня — в *Кенорі, Ont.*; промовляли Цукорник. Зібрано 80 дол.; протестні резолюції надіслано до секретаря Ліги Націй та до Мек Доналда. 71) 3. XI. відбулося віче в *Форт Френсес, Ont.*; промовляв п. Ковталюк. 72) 4. XI. відбулося віче в *Ошаві, Ont.*; промовляли: о. І. Хруставка, Местовський; присутніх 1.200 осіб. Прот. резолюції післано до Ліги Націй, Лондону, Парижу, Оттави і Вашингтону. 73) 6. XI. відбулося віче в *Су Лукавт, Ont.*. 74) 7. XI. відбулося віче в *Віндзор, Ont.*; промовляв п. Свистун. 75) Тогож дня відбулося віче в *Рочестері Н. Й.*; присутніх 1.500 осіб. 76) 8. XI. відбулося віче в *Сенькові, Ман.*; промовляв о. Грицина. 77) Тогож дня — в *Джерси Сіті, Н. Дж.*; промовляли: о. Лотович, п. О. Грибівський, д-р Демидчук та п. Вдовяк. Зібрано 259,35 дол. 78) Тогож дня — в *Ансоні, Конн.*; резолюції протесту вислано до Стімсона та до Ліги Націй; зібрано 148,78 дол. 79) Тогож дня — в *Шикаго, Ілл.*; протест вислано до президента Гувера, Ліги Націй, до Мек Доналда, до редакції часопису «Менчестер Гардієн» та до польського амбасадора в Вашингтоні. Зібрано 638,12 дол. 80) Тогож дня — в *Гленстембурі, Конн.*; промовляв о. Пристай. 81) Тогож дня — в *Толстой, Ман.*; промовляли п. Бугера та о. Грицина. 82) Тогож дня — в *Вонда, Саск.*; промовляли: о. Кусий та п. С. Друль. 83) Тогож дня — в *Мічам, Саск.*; промовляли: п. Бабій, Н. Білинський, Томащук. 84) Тогож дня — в *Зорі М.*; присутніх біля 200 осіб; промовляли: п. Пудзівський та М. Ситняк. 85) Тогож дня — в *Гемтон, Саск.*; промовляли: Семко Я Крипякевич. 86) Тогож дня — в *Сван Плейн, Саск.*; промовляли С. Цибак, О. Лукіянчук, о. Сенета та Ягольницький. 87) Тогож дня — в *Сідней*. 88) Тогож дня — в *Флінт Міш*; промов.: С. Мостовий і Гулька. 89) Тогож дня — в *Мек Еду, Па.*; промовляв о. Довгович; присутніх понад 600 осіб. 90) 10. XI. відбулося віче в *Акрон, О.*; промовляли адвокат В. Куриwach, о. Я. Ганяк; протест вислано до Ліги Націй та до секретаря стейму в Вашингтоні; зібрано 78,70 дол. 91) Тогож дня — *Мілвокі, Віст.*; промовляв В. Свистун; протести вислано до Стімсона та до сенатора Влейна. 92) Тогож дня — в *Когус, Н. Й.*; промовляв п. Р. Слободян; зібрано 218,53 дол. 93) Тогож дня — в *Гефора, Саск.*; промовляли: С. Мисак, Походзіло, Шклянка. 94) Тогож дня — в *Вері, Па.*; присутніх до 1.500 осіб. 95) Тогож дня — в *Мек Еду, Па.*; зібрано 800 дол.; промовляли: о. Уляницький, о. Струтинський. 96) 16. XI. відбулося віче в *Ньюарку*; зібрано 2.700 дол.; промовляли п. Січинський та п. Каський. 97) Тогож дня — в *Майнерсвил, Па.*; промовляли: о. Ялечко, Кедровський. 98) Тогож дня — в *Бавнд Врук, Н. Дж.*; промовляли: п. С. Дембіцький, К. Лисюк; зібрано 219,34 дол.; протести вислано до Вашингтону й Ліги Націй. 99) Тогож дня — в *Елізабет, Нью Дж.*; промовляв ред. О. Ревюк; протести надіслано до департаменту закорд. справ стейту та до Ліги Націй; зібрано 600 дол. 100) Тогож дня — в *Честер, Па.*; промовляли: п. Грибівський, Дармограй і Купчинський; протестні резолюції надіслано до Вашингтону та Ліги Націй. 101) Тогож дня — в *Рочестер Н. Й.*; промовляли: о. Турула, Боден Мур (проф. Рочестерського університету), М. Мурашко, Росовський, П. Совнар (литовець); зібрано понад 300 дол. 102) Тогож дня — в *Гулсон, Н. Й.*; промовляли п. Марія Попів, Р. Слободян, О. Заяць; зібрано 151,30 дол. 103) Тогож дня — в *Лудлов, Масс.*; промовляли: п. П. Голенда, о. М. Процап, І. Вавришин та М. Федорів; протести вислано до секретаря стейту у Вашингтоні та до Ліги Націй. 104) Тогож дня — в *Нью Гейвен, Конн.*; промовляли: п. Жирає (литовець) та д-р Мишуґа; резолюції протесту вислано до секретаря стейту Стімсона та до Ліги Націй; зібрано 105,4 дол. 105) Тогож дня — в *Амстердамі, Н. Й.*; протести вислано до Вашингтону й до Ліги Націй. 106) Тогож дня — в *Централія, Па.*; промовляли: о. Удуніцький та п. Кедровський; резолюції вислано до Вашингтону. 107) Тогож дня — в *Карнегі, Па.*; промовляв о. Волощук; зібрано 100 дол. 108) Тогож дня — в *Філадельфії, Па.*; промовляли: п. Грибівський, Дармограй; резолюції вислано до Вашингтону, Мак-Дональда, Ліги Націй та до Келльбога. 109) Тогож дня — в *Міннеаполіс, Мінн.*; промовляли: В. Свистун, д-р Грановський та М. Гаврилюк; зібрано 175 дол. 110) Тогож дня — в *Лорейн, О.*; промовляли: п. Малицький, Пол. Етис (командант америк. ветеранів) та

I. Денега; зібрано 158,75 дол. 111) Тогож дня — в *Оліем, Н. Й.*; промовляли: Д. Мішанець та Сенюк. 112) Тогож дня — в *Картерет, Н. Дж.*; промовляли: о. С. Склепкович, п. Галіччін, Ковальчик; протест вислано до Вашингтону; зібрано 131,78 дол. 113) Тогож дня — в *Школ Шекспір, Алга*; промовляли: І. Семенюк і Корчинська; присутніх 200 осіб. 114) Тогож дня — в *Егімонт, Алга*; промовляли: п. Кузик і Палій. 115) Тогож дня — в *Кеннон, Алга*. 116) Тогож дня — в *Спелден, Алга*; присутніх біля 200 осіб. 117) Тогож дня — в *Бінфейт, Саск.*; резолюції протесту надіслані до уряду Канади та Ліги Націй. 118) Тогож дня — в *Ретнер, Саск.*; промовляв о. Ф. Галицький, присутніх біля 200 осіб. 119) Тогож дня — в *Мирнам, Алга*. 120) Тогож дня — в *Габард, Саск.*; промовляли: о. Подольський, Микитюк, Прокопюк. 121) Тогож дня — в *Алетна, Саск.*; промовляли: О. Сешко, п. Гавриш; резолюції протесту вислано до департаменту закорд. справ в Отаві; зібрано 11 дол. 122) Тогож дня — в *Вунсакет, Род Айленд*; промовляли: В. Галан, о. Скроцький, Грудзинський, Г. Болух, о. В. Каськів; зібрано біля 400 дол. 123) Тогож дня — в *Порті (Бразилія)*; промовляли: В. Куш, Г. Пришляк; протест надіслано до Ліги Націй і президента Бразилії; зібрано 208,50 дол. 124) Тогож дня — в *Джонстаун, Па.* 125) Тогож дня — в *Пірвінда, Па.*; резолюції протесту вислані до держ. секретаря і до Ліги Націй. 126) Тогож дня — в *Ленчестері, Н. Й.*; промовляли о. Шо (римокатолицький парох), Ю. Гуро і о. Кизіц; зібрано 79,25 дол. 127) Тогож дня — в *Ембридж, Па.*; промовляли: о. д-р М. Копачук, о. В. Козарів, М. Мацяк, М. Фук; резолюції вислані до Вашингтону, Ліги Націй і до польського амбасадора; зібрано 50 дол. 128) Тогож дня — в *Медісоні, Ілл.*; промовляв о. Меренків; резолюції протесту вислано до Ліги Націй, до Папи Римського та до уряду Зєднаних Держав. 129) Тогож дня — в *Лорейд, О.*; промовляли: о. М. Левницький, В. Мумрик, І. Денега, І. Маніцький; вислано прот. телеграми до през. Гувера і Ліги Націй. 130) Тогож дня — в *Брендон, Ман.*; присутніх 80 осіб; промовляв п. Ковтанюк. 131) 23. XI відбулося віче в *Ньюбергу, Н. Й.*; промовляв о. Д. Микитяк. 132) Тогож дня — в *Нонгставі, Огайо*; промовляли: о. М. Данилович, Дж. Вен Керк, О. Кульчицький та о. М. Кучер; зібрано 537,71 дол. 133) Тогож дня — в *Гартфорді, Конн.*; промовляли: п. Бредстріт (директор бюро для позапартійної освіти виховання), п. Ліронс Бардет (проф. коледжа) та п. О. Ревюк; зібрано 170,83 дол. 143) Тогож дня — в *Мілвін Н. Дж.*; промовляли: Д. Отецьк та В. Авраменко; резолюції протесту вислані до Вашингтону і Женеви; зібрано 73,85 дол. 136) Тогож дня — в *Мазаной Ситі, Па.*; промов.: п. Анна Воївка, Д. Галіччін, о. Целехович, о. Грушецький, о. Турянський та Д. Гайдамака; зібрано 407,20 дол. 138) Тогож дня — в *Спрінг Велей, Н. Й.*; промовляли: А. Кашиницький, Галатін, Цановський, К. Ільків, протестні резолюції вислано до Вашингтону та Ліги Націй; зібрано 37 дол. 137) Тогож дня — в *Стемфордї, Конн.*; промовляв д-р Л. Мишуга; зібрано 318,70 дол. 138) Тогож дня — в *Бріджпорт, Конн.*; промовляв п. Слободян; зібрано 198,93 дол. 139) Тогож дня — в *Силвер, Ман.* 140) Тогож дня — в *Россборн, Ман.*; промовляли: М. Глушка та Г. Тамчув. 141) Тогож дня — в *Семлі Лейк, Ман.*; промовляв о. Борик; зібрано 10 дол. 142) Тогож дня — в *Даврин, Ман.* 143) Тогож дня — в *Угонї, Саск.*; промовляли: о. Волохатюк та В. Байдак; зібрано 30 дол. 144) Тогож дня — в *Вьюфорд, Алга*; промовляли: Пирч, В. Стишко та П. Адамець; зібрано 9,08 дол. 145) Тогож дня — в *Кридор, Саск.*; промовляли: п. Гултай, Мартович; зібрано 550 дол. 146) Тогож дня — в *Ст. Джуліен, Саск.*; промовляли: С. Михайлюк, Гринюк та о. Кусий; зібрано 13,70 дол. 147) Тогож дня — в *Бофало, Н. Й.*; промовляли О. Слєтук (амер. овященник), Генрі Шоу, М. Цеглинський, Гура; присутніх було 1.500 осіб; зібрано понад 600 дол. 148) Тогож дня — в *Тейлор, Па.*; промовляли: В. Левницький зі Скрантону, о. В. Клодницький. 149) Тогож дня — в *Гартфордї, Конн.*; промовляли: Галенда, проф. Преслі і проф. Борик; зібрано 106,40 дол. 150) Тогож дня — в *Нью Йорку*; зібрано 800 дол. 151) Тогож дня — в *Порто Алегро (Бразилія)*; 152) Тогож дня — в колонії *Ірагі (Бразилія)*. 153) Тогож дня — в *Круз Машада (Бразилія)*; промовляли: А. Чорнобай, В. Гупало, П. Булик, І. Рева, О. Ставничий; надіслано протестні до Ліги Націй. 154) 17. XI відбулося віче в *Гарра Окла*; промовляли: п. Ружицький, Ростікус та місцевий парох; зібрано 72 дол. 155) 21. X. відбулося віче в *Тарнополі, Саск.*; промовляв о. Кусий; присутніх було 180 осіб; зібрано 20 дол. 156) Тогож дня — в *Прілейт, Саск.*; промовляли: о. Волохатюк, М. Райчиба, І. Мясик; зібрано 36,10 дол. 157) 23. XI відбулося віче в *Завалл Сочаві, Алга*; присутніх понад 300 осіб. 158) 25. XI відбулося віче в *Форт Франсес, Онт.*; промовляв п. Осняк. 159) 26. XI відбулося віче в *Пасейк, Н. Дж.*; промовляв М. Січєнський; зібрано 91,06 дол. 160) 30. XI відбулося віче в *Лінден, Н. Дж.*; промовляли: п. Мусора, Дембицький, Каптанюк, Заяць, Баркус; зібрано 113,25 дол. 161) Тогож дня — в *Бирсайд, Чикаго, Ілл.*; промовляли: Т. Трач, О. Драпак, Ю. Небор, Т. Рибак; надіслано протестні резолюції до Вашингтону та Женеви; зібрано 214 дол. 162) Тогож дня — в *Фон Ривер, Масс.*; промовляли: І. Чорний, О. Скротський. 163) Тогож дня — в *Винніпегу* відбулося жіноче протестаційне віче; промовляли: пані д-р

Дима, д-р Гулай і п-і Мензі, голова англ. жіночої організації в Канаді та п-і Дик, голова «Гом Велфер Асоцейшн» у Вінніпегу; зібрано біля 100 дол. 164) Тогож дня — в *Нітсбургі, Па.*; промовляв о. В. Козоріз. 165) Тогож дня — в *Чатам, Онт.*; надіслано протестаційні резолюції до Ліги Націй, уряду В. Британії, домініяльного уряду в Оттаві. 166) Тогож дня — в *Брендоні Ман.*; промовляли: О. Н. Дрогомирський, О. Мушій; зібрано 100,55 дол. 167) Тогож дня у *Філадельфії*; промовляли В. Галан, др. Л. Мишуга, а з чужих адвокат Р. Кроскей (ветеран америк. армії) та лейтенант Г. Ліберман; на вічі були присутні репортери філадельфійських часописів. 168) Тогож дня — в *Ворнсайді і Пулман* (біля Шикаго); промовляли: Ю. Небор, Л. Рибак, о. В. Дранак; зібрано 214 дол. 169) Тогож дня — в *Кембел О.*; промовляли: М. Данилович, Д. Стецьків, Я. Ткаченко; зібрано 85,30 дол. 170) Тогож дня — в *Котсеї Па.*; промовляли В. Кедровський; надіслано протестну резолюцію до Секретаря Сейту Стімсона. 171) Тогож дня — в *Джерсі Ситі Н. Дж.*; промовляли п. Галиччи і В. Гела; зібрано 1.001,80 дол. 172) Тогож дня — в *Бруклім, Н. Й.*; промовляв д-р Цегельський і п. Слобошак; зібрано 53,45 дол. 173) Тогож дня — в *Вермон Б. К.*; промовляв о. Волохатюк. 174) Тогож дня — в *Венкувер Б. К.*; промовляли п. Мельничук, Жарий, Савчук. 175) Тогож дня — в *Пайн. Ривер Ман.*; промовляли п. Лютак, Г. Кравчук, М. Гусин. 176) Тогож дня — в *Вимер, Саск.* 177) Тогож дня — в *Кондіак, Саск.*; промовляли п. М. Кушнір, П. Леськів, А. Шипіляк. 178) Тогож дня — в *Січ Колонія, Алта.* 179) 4. XII. відбулося віче в *Міхадо, Саск.*; промовляли: п. Стратіничук, Герасимюк, пані Черевик; присутніх було біля 150 осіб. 180) Тогож дня — в *Радлімні, Саск.*; промовляв о. Улян. Присутніх було понад 100 осіб; зібрано 39,45 дол. 181) Тогож дня — в *Скайр Гил., Саск.*; промовляв п. Горбай. 182) Тогож дня — в *Ірасемі (Бразилія)*; промовляли: В. Гевко, М. Шевчук, І. Горачук, В. Гучок, М. Задорожний і інші; зібрано 241,50. 183) Тогож дня — в *Рочестер, Н. Й.*; промовляли: О. В. Турула, Я. Брантуш, Вольден-Мур; резолюції надіслано до преантона Зеднаннх Держав., держ. секретаря Сейту, президента сенатської комісії закорд. справ. 184) 7. XII. відбулося віче в *Сторновей, Саск.*; присутніх було 250 осіб; промовляв о. Улян. 185) Тогож дня — в *Віллінг, В. Ва.*; промовляли: Бек, о. Ковальський; надіслано протестні резолюції до 13 місць, зокрема до «Манчестер Гардіян», сенатора Бахмана з В. Вірджинії, до польського прем'єра Світальського. 186) Тогож дня — в *Нонтінох, Па.*; промовляли о. Грушецький, Д. Галиччи, проф. Герман, Крайківський, І. Бойко; зібрано 359,07 дол. 187) Тогож дня — в *Бофало, Н. Й.*; промовляв В. Кедровський. 188) 13. XII. відбулося віче в *Глем Ендер, Саск.*; промовляв І. Шур, Я. Лозинський. 189) Тогож дня — в *Сера до Лосіндро і Пасенсія (Бразилія)*; промовляли: М. Височанський, М. Теодорович; зібрано 125 дол. 190) Відбулося віче в *Клелейнд, Огайо*; присутніх було на поході і вічу понад 8.000 людей. 191) Теж в *Вайона, Н. Дж.*; резолюції надіслано до держ. секретаря й Ліги Націй. 192) Теж в *Сіракуз, Н. Й.*; промовляв О. Сидорак. 193) Теж в *Бренфорд, Онт.*; промовляли: Ю. Кузьма, о. П. Олексів, о. І. Колдун, о. Сарматюк; надіслано телеграму до Ліги Націй. 194) Теж в *Антоніо Кандідо (Бразилія)*; надіслано протест до Ліги Націй. 195) Теж в *Куритиба*; надіслано протест до Ліги Націй; зібрано 237,89. 196) Теж в *Медісон, Ілл.*; резолюції надіслано до державного секретаря, департаменту, до Ліги Націй, до Апостольської столиці. 197) Теж в *Мікіз Ракс, Па.*; промовляли: А. Ральчак, ред. М. Хандога, о. М. Волошук; присутніх було біля 2.000 осіб; надіслано прот. телеграми до Ліги Націй, та держ. секретаря Зедн. Держав. 198) Теж в *Гайт, Аальберга* (влаштоване залізничниками); зібрано 31 дол. 199) Теж в *Нортен Велей і Грац Алта.* 200) Теж в *Ріджайнг, Саск.*; промовляли: п. Бучковський, Я. Назаревич, пані Коляр, Колувіл (англієць), о. Улян, І. Федорович, М. Кузек, Ю. Стецішин. Резолюції вміщені в англ. часописах.

Далі відбулися такі віча в Південній Америці: 201) 20. XI. в *Жангарі*; 202) 16. XI. в *С. Павло*; 203) *Ріо де Жанейро*; 204) 22. XI. в *Трес Баррас*; 205) 23. XI. в *Вера Гваранні*; 206) 30. XI. в *Прудентіполіс*; 207) 14. XII. в *Каразіньо* і 208) в *Трес Баррас*.

У Канаді відбулися далі такі віча: 209) 28. X. в *Гемільтон, Онт.*, на якому промовляли Гуменюк та Свістун; 210) 27. X. в *Гемільтон, Онт.*, на якому промовляли С. Бмчук, о. П. Олексів, Палка, Станькевич, та винесено резолюції, що вислано до Ліги Націй та Оттави; 211) *Ріджайна, Саск.*, на якому промовляли: Бучковський, Я. Назаревич, п-і Е. Козяр, Колдвин (радний міста), о. Улян, І. Федерив і Ю. Стецішин. 212) 2. XI. у *Ватерфорд, Онт.*, де говорили: Мех, Долнижук, Михалевич, Залуцький, Литвин; 213) *Айтана, Саск.*; 214) 30. XI. *Врантфорд, Онт.*, де промовляли: Гнідній, о. П. Олексів, о. І. Колдун, о. Сарматюк, при чому протест вислано до Ліги Націй.

У Сполучених Штатах відбулися далі такі віча: 215) 9. XI. у *Шикаго*, сполучене з листопадним святом, де промовляв Др. Стегар, та винесено резолюції протесту, що їх заслали до Вашингтону, Ліги Націй, Англії, польського амбасадора у Вашингтоні та «Манчестер Гардіян»; 216) 2. XI. в *Ст. Луїс*, на якому говорив С. Мушійчук; 217) 19. X. в *Дітройт*; 218) 16. XI. в *Бреслав, Па.*, яке вислало протест до Стімсона та Ліги

Націй; 219) тогож дня в *Банд Брок, Н. Дж.*; 220) 8. XI. в *Істон*; 221) 16. XI. в *Бюффало*; 222) *Гановер, Па.*; 223) 16. XI. в *Бостон, Масс.*, на якому говорив Давискіба, п-а Чо-ник та литовець Богошис, 224) 23. XI. в *Нонгстаен*, де говорили о. Данилович, американоць Др. Ван Кірк, та о. Кучер, 225) 2. XII. в *Слікеіл, Па.* де говорили: о. Шкварок, ред. М. Хандога, сенатор Райлі та американоць Гібс, при чому виславо протест до Гувера та Ліги Націй; 226) 7. XII. в *Белгеєм, Па.*, на якому говорили: о. Рудакевич, Др. Мишуга, Ленчук, при чому зібрано 140.— дол. та виславо протест до Ліги Націй та Вашингтону; 227) 21. XII. в *Шикаго*, на якому промовляли: Др. В. Сімекович, Р. Смух, литовець Ф. Маставказ, білорус Воронко, німець Й. Клейн, о. І. Коцан, проф. Н. Ловей американоць, Др. Тарнавський та М. Січинський; протест виславо до Вашингтону, сенаторів стейту Іліной, Ліги Націй та до правительств тих держав, що підписали віддани Галичини Польщі.

5. АНГЛІЙСЬКА ПРЕСА В АНГЛІЇ, АМЕРИЦІ І КАНАДІ.

— «*The Manchester Guardian*», Манчестер (Англія) з дня 14. XI. 6. р. оголосило велику статтю п. з. «*The Tragedy of the Ukraine. — Repression of Home Rulers. A Polish Terror, Cruelties of «Punitive Expeditions»*». Ця світова часопись у великій статті подає між иншим слідуєче:

«Польське насильство на Україні набрало тепер більшої сили, ніж щось подібнедесь в Європі. Україна стала краєм розпуки і знищення, яка ще більшу увагу звертає на себе тим, що права України заноручив міжнародній трактат, а Ліга Націй муча на просьби й аргументи і дальший світ нічого про все те не знає, або не ялопочеться... У відносинах, які на Україні існують, насильство в до обох сторонах, однак насильство поляків переходить всяку міру. Українська робота виявляється підпалами і нищенням телеграфічних дротів і про це польська преса пише, але про польські звірства, що в пляновими і на ширшу міру, не згадує цілком». Тут подані описи карних експедицій, їх звірства, подані назвиска побитих людей, витяги з листів українців, одне слово — великий фактичний матеріал. Далі подано: «Пацифікація України силою тих карних експедицій є правдоподібно найбільш руйнівничий напад, який був коли зроблений на будьяку з національних меншин і найгірше порушення угоди дотично меншин. І справді, культуру і то високу культуру нищено протягом останніх трьох тижнів: кооперативи, школи, бібліотеки і інституції, що були побудовані українцями протягом довгих років праці, пожертв і ентузіазму, майже виключно за їх власні засоби при величезних труднощах. Вони відчувають втрату тих своїх здобутків майже так само, як свої надлюдські фізичні терпіння. Поляки без сумніву опублікують звичайні урядові заперечення. Безпроводочне і безсторонне слідство на місці трагедії, з додатком охорони свідків перед переслідуванням, є нагла konieczność».

— «*Philadelphia Inquirer*», з 10. X. 6. р. оголосило статтю п. з. «*German Interest in Ukraine*».

— «*The New York Herald Tribune*» з 15. X. 6. р. оголосила велику статтю John-a Elliot-a п. з. «*Armed Force loots, flogs and taxes the Peasantry as Incendiarism Is Laid to Nationalist Schema. — Barbarity Kindling Sedition and Spite*». У тій статті автор, який вернув зі Львова та на місці придивлявся польській «пацифікації», пише: «По українських селах Східної Галичини польська кіннота та поліція б'ють брутално священників і селян нагайками, насилують ганебно жінок, здирають солом'яні стріхи з селянських хат, закривають школи, грабують кооперативні крамниці, нищать бібліотеки і руйнують населення ревізціями харчів». «Пацифікаційна система польських жовнірів полягає на рейдованні сіл, підозрілих у тому, що вони були замішані в справу нищення фільварків польських землевласників. Передових людей із села — в'їята, священника, голови кооперативних спілок, провідників опортових і просвітних товариств — вичуть перед команданта польського відділу. Від них жадають, щоби вони дали інформації щодо підпалів і видали всю зброю. Коли їхня відповідь видається невистарчальною — а так звичайно буває — їм дають по 60 або 90 нагаїв, яких уживали в Польщі тільки висланники російського царя. Коли жертва зімліє під ударами, її часто приводять до пам'ятки, поливають холодною водою, і биття починається наново. Польські жовніри не мають ніякої пошани до жінок і в багатьох селах відбувалися такі самі звірські побої жінок». «Коли військо входить до села, воно ревірує збіжжя, молоко хліб, яйці, городовину, очевидно без заплати. Громада, до якої прийдуть такі «госпа» мусить платити не тільки за харчі й напої, але ще давати на «тютюн». Деякі нещасні села були рейдовані військом по 3 і до 4 рази. Українці говорили мені, що страхиття, які вони перебули за останніх 14 днів, перевищають всі лиха, яких вони зазнали підчас світової війни або підчас російсько-польської війни в 1920. р.» «Становище українців є ще тим некорисне, що хоч вони творять найбільшу національну меншість в Європі, вони не мають нікого, хто боронивби їхніх прав перед Лігою Націй».

Німецька національна меншість, напр., що живе на Шлеську або в польських коридорах може рахувати на Німеччину, як заступника своїх справ перед Лігою Націй. Але українські скарги до Ліги Націй постійно попадали до коша, тому що нема нікого в секретаріаті Ліги Націй в Женеві, хто займався б якнебудь тими людьми». «Варварська поведінка жовнірів підчас їхньої «пацифікації» обурює почуття українських селян до такої міри, що в цілій Східній Галичині панує небезпечний дух неспокою. В теперішнім часі хвиля пожеж, принципса, за винятком окремих випадків одного-двох вогнів. Але венавність до польської влади зростає тепер серед українських селян наслідком таких варварських методів до того, що не буде легко її усунути».

— «*Philadelphia Inquirer*», у Філадельфії, дає такий заголовок статті про польський терор: «Польські терористи бичують селян у цілях «пацифікації», військо побиває палками жінок і священників, ведучи в той спосіб кампанію проти українських жертв».

— «*The New York Times*» з 19. X. оголосила статтю Едв. Джеймса п. з. «*Poles Draw Criticism*».

— «*The New York Herald Tribune*», Нью-Йорк, 19. X. оголосила статтю М. Родика п. з. «*Polish Rule in Galicia. Charge of Persecuting Ukrainians Under Guise of Suppressing Bolshevism*».

— «*The New York Times*», з 20. X. оголосила статтю п. з. «*Where Poland is punishing a discontented people*» wraz із мапою українських земель.

— «*The Grafik*» з 19. X. пише про катування українського населення.

— «*The New York Herald Tribune*» з 21. X. оголосила велику статтю д-ра Вільяма Борака, очевидця краєвих подій, п. з. «*Traveller Tells of Terror Reign in East Galicia. Dr. William Borak Back From Trip, Relates «Pacification» by Polish Troops*».

— «*The Sunday News Tribune*», Providence, 19. — друкувала статтю п. з. «*Massacres to be Protested by Ukrainians*».

— «*Buffalo Courier Express*» з 20. X. оголошує: «*Ukrainian Protest Charge Poles massacred people in their native country*».

— «*Perth Amboy Evening News*», з 20. X. ст. «*Ukrainian Protest Against Polish Brutalities*».

— «*The Woonsacket Call*» з 21. X. ст. п. з. «*Alleged Polish Outrages Scored Ukrainian People Persecuted, Is Claim Made at Mass Meeting in Church Hall Here*».

— «*The New York Herald Tribune*» з 23. X. ст. п. з. «*Canadian Journalist Seized*».

— «*Perth Amboy Evening News*» з 21. X. ст. п. з. «*Protest Made by Ukrainians*».

— «*The New York Times*» з 26. X. ст. п. з. «*Ukrainian Appeal to Stimson for aid. Group Here Asks Him to Intercede With Poland to End Reported Atrocities. «Reign of Terror» charged. Wholesale Killing of Peasants Alleged — League of Nation Accused of Doing Nothing*».

— «*The New York Herald Tribune*» з 26. X. ст. п. з. «*Ukrainians Here Ask U. S. to Aid East Galicia Kin. Appeal to Stimson to Set Up Investigation With Guarantees to the Witnesses. Says League Does Nothing. Charge Terror Campaign by Punitive Polish Expeditions*».

— «*Buffalo Evening News*» з 24. X. ст. п. з. «*Ukrainian Charge Poles Use Violence*». Автор: Negley Farson.

— «*Rochester Democrat and Chronicle*» з 26. X. ст. п. з. «*Stimson Asked To Aid Ukraine By Group Here. — Galicia Intervention Urged by Rochesterinus Who Hear Poles Trample Kinsfolk*».

— «*The Woonsacket Call*» з 28. X. ст. п. з. «*Ukrainians Ask Stimson to Act. — Protest Alleged Persecution of Fellow Nationals in Galicia. Refer To Recent Atrocities*».

— Часописи «*Post Dispatch*», «*Globe Democrat*» і «*St. Louis Star*», Сент-Луїс, оголошують звіти з протестаційної акції американських українців.

— «*The Daily Republican*», Phoenixville, Pa. з 27. X. ст. п. з. «*Ukrainians protest Polish atrocities*».

— «*The New York Herald Tribune*» з 26. X. оголошує статтю італійського політика гр. Сфорци п. з. «*The Polish Dictator. Marshal Pilsudski's Accomplishments and Errors in Poland. Where a Reign of Terror is Reported to Have Broken Out in the Province of East Galicia*». У статті автор пише між иншим: «Під наслідком пановання польської дефензиви всі українці працюють потайки для здійснення своєї національної мрії. Дехто змагає до певного роду прилучення до совітської Росії. Але середні й вищі верстви змагають до будучої незалежної України, що сягала б до Чорного моря, збудованої однаково на втрату Росії, як і Польщі. Чи це мрія? Може; може. Але так само перед 20 роками видавалося деяким мудрецам мрією відродження польської держави».

— «*The Nation*», Нью-Йорк, з 5. X. містить статтю М. А. Халларен'а п. з. «*The Polish Terror in Galicia*». В статті пишеться між иншим: «Від 1918. р. Польща пробувала рік-

ними способами приборкати тих бунтівників (українців) наперед силою зброї, потім удаваною політичною ввічливістю, а в новітніх часах при допомозі виховання, що застосується скрізь по Європі супроти національних меншин. Вислідом тих старань Варшави було те, що довго тліючий опір українців проти польської крадіжки їх незалежності вибухає у формі теперішнього бунту проти польського панування. Як повідомляють телеграми зі Львова, надруковані в польських, німецьких та англійських газетах, той бунт проявився підпалами. Українські селяне підпалюють власність багатих польських поміщиків, що з давніх часів були панами тої провінції. Тепер Пільсудські намірився, мабуть, знов хопитися ще раз старої імперіалістичної зброї військового нападу, щоб втихомирити мешканців. Але це ще покажеться, чи виховання пострахом і наразкою потрапить збільшити любов українців до польського панування. Українці з Східньої Галичини не мають нікого, хто мігби говорити за них перед Лігою Націй. Як кажуть американські кореспонденти, їх петиції і жалоби постійно мандрували до коша, тому що в секретаріаті Ліги Націй нема нікого, хто дбавби про тих людей. Тому не можна дивуватися, що українці в Галичині вибрали інші, більш безпосередні способи, щоб заговорити про свої кривди».

— «*The Manchester Guardian*», Менчестер, з 24. X. оголосила статтю п. з. «*Polish Repression in Ukraine*».

— «*The New York Herald Tribune*» з 27. X. помістила статтю Д. Еліота п. з. «*Польща в політичній хаосі*».

— «*The New Tribune*», Providence, з 28. X. містить ст. п. з. «*Ukrainians of R. I. Seek Help For Home Land*».

— «*New Kensington Daily Dispatch*» з 28. X. ст. п. з. «*Local Ukrainian People Protest acts of Terror*».

— «*Paterson Morning Call*» з 28. X. ст. п. з. «*Ukrainian protest Polish Terrorism*».

— «*The Evening Telegram*», Toronto, з 1. XI. довша стаття п. з. «*Suppression of Ukrainians Cause of Unrest in Poland*».

— «*The Toronto Gazette*» з 4. XI. ст. п. з. «*Sets out Plincipal Aim of Movement*».

— «*The Daily Herald*», Passaic, з 5. XI. ст. п. з. «*Ukrainian Group protests action of Polish Army*».

— «*The Binghamton Sun*» з 3. XI. ст. п. з. «*Murder of Kin Protested By Ukrainians*».

— «*Elmira Star-Gazette*» з 30. X. ст. п. з. «*Alleged Atrocities in Galicia Protested by Local Ukrainians*».

— «*The New York Herald Tribune*» з 1. XI. ст. п. з. «*Polland Arrest Two Leaders of Ukrainian Party. Prisoners in East Galicia are Accused of Financing Terrorist Sabotage Drive. Account Books Confiscated. Evidence of Fund to Press Campaign Abroad Cited*». Автором статті є John Elliot.

— «*The Literary Digest*» ст. п. з. «*The Polish Teror in Ukraine*». У статті тій автор пише між иншим: «Країною розпуки і знищення є тепер Україна під Польщею. Польків лютують за їхню пацифікацію, яку описують як варварську поведінку з тамошніми українцями». Автор пише докладно про випадки у Сх. Галичині, подаючи назвиска побитих осіб та описуючи різні звірства польських посілак.

— «*Out'look and Independent*», 29. X., ст. «*Terrorism in Poland*».

— «*The Manchester Guardian*», 22. X., ст. «*Polish Outrages in the Ukraine. Robbery & Murderous Beatings. Bishop's Protest*».

— «*The Bayonne Times*», 3. X., «*Want Poles To Give Up Galicia. Ukrainians Urge Step as Way to End Alleged Terrorism*».

— «*The Bayonne Times*», «*Ukrainian Group Voices Protest Against Polish Brutalities*».

— «*Rochester Democrat*», «*Stimson Asked to Aid Ukraine by Group Here. — Galicia Intervention Urged by Rochesterians Who Hear Poles Trample Kinsfolk*».

— «*The Binghamton Sun*», «*Protest Polish Persecutions. Ukrainian Mass Meeting Sends Resolutions to Secretary of State Stimson*».

— «*Standart Sentinel*», Hazleton, «*Ukrainians Hold Protest Program. Adopt Resolutions at Mc Adoo Assembly Against Atrocities Going On in Europe*».

— «*The Manchester Guardian*», 20. XI. «*Polish Excesses in Silesia and Galicia*».

— «*The Bayonne Times*», 8. XI., «*Ukrainian Plan Weck to Mourn Terror Victims*».

— «*Port Jervis Union*», 27. X., «*Ukrainian of City Protest Polish Deeds*».

— «*Evening Republican*», Pottsville, 4. X., «*Ukrainian Societes Protest*».

— «*State Gazette*», Trenton, 2. XI. «*Ukrainian protest Poland's activities*».

— «*Toronto Evening Telegram*», 1. XI., «*Suppression of Ukrainians Cause of Unrest in Galicia. President of Ukrainian Self-Reliance League Explains Reign of Terror*».

— Says Trouble Will not End Until Ukrainians Granted Autonomy. — Freedom in Russia Awaits Revolution.

— »The Oshawa Daily Times«, 5. XI., Galicia Land of Despair While Reign of Terror is Practiced by Poland. Women Flogged, Peasants Homes Destroyed, and 200.000 Ukrainians Imprisoned by Polish Government is Claim. — League of Nations deaf to Appeals. Although Rights of Ukrainian Minority Guaranteed by Treaty This Has Been Ignored, Says Speaker Just Returned from Galicia.

— »The Manchester Guardian«, 4. X. 30, »Terrorism in the Ukraine. Efforts at Mediation Civil war getting intolerable«.

— »The Manchester Guardian«, 14. X., »The Ukrainian Terror«.

— »The Manchester Guardian«, 15. X., »The Polish Terror in Ukraine. Post war History of Eastern Galicia. A Conquest. Plan of Self-Determination Foiled«.

— »Yongstown Vindicator«, 4. XI., »Ukrainians Ask Aid; Charge Persecution«.

— »The Sharon, Pa. Herald«, 17. XI., »Ukrainians Protest Against Poland«.

— »Pittsburgh Post«, 17. XI., »Pittsburgh, Pa, Press On the Protest Meeting of Ukrainians Against Polish Atrocities. Poles Charged With Cruelty to Ukrainians«.

— »Pittsburgh Press«, 17. XI., »2.000 Ukrainians Protest „Attacks“. Assail Poland For Alleged Persecution in Galicia«.

— »The Scranton Sun«, 5. XI., »Country Groups of Ukrainians Plan Protest. Churches, Leagues and Clubs To Unite in Asking Nations To Stop Atrocities«.

— »The Scranton Times«, 5. XI., »Ukrainians Ask Aid in Stopping Poles Assault«.

— »Scranton Republican«, 6. XI., »Enter Protest Against Polish Galician Moves«.

— »The Scranton Times«, 10. XI., »Ukrainian Hold Big Protest Meet. Duquesne Professor Pleads For Request of Poles to Discontinue Persecutions«.

— »The Scranton Sun«, 10. XI., Protest Made by Ukrainians. More Than 4.000 at Town Hall Mass Meeting Hear of Alleged Polish Atrocities«.

— »The Scranton Times«, 11. XI., »Ukrainian Complain in Resolutions About Treatment from Poles«.

— »The Manchester Guardian«, Manchester, 18. XI., ст. II. 3. »Electoral Victory by Fraud. Polish „Election“«.

— »The New York World«, 30. XI., »Ukrainian and German Protests Against Polish Atrocities to be Considered by League of Nations«.

— »Evening Courier Camden«, 2. XI., ст. II. 3. »Camden Ukrainians Protest Cruelty to Kin Poland«.

— »State Gazette«, Trenton, 10. XI., ст. »Persecution of Ukraine«.

— »Buffalo Evening News«, 15. XI. 30, стаття Negley'a Farson'a про події країни, яких був автор свідком.

— »The New York Times«, 16. XI. 30, ст. II. 3. »Ukrainian Here Assail Polish Rule. 20.000 March in Protest Parade Wearing-Black Bands and Carrying Placards. Float Depicts Floggings. Pamphlets Call for Guarantee of Protection for Peasants-Speakers Urge America to Aid«.

— »The World«, New York, 16. XI., ст. »15.000 Ukrainians March in Rain as Protest To Polish Atrocities«.

— »New York Herald Tribune«, 16. XI., ст. »15.000 in Rain Protest Abuse of Ukrainians. 82 Organizations Here March in Demonstration Against Polish Atrocities. Mass Meeting is Held. Editor Reports Homes of His Countrymen Burned«.

— »The Scranton Sun«, 5. XI. 30, »Church Folks Moan Fate of Kin in Europa«.

— »The Scranton Sun«, 8. XI. 30, »Meeting Called by Ukrainians«.

— »The Scranton Times«, 8. XI. 30, »Ukrainian Mass Meet in Town Hall Tomorrow. — Over 5.000 Expected to Attend When Pastoral Letter Will be Read. Olyphant Singers«.

— »The Scrantonian«, 9. XI., »Ukrainian Will Protest Against Polish Cruelty«.

— »The Scranton Republican«, 10. XI. 30, ст. »Ukrainians Hold Big Protest Meet. — Duquesne Professor Pleads For Request of Polish to Discontinue Persecutions«.

— »Allentown Morning Call«, 17. XI., »Ukrainians Protest Treatment Accorded Countrymen by Poles. Telegrams Forwarded Following Dramatic Meeting in Downtown Hall«.

— »Boston Traveler«, 15. XI., »Hub Ukrainians Plan To Protest Polish Cruelty«.

— »The Boston Herald«, 17. XI., »Ukrainian of Boston Protest Polish Policy in Homeland. Speakers Declare That Troops Oppress Their Countrymen in Eastern Galicia, under 25 Year Mandate«.

- »*Detroit Sunday Times*«, 16. XI., оголошує знімку з протест. походу в Дітроїт і ст. п. а. »Protest Ukraine Reign of Terror«.
- »*Hudson Daily Star*«, 17. XI. 30, ст. »Ukrainians Held Protest Meeting Sunday.
- Local Body Adopts Resolution Against Polish Outrages in Ukraine. — Copy Is sent League of Nations Sec.«
- »*Cleveland News*«, 16. XI., містить знімку з маніфестації в Клівленді та ст. п. а. »Parade Staged by Ukrainians. — Thousands Here Protest Against Polish „Reign of Terror“.«
- »*Cleveland Plain Dealer*«, 16. XI., »Parade Protests Rule by Poland. Ukrainian Groups Rally to Demonstrate Against Persecutions«.
- »*The Toronto Evening Telegram*«, 18. XI., містить довше інтерв'ю з п. Каленкою, що як раз вернув із Галичини, п. а. »Ukrainians are victims of Terrorism by Poles. 4,000.000 in East Galicia in Condition of Serfs to Polish Govt., Ochava Ukrainians Says — Beaten and Robbed«.
- »*The Troy Record*«, 17. XI., »Ukrainian Church Protest Actions«.
- »*The Pottsville Journal*«, 17. XI., »Minersville Citizens Protest Oppression«.
- »*The Troy Times*«, 17. XI., »Memorial Services«.
- »*The Saint Paul Pioneer Press*«, 12. XI., »Ukrainian Here Assail Alleged Polish Outrages«.
- »*Minneapolis Star*«, 17. XI., »Ukrainians Here Condemn Poland«.
- »*The News-Tribune*«, Providence, 17. XI., »Ukrainians in R. I. Protest Polish Rule«.
- »*The Minneapolis Journal*«, 17. XI., »Ukrainians Here Unite in Protest. Condemn Polish Policy in Worldwide Move. — Seek Independence«.
- »*Cohoes American*«, Cohoes, 18. XI., »Cohoes Ukrainians Protest Alleged Inhumane Acts«.
- »*Holyoke Daily Transcript and Telegram*«, 21. XI., »Ukrainian Groups send Protest to Secretary Stimson«.
- »*The Manchester Guardian*«, 21. XI., ст. п. а. »In the Ukraine U. S. Correspondent's Arrest. A. Hush Effort. Treatment of Political Prisoners«.
- »*Buffalo Courier Express*«, 24. XI., »Voice Protest Against Polish Acts in Galicia«.
- »*The Bayonne Times*«, 21. XI., »Ask Baird, Kean Take Steps For Ukrainian Probe«.
- »*The Allentown Morning Call*«, 11. XI., »Ukrainian Protest Polish Indignities.
- Northampton Mass Meeting Asks Secretary Stimson To Intervene«.
- »*The Detroit News*«, 16. XI., »Protest Made by Ukrainians«. By Philip A. Adler.
- »*Holyoke Daily Transcript*«, 14. XI., »Ukrainians Protest Alleged Atrocities of Polish Troops«.
- »*Detroit News*«, 16. XI., by Negley Farson: »Brutal Terror Rules Galicia. — Reporter Arrested for Getting Fakts After Invitation. By Envoy to U. S.«. Статтю цю передрукували: »*Chicago Daily News*« і »*Buffalo Evening News*«.
- »*Manchester Guardian Weekly*«, 28. XI., »Poland, Germany and England«.
- »*The Scranton Times*«, 10. XI., »Resolutions Adopted At Ukrainian Meeting. Urged United States Government To Investigate Stories Of Persecution in Poland«.
- »*Scranton Republican*«, 11. XI., »Ask Officials To Intercede for Ukraina. Local Ukrainians Charge American Citizens Rights Violated by Polish Soldiers In Eastern Galicia. — Also Claim Government Suppresses Dispatches«.
- »*The Scranton Sun*«, 11. XI., »Ukrainian Ask Safety of Kin«.
- »*The Scranton Republican*«, 17. XI. 30, »Services are conducted in Memory of Ukrainians«.
- »*The Scranton Sun*«, 17. XI., »Church Holds Mourning Day For Ukrainians. Atrocities Protested«.
- »*Minersville Free Press*«, 18. XI., »Ukrainians Hold Protest Meeting«.
- »*The Philadelphia Record*«, 1. XII. 30, »15.000 Phila. Ukrainians Flay Polish Rule. — U. S. Aid Asked in Putting End to Terrorism. Atrocities and Persecution Danounced by Parading Thousands. League Quiz Sought. National Independence Called Only Solution of Problem«.
- »*The Philadelphia Inquirer*«, 1. XII., »Ukrainians in Phila. Assail Polish Rule. Demand Establishment of National State for 7,000.000 Minority«.
- »*Public Ledger*«, 1. XII., »Ukrainians Here Demand Liberty. 3.000 Denounce Reported Cruelty of Poles Under Pilsudski in Their Homeland«.

- *»The Manchester Guardian«*, 21. XI., *»In the Ukraine Peasants Beaten and Killed«*.
- *»The Manchester Guardian«*, 21. XI., *»Atrocities in the Ukraine«*.
- *»Chicago Daily News«*, 4. XII. *»Women Here Protest Conditions in Poland«*.
- *»Rochester Democrat and Chronicle«*, 17. XI., *»Justice Asked by Ukrainians in Resolution«*.
- *»The Providence Journal«*, 17. XI., *»4.000 Ukrainians on Parade Here. March in Protest Against Alleged Polish Atrocities Warsaw's Rule Attacked«*.
- *»Winnipeg-Evening-Tribune«*, 22. XI., ст. п. з. *»Unrest Blamed on Oppression of Ukrainians«*.
- *»Free Press Evening Bulletin«*, Winnipeg, 21. XI., *»Swystun Declares Ukrainians Should Have Independence«*.
- *»The Jewish Standard«*, Toronto, 31. X., *»A precedent to be set«*.
- *»The Troy Record«*, 1. XII., *»Speaker Appeals to Ukrainians to Protest Tortures«*.
- *»The Lorain Times Herald«*, 15. XI., *»Ukrainians To Hold Protest Gathering«*.
- *»The Boston Globe«*, 19. XI., by Negley Farson, *»Correspondent, Freed by Police at Gaje, Finds« Soldiers Have Been Allowed to Inflict Brutalities on Innocent Ukrainians«*.
- *»Bridgeport Post«*, *»Ukrainian Protest Control of Polish«*.
- *»Manitoba Free Press«*, 1. XII., *»Swystun Replies to Polish Consul. Quotes Correspondent's Report of Evidence of Oppression of Ukrainian Peasantry«*.
- *»Toronto Daily Star«* і *»Toronto Weekly Star«* з половини листонаду подають кабельюграми Negley-а Farson-а в справі крайних подій.
- *»Chicago Daily News«* з 15., 18. і 19. XI. друкує кабельюграми N. Farson-а.
- *»Milwaukee Sentinel«*, 17. XI., *»Assail Polish Outrages in East Galicia«*.
- *»The Manchester Guardian«*, 15. XI., *»Pilsudski's Tactics«*.
- *»The Philadelphia Record«*, 7. XII., *»Poland and the Ukraine«*.
- *»The Manchester Guardian«*, 14. XI., ст. п. з. *»Repression in Poland. Eighty Politicians in Prison«*.
- *»The New York Times«*, 11. XII., *»Reports of Polish Atrocities in Ukraine confirmed. — Secretary of Women's League For Peace and Freedom Is Convinced After Investigation in the Contry. Will Bring The Matter Before The League's Racial Minorities Committee«*.
- *»The Manchester Guardian«*, 22. XI., *»Atrocities in Ukraine. — Evidence of American. Hundreds of Villages Raided«*.
- *»The Manchester Guardian«*, 28. XI., *»British Ambassador Reports«*.
- *»Syracuse American«*, 9. XI., *»Ukrainian Here Protest Pole „Tyranny“ in Old Country«*.
- *»The Post-Standard«*, Syrakuse, 6. XII., *»The Ukrainian Situation«*.
- *»Syracuse Herald«*, 25. XI., *»Poles Abuse Ukrainians, Priest Hold«*.
- *»The Manchester Guardian«*, 28. XI., *»East Galicia and the League«*.
- *»The Manchester Guardian«*, 28. XI., *»Polish Terror in the Ukraine. — Mass Protests in U. S.«*.
- *»Detroit News«*, 7. XII. *»Ukrainians«*.
- *»The World«*, New York, 14. XII. 30, містить допис свого кореспондента Albin-а E. Johnson-а з Женеви, в якій подає він відомості про укр. скарги в Лізі Націй.
- *»The New Republic«*, 17. XII., ст. п. з. *»Poland, Victim of Oppression Yesterday, A. Worst Oppressor Today«*.
- *»The Bethlehem Globe Times«*, 11. XII., *»Editor of Ukrainian Paper Speaks Here«*.
- *»Times Leader«*, 16. XII., ст. *»Answers Polish Ambassador«*.
- *»The Linden Observer«*, 10. XII., *»Ukrainians Ask For Action by Nations League. Want Inquiry Into Conditions in Galicia, Is Declaration«*.
- *»The Literary Digest«*, 20. XII. ст. п. з. *»A Dig At Polands „New Freedom“«*.
- *»The Manchester Guardian Weekly«*, 19. XII., *»Oppression in Poland. British M. P. s. Petition to League. Mr. Henderson Asked to take Action«*.
- *»The Manchester Guardian«*, 29. XII., ст. *»Poles and the Ukraine. — The Recent terror. More First-Hand Evidence. — Personal Experiences (from Miss Mary Sheepshanks)«*.
- *»The Philadelphia Record«*, 28. XII., *»Charge That Germany Eggs Poland On to Commit Atrocities in the Ukraine Met With Statement That Germany is Too Busy With Troubles at Home to Start Any Abroad«*.

- *»The Manchester Guardian«, 29. XII., »Eastern Galicia«.*
- *»Allentown Morning-Call«, 11. I. 1931, »Father Writes to Daughter Here of Troubles in Native Ukraina«.*
- *»Bridgepost Sunday Post«, 7. XII., »Ukrainians of City Protest Polish Action«.*
- *»Times Leader«, Wilkes-Barre, 12. XII., »Ukrainian Committee Answers Ambassador on Conditions Abroad«.*
- *»The New Republic«, 17. XII., »The Scandal of Europe«.*
- *»Long Island Daily Press«, 8. XII., »Ask Copeland To Urge U. S. Intervention«.*
- *»The Nation«, 7. I. 1931, by Negley Farson, »Pacification of Ukraine«.*
- *»The Manchester Guardian«, 17. XII., »Ukrainians in Poland. M. P. s. Petition to League. Mr. Henderson asked to take action. Petition on behalf of the Ukrainian Minority in Poland. Statement on the Polish Elections and the Ukrainian Minorities in Poland«.*
- *»The New York World«, 14. XII., ст. в справі найближчого засідання Ліги Націй та українських петицій.*
- *»Free Press«, Winnipeg«, 24. XII., містить інтерв'ю з Др. Дей-ом, свідком польської «пацифікації».*
- *»Engl. Korrespondenz«, No 638, 20. XI., »Poland (Ukrainian Minorities)«.*
- *»Manchester Guardian«, No 96/30, »Ukrainians on Trial. Alleged Terrorism. Minorities Treaty's Failure«.*
- *»The Times«, London, 18. XII. »The Ukrainian Conflict. — Reconstruction. In Eastern Galicia«.*
- *»The Observer«, 21. XII. 1930, »Marshal Pilsudski's Harvest«.*
- *»The Observer«, 28. XII., »Poland and her Minorities«.*
- *»The New Statesman«, London, 27. XII., стр. 350. трактуює про Сх. Галичину.*
- *»The Nation and Athenaeum«, 27. XII. 30, стр. 425, виклад Miss Sheerhanks про Східну Галичину й «пацифікацію».*
- *»The Manchester Guardian«, 30. I. 1931, »The cruelties of pacification. Polish evidence. Report submitted do the Sejm. Villages still terrorised the Committee of Three«.*
- *»The Manchester Guardian«, 28. I. 1931. »Brest prison Brutalities. Inquiry Motion in the Sejm. Ukraine Excesses. Deputies brave. Effor for victims. M. Dubois and the Ukraine. Minister's defence«.*

II. ЧЕХОСЛОВАЧЧИНА.

А) ПРОТЕСТНА АКЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.

- *Відділ ОУН, Прага, вислав дня 7. X. 6. р. протестну телеграму до Ліги Націй, а 14. X. до Бріана та Мек Доналда. На Зборах Відділу 18. X. винесено протестну резолюцію з домаганням висилки міжнародної комісії на ЗУЗ та негайної допомоги від Червоного Хреста. Зібрано 157.— кч. 4 членів входило до складу Управи контактного комітету, а інші члени Відділу виконували в комітеті помічну роботу.*
- *Відділ ОУН, Пшібрам, заініціював 2. X. утворити загальний протестний комітет, до управи якого увійшло 2 членів Відділу. Відділ вислав протестне меморандум до урядів великих європейських держав, Америки, Канади, Міжнародного Червоного Хреста, Ліги Націй та Апостольської Отоліци в Римі. Рівнож виготовив заклик до соколів. До чеської місцевої преси висилано окремо виготовлені статті про польський погром.*
- *Відділ ОУН, Брно, влаштував 3. X. 6. р. інформативні сходини про події на ЗУЗ, 8. X. вислав протестні телеграми до Мек Дональда, Курціуса, Бріана і 2 до Ліги Націй. Від приїжджих із краю списувано інформації про польський терор та висилано Референтові Пропаганди ПУН. Зібрано 344.— кч. Для поодиноких редакцій чеських опрацьовувано статті про польський терор. Заініційовано створення протестного комітету, до управи якого входять 3 члени Відділу.*
- *Відділ ОУН, Подебради, брав участь в організації протестного віча та в обробці краєвих матеріалів. На Зборах Відділу 3. X. винесено протестні резолюції.*
- *6. X. в Празі Тов. «Єдність» улаштувало сходини, на яких очевидець інформував присутніх про польську «пацифікацію». Зібрано коло 400.— кч. на протестну акцію та заініційовано створення контактного комітету для ведення протест. акції. Представники різних організацій постановили негайно вислати протестні телеграми до Ліги Націй та урядів великих держав.*

— *Центральний Виконавчий Комітет*, що об'єднував усі протестні Комітети в ЧСР. 1) видав 20. X. 1930. апель до цілого світу на різних мовах; 2) 22. X. улаштував протестне віче в Празі, яке винесло протестні резолюції; 3) видав на чеській, німецькій, французькій й англійській мовах брошури п. а. «Погром українців у Польщі»; 4) вислав до Ліги Націй меморіал, який заразом видрукував із 20 знімками знищених українських установ і добитих людей; 5) збирав і оголошував у чужій та українській пресі матеріали і знімки про польський терор, 6) видав 2 інформативні бюлетені укр. мовою про польську «пацифікацію», 7) зібрав на ведення протестної акції Кч. 30.000.—; 8) вислав у січні 1931. до Женеви 2 делегатів; 9) скликав в Женеві 19. I. 1931. З'їзд представників українських протестних комітетів з 9 держав для взаємних інформацій та для вироблення плану координованої акції.

— *Протестний комітет у Пшібрамі* вислав протестне меморандум до Міжнародного Червоного Хреста, Папи, Ліги Націй, урядів великих європейських держав та Америки. Дня 14. X. скликало протестне віче, на якому винесено протестні резолюції. 8. XI. уряджено панахиду за жертви польського терору. Вислано листи до англ. політиків Ротермера та Меловна, а також до подєбрадських соколів. Зібрано на акцію 600.— кч.

— *Протестний комітет у Брні* влаштував 11. X. ширші інформативні сходина; пляноване на 18. X. протестне віче поліція заборонила. 1. XI. члени Відділу ОУН, «Української Громади» та «Укр. Студ. Спілки» голодували цілий день та зійшлися під пам'ятником поляглих українських стрільців, віддавши мовчану пошану героям. Протестне меморандум вислано до 14 європейських і американських держав та до Ліги Націй. Крім того, вислано окремі листи різними мовами до Червоного Хреста та його філій у 11 державах.

— За ініціативою *Відділу ОУН у Ліберці* та при співпраці з Допом. Комітетом і Укр. Професійним Союзом відбулося 1. XI. публичне віче, яке винесло протестні резолюції та збрало 200.— кч.

— Заходами *23 українських товариств у Подєбрадах* відбулося 1. XI. протестне віче, що винесло резолюції проти польського терору, домагаючися висилки Союзом Народів окремої слідчої комісії на ЗУЗ.

— У *Братиславі* відбулося 1. XI. листопадове свято, на якому зібрано 250.— кч. на протестну акцію та утворено протестний комітет. *Комітет* вислав меморандум до Ліги Націй та Ліги оборони прав людини і громадянства.

— «*Народня Українська Рада*» вислала 5. X. меморандум до Ліги Націй та Ліги оборони прав людини і громадянина.

— *Головний політичний комітет УПСР* вислав 5. X. лист до Міжнародного Бюро соц.-революційних партій та до поодиноких соціалістичних партій II. Інтернаціоналу.

З ініціативи групи с. р. оснувалося в Празі пресове бюро «Українська кореспонденція», яка від 4. X. почала видавати бюлетені чеською мовою що другого дня, а від 7. X. бюлетені українською мовою, де оголошувало матеріали про польський терор.

— *Товариство письменників і журналістів у Празі* вислало в жовтні меморандум до Ліги Націй, та до Ліги оборони прав людини і громадянина, як рівнож до союзів письменників і журналістів інших народів.

— «*Українська часопис в чеській мові «Ukrájina»* присвятила свої 8. і 9. числа кравим подіям та протестаційній акції.

— «*Центральний Союз Українського Студентства*», Прага, вислав 6. X. телеграму до Союзу Народів.

— 18. X. відбулася в церкві на Пшівопах, у Празі, панахида за жертви польського терору.

— *Ген. В. Петрів* в імені «Лугу» та «Січовиків» вислав відозву до Спортивного Інтернаціоналу в Люцерні.

— *Празький відділ УРС* видав відозву до робітників Європи і Америки в справі польських звірств. Відозву передала центральному комітетові професійних союзів в ЧСР окрема делегація, яка широко інформувала чужинців про краві події.

— *Український Пласт* у ЧСР видав відозву чеською, німецькою, французькою і англійською мовами, яку розсилає до різних пластових і спортових організацій світу.

— «*Союз українських емігрантських організацій у ЧСР*» видав 8. X. меморіал різними мовами про краві події.

8. XI. Збори «*Об'єднання українських студентів-техніків*» винесли резолюцію протесту проти польського терору.

— 27. XI. Управа *Українського Академічного Товариства* винесла протестні резолюції.

— «Українська Університетська Група Міжнародної Федерації для Ліги Націй» приєдналася до протесту Центрального Комітету.

— У Моравській Остраві українська колонія влаштувала протестне віче, яке вислало відповідні резолюції.

— Др. В. Кушнір у Празі видав в англійській мові книжку про «пацифікацію» з кількадесятьма знімками понижених українських установ і побитих людей.

Б) АКЦІЯ ЧУЖИНЦІВ І ІНТЕРВЕНЦІЇ.

— Чехословацька Жіноча Ліга миру і свободи видала відозву до чехів із протестом проти переслідувань українського населення в Східній Галичині. Рівночасно Ліга звернулася до Червоного Хреста в Женеві з домаганням вислати допомогую комісію до Східньої Галичини.

— Польський заступник у Празі протестував перед офіційними чеськими чинниками з приводу протестної акції українців у ЧСР та протипольських виступів чеської преси.

В) ЧЕХОСЛОВАЦЬКА ПРЕСА.

Хоч чеський загальний ніколи не симпатизував із поляками, всеж із огляду на офіційні відносини між чесько-словацькою і польською державами за останні часи, чеська преса була для нас справжньою твердинею, яку треба було щойно здобувати для протипольської пропаганди з нагоди «пацифікації» Східньої Галичини. Коли, мимо протестів польського амбасадора та наказів «зверху», всеж заговорили про краєві події численні чеські часописи, й то навіть органи партій, що беруть участь у владі, то це треба завдячити симпатіям чеського загалу до українців, а далі постійному «штурмуванню» чеських редакцій нашими емігрантами.

1) Довші статті помістили такі часописи:

— «Národ», Praha, 15. IX. «Ohněm i mečem» proti polskému panství».

— «Pražský Večerník», 2. X. «Východní Halič jediným vojenským táborem. Zprávy z polských pramenů líčí události jednostranně. Vojenské výpravy do ukrajinských vesnic. Pálení, zatýkáni a uzavírání škol».

— «Rudý Večerník», 7. X. «Celé vesnice obyvatel západní Ukrajiny zapáleny! Obyvatelstvo zděšené přechá před trestnou expedicí Pilsudského. Sta Ukrajinců povražděno a ztýráno. «Slovanská láska» české buržoazie «spí!»

— «Pražský Večerník», 7. X. «Polský Mussolini zatýká ukrajinské kněze, zastávající práva svého lidu».

— «Rudé Právo», 14. X. «Pod fašistickou knutou Pilsudského».

— «Rudý Večerník», 14. X. «Vesna? Moskva? Psia krev!»

— «Pražský Večerník», 14. X. «Slovák a události ve Vých. Haliči».

— «Rudý Večerník», 15. X. «Polští žoldnéři drancují ukrajinské vesnice».

— «Rudý Večerník», 16. X. «Něch' žije Polska!»

— «Rudý Večerník», 17. X. «Huláni a policejní brigády pacifikují Ukrajince».

— «Právo lidu», 18. X. оголошує велику статтю Dr. V. Charváta п. з.: «Pacifikace východní Haliče». У статті автор пише між іншим: «У добі розквіту своєї популярності говорив Пilsудскі про потребу згоди з українцями, зіштовся близько з петлюрівцями, осуджував вибрики польського шовінізму та марив про втворення польсько-української унії, яка простягалась би від Балтики аж до Чорного Моря. Гарні слова перемішувалися з чарівними снами в його політичних комбінаціях, які однак не мали реального бажання спокійного вирішення польсько-українського спору». «Українська парламентарна політика обмежувалася більше протестами та демонстративними політичними та культурними домаганнями. Проте праця громадська була з кожним роком плідніша та успішніша». «Праця тих культурних та господарських інституцій зустрілася з негативною оцінкою польської влади». «Всі домагання за порозуміння з українцями були унеможливлені диктаторським режимом, та українське питання прибрало небезпечного забарвлення для мирного розвитку стосунків у Східній Галичині. У поліційній атмосфері розвинулася підземна терористична українська організація». «Коли в серпні б. р. почали виникати на галицькій землі пожежі панських маєтків та селянських господарств, польська націоналістична преса приписала всі ці пожежі на рахунок тайної української організації». «До пожеж на провінції незабаром прилучилися бомбові атакати та саботажі (зокрема на залізницях), які викликали, як пімсту, атакати польської академічної молоді на українські інституції у Львові. Націоналістична польська преса почала скажений наступ на українців та кликала владу до найгостріших репресій». «Pilsудскі, засліплений перевагою своєї капітальщини над польською демократією, зачав «заспокоювати» Східню Галичину на взірць царської влади. Вислав до

Східної Галичини своїх уланів, щоб «пацифікувати» українське громадянство. Ці карні експедиції поширили хутко кругом себе жах та відчай. Куди прийшли, всюди савався плач та парікання. Улани ввадали до приватних домів, до канцелярії культурних установ, до кооперативних товариств, шукаючи зброї, вибухових матеріалів, прокламацій та забороненої літератури. Хто одважився протестувати, був збитий або приголомшений колющою рушницею та був раний, що після «переслухання» зостався живий». «Поліційні та уланські відділи оточували українські села, скликали запідозрених хліборобів та потім били. Кожний запідозрений дістав од 50 до 100 ударів по голому тілу, прикритому мокрим рядном. Перед тим, як відійти з села, карна експедиція примушувала громадський уряд зложити писемне зобов'язання, що улани поводитимуть гарно та за їжу добре платити (кожна українська громада була примушена платити їм контрибуцію). В місцях, де були ревізії, повіривано дошки з підлоги, пообивано стіни, попорено перини, порозбито дзеркала, все кидано лавмисне на одну купу, щоби найбільше це все зипнити та зипсувати. Читальні «Просвіти», канцелярії кооператив та крамниці демольовано, списи та книжки понорозкидано, в складах лавмисне розкидувано мішки зі збіжжям. В музичних товариствах переглядали музичні струменти так, що після ревізії вони були цілковито зипнені. Людей сотками арештовано та в'язнено. Усі в'язниці переповнені, а в бересть-литовській твердині сидить ціла низка бувших українських послів. Нема потреби ані підкреслювати, що провідники карних експедицій вимагали від громадських урядів зобов'язання, що при виборі будуть голосувати цілою громадою за державним списком. Це не була іронія, але до безглуздя серіозно. Шовіністична польська преса шалено раділа над «успіхами» карних експедицій та у своїому застипленні проголошувала, що український нарід треба змусити до співпраці з поляками. Вогнем та мечем хоче сьогодні Пілсудські вимогти лояльність од українців. Не треба більшого доказа упадку державної польської думки за диктатури Пілсудського, як партизанська війна в Східній Галичині. «Пацифікація» того краю є справжньою трагедією. Роздухала глибоко ненависть та неприязливість між двома славянськими народами. Витворила атмосферу, в якій буде добре зростати тільки взаємна ворожнеча та недовіря, інтриганство, насильство та терор. Ця «пацифікація» кличе до життя підземні організації та підсилє в багатьох українців віру, що мирне порозуміння з Варшавою є неможливе. Поліційні та уланські відділи ускладнили внутрішньо-політичні відносини в Польщі». «Пілсудські хотів показати національним меншинам свій плстук. Це правда, що він застрашив та стероризував цілу Східню Галичану, але своїми уланами Польщі не поміг. За його рішення болочого українського питання буде Польща покугувати довгі літа».

— «Lid», 21. X. «Pod ochranným štítem Pilsudského diktatury. Polská akademická mládež ve Lvově demoluje ukrajinský klášter a sirotčinec. Demonstrace v noci na 15. října ve Lvově, o kterých polský tisk mlčí. Význačné ukrajinské budovy ve Lvově demolovány. Noční útok na klášter a sirotčinec».

— «Pražský Večerník», 21. X. «Polská akademická mládež ve Lvově demoluje ukrajinský klášter a sirotčinec».

— «Dělnický Deník», 22. X. «Hulání a policejní brigády pacifikují Ukrajince».

— «Ludová Politika», Bratislava, 22. X. «Polská akademická mládež demoluje ukrajinský klášter a sirotčinec. Význačné ukrajinské budovy ve Lvově demolované. Demonstrace, o kterých polská tlače mlčí».

— «Rudý Večerník», 22. X. «Hoří dvory polských a ukrajinských kulaků. Dvojí poslání fašistické UWO. Teroristické akce fašistů. Masové sabotáže. Vzpouza ukrajinských rolníků».

— «Tvorba», 23. X. «Hubení slovanských štěnic, o němž hejslované nevědí...» (Залучено 5 знимок із «пацифікації»).

— «Slovák», Bratislava, 13. X. «Nepokoje v Haliči a ich využívanie protipolskou propagandou».

— «Pražský Večerník», 23. X. «Pilsudski a zabavený list ukrajinského episkopátu. Proč byl zabaven pastýřský list ukrajinských biskupů. Desítky kněží v žalářích».

— «Rudý Večerník», 24. X. «Rabování vesnic a týrání rolníků pokračuje. Polská vláda si pacifikuje nástupišť k přepadení sovětského svazu. Hulání agitují k volbám. Cesta hulánů je znamenána mrtvolami».

— «Pražský Večerník», 24. X. «Slovák a udalosti ve východní Haliči».

— «Večerní list», 24. X. «Ukrajinci dovolávají se pomoci celého světa».

— «Dělnický deník», 23. X. «Nepůjdeme na Kiev — ale na Varšavu».

— «Čech», 24. X. Josef Obr: «Ukrajinci a jejich boj za svobodu». У статті автор пише між иншим: «Українські події, про які сям там зявляються вістки в чеській

пресі, мусіли б. на нашу думку, звертати на себе більше уваги». «Стало ясним, що польський натиск на українців викликав безперечний опір». «Всі ці явища звернули увагу на українське питання, яке може стати основною проблемою розвитку Східної Європи». Далі автор переказує бій українців за волю, рішення Антанти, тощо, а далі пише: «Національна свідомість українців розвинулася в таких умовах цілковито, а тому виникли таємні українські організації, метою яких є незалежність і воля України. Ці таємні гурти є в сталім зв'язку з еміграцією, а їх коріння заглибилися не лише в середній Європі, а й у Радянській Росії». «Останніми часами можна спостерігати серед українців великий рух до самостійності, себто, до утворення з окремих частин української землі одного цілого».

— «Lid», 24. X. «Slovák» a události ve Vých. Haliči».

— «A-Zet», 25. X. «Socialistický polský tisk proti trestním expedicím polského vojska do ukrajinských vesnic». У тій статті між иншим автор пише: «Карні експедиції, що скеровані проти всього населення даної національності або країни, за вчинки, яких допустилися неznані особи, були останніми часами, за часів миру, в Європі неznаною річчю. Панувало переконання, що карати колектив за вчинки одиниць, це варварство, незгідне з моральними та правовими переконаннями модерної людини».

— «Lidská práva», Praha, N. Hryhorijiv: «Ukrajinský osud».

— «Rudý Večerník», 25. X. «Mostečtí dělníci protestují proti týraní ukrajinských rolníků».

— «Slovák», Bratislava, 26. X. «Ukrajinskí biskupi o situaci v Malopolsce».

— «Reforma», 28. X. «Strašné pronásledování Ukrajinců ve Vých. Haliči. Zpráva z berlínského pramene mluví o neuvěřitelných zvěrstvech. Vesnice a bezbranné obyvatelstvo jsou přepádvány soldateskou».

— «Tvorbá», 30. X. подає подробиці з «пацифікаційної» акції.

— «Večerník Práva Lidu», 30. X. «Výkřik z Haliče». Стаття кінчиться так: «Мілінізм владних кол сліпий та глухий. Перемінив Східню Галичину в боєвище двох народів, на якому грубе насильство тимчасово перемагає над пасивними, настрашеними рильниками. Вирост не ймеш віри, що те, що діється в Галичині, правда. Але розпачливі крики катованого українського населення розлягаються що-раз сильніше й частіше та кличуть до сумління культурного людства. Десятки літ не направлять ту моральну страту, яку в польсько-українських відносинах нанесли польські улани».

— «Duch času», Moravská Ostrava, 1. XI. «Úžasná zvěrstva při trestních výpravách proti Ukrajincům ve Východní Haliči. Ukrajinci sdělují hrozné podrobnosti, jak se ve Východní Haliči počínají polské «pacifikace»».

— «Čech», 3. XI. «Polská «pacifikace» ve Východní Haliči».

— «Polední list», 4. XI. «Politická persekuce v Polsku trvá».

— «Lid», 5. XI. Josef Obr: «Ukrajinci, národ domáhající se svých práv».

— «Přítomnost», 5. XI. Dr. Franko: «Kam spěje Polsko?» У статті автор між иншим пише: «В питанні меншин кожна польська влада задержує однакове поступовання: повне винародовлювання всіх меншин, що живуть у Польщі». «Ті «меншини», відірвані від своєї матірньої землі насильно та приділені до Польщі, видано на поталу польській меншині та державному апаратові. Тому не диво, що ті меншини, коли не знайшли заспокоєння своїх господарських, культурних і політичних домагань, тужать чи за злученням зі своєю національною державою (литовці), чи за самостійністю (українці, білоруси). Тим способом меншинова проблема є сьогодні не до вирішення. Українське питання є головною точкою тої проблеми». «Головний напрям, яким іде польська меншинова політика, це знищення і польщення всього публичного українського шкільництва; досі спольщено і замкнено понад три тисячі народніх шкіл, так ще українськими є нині тільки приватні школи, удержувані культурною організацією «Просвіта» і «Українським Педагогічним Товариством». Середні школи, як що були чисто українськими, є нині загально утравквістичні, а коли були утравквістичними, є нині вже цілковито польські. На львівськім університеті, що був за австрійських часів утравквістичним, нема сьогодні для українців ні одної катедри, за винятком катедри української мови. Тайний український університет, що його заснували звільнені українські професори та студенти в 1921. р. у Львові і якого студії та іспити узнавали по цілій Європі, зліквідовано в 1925. р. з огляду на неможливість тривалого нелегального існування та переслідування влади». «Для українців і решти меншин від 1920. р. заведено неформальний нумерус клязає на всіх польських високих школах, а нострифікація заграничних дипломів відбувається на основі політичної мірки». «Земельна реформа, ведена владою в 1923—28 р. р. виключно на українській, білоруській та літовській території, розділила загарбану землю в дев'ятьдесятьох процентах ad hoc при-

булим польським кольтоністам і легіонерам без огляду на те, що осіле рілньиче населення меншинових країв має 27% безземельних, та 70% малоземельних, а тільки 3% припадає на самостійні господарства. Між польськими кольтоністами і українським осілим населенням панує досі воєнний стан. З одного боку нові маєтки озброєних польських кольтоністів, з другого — бунтівничі хвилі українських селян. Висліді: підпали польських маєтків, нищення кольтоністів, карні воєнні експедиції проти українців». «Відпір польській владі і оборону перед нею веде від 1921. р. тайна українська військова організація, про вчинки якої часто читаємо в часописях». «Останнє півріччя принесло дальніше загострення відносин. По кількох великих політичних пролесах, що закінчилися надзвичайно гострими засудами, прибрав на силі відпір українців. Недавнє відрізання Львова від телефонічного й залізничного сполучення зі світом протигом цілої ночі мало метою звернути увагу світа на небезпечну ситуацію». Далі подає автор точний опис карних експедицій.

— «*Slovanský přehled*», за жовтень, ст. Dr. Charvát: «*Ukrajinci v Polsku*».

— «*Hlas východu*», *Užhorod*, 13. XI. «*Golgota*». В статті автор пише між иншим наступне: «В сусідній Польщі відбуваються події, що мають лише аналогію з часів трицятилітньої війни, коли чи то шведські жовніри, чи то цесарські драгуни вимордовували цілі краї, палючи села та врожай на полі, вбиваючи чоловіків і жінок. А про це мовчать. Чому не протестують ті чеські часописі, які зоповнюють цілі шпальти надутим і порожнім псевдопанславізмом; прецінь і тут вбивають славян — українців». «Замість автономії, Польща приправила нині українцям кривавий бенкет, напавши, як це до лица польським кавалерам, озброєними карними військовими експедиціями на безборонне населення». «Теперішня кривава розправа над українським народом доказує цілому світові ще ліпше, на яких слабих підвалинах стоїть теперішня Польща».

— «*Večer*», 28. XI. «*Jak se jinde dělají — volby. Smutné obrázky z národnostních bojů polsko-ukrajinských*». Подає 2 знімки знищених українських установ при «паціфікації».

2) *Kороткі нотатки помістили слідуєчі часописи:*

— «*Večerní České slovo*», 2. X. «*Zatýkáni ukrajinských revolucionářů pokračuje*». — «*Národní osvobození*», 2. X. «*Polští socialisté proti trestním expedicím v Haliči*». — «*Ukrajinské strany protestují proti opatřením úřadů v Haliči*». — «*Polední list*», 2. X. «*Ukrajinský terorista zastřelen na útěku*». — «*Nový večerník*», 3. X. «*Tažení polského vojska proti Ukrajincům bude ještě rozšířeno*». — «*Národní listy*», 3. X. «*Pumový útok na ukrajinský dům ve Lvově*». — «*Rovnost*», 4. X. «*Pilsudski vyvráždí 8 milionů Slovanů v západní Ukrajině*». — «*Národní listy*», 8. X. «*Polsko před volbami*». — «*Rovnost*», 8. X. «*Celé vesnice obyvatel západní Ukrajiny vypáleny*». — «*Polední list*», 10. X. «*Z Prahy do Lvova, kde jej zatkli*». — «*Národní politika*», 19. X. «*Nové srážky polsko-ukrajinské*». — «*Polední list*», *Praha*. «*Politická persekuce*». — «*Národní politika*» 25. X. «*Ukrajinský protest*». — «*České slovo*», 22. X. «*Hladovka 141. politických vězňů. Zatýkáni bývalých ukrajinských poslanců a senátorů pokračuje*». — «*Právo lidu*», 24. X. «*Anglický novinář zatčen v Polsku*». — «*Večerník Práva lidu*», 24. X. «*Persekuce Ukrajinců v Haliči*». — «*Dělnický deník*», *Moravská Ostrava*, 24. X. «*Bílý teror nad Ukrajinou*». — «*Rovnost*», 25. X. «*Pilsudský se stará, aby se o trestních expedicích nemluvílo*». — «*Lidové noviny*», 24. X. «*Kanadský žurnalista zatčen v Haliči*». — «*Polední list*», 25. X. «*Ukrajinci dovolávají se pomoci celého světa*». — «*Rovnost*», 26. X. «*Mostečtí dělníci protestují proti týrání ukrajinských rolníků*». — «*Národní politika*», 26. X. «*Provolání metropolitů Šeptického k ukrajinskému obyvatelstvu*». «*Stále zatýkáni bývalých poslanců*». — «*Čech*», 27. X. «*Provolání metropolitů Šeptického k ukrajinskému lidu*». — «*Národní listy*», 23. X. «*Sensační zatčení kanadského novináře v Polsku*». — «*Večerník Práva lidu*», 31. X. «*Další zatýkáni v Polsku*». — «*Národní listy*», 30. X. «*Hříchky proti slovanství*». — «*Národní politika*», 30. X. «*Východní Malopolska*». — «*Národní listy*», 30. X. «*Ukrajinský tisk v Polsku*». — *Reforma*, 4. XI. «*Ukrajinci v Praze proti polskému teroru*». — «*Večerník Práva lidu*», 4. XI. «*Žalářem vítězí Pilsudský nad opozicí*». — «*Národní politika*», «*Celý štáb ukrajinské vojenské organizace na Volyni zatčen*». — «*Venkov*», «*Polský boj na dvě fronty*». — «*Večerník Práva lidu*», 5. XI. «*Zatýkáni Ukrajinců a opozičníků pokračuje*». — «*Neděle*», 9. XI. «*Nedobré věci*». — «*Moravskoslezský deník*», 8. XI. «*Proti polskému teroru*». — «*Národní politika*», 1. XI. «*Ukrajínští emigranti v Praze protestují*». — «*Dělnický deník*», *Mor. Ostrava*, 5. XI. «*Na pomoc potlačovaným v Polsku*». — *Pražský večerník*, «*Ukrajinská církev pro národnostní mír v Haliči*». — «*Národní politika*», 14. XI. «*Polsko. Rozpučet volební*». — «*Čech*», 14. XI. «*Polsko*». — «*Memorandum Ukrajinců Papeži Piu X.*». — «*České slovo*», 15. XI. оголошує протест чеської жіночої Ліри миру й свободи. — «*Expres*», 17. XI. «*Pyrrhovo vítězství Pilsudského*». — «*Národní politika*», 26. XI. «*Ukrajinci a cizina*». — «*Lidové noviny*», 22. XI. «*Anglická vláda si vyžádala zprávu o Ukrajincích*».

III. НІМЕЧЧИНА.

А) УКРАЇНСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ.

— Дня 19. X. 6. р. відслужив о. д-р П. Вергун у Берліні жалібну панахиду за трагічно загиблих: сотн. Ю. Головинського, студ. І. Боднара та інших жертв польської «паціфікації». Панахиду влаштували «Союз Українських Старшин», «Українська Громада» та Тов. техніків «Основа». Зібралась вся українська колонія. Між присутніми були і німці.

— Дня 3. XI. 6. р. відбулися в Берліні протестні збори, сполучені зі святом 1. листопада. Присутніх українців та німців привітав д-р З. Кузеля. Реферат виголосив сотн. Р. Ярий. Зчergi прочитано оригінальні документи про польську «паціфікацію», підперті знімками. На святі були присутні представники різних німецьких організацій та представники інших народів: литовці, вірмени, грузини, хорвати, болтари, азарбейджанці та ин. Промовляли д-р Гіншель, президент «Дойтшер Остбунд», д-р Бовершеє, представник «Остмаркферайн», д-р Фиттінгер, професор техніки в Шарльоттенбургу, майор Вагнер канцлер «Штальгельму», тайний державний радник Куні, майор барон фон Аутенрід, представник «Банд дер гайматтросен Вест- унд Остпрройсен», студ. Нізе представник «Остмарк», полк. фон Боде, представник Союзу німецьких національних організацій, В. фон Гарце, заступник «Гренц унд Аусландеінститут», референдар Кофка, представник «Дойтшер Гошшульрінг», шефредактор д-р Фішер, д-р Г. Льоєн заступник німецьких буршеншафтів та інші. В імені болгар промовляв болгарський генеральний консуль Йодов. В імені грузин, вірмен та азарбейджанців говорив князь Дзулукідзе. Крім того, наспіли телеграми та листи від різних товариств та організацій. Внесено протестні резолюції. Численні кореспонденти німецьких часописів, що були присутні на святі, писали наступного дня про відбуте свято у своїх часописах. На Зборах була присутня майже вся українська колонія. Варті уваги слова одного з чужинців: «Ви українці повинні були зробити свої протестні збори не тут у порівнюючи малому приміщенні, а в Шпортпаласті або в цирку Буша. Будьте певні, що ви б зібрали там повнісінько народу, і, мабуть, і ті найбільші приміщення в Берліні булиб за малі, щоб помістити всіх тnx, що живуть з вами одним бажанням, а саме бажанням визволитися або визволити своїх близьких ізпід польського ярма. Це вам наука на другий раз». Протест заслано до Ліги Націй.

— В Берліні працювало безперервно українське пресо-інформаційне бюро, що стояло у звязку з численними журналістами різних народів та різними німецькими редакціями.

Б) НІМЕЦЬКА ПРЕСА.

(В Німеччині, Австрії, Данцігу, Чехословаччині, Польщі, Румунії, Литві, Мадярщині, Швайцарії, Югославії, Туреччині, Канаді й УССР).*)

1. *Аллемштайнер Цайтунг* з 2. S. 30 «В серці польської України...», передовиця. 2. *Тагліхе Рундшау* з 16. 8. «Польща від моря до моря», велика стаття. 3. *Льодзер Фольксцайтунг* з 18. 8. «Український атентат на місто Львів». 4. *Каттовітцер Цайтунг* з 18. 8. «Львів відтятий од світа». 5. *Берлінер Тагесблят* з 18. 8. «Терористична акція проти Львова». 6. *Гафельлендішес Его* з 18. 8. «Містерний саботаж у Львові». 7. *Дойтше Фольксцайтунг* з 18. 8. «Атентат на Львів». 8. *Дойтше Цайтунг* з 18. 8. «Телефонічні дрони до Львова перерізани». 9. *Берлінер Нахтаусгабе* з 18. 8. «Таємничий замах на Львів». 10. *Дойтше Тагесност* — Чернівці з 18. 8. «Львів відтятий од світа». 11. *Дойтше Рундшау* — Бромберг з 19. 8. «Таємничий замах на Львів». 12. *Каттовітцер Цайтунг* з 19. 8. «Львівська телеграфна афера». 13. *Дойтше Рундшау* — Бромберг з 19. 8. «Українці на інтерпарламентарній унії», довша стаття. 14. *Фрайе Прессе* — Лодзь з 20. 8. «Львівський воевода мусить уступити». 15. *Дойтше Тагесцайтунг* з 21. 8. «Львівські саботажі в дзеркалі польської преси. «Злосливі підозріння», довша стаття. 16. *Дойтше Рундшау* — Бромберг з 21. 8. «Німці всьому винні!», стаття. 17. *Черновітцер Альгемайне Цайтунг* з 22. 8. «Львів 4 години відтятий од світа». 18. *Форвертс* — Райхенберх з 22. 8. «Познаки пожежі в Польщі». 19. *Каттовітцер Цайтунг* з 24. 8. «Підтятий Львів і українське питання», довша стаття. 20. *Дойтше Рундшау* — Бромберг з 26. 8. «Українська ірридента або цілі Української Військової Організації». 21. *Фрайе Прессе* — Лодзь з 29. 8. «Засуд смерти на генерала Мальчевського». 22. *Дойтше Тагесцайтунг* з 31. 8. «Нові переслідування Українців». 23. *Каттовітцер Цайтунг* з 31. 8. «Новий муж проти Українців». 24. *Дойтше Рундшау* — Бромберг з 9. 1930. «Східно-галицьке огнище» і «Таємничий плин до пожежі». 25. *Роте Фане* з 9. 1930. «Ми хочемо разом боротися», стаття. 26. *Дойтше Рундшау* — Бромберг з 9. 1930. «Ліквідації Укр. Військової

Організації». 27. *Фрайе Прессе* — Лодзь з 9. 1930. «Українці і Союз оборони батьківщини». 28. *Катговіццер Цайтунг* з 1. 9. «Карні експедиції до Львова». 29. *Дер Юнгдойтше* з 2. 9. «День ворогів Німеччини» і «Противукраїнська акція». 30. *Катговіццер Цайтунг* з 2. 9. «Виборча боротьба почалася» або «Удар проти Українців». 31. *Форвертс — Райхенберг* з 3. 9. «Акція Пилсудского проти Українців». 32. *Бресляуер Нойесте Нахрихтен* з 4. 9. «Нові неспокої у Львові» і «Національні меншини Польщі в виборчій боротьбі». 33. *Катговіццер Цайтунг* з 4. 9. «Чотири наріжні вежі», довга стаття. 34. *Форвертс — Райхенберг* з 6. 9. «Нові масові арештування на Західній Україні». 35. *Нойес Вінер Екстраблят* з 6. 9. «Велика змова в Польщі». 36. *Алленштайнер Цайтунг* з 8. 9. «Польсько-український церковний процес». 37. *Дер Фольксдойтше* з 9. 9. «Наших 25 сусідів-народів», стаття. 38. *Дойтше Тагесцайтунг* з 10. 9. (про арешт 70 студентів по замаху на Львів). 39. *Прагер Прессе* з 10. 9. «Нові замаху Українців у Галичині». 40. *Роте Фане* з 11. 9. «Горять села у Сх. Галичині». 41. *Дойтше Альг. Цайтунг* з 11. 9. (про арешт послів). 42. *Нойес Вінер Екстраблят* з 11. 9. «Продовження арештувань». 43. *Дойтш-истеррайхіше Тагесцайтунг* з 11. 9. вістки про арешти. 44. *Прагер Прессе* з 11. 9. «Тверда рука Пилсудского». 45. *Прагер Прессе* з 12. 9. вістки про висадження читалень. 46. *Дойтше Тагесцайтунг* з 13. 9. дальші вістки про перебіг саботажів. 47. *Роте Фане* з 14. 9. «Польські комуністи в героїській боротьбі з фашистською диктатурою (про галицькі події). Довша стаття. 48. *Черновиццер Моргенблят* з 19. 9. «Арешти в Польщі тривають». 49. *Фоссіше Цайтунг* з 19. 9. «У Львові боротьба в темноті». 50. *Дойтше Тагесцайтунг* з 20. 9. «Загострена боротьба проти українців». 51. *Катговіццер Цайтунг* з 20. 9. «Санация ловить душі далі», стаття. 52. *Алленштайнер Цайтунг* з 20. 9. «Особлива підготовка Пилсудского до виборів», довша стаття. 53. *Дойтше Рундшау — Бромберг* з 20. 9. «Арешти українських саботажників» і «Збещення державного гербу». 54. *Гафельендішес Ехо* з 20. 9. «Мала війна в Галичині». 55. *Дойтше Тагесцайтунг* з 21. 9. «Насилля проти насилля або визвольна боротьба Українців», довга стаття з малюк України. 56. *Катговіццер Цайтунг* з 22. 9. вістки про арешти. 57. *Дойтше Рундшау* з 22. 9. «Українські священники і польська мова». 58. *Ное Пройзіше Кройццайтунг* з 23. 9. «Заворушення в Галичині або польські війська проти українських сіл (модерна драконада). 59. *Мемелер Дампфбоот* з 23. 9. «Україна борониться». 60. *Дойтше Тагесцайтунг* з 23. 9. «Карні експедиції в Галичині». 61. *Черновиццер Альг. Цайтунг* з 23. 9. «Події в Польщі». 62. *Лодзер Фольксцайтунг* з 24. 9. «Строге поступування поліції проти українських терористів», коротка стаття. 63. *Катговіццер Цайтунг* з 24. 9. «Успокоєння Галичини». 64. *Тигліхе Рундшау — Берлін* з 24. 9. «Карні експедиції проти Українців». 65. *Форвертс-Райхенберг* з 24. 9. «Пилсудокі проти Українців». 66. *Ревальше Цайтунг* з 24. 9. «Українці в визвольній боротьбі», стаття. 67. *Дер Юнгдойтше* з 24. 9. «Большевицькі агенти при праці». 68. *Темешварер Фольксблят* з 24. 9. «Політичні підпали в Польщі», стаття. 69. *Дойтше Рундшау — Бромберг* з 25. 9. «Поліційна експедиція проти Українців». 70. *Тигліхе Рундшау — Берлін* з 25. 9. «Польські карні експедиції проти Українців», довша стаття. 71. *Черновиццер Альг. Цайтунг* з 25. 9. «Саботажі в Галичині». 72. *Катговіццер Цайтунг* з 25. 9. «Бомбова війна у Сх. Галичині. Помимо експедицій нові атентати. Замаху на українські доми». 73. *Берлінер Фольксцайтунг* з 26. 9. «Масовий терор у Сх. Галичині». 74. *Лодзер Фольксцайтунг* з 26. 9. «Арешт бувшого посла». 75. *Катговіццер Цайтунг* з 26. 9. «Неспокійна Східня Галичина». 76. *Ревальше Цайтунг* з 27. 9. «Поліційний похід проти Українців». 77. *Дойтше Рундшау — Бромберг* з 27. 9. вісти про саботажі, замкнення шкіл, виборчий блок, бомби в монастирі й т. д. 78. *Мемелер Дампфбоот* з 27. 9. «Бомбами и гранатами поборюють себе взаємно Поляки й Українці». 79. *Лодзер Фольксцайтунг* з 27. 9. «Трагедія Українського Народу», стаття. 80. *Черновиццер Альг. Цайтунг* з 27. 9. «Нервозність у Польщі», стаття. 81. *Форвертс-Райхенберг* з 27. 9. «Солдатека Пилсудского лютує». 82. *Черновиццер Моргенпост* з 28. 9. «Домагання Українців», стаття. 83. *Нестер Льюйд* з 28. 9. «Акція проти українських організацій». 84. *Берлінер Фольксцайтунг* з 28. 9. «Карні експедиції проти Українців, поліційний похід по Сх. Галичині, масові арештування і ревізії». 85. *Прагер Прессе* з 28. 9. «Пилсудскі продовжує арештування». 86. *Дойтше Рундшау — Бромберг* з 28. 9. «Боротьба проти саботажів у Сх. Галичині». 87. *Катговіццер Цайтунг* з 29. 9. «13 тяжко ранених при атентаті у Сх. Галичині». 88. *Тіркіше Пост — Константінопель* з 29. 9. «Нespoкої у Сх. Галичині». 89. *Алленштайнер Цайтунг* з 29. 9. «Утиск меншин у Польщі», стаття. 90. *Фрае Прессе — Лодзь* з 29. 9. «Нові арешти Українців». 91. *Дер Юнгдойтше* з 30. 9. «Додаток до питання меншин або арештування українців у Польщі». 92. *Тигліхе Рундшау* з 30. 9. «Нові масові арештування у Сх. Галичині», стаття. 93. *Мемелер Дампфбоот* з 30. 9. «Бомбова війна на Україні» або «Цвинтар як побоевище», стаття. 94. *Тіркіше Пост* з 30. 9. «Поляки й Українці». 95. *Прагер Прессе* з 30. 9. «Польські виборчі перспективи», стаття. 96. *Нестер*

*) Подаємо лише головнімі часописі

Льюїд з 30. 9. «Польща», арештування українців — вістки. 97. *Берлінер Фольксцайтунг* з 30. 9. «Поліційний похід у Сх. Галичині» і «Нові атенгати та арештування». 98. *Дойтше Рундшау* — Бромберг з 30. 9. «Зачинювання українських гімназій». 99. *Берлінер Тагеблят* з 30. 9. «Акція проти Українців». 100. *Черновіцер Альт. Цайтунг* з 30. 9. про арештування українців. 101. *Черновіцер Альт. Цайтунг* з жовтня 1930 «Акція й протипакція в Польщі». 102. *Ді Отмарк* з жовтня 1930 «Польсько-українське єднання», стаття. 103. *В. Ц. ам Мітте* з 1. 10. «Провідник Українців застрілений». 104. *Форвертс-Райхенберг* з 1. 10. «До подій у Польщі». 105. *Алленштайнер Цайтунг* з 1. 10. «Замордування українського провідника». 106. *Ревальше Цайтунг* з 1. 10. «Українські саботажі в Польщі». 107. *Каттовицер Цайтунг* з 1. 10. «Мала війна в Польщі». 108. *Черновіцер Альт. Цайтунг* з 1. 10. «Події в Польщі». 109. *Дер Юнгдойтше* з 1. 10. «Роззначення боротьба українців». 110. *Пестер Льюїд* з 1. 10. «Українські неспокої». 111. *Черновіцер Моргенблят* з 1. 10. «Режим насилля у Сх. Галичині». 112. *Прагер Прессе* з 2. 10. «Застрілений під час утечі». 113. *Дойтше Тагесцайтунг* з 2. 10. «вісти про арештування і стріли». 114. *Фрае Прессе* з 2. 10. «Учень, що втік, застрілений». 115. *Дойтше Рундшау* з 2. 10. вістки про положення і відозву партій. 116. *Лодзер Фольксцайтунг* з 2. 10. «Поліційна акція проти Українців», стаття. 117. *Моргенблят* — Загреб з 2. 10. «Загострене положення у Сх. Галичині». 118. *Пестер Льюїд* з 2. 10. «Українські неспокої». 119. *Берлінер ам Морген* з 2. 10. «Старим випробованим способом або застрілений під час утечі». 120. *Дойтше Цайтунг* з 2. 10. «Піلسудскі арештує дальше». 121. *Бухарестер Тагеблят* з 3. 10. «Утиск українців у Польщі». 122. *Дойтше Рундшау* — Бромберг з 3. 10. «Величина з Берестя Литовського», довга стаття. 123. *Тиглізе Рундшау* з 3. 10. «3000 українців у польських тюрмах», стаття. 124. *Роте Фане* з 3. 10. «Сх. Галичина в полемі революції». 125. *Дойтше Рундшау* з 3. 10. «Зачинювання українських гімназій, Шептицький у Варшаві». 126. *Черн. Моргенблят* з 3. 10. «Акція проти Українців» або трагедія Польщі. 127. *Лодзер Фольксцайтунг* з 3. 10. «Акція проти Українців продовжується», стаття. 128. *Фрае Прессе* з 3. 10. «Поширення саботажів у Сх. Галичині, селіно стріляють на військо. 129. *Межелер Дамфсбоот* з 3. 10. «На Україні йдуть дальші арештування». 130. *Каттовицер Цайтунг* з 3. 10. «Шептицький надармо інтервенював». 131. *Пестер Льюїд* з 3. 10. «Бомбовий атенгат на українську кооперативу». 132. *Дойтше Тагесцайтунг* з 3. 10. «Боротьба винищення проти Українців», стаття. 133. *Берлінер Тагеблят* з 3. 10. «Сх. Галичина в полумі», стаття. 134. *Прагер Прессе* з 4. 10. «Дальші арештування Українців». 135. *Ауфвертс-Вілефельд* з 4. 10. «Українські жалоби в Варшаві». 136. *Дер Юнгдойтше* — Берлін з 4. 10. «Бомбовий атенгат у Львові». 137. *Тиглізе Рундшау* — Берлін з 4. 10. «Польський похід на знищення Українців у Галичині», стаття. 138. *Дер Юнгдойтше* з 4. 10. «Диктатура Пілсудского або дальші арештування». 139. *Каттовицер Цайтунг* з 4. 10. «Нова серія арештів. 140. *Моргенблят* — Загреб з 4. 10. «Тяжкий польсько-український спір». 141. *Форвертс-Райхенберг* з 4. 10. «Забіяки Пілсудского при роботі». 142. *Фрае Прессе* — Лодзь з 4. 10. «Містечко в полумі». 143. *Лодзер Фольксцайтунг* з 4. 10. «Акція проти Українців», стаття. 144. *Політіше Возеншріфт* з 4. 10. «Охорона нац. меншин у практиці», стаття. 145. *Дер Юнгдойтше* з 5. 10. «Мала війна в Галичині», довга стаття. 146. *Фрае Прессе* — Лодзь з 5. 10. «Вибух бомби в українській кооперативі у Львові». 147. *Зонтаблят* — Будапешт з 5. 10. «Пожежі в Польщі як політична зброя», стаття. 148. *Франкфуртер Цайтунг* з 5. 10. «Громадська війна у Сх. Галичині», велика стаття. 149. *Ное Проїзіше Кройццайтунг* з 5. 10. «Польський наступ у Сх. Галичині». 150. *Лодзер Фольксцайтунг* з 5. 10. «Пожежні походи в Галичині», стаття. 151. *Дойтше Рундшау* з 5. 10. «Карні експедиції в Сх. Галичині», стаття. 152. *Каттовицер Цайтунг* з 6. 10. «Посли заарештовані». 153. *Тіркіше Пост* з 6. 10. «Виборча боротьба в Польщі», велика стаття. 154. *Черн. Альт. Цайтунг* з 7. 10. «Даремна інтервенція Шептицького», стаття. 155. *Берлінер Бірзенцайтунг* з 7. 10. «Повстання на Україні», велика стаття. 156. *Фоссіше Цайтунг* з 8. 10. «Галичина — неспокійний край», велика стаття. 157. *Форвертс* з 8. 10. Берлін — «Винищування народу в нашого сусіда», з фотографіями. 158. *Форвертс* — Райхенберг з 8. 10. «Наслідки фашистівського режиму», стаття. 159. *Пестер Льюїд* з 8. 10. «Соймові вибори». 160. *Черновіцер Моргенблят* з 8. 10. «Даремна інтервенція Шептицького і бомбовий замах у Львові та дальші арештування». 161. *Тиглізе Рундшау* з 8. 10. «Східна Галичина», велика стаття. 162. *Гафельлендішес Его* з 9. 10. «Україна в огні», велика стаття. 163. *Роте Фане* з 9. 10. «Лише Совіти дадуть свободу західній Україні?», стаття. 164. *Берлінер Льюкальманцайтунг* з 10. 10. «Чи Польща належить до Європи?», велика стаття. 165. *Дойтше Рундшау* з 9. 10. про нові арештування. 166. *Дер Юнгдойтше* з 11. 10. «Нові арештування». 167. *Дойтше Рундшау* з 11. 10. «Даремна інтервенція Шептицького». 168. *Каттовицер Цайтунг* з 10. 10. «Нові арештування й підпали у Сх. Галичині». 169. *Каттовицер Цайтунг* з 9. 10. «Друга проща Шептицького до Каноси». 170. *Дойтше Рундшау* — Бромберг з 10. 10. «Шептицький у Варшаві, дальші арештування». 171. *Гафельлендішес Его* з жовтня 1930. «Нові арештування на

Україні». 172. *Германія* з 11. 10. «Страстні дні одної меншини», велика стаття. 173. *Берлінер Тагеблят* з 11. 10. «Сх. Галичина паціфікується», велика стаття. 174. *Берлінер Morgenpost* з 12. 10. «Боротьба за Сх. Галичину», велика стаття. 175. *Гамбургер Цайтунгсдінг* з 15. 10. «Новостаня на Україні», велика стаття. 176. *Дойтше Цайтунг* — Берлін з 17. 10. «На Західній Україні неспокійно», велика стаття. 177. *Potsdamer Tageblatt* з 14. 10. «Інтернаціональна солідарність із Зах. Україною», стаття. 178. *Каттовітцер Цайтунг* з 12. 10. «Застановлення акції супроти Українців. У Сх. Галичині панує спокій. Нові підпали і арештування». стаття. 179. *Дойтше Рундшау* — Бремсерт з 19. 10. «Арештування трьох гр. кат. священників». 180. *Нестер Льюйд* з 19. 10. «Конфіскація пастирського листа». 181. *Дойтше Тагесцайтунг* з 19. 10. «Польські звірства на Україні». 182. *Черновітцер Альг. Цайтунг* з 15. 10. «Східня Галичина джерело неспокою. Український апел до Союзу Народів», великі статті. 183. *Тіркіше Пост* — Стамбул з 7. 10. «Боротьба Українців і з польсько-українського фронту», великі статті. 184. *Алленштайнер Цайтунг* з 17. 10. «Переслідування українців у Польщі». 185. *Людзер Фольксцайтунг* з 9. 10. «Все ще ревізії й арештування в Галичині, Шептицький у Варшаві і нові саботажі». 186. *Черновітцер Morgenblatt* з 18. 10. «Польські студенти демонструють проти Українців». 187. *Германія* з 19. 10. «Пастирський лист сконфіскований». 188. *Людзер Фольксцайтунг* з 9. 10. про дальші арештування. 189. *Фрае Прессе* — Лодзь з 9. 10. про дальші арештування. 190. *Каттовітцер Цайтунг* з 20. 10. «Пастирський лист Шептицького, ційно цензурований і сконфіскований. Нові загострення культурної боротьби». 191. *Фрае Прессе* з 16. 10. про ревізії і арештування. 192. *Дойтше Рундшау* з 18. 10. арештування. 193. *Фрае Прессе* з 15. 10. про скаргу українців до Союзу Народів і про пастирський лист. 194. *Дер Рінг* — Берлін з 19. 10. «Паціфікація України», стаття. 195. *Данцігер Фольксцітїме* з 10. 10 «Вплищення народу в сусідньому краю», велика стаття. 196. *Форвертс-Райхенберг* з 15. 10. «Кроваві оргії на Зах. Україні», стаття. 197. *Черновітцер Morgenblatt* з 14. 10. «Українці до Союзу Народів». 198. *Фрае Прессе* з 10. 10. «Паціфікація Малопольщі». 199. *Ревальше Цайтунг* з 3. 10. «Усмирювання Українців». 200. *Дас Ное Дорф* з Харкова, 4. 10. про терор. 201. *Фрае Прессе* з 12. 10. «Ревізії в українських організаціях». 202. *Форвертс-Райхенберг* з 5. 10. «Масові процеси на поневоленій Зах. Україні». 203. *Букарестер Тагеблят* з 10. 10. «Трагедія Українців під польським ярмом», велика стаття. 204. *Букарестер Тагеблят* з 27. 9. «Викриття контрреволюційної організації в Світах», велика стаття. 205. *Дас Ное Дорф* — Харків з 14. 10. «Терор польського фашизму», висміює всі опіси або карні експедиції на Західній Україні, велика стаття. 206. *Політіше Вохеншріфт* з 4. 10. «Охорона меншин на практиці», стаття. 207. *Берлінер Morgenpost* з 2. 10. «Жерело неспокою на Сході», стаття. 208. *Дер Наге Остен* з 15. 10. «Війна в Європі», стаття. 209. *Букарестер Тагеблят* з 10. 10. «Трагедія Українців під польським пануванням», стаття. 210. *Нестер Льюйд* з 11. 10. «Назва Русь заборонена». 211. *Дойтше Тагесцайтунг* з 20. 10. «Українська панахда в Берліні». Вістки про вибрики польських студентів у Львові. 212. *Дойтше Тагесцайтунг* з 11. 10. «Жорстоке панування Польщі на Україні». 213. *Дойтше Рундшау* з 12. 10. «Новий командант УВО заарештований». «Замкнення українського товариства». Вістки про арештування священників. 214. *Фрае Прессе* з 11. 10. Вістки про арештування. 215. *Нестер Льюйд* з 10. 10. «Дальші заворушення в Сх. Галичині». 216. *Дойтше Цайтунг* — Берлін з 10. 10. «Даремні благання про шанування української меншини». 217. *Мемелер Дампфбоот* з 11. 10. «Нові підпали й арештування на Україні». 218. *Morgenblatt* — Загреб з 12. 10. «Польський уряд про український опір». 219. *Дітше Рундшау* з жовтня «Положення Жидів у Галичині», стаття. 220. *Букарестер Тагеблят* з 8. 9. «Большевизм в Україні», стаття. 221. *Дойтше Тагесцайтунг* з жовтня «Образок польського поліціянта». 222. *Людзер Фольксцайтунг* з 9. 10. «Сконфіскований пастирський лист». 223. *Каттовітцер Цайтунг* з 13. 10. «Варшавські докази проти Німеччини». 224. *Ревальше Цайтунг* з 14. 10. «Війна в Європі», стаття. 225. *Дер Нордвестен-Віннігер* 15. 10. «Українці проти Пілсудского». 226. *Людзер Фольксцайтунг* з 17. 10. «Арешт Кохана». 227. *Фрае Прессе* — Лодзь з 18. 10. «Паціфікація Сх. Галичини». 228. *Тіглізе Рундшау* — Берлін з 19. 10. «Жалоби меншин», стаття. 229. *Берлінер Тагеблят* з 20. 10. «Польська психоза». 230. *Нестер Льюйд* з 20. 10. «Сконфіскований пастирський лист». 231. *Дас Ное Дорф* — Харків з 20. 10. «Тільки совіти дадуть волю Зах. Україні», стаття. 232. *Каттовітцер Цайтунг* з 21. 10. вістка про замах на центросоюз. 233. *Берлінер Тагеблят* з 21. 10. вістки про голодівку в'язнів. 234. *Тіркіше Пост* — Стамбул з 21. 10. вістка про заволодіння у Львові. 235. *Нестер Льюйд* з 21. 10. вістка про голодівку в'язнів. 236. *Ное Ціріхер Цайтунг* з 21. 10. «Польща перед виборами», стаття. 237. *Ревальше Цайтунг* з 22. 10. «Конфіскація пастирського листа». 238. *Форвертс-Райхенберг* з 22. 10. «Вибори Пілсудского». 239. *Людзер Фольксцайтунг* з 22. 10. вістки про арешти і ревізії. 240. *Дойтше Цайтунг* з 22. 10. «Замкнена опозиція Пілсудского», вістки. 241. *Букарестер Тагеблят* з 22. 10. вістки про голодовий штрайк. 242. *Черн. Альгемайне Цайтунг* з 23. 10. «Протест українського студентства». 243. *Дойтше Рундшау* з 23. 10. «Не-

бешечний пастирський лист» і «Фотографія Шентицького спалена», 244. *Фрає Прессе* з 23. 10. «Нові арештування», 245. *Дойтше Цайтунг* з 23. 10. «Небезпечний пастирський лист» і «Фотографія Шентицького спалена», 244. *Фрає Прессе* з 23. 10. «Нові арештування», 245. *Дойтше Цайтунг* з 23. 10. «Пастирський лист сконфісковано», 246. *Штеттінцер Діцтінгс* з 23. 10. «Надування жаху на Україні», стаття. 247. *Катовіцер Цайтунг* з 24. 10. вістка про арешт Жукі! 248. *Германія* з 24. 10. «Виборча праця з револювером», 249. *Тіркіше Пост* з 24. 10. «Серйозна польська воєнна загроза», 250. *Дойтше Тагесцайтунг* з 24. 10. вістка про арештування, 251. *Вільніше Цайтунг* з 24. 10. «Як Польща утискає Українців», велика стаття. 252. *Фрає Прессе* з 24. 10. вістка про арештування 253. *Остланд* з 24. 10. стаття про українську трагедію. 254. *Черн. Альг. Цайтунг* з 24. 10. вістки про голодівку визнів, 255. *Фарасертс* — Райхенберг з 24. 10. вістки про голодівку і арештування, 256. *Дойтше Рундшау* з 24. 10. вісти про арештування й голодівку. 257. *Дойтше Рундшау* з 25. 10. про арешти послів, 258. *Фрає Прессе* з 25. 10. про протести Америки проти Польщі, 259. *Дойтше Тагесцайтунг* з 25. 10. «Протес. Наук. Тов. ім. Шевченка», 260. *Лодзер Фольксцайтунг* з 25. 10. вісти про арештування, 261. *Дас Фрає Дойтшланд* з 25. 10. «Українська меншина в Польщі», стаття. 262. *Алленштайнер Цайтунг* з 25. 10. вістки про арештування, 263. *Черн. Альг. Цайтунг* з 25. 10. «Події в Галичині», 264. *Мемелер Дампфбоот* з 25. 10. вістки про голодівку, 265. *Дер Юнддойтше* з 25. 10. «Нечисте сумління Польщі», 265. *Фрає Прессе* з 26. 10. про спалення фотографії Шентицького, 267. *Черн. Альг. Цайтунг* з 26. 10. про події в Галичині, 268. *Дойтше Тагесцайтунг* з 26. 10. «Польські провокатори в Галичині», стаття. 269. *Зонтагсблят* — *Будапешт* з 26. 10. про конфіскату пастирського листа, 270. *Дойтше Цайтунг* з 26. 10. про арешт каналіців, 271. *Тиглізе Рундшау* з 27. 10. «Повстання в Галичині», стаття. 272. *Лодзер Фольксцайтунг* з 27. 10. про арешт послів, 273. *Дойтше Рундшау* з 28. 10. про уневажнення виборчих списків, 274. *Тіркіше Пост* з 23. 10. «Мала війна в Польщі», велика стаття. 275. *Дойтше Рундшау* з 28. 10. про дальні арештування, 276. *Роте Фане* з 29. 10. про війну польського пролетаріату з фалішмом, 277. *Дойтше Альгемейне Цайтунг* з 29. 10. «Польський терор у Галичині», велика стаття. 278. *Дойтше Тагесцайтунг* з 29. 10. «Польські виборчі методи», стаття. 279. *Лодзер Фольксцайтунг* з 29. 10. про звісних 300 мандатів, 280. *Фрає Прессе* про уневажнення посольських списків з 29. 10. 281. *Германія* з 29. 10. про українську католицьку партію, 282. *Черновіцер Моргеблят* з 29. 10. про протест українців, 283. *Мемелер Дампфбоот* з 30. 10. «Юбренькування наближкою над Вислою», 284. *Фрає Прессе* з 30. 10. про пастирський лист Діонізія і про нову партію, 285. *Фрає Прессе* з 30. 10. «Старі півенька», стаття. 286. *Дер Юнддойтше* з 30. 10. вістки про події, 287. *Дойтше Рундшау* з 30. 10. про видалювання американців, 288. *Лодзер Фольксцайтунг* з 30. 10. про нові арештування, 289. *Катовіцер Цайтунг* з 30. 10. про нову партію Шентицького, 290. *Тіркіше Пост* з 31. 10. про карні експедиції в Галичині, 291. *Черн. Альг. Цайтунг* з 31. 10. про події в Галичині, 292. *Мемелер Дампфбоот* з 1. 11. «Муки Українців», стаття. 293. *Дер Юнддойтше* з 2. 11. про вибори, 294. *Фрає Прессе* з 1. 11. про арештування, 295. *Тиглізе Рундшау* з 2. 11. про протестне віче українців у Берліні, 296. *Дойтше Рундшау* з 4. 11. про арештування, 297. *Дер Юнддойтше* з 4. 11. про нові арештування, 298. *Пестер Лойд* з 1. 11. про нові арештування, 299. *Дер Юнддойтше* з 5. 11. про український протест в Берліні, стаття. 300. *Берлінер Бирзенайтунг* з 1. 11. «Пекло і земля!» стаття. 301. *Дойтше Тагесцайтунг* з 1. 11. «Нові польські насильства», 302. *Дер Юнддойтше* з 1. 11. про арештування, 303. *Мілітєрвогєнблят* з 4. 11. про УВО, 304. *Дойтше Тагесцайтунг* з 2. 11. про протестні збори в Берліні, 305. *Гафеллєндітше Б.* з 1. 11. про церкву і терор на Україні, арештування, 306. *Дойтше Тагесцайтунг* з 1. 11. Образки з погромів у Галичині. Головінський, Центросоюз — дві фотографії, 307. *Берлінер Локальманцайгер* з 1. 11. про арештування, 308. *Дер Таг* з 2. 11. про арештування, 309. *Дойтше Тагесцайтунг* з 2. 11. про арештування, 310. *Тиглізе Рундшау* з 1. 11. про арештування, 311. *Фрає Прессе* з 8. 8. вістки про саботажі, 312. *Фрає Прессе* з 11. вістки про арешти послів, 313. *Дойтше Рундшау* з 12. 9. довша стаття про арешти опозиції, 314. *Журналь де Женев* з 12. 9. Лист до Бріяна в укр. справі, 315. *Катовіцер Цайтунг* з 12. 9. про побут послів у Бересті в тюрмі, 316. *Дойтше Рундшау* з 13. стаття про арештування, 317. *Лодзер Фольксцайтунг* з 20. 9. «Бересть і Магдебург», стаття. 318. *Лодзер Фольксцайтунг* з 21. 9. вістки про атентати, 319. *Фрає Прессе* з 22. 9. про атентат на школу у Львові, 320. *Лодзер Фольксцайтунг* з 22. 9. про протест Українців Відни, 321. *Лодзер Фольксцайтунг* з 22. 9. про арештування і атентати, 322. *Катовіцер Цайтунг* з 23. 9. «Удар проти Українців», 323. *Лодзер Фольксцайтунг* з 30. 9. «Акції проти Українців», стаття. 324. *Дед Гайматдіст*, «Нові вибори і національна боротьба Польщі», стаття. 325. *Тиглізе Рундшау* — Берлін з 1. 10. «Польська терористична організація проти Німців», стаття. 326. *Дойтше Альг. Цайтунг* — Берлін з 12. 10. «Український заклик до Союзу Народів», 327. *Фрає Прессе* з 19. 10. вістки про арештування і про лист Шентицького, 328. *Тіркіше Пост* з 20. 10. «Боротьба Англії проти Польщі

вістки про заходи в Англії в обороні українського населення в Польщі. 329. *Германія* з 23. 10. «Польсько-українська незгода», довга стаття. 330. *Лодзер Фольксцайтунг* з 24. 10. «Акція проти Українців», стаття. 331. *Берлін ам Морген* з 22, 24, 25. X. «По-знавши пожеж у Сх. Галичині», низка статей про відносини в Галичині від спеціального кореспондента, висланого до Галичини. 332. *Дойтше Рундшау* з 26. 10. про арештованих у Берестю. 333. *Черновицер Моргенблят* з 23. 10. «Чернівці і події в Польщі»; про протестні збори і демонстрацію та про арешт американського журналіста в Польщі. 334. *Ройн унд Рур-Цайтунг* з 23. 10. «Тверда рука Польщі на Україні», велика стаття. 335. *Ревальше Цайтунг* з 29. 10. про арешти священиків. 336. *Алленштайнер Цайтунг* з 30. 10. «Німецька відборонність», стаття, де звертається увагу Німців на союзників українців. 337. *Берлінер Льюкал-Анцайгер* з 30. 10. «Подорож по Бессарабії», стаття. 338. *Дойтше Альг. Цайтунг* з 31. 10. вістка про арешт прем'єри Уйда. 339. *Каттовіццер Цайтунг* з 31. 10. «Новий удар проти Українців». 340. *Фрае Прессе* з 31. 10. вісти про арешт Левицького. 341. *Алленштайнер Цайтунг* з 31. 10. вісти про арешт Левицького. 342. *Ді Остмарк* з листопада «Польські страховища на Україні» і «Німці на Волні», дві статті. 343. *Лодзер Фольксцайтунг* з 1. 11. вістки про вибори і арештування. 344. *Берлінер Бірзенцайтунг* з 1. 11. «Пекло на землі» або «Кров і сльози на Україні», велика стаття. 345. *Филькхісер Беобатер* з 1. 11. вістка про конфіскату пастирського листа. 346. *Дойтше Фронт* — Гамбург з 1. 11. «Повстання на Україні», стаття. 347. *Дер Штудент* — Берлін з 1. 11. «Нацифікація Сх. Галичини», стаття. 348. *Лодзер Фольксцайтунг* з 1. 11. вісти про арештування. 349. *Германія* — Берлін, з 2. 11. вісти про вибори та Укр. Військ. Організацію. 350. *Каттовіццер Цайтунг* з 3. 11. вісти про масові арешти на Україні. 351. *Ревальше Цайтунг* з 3. 11. «Маршал перед виборами», велика стаття. 352. *Черн. Моргенблят* з 3. 11. про арешт президії Уйда. 353. *Фрае Прессе* з 4. 11. про нацифікацію Сх. Галичини. 354. *Телестр. Агенція Інпрекор* з 4. 11. матриці з образків погрому в Галичині, які розсилаються до преси цілого світу. 355. *Тіркіше Пост* з 4. 11. «Народний гнет здибує Українців», стаття. 356. *Черн. Альг. Цайтунг* з 4. 11. вісти про арештування. 357. *Прагер Прессе* з 4. 11. «Огірчена виборча боротьба в Польщі», стаття. 358. *Лодзер Фольксцайтунг* з 4. 11. вісти про арештування. 359. *Мемелер Дампфбоот* з 5. 11. вісти про терпіння Українців. 360. *Фрае Прессе* з 5. 11. вісти про арештування. 361. *Ді Роте Фане* з 5. 11. звіт з комуністичного з'їзду в Польщі. 362. *Дойтше Рундшау* з 5. 11. вістки про арештування. 363. *Лодзер Фольксцайтунг* з 5. 11. вістка про зачинення укр. гімназії. 364. *Берлінер Тагеблят* з 5. 11. «Що в в Польщі?, про відчит Дубровича в Берліні про найновіші події в Польщі. 365. *Дойтше Цайтунг* — Берлін з 5. 11. «Польські звірства на Україні», стаття. 366. *Берлінер Тагеблят* з 5. 11. «Позірні вибори в Польщі», стаття. 367. *Нестер Льюйд* з 5. 11. «Автономія Підкарпаття», стаття. 368. *Тулліхе Рундшау* — Берлін з 6. 11. «Кнебльовання польської опозиції». 369. *Остекспрес* з 6. 11. вістка про протест української колонії в Берліні проти польських звірств. 370. *Каттовіццер Цайтунг* з 6. 11. про польські звірства. 371. *Фрае Прессе* з 6. 11. вісти про арештування. 372. *Берлінер Тагеблят* з 6. 11. вістка про протест українців у Берліні. 373. *Дойтше Рундшау* з 6. 11. вісти про арештування. 374. *Чернов. Альг. Цайтунг* з 7. 11. вісти про інтервенцію в укр. справі Ліги оборони прав людини. 375. *Остлянд* з 7. 11. велика стаття про польську політику. 376. *Дойтше Альг. Цайтунг* з 7. 11. про польські вибори. 377. *Роте Фане* з 7. 11. стаття про господарські успіхи України. 378. *Мемелер Дампфбоот* з 7. 11. вістка про автономію Закарпаття. 379. *Штальгеллькорреспондент* з 7. 11. про польські варварства. 380. *Алленштайнер Цайтунг* з 6. 11. про протест Наук. Тов. ім. Шевченка. 381. *Тіркіше Пост* з 6. 11. вісти про польську протяукраїнську акцію та про заборону Уйда. 382. *Католіше Корреспондент* з 8. 11. «Похід польського знищення проти України», велика стаття. 383. *Фрае Прессе* з 9. 11. вісти про вибори. 384. *Дойтше Рундшау* з 9. 11. вісти про організацію і відборону Білорусів. 385. *Дойтше Рундшау* з 9. 11. вісти про вибори. 386. *Дойтше Рундшау* з 11. 11. зіставлення арештовань. 387. *Дойтше Тагесцайтунг* з 11. 11. вісти про арештування. 388. *Алленштайнер Цайтунг* з 11. 11. вістка про протест укр. берлінської колонії проти польських варварств. 389. *Ное Цайтунг* — Мінхен з 11. 11. Фотографія знищеного Сільського Господаря у Львові. 390. *Зіддойтше Арбайтер-Цайтунг* — Штутгарт з 11. 11. містить фотографію знищеного Сільського Господаря у Львові. 391. *Дойтше Рундшау* з 11. 11. подає вістку про український протест до пали римського проти польських знущань. 392. *Дер Рінг* з 11. 11. містить замітку під заголовком «Польща як правна держава». 393. *Каттовіццер Цайтунг* з 11. 11. подає запит в українській справі в англійському парламенті. 394. *Германія* — Берлін з 11. 11. «Польська судова комедія», стаття. 395. *Алленштайнер Цайтунг* з 11. 11. повідомлення з українського протесту в Берліні. 396. *Дойтше Рундшау* з 12. 11. вістка про засуди послів. 397. *Фрае Прессе* з 12. 11. вістка про польські виступи у Львові. 398. *Фольксконсерватіве Гошундбріфе* — Гамбург з 12. 11. «Українська проблема», велика стаття. 399. *Прагер Прессе* з 13. 11. про нові арештування і вибори. 400. *Базлер Форвертс* з

13. 11. «Польський похід на знищення України», велика стаття. Фотографія знищеного Центросоюзу. 401. *France Presse* з 13. 11. вістки про засуд. послів. 402. *Алленштайнер Цайтунг* з 13. 11. «Український протест», стаття. 403. *Черн. Альб. Цайтунг* з 14. 11. «Спокій у Сх. Галичині». 404. *Дойтше Рундschau* з 14. 11. стаття в відповідь на польську статтю проти Німців. 405. *Берлінер Люкальанцайгер* з 15. 11. стаття про вибори з терором Польщі. 406. *Берлінер Люкальанцайгер* з 15. 11. «Народ без сили», стаття. 407. *Дойтше Рундschau* з 15. 11. вістки про арешт послів. 408. *Дойтше Татесцайтунг* з 15. 11. подає вістку та зміст статті Р. Мартеля в *Літувос Айдас* про польський терор. 409. *Форвертс* — Райхенберг з 16. 11. вістки про арештовання. 410. *Берлінер Нахтаусgabe* з 17. 11. вістка про вислід виборів. 411. *Дер Montag* з 17. 11. подає зіставлення вислуду виборів у Польщі. 412. *Дер Tag* з 17. 11. подає довші вістки про вислід виборів. 413. *Дер Tag* з 18. 11. подає вісти про вислід виборів та про обставини, при яких відбувалися вибори.

В) ВИТЯГІ З НІМЕЦЬКОЇ ПРЕСИ.

Треба зазначити, що різні німецькі часописи вислали до Галичини чи взагалі до Польщі спеціальних кореспондентів, що якимсь способом ухитрилися поза цензурою подавати редакціям звідомлення про стан справи в нашій вітчизні.

Майже вся преса з 1. 10. 30 подала вістку про смерть Головінського, одні часописи з різними коментарями, другі лише сухий факт. «*Deutsche Tageszeitung*» з 2. 10. 30 пише, що Головінського застрівчили поляки навмисно, спираючись на відомостях із Poznani від своїх кореспондентів. «*Berlin am Morgen*» з 2. 10. 30 пише, що пояснення вбивства Головінського зробили поляками за старим звичаєм, як це було в Росії. Коли чоловік їм був невигідний, то його заарештовували і вбивали, а відтак казали, що він втікав, і його мусіли вбити.

— «*Berliner Tagblatt*» з 3. 10. пише в статті «Східня Галичина в огні» таке: «Зі Східньої Галичини приходять трівожні вісти. Здається, що події помалу переходять в загальну громадську війну. Раз-у-раз доносять про нові пожежі... Далше пишуть про вбивствних польських колоністів, що, мовляв, при їх допомозі, хоче Польща надати Україні польського характеру, про безсилля польської поліції супроти українського руху й т. д.»

— «*Der Jungdeutsche*» з 5. 10. 30 пише у статті: «Мала війна в Східній Галичині» або «Польща знищить українців», таке: «Треба ствердити, що ці махінації, без узгляднення свого часу проклямованого права самовизначення, були зроблені без відома українців. Но десятиох літах приходиться ствердити, що Польща не зробила нічого в напрямі виконення вzięтих на себе інтернаціональних зобов'язань щодо українців. Не переведено в життя ні автономії, ні не заложено українського університету, сотнями зачиняють українські школи, а національним стремлінням українців роблять перешкоди в кожній царині. Рівночасно з акцією денационалізації українців зачато військову колонізацію і тим способом одібрано сотні тисяч гектарів української землі українському селянщові». Далі йде відома справа з затрачанням українських скарг у Сьвяти Паролів і про карні експедиції та про їх чини серед українського населення. ...«Кого не впливає, що такі методи викликають лише ненависть? Сьогоднішні польські проводирі, що мають за собою революційну діяльність, повинні собі здавати справу з того, що масу населення в 7 мільонів, як це є з українцями в Польщі, не дається відразу денационалізувати, та що в тому народі, крім історичної традиції та останньої визвольної боротьби, є свідомість того, чого в нинішні часи має право жадати нація».

— «*Frankfurter Zeitung*» з 5. 10. 30 в статті «Громадська війна в Польщі» або «Боротьба Українців проти польського насильства» пише: «Ніхто з нас не захищає війни. Алеж відповідальному журналістові не можна закривати вісток для гарних очей. Щож це навіть pomoже не оголошувати вісток? Чи від того діла не будуть діятись, про які говорять ці донесення? Ось тепер предкладає нам телеграфіст рано — а це вже діється від досить довгого часу — донесення такого змісту: в пресовому інтерв'ю заявляє польський міністер освіти, що в численних українських школах позаводилися протидержавні агітації. Його міністерство приказе замкнути кожну школу, де пропонується боротьбу проти польської держави або проти польського населення... або таке: на вістку про наближення поліції населення в околицях Львова повтікало в ліси. Ці вістки публікуємо анаючі, що симпатії, які має Польща в світі, тим не збільшаться: навпаки, ці вістки могли викликати неспокій і обурення, колиб вони були вдумані. На жаль, вони правдиві. В Галичині знова вибухла війна між поляками і тамошнім епоконвічним населенням українським». Далі подано там коротко нашу історію новітніх часів, про закони, які мала Польща видати для українців, і про те, що самі поляки признають, що в Галичині є українська більшість, про українське шкільництво, про просвітню роботу, про економічний стан, про утиски, що їх українці терпіли від віків, і не могли розвинути, і про урожайність та багатства нашої землі, над якими

через це захотіла заманувати Польща. «Були в нас свого часу моменти, коли українським питанням інтересувалися. В польських книжках ще й нині говориться про те, що Берлін є осідком українського незалежницького руху. В дійсності річ мається трошки інакше, ніж це собі уявляють у своїх головах польські шовіністи, і коли ми розглядаємо українське питання, то причиною цього є події у Східній Галичині, а не якісь симпатії чи антипатії проти Польщі».

— «*Neue Preussische Kreuzztg.*» з 5. 10. у статті п. з. «Польський похід на Східню Галичину», подає між иншим таке: «Саботажову акцію в ХХ ст. не можна поборювати експедиційними кольонами, лише судовими процесами та притягненням українства до відповідальности за долю держави»...

— «*Berliner Börsenzeitung*» з 7. 10. 30 в дольці сього кореспондента зі Львова п. з. «Повстання на Україні» пише: «Частина народу в 6 мільйонів веде розначливу боротьбу проти денационалізації з боку поляків, боротьбу, що останніми місяцями через нездібність Союзу Народів привела до відвертого повстання». Далі подано нашу нову історію і згадано засоби польської боротьби проти нас у 1918. році. «...Рука в руку з систематичною пропагандою брехні в чужині, яка представляла український національно-визвольний рух перед західними державами як більшовизм та селянські революції, старається польська дипломатія перетранспортувати до дому зорганізовані і добре озброєні легіони генерала Галера для боротьби проти Українців». Далі пишеться про польонізаційну політику на наших землях, про шкільництво, університет, просвіту, інвалідів, економічний стан, про українські скарги до Союзу Народів, які там впрот викрадали. «...В дійсности творяться, як це показують події у Східній Галичині, огнища небезпеки, наслідки яких можуть вийти далеко поза границі поодиноких держав». «Опуканий у своїх правах народ хопився за самооборону. Вона мала зпочатку демонстративний характер, щоби звернути увагу світу на невирішене питання українське. Протягом цілої ночі було головне місто Львів відбите від світа, а на провінції були такі самі акти. Міри польського уряду не звернені лише проти тайної військової організації, що ці акти виконало, вони звернені проти непричетних українських культурних та господарських організацій по містах, як рівнож проти українських селян на провінції». Далі подані факти про арешти, карні експедиції, убивства, терор проти сільського населення, про стан облоги, маневри, атентати на українські установи й т. д. Кінчиться стаття так: «Так у дійсности виглядає атмосфера охорони чужих націй, яку так завзято боронив у Женеві пан Залеські, вважаючи її вистарчальною при вживанні тих заходів. Недавно був той час, що польський народ сам боровся ще за свою незалежність. Він чисельно ослабий, щоб зміг просто проковтнути таке тіло, як українці. Навіть найсильніші насильства нічого на ділі не змінять. Щораз більше напруження приведе до того, що публична опінія світа пригланється ближче до положення на близькому Сході, що його створено односторонніми повоевними договорами, а це тому, що можливі наслідки такого положення діткнуть не лише польську державу, а й інших».

— «*Vorwärts*» з 8. 10. у статті «Винищування Нації в нашого сісуда», подаючи факти звірського катування українського населення, прізвизца поодиноких людей і сіл, виконуваних завдань експедиціями, пише: «Це деякі коротенькі вривки з епошеї потопу, що тепер затопив Східню Галичину. Це все діється тоді, коли міністер Залескі в Женеві говорить про права людини та про гуманне трактування національних меншин. Все це діється під доглядом Союзу Народів. Тим способом поширює Польща, що має відагу звати себе «Місією народів», свою культуру серед повіреної їй відповідальности частини українського народу!».

— «*Tägliche Rundschau*», 8. 10. в ст. п. з. «Східня Галичина» пише: «Але як поводити стремління Франції та Польщі зі стремліннями народів до самостійности... на підставі якого то права спочиває нинішня європейська система, і що його Франція ніколи не заперечила?»... «Доля української меншини в польській Східній Галичині повинна прийти до свідомости цілої Європи, що питання національних меншин не будуть так довго розв'язані, доки побачивши за французькою допомогою світку денне, нові держави не закинуть свої ідеї... гегемонії в цілій Європі, що противляться цілям європейського громадянства».

— «*Germania*» з 11. 10. 30 в статті «Страстні дні одної меншини» або «Страшні факти з польської війни проти України» пише: «Понад два місяці триває вже акція, що її поляки повели проти Українців і яка дістала цинічну урядову назву «пацифікація». Страшні довгі тижні мусить терпіти безборонна меншина під бичем державою зорганізованих і урядово затверджених карних експедицій, розбещеного воєцтва і безоглядної поліції. Чужина про це нічого не знає і не сміє знати, про це вже подбав польський уряд». «Чужина не сміє нічого знати про це, що польська лиха використовує нагоду і постановила винищити весь меншинний народ... так було давніше,...

коли Захід нічого не знав про боротьбу українців, а знав лише про війну польсько-більшовицьку». «Що знає Захід про це, що в Польщі на Сході діються жахливі і неймовірно трагічні речі, які діялись може лише за найгірших воєнних часах. Польща велика, а Союз Народів далеко, та й думають у Польщі за старшим, московським звичаєм. А колиб навіть щось і дісталось за границю, то відповіді на те не треба довго шукати, бо вона вже готова, а це, що вони борються з большевизмом».

— «*Stahlhelmkorrespondenz*», 7. 11. в ст. п. з. «Ось і Польща» пише: «У Сх. Галичині та на Волині українців винищують большевиськими методами». Польща падає силомість над 10 мільйонами українців та німців тим способом, що його можна порівняти лише хіба з московським. Тоді, коли увесь культурний світ стоїть одним фронтом проти большевизму червоної Москви, жадний голос не підніметься проти жорстоких метод варшавського полонізму. Требаб припустити, що в відновальних чинняхів Атланти заговорить сумління. бо якраз вони були тими, що видали на погалу Ляхам 7 мільйонів українців. Але які думки про це! Слово аломане-аналогія до вступного з'ясування перемири. Щож це тепер обходить Атланти, що там діється з українцями? Що це обходить найів в Лондоні, Парижі і Вашингтоні, що діється в Польщі з мільйонами німців? Вони знаходять все в порядку і — балакають собі спокійно про мир між народами, про волю та про демократію!».

IV. ФРАНЦІЯ.

а) Протести українських організацій.

— Заходами Відділу ОУН, «Студенської Громади» та «Української Громади» улаштовано в Парижі віче, де промовляли ген. Капустянський та Др. Студинський. Випнесено протестну резолюцію, яку вислали до Ліги Націй, та переведено збірку на політичних в'язнів. Вислали привіт проф. Мартелеві за його прихильне становище до українців у його книзі.

— Відділ ОУН в Омекурі вислав телеграфічний протест до Ліги Націй.

— Заходами Відділу ОУН в Омекурі відбулося 17. X. 1930. віче української колонії, від імені якого вислали протестного листа до Ліги Націй наступного змісту:

«Загальні збори української колонії в Омекурі з дня 17. Жовтня 1930. р. в кількості 77 чоловік, ознайомилися з останніми подіями на теренах ЗУЗ та ухвалили наступну постанову-протест:

1. Польський уряд під закидом українському населенню протидержавної арати наводив терени ЗУЗ карними експедиціями з війська й поліції для тероризування мирного, безборонного українського населення. Ці карні загани ведуть езекуцію в найжорстокіший спосіб, катують нарід, який спасаючись від знущань примушений втікати для переховання до лісів і болот, нищать весь народний скарб, накладають контрибуції на населення у формі харчового та фуражного податку для харчування війська.

2. Заарештоване все свідоме українське громадянство, як то свідомі селяне, кооператори, вчителі, духовні особи, судді, адвокати, професори та навіть представники народу — послі парламенту. Забито кооперативного діяча Головінського і учня 7 кл. гімназії Михайла Бодяра. Замкнено редакції українських часописів «Просвіти», народні та середні школи із конфіскованням майна, а також викинено зі всіх шкіл українських дітей. Розігнано та знищено українські спортові товариства як «Луг», «Пласт» і т. д. Взірвано вибуховими матеріалами школу ім. Льва у Львові та кооперативу, спалено читальню «Просвіти» і кооперативу у Воутичах та Мікуличині, висаджено в повітря читальню в Миназві та Данилівцях. Знищено дитячий притулок, школу і кооперативу в Замарстиніві, зірвано будинок кооперативи «Центросоюзу» у Львові і багато інших закладів. Крім того спалено багато приватних господарств українського населення. Замкнено гімназії в Рогатині, Тернополі, Дрогобичі і Чорткові.

3. Посиляємося на Вільсонівський пакт, в якому зазначено самоопреділення націй включно до відокремлення і на Верзальський договір, який забезпечує свободу розвитку кожної нації, а також на Паризьку Конференцію від 15 грудня 1923 року, по якій віддано Сх. Галичину Польщі зі збереженням розвитку всіх національних, культурних і духовних надбавь місцевого населення. Між тим Польща від початку не лише не виконує своїх зобов'язань, але весь час провадить політику нищення всіх проявів національного життя на ЗУЗ.

Звертаємось до Л. Н. як міжнародної організації, яка стоїть на становищу миру та охорони меншостей з протестом проти вандалістичного гноблення українського населення в Сх. Галичині та просимо ваяти його під захист свого високого авторитету.

Українська колонія в Омекурі хоче вірити що зойки катованих українських гро-

мадян з боку польської влади, нарешті знайдуть собі відгомін в Лізі Націй, яка вживе відповідних заходів в справі оборони українців на ЗУЗ.

В імені протестаційного віча: Іяж. Заварицький, голова; Підгородецький, секретар».

Слід зазначити, що цей лист-меморіал Ліга Націй прийняла як такий, що відповідає всім постановам регуляміну Л. Н., а рієнож на цей лист-меморіал прийшла перша відповідь поляків у січні 6. р.

— Відділ ОНУ. у Кнютанжі вислав 19. X. телеграму до Ліги Націй. Крім того, вислано меморіал, підписаний 44 особами.

— Заходами відділу ОУН у Крезю відбулося віче, яке вислало протестну телеграму до Ліги Націй.

«Українська Громада» в Парижі вислала 20. XI. 6. р. протест до Ліги Націй.

— Др. Панейко, в Парижі, вислав 28. X. 6. р. телеграми до Ліги Націй, Міжнародного Червоного Хреста, Мек-Донелла, Ватсона, англ. публіциста Стіда, до редакцій «Times», «Daily Herald» і «Observer», В. Мартіна та Др. Fanquel-a.

— «Спілка був. військових Української Армії» в Омехурі вислала в половині жовтня протест до Ліги Націй.

— З ініціативи Відділу ОУН в Еш (Люксембург) скликано віче української кольонії, яке вислало телеграми до Союзу Народів.

— 2. XI. Українська Громада в Корбею (деп. Сен-е Уаз, у Франції) вислала протест до Ліги Націй.

— 11. XI. такий самий протест винесли ширші сходни української кольонії в Корбею.

б) Акція чужинців та інтересній.

— Центральний Комітет Ліги прав людини та громадянина в Парижі 30. X. обговорював справу польського терору та постановив вислати з Франції, Німеччини та ЧСР свої комісії до Сх. Галичини для розсліду подій.

— Французький посол у Варшаві зробив кілька демаршів перед польськими урядовими колами у справі «пацифікації» Східної Галичини; демарші зробили гнеточе вражіння на ляхів, які не думали, що французький уряд так пильно слідкує та так добре поінформований про східно-галицьку справу.

— В половині жовтня інтервенював французький амбасадор Ле Рож у Варшаві у справі подій у Сх. Галичині. Той самий амбасадор приїхав потім до Парижа злати особисто звіт про українсько-польські відносини.

— Проф. Сорбоня Р. Мартель виголосив у Франції низку відчитів про польсько-українські відносини, при чому дуже негативно ставився до поляків.

в) Французька преса.

— «Ле курієр де петорль», орган французьких нафтовиків, які, як відомо, контролюють галицьку нафту, в числі з 14. вересня обговорює широко становище в Польщі й пише: «Треба нам пильно приглядатися, що саме робиться в Галичині, щоб там не повстало нове Мехіко. Ми надто зацікавлені в спокою того краю».

— «Авенір» (орган великих капіталістів) з 18. жовтня приносить статтю про Польщу, де пише м. ин. таке: «Булоб розумно, якби наші друзі поляки полагодили становище українців, бо останні через свою терористичну організацію роблять велику шкоду при налаштуванні внутрішнього порядку».

— «Ля Круа», орган паризького архієпископа пише в числі з 5. листопаду під заголовком «Заколоти в Сх. Галичині»: «Револуційні заколоти у Сх. Галичині набірають нечуваних розмірів. Озброєні напади збільшуються, змова що-раз одважніші потуються в самостійницьких організаціях. Терор збільшується з кожним днем, хоч польський уряд і зіслуж репресії й арештує українських послів». «Через надмірну прихильність до нашого союзника наша велика преса не каже ні слова про ці події, які, одначе, не можуть залишити нас байдужними». «Багато поляків уперто думає, що ці заколоти є штучними, підтримуваними жменькою плачених агітаторів. Однак, справжня причина лежить де інде. На терені Сх. Галичини поляки становлять більшість по містах а українці по селах. По світовій війні цей край мав повну незалежність протятюм кількох місяців, потім армія гең. Галера його завоювала, а мирові договори включили цей край до Польщі. Але українські патріоти ніколи не визнали своєї поразки і апочатку почали пасивний спротив... потім спротив зробився активним». «Далеко від того, щоб заколоти покінчилися. Численні симптоми вказують якраз, що ми напередодні погіршення становища. Якщо Польща має право карати атентатчиків, то вона має також обовязок виявити більше мудрости й толеранції супроти українців».

— «*Progre Civił*», великий тижневик, приніс з 25. X. статтю під заголовком — «Що діється в Сх. Галичині». У ній читаємо: «В частині України, що має назву Сх. Галичини, відбуваються нечувані сцени дикунства й жорстокости, а між тим підняті із європейських урядів неврушиться». Згадавши про причину саботажів, автор статті пише: «що уряд Пілсудського поставив себе поза законами людства, коли він робить відповідальним за декілька саботажів населення цілого краю без різниці віку та пола». Далі йдуть цитати з денника «Манчестер Гардієн» про події у Сх. Галичині. Цю статтю передрукували «*Kotłósien*» і «*Dziennik de Tuluz*».

— Часопис «*Репюблік*» з 27. листопаду пише про вибори в Польщі і про останні події таке: «Ми добре знаємо, що це таке «пацифікація», тобто, знищення українських гімназій, бібліотек, читалень, кооператив і т. д. А що казати про галицьку проблему? Уряд Пілсудського веде до розпачу українців».

— «*Вольонте*» з 23. листопаду принесла передовицю під заголовком «Польща і Ми», в якій по кількох заввагах про книжку проф. Сорбоні Рене Мартеля пише про події в Сх. Галичині Віктор Баш, проф. Сорбоні й голова французької ліги прав людини таке: «Найбільш гидке відбувається тепер у Галичині. Я маю перед своїми очима протоколи складені мешканцями Сх. Галичини, «пацифікованої» методами Пілсудського. Знищені села, змасаковані мешканці, яких бито до смерті, при чому дуже часто примушувано селян бити себе взаємно, жінки й учні, «оброблені» рушницями й нагайками. Назви сіл і жертв указані в непохитних документах, що їх мені переслано. Це воскресіння чорної сотні, це новий розквіт погромів, цим разом скермований не проти жидів, а проти українців».

— «*Ля Круа*», 5 листоп. 1930 р. ч. 14621, містить передову статтю з приводу заворушень в Східній Галичині, в якій є: «Кравий сойм не існує, чисельні школи — гордість України — скасовано, або зпольщено. Український університет замкнено. Та найбільшим лихом є аграрна політика, яка систематично провадиться десять років. У Галичині мають польські маїнатп великі посілости, аграрна реформа переведена в користь польських колоністів. Заселення українських земель викликає велике незадоволення серед українських селян. Не можемо оминути і той факт, що поляки римо-католики ставляться з погордою до українців — уніятів чи православних».

— «*Ля Репюблік*», 20 лист. 1930. р., ч. 529, містить статтю Жака Кезера під назвою «Загроза Миру». Наводимо уступ: «Пацифікувати сильною рукою... Ми знаємо, що це має значити. Воно вже довело до замкнення українських шкіл, дозволених за Австрії, ушкодження бібліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка, нищення українських кооператив».

— «*Кас де Дрої де Л'ом*», 30 лист. 1930 р. ч. 40, подає відповідь президента ЦК Ліги Прав людини на промови д-ра Панейка і д-ра Борщака, виголошених на засіданні ЦК Ліги: «Ліга зробить все для обізнання французького суспільства про це. Міжнародна Ліга застанеться над можливістю вислання до Галичини окремої місії, зложеної з відпоручників Ліги Французької, Німецької і Чеської, яка оголосить свої спостереження і зробить все можливе щоб трагічне положення в Галичині було відоме».

— «*Ле Монд Слав*», ч. 3, вересень 1930 р., містить статтю з описом польсько-українських відносин під Польщею. Між иншим пишуть: «З острахом запитуємо, що станеться на випадок мобілізації польської армії, коли 200 тис. українців дістануть до своїх рук зброю».

— «*Le Travail*», Geneve, 12. XI., ст. п. 3. «Après les massacres en Ukraine. — Un document intéressant».

— «*Journal de Genève*», 23. X. «Sur les routes de Pologne».

— «*Journel de Genève*», 12. IX. «Ceux qui n'ont pas le droit de parler à l'Assemblée».

— «*L'Humanite*», Paris, 4. XI. «Le monde en armes. La Pologne, camp retranché ou Paris et Londres commandent»

— «*La Volonte*», 23. XI. «Comment on a voté en Pologne».

— «*La Republique*», 20. XI. «Menace pour la paix. Le fascisme polonais». Ст. Jacques Kayser-a.

— «*Les Cahiers des Droits d'Homme*», Paris, 10. I. 31., ст. Jean Locquin-a, «La dictature de Pilsudski».

— «*Foreign Affairs*», I. 31. «U. D. C. Activities».

— «*Le Монд Слав*», парижський місячник містить ціну низку статей в українській справі проф. Рене Мартеля і Ілька Борщака.

— «*Journal de Genève*», 24. I. 31. «En Ukraine Polonaise. Une enquête de la Ligue internationale des femmes pour la paix et la liberte».

В. БЕЛЬГІЯ.

а) Українські організації.

— «Українська Національна Рада» в Брюсселю, що об'єднує всі українські організації в Бельгії, вислала телеграми до Союзу Народів та до міністрів Гендерсона, Бріана, Муссоліні і Гіманса (бельгійський) такого змісту: «На Зах. Українських Землях шалів польський терор, який витворює небезпеку для ладу і миру в цілій Європі. Інтервенція зовні є konieczna».

Подібні телеграми вислали також окремими громадами та особами.

— Заходами Секретаріату ОУН у Бельгії скликано протестне віче в Льєжі 4. X. б. р., на яке прибули українці з Льєжу, Сорента та околиць. Ухвалено протестні резолюції, які вислали до Ліги Націй, губернатора Льєжу, през. Льєжу, архієпископа льєжського, чотирьох місцевих часописів, ректора університету, союзу професійних бельгійських спілок, міністерства закорд. справ Бельгії, Франції, Англії та Італії.

— У Брюсселю Українське Пресове Бюро, ведене Політичним Референтом ОУН, видавало бюлетені французькою мовою та подавало чужим редакціям і видатнішим особам політичного, наукового й артистичного світу відомости про Україну. Згодом воно поширило свою діяльність і на Францію, Італію, Швейцарію і навіть Данцію. Звичайно, останні події знайшли в його комунікатах належне освітлення. До них час од часу долучалися особні додатки на окремих аркушах, у яких подавано переклади листів самовидців, візвання жертв і інші документи. Бюро поробило спеціальні заходи по редакціях, щоб проторувати шлях для комунікатів.

б) Акція чужинців.

— У Брюсселю відбулися 14—16 лютия 1931. р. Збори «Міжнародної Ліги для Союзу Націй», на яких окреме засідання було присвячене українській справі в Польщі. Дискусія на тому засіданні, під головуванням лорда Дікінсона, тревала кілька годин. Слово забірали п-і Баккер Фан Боссе, проф. Фан Обервек, польські делегати Стронські та Левенгурц, й ин. Проф. Обервек поставив внесення на вибрання міжнародної комісії для розгляду української справи. Принято резолюцію, в якій комісія звертається з покликом до поляків та українців, щоб вони дійшли по доброму до полагоди конфлікту, як рівнож пропонує утворити окремий комітет для точнішого ознайомлення з українською проблемою.

в) Бельгійська преса.

— «*La Libre Belgique*» (Лібр Бельжик), католицький часопис подав на початку жовтня допис свого кореспондента, який щойно вернув із Галичини. В тім дописі під заголовком «Гомін бурі в Польщі» говориться про український іридентизм, про можливість війни, революції, про саботажі й підпали, про стан тривоги і непевности. «Галичина, земля українська, прилучена до Польщі помимо її волі, не тратить ніодної нагоди, щоби не підносити своєї вимоги... чоловіки, жінки, діти, всі там надхнені змаганням до самостійности».

— Цей самий часопис у числі з 22. листопада подав докладний опис подій за комунікатом «Укр. Пресбюра» в Бельгії, а рівно такі примітки від себе: «чи Поляки, які так терпіли від чужинецьких урядів, мають також стати гнобителями? Заворушення, про які ми писали давніше, мали причиною надужиття урядових агентів і наслідком збільшення цих останніх». Автор статті оповідає про відділи кавалерії та жандармерії, які під покришкою пацифікації, систематично пустошать Галичину і чинять терор та розбій скрізь, де лише з'являються. На останку автор ставить запит: «чи ми в большевії, чи може в часах генерала фон-Вісінга (німецький губернатор Бельгії під час окупації. Прим. наша). Ба ні, це діється в Польщі, і то в імя порядку!»

— «*Le Peuple*» (Ле Пенль) користав із повідомлень «Укр. Пресбюра» при своїх кількоразових виступах щодо уряду Пілсудского, називаючи його психопатом.

Далі цей часопис видруковав «Заклик до цивілізованого світу», виданий Комітетом укр. організацій у Празі.

24. листопаду змістив той таки часопис довгу статтю про «Погроми українців», заподіяні в Польщі, та про «режим насильства і безправства, що нічим не різняється від червоного терору, від якого саме Польща хвалиться врятувати цілу Європу». «Галицькі села — пише газета — віддані на поталу солдатески та жандармерії, а далі передруковує дослівно повідомлення, подані «Укр. Пресбюром».

Крім вище поданих виступів, були ще дрібніші по провінціальних часописах, як «*Валоні*» в Лєжі.

VI. ІТАЛІЯ.

а) Акція українців.

— 27. X. 1930. вислала українці в Римі, за підписом *Е. Онацького*, таку телеграму до Ватикану:

«Українці, що живуть в Римі, без різниці віри, католики й православні, звертаються уклінно до Святішого Отця з гарячим проханням інтервенювати своєю Апостольською Владдою для спинення нелюдських переслідувань українського греко-католицького населення Східньої Галичини. Не лише цивільне населення всіх клас, але й багато священників терплять нечувані муки. Досить пригадати о. Мандзія та о. Блозовського. Населення позбавляють не лише всіх прав, гарантованих трактатами міжнародними, але й найелементарніших людських прав. Кільтурні й економічні українські інституції — єдине багатство українського населення та його єдиний захист у боротьбі проти пролетаризування й здичавіння селянської маси — руйнують найбрутальнішим способом. Большевицька пропаганда з того користає, представляючи російський большевизм — цього найлютішого ворога європейської цивілізації й християнської віри — єдиним оборонцем українського притіченого населення Східньої Галичини. Інтервенція Вашої Святости поклала б кінець польським жорстокостям і большевицьким брехням».

б) Офіційні інтервенції.

— Польський амбасадор у Римі інтервенював у справі виступів італійської преси проти польського терору у Східній Галичині.

— Як подає преса, Папа Пій XI. призначив слідство у справі кравчих подій, при чому апробував пастирський лист українських єпископів у справі польського терору. Та сама преса подає, що становище польського амбасадора при Ватикані Скшиńskiego захитане у звязку з подіями в Галичині, та що він зажадав від уряду відкликання.

в) Італійська преса.

Перші вістки про події в Східній Галичині почали приходити до італійської преси з польських агенцій, які говорили про українські саботажі, підпали та відповідну «реакцію» польського населення та польської влади. Вістки ці, дуже тенденційні та брехливі, були спростовані поволи вістками з інших джерел, що почали з'являтися в італійських часописах, особливо провінціальних.

— «*Popolo di Brescia*» з 9. X. 1930. містить статтю н. з «*Gravi torbidi nella Galizia Orientale*».

— «*Il Mattino di Napoli*» та багато інших часописів писало про українську справу та про події в Галичині.

«*Il Lavoro Fascista*» 9. X. містить велику статтю п. а. «Зразки польської політики у Східній Галичині». Автор, навівши довгий список українських установ, які впади жертвою ніби-то — як твердять поляки — «українського тероризму», — вказує на цілковите безглуздя польської пропаганди, що українці, мовляв, віддалися... культу «самоничення», і звертає особливу вагу на ту війну, яку повели поляки проти українських кооперативів, як підстави економічної витривалості і відпорності національних українських інституцій. «Мусімо ствердити, що ми дуже добре пам'ятаємо, як Польща отримала Східню Галичину, зобов'язавшись перед цілим світом зорганізувати автономний устрій країни й відкрити український університет у Львові. Поволі, поволі забула вона не лише про університет, але тепер ось нищать вже й останні гімназії. Ось вам доля міжнародних зобов'язань!» Змалювавши «паціфікаційні» методи, автор закінчує: «На думку всіх політичних діячів, така поведінка польської поліції, замість «паціфікувати» країну, може мати лише один наслідок: може кинути маси українського населення, в порвві розпачу, в обійми російського большевизму. І така перспектива, з огляду на загальну ситуацію на Сході Європи, не є в суті речі бажана».

— Стаття ця з'явилася і в «*Il Popolo di Trieste*», Trieste, 8. X., та в «*Ora*», Palermo, 11. X. 1930.

Ефект тих статей був такий великий, що польська амбасада інтервенювала в міністерстві зак. справ. Наслідком тої інтервенції цілковито зникли будьякі вістки про Галичину в італійських часописах, бо як — з одного боку — італійські часописи не вважали більш можливим для себе містити статті, що компромітували би «дружній» польський уряд, так з другого боку, перестали цілковито звертати увагу на брехливу пропаганду польських агенцій. Тому, при оцінці польських виборів до сейму, ціла італійська преса — правда — вельми коротко, але ясно, визначила своє відношення до галицьких подій, зазначивши, що «в кожному разі, не зважаючи на перемогу урядо-

вих кандидатів на східних землях, ми не можемо повірити, що піня українсько-поселення так враг позбулося своїх антипольських і націоналістичних почувань...»

— *«Il Corriere»*, Roma, всеж умістив допису статтю, де читаємо таке: «Що до урядової більшості, то вона змогла уконституватися лише завдяки типовим засобам найбільш занепадливого парламентаризму — завдяки масовим арестам ватажків опозиції та застрашешню виборців. Епізод, що про його оповідають, мовляв, цілі містечка з великою втіхою йшли на вибори з музикою, відкритими списками до голосування, хоча може і здається мальовничий, але є також западто симптоматичний і зясовує лабагато річей... Переміг уряд зі своїм силовим апаратом, не марналя Пилсудскі зі своєю великою програмою морального відродження нації. Маємо на увазі особливо підкреслити цей пункт, бо зянадто часто останніми часами в певних органах закордонної преси чуємо про «фашистівські методи Маршалла». Зовсім певно, ані історія його партії, ані його методи урядування не мають нічого спільного ні з історією, ні зі стилем справжнього фашизму»...

Зі своєї здержкялвости щодо подій у Сх. Галичині вийшла щойно італійська преса тоді, коли українська колонія в Римі подала протестний меморіял Папі. Цю нагоду використано, щоб ливроко писати про польську нацифікацію. А писали про це такі часописи:

— *«Gazzetta di Venezia»*, 12. XII. 1930., містить статтю п. з. «Memorandum ucraino al Papa contra le persecuzioni polacche».

— *«La Corrispondenza»*, Roma, 11. XII., ст. п. з. «Gli Ucraini al Papa».

— *«Giornale d'Italia»*, Roma, 12. XII., «Un memoriale degli Ucraini, al Pontefice».

— *«Vedetta Fascista»*, Vicenza, 12. XII., стаття п. з. «Gli Ucraini al Papa. — Le spedizioni punitive militari polacche. Piombo e staffile. Case, chiese e monumenti distrutti. Migliaia di ferite e arresti in massa».

— *«Ora»*, Palermo, 13. XII., — «Un memoriale degli Ucraini, al Pontefice».

— *«Popolo di Trieste»*, Trieste, 12. XII., стаття п. з. «Note Vaticane. Gli Ucraini al Papa».

— *«Corriera Adriatico»*, Ancona, 17. XII., «Gli Ucraini al Papa».

— *«Corriere»*, Roma, 14. XII., «Un Appello degli Ucraini al Pontefice».

— *«Secolo»*, Genova, 12. XII., стаття п. з. «Dalla Città del Vaticano. — Un «memorandum» della colonia ucraina sul terrorismo poliziesco nella loro Patria».

— *«Nuovo Giornale»*, Firenze, 12. XII., стаття п. з. «Gli Ucraini al Papa».

— *«Gazetta»*, Messina, 13. XII., «Dalla Città del Vaticano».

— *«di Bergamo»*, — 12. XII., «Gli Ucraini al Santo Padre».

— *«Provincia di Dolzano»*, Dolzano, 12. XII., стаття п. з. «Il terrorismo polacco in Ucraina».

— *«Gazetta del Mezzogiorno»*, Bari, 12. XII., ст. п. з. «Le violenze polacche in Ucraina».

— *«Corriere della Sera»*, Milano, з кінцем грудня оголошує статтю свого данцігського кореспондента про національні меншини в Польщі. Той самий часопис з 9. II. дає відповідь полякам на їхню полеміку з першою статтею.

VII. ДАЦІГ.

а) Акція українців.

— 30. IX. 1930. р. відбулося в Данцігу віче, яке винесло протестні резолюції, та у французькій, англійській та німецькій мовах розіслано їх до місцевого уряду, ріжних видатних організацій та до всіх чужоземних амбасад.

— 1. XI. відсвяткувало українське студентство листопадові роковини; на святі піднесено ключ створити окремій фонд для відбудови краю та для помочі побитому населенню; рівночасно на ту ціль зложено 60 гульд.

— 16. XI. уладжепо збірними заходами цілої української колонії листопадове овято, яке попередила Служба Божя та панакхидя з окремою молитвою за поляглих та померлих при «нацифікації»; промови на академії торкалися останніх подій у краю.

— 20. XI. корпорація «Зарево» уладила святочний конвент, присвячений пам'яті сотн. Ю. Головінського; на конвент запрошено представників усіх інших корпорацій.

— Українське студентство оснувало *Українське Пресове Бюро*, що приступило до видавання бюлетеня німецькою мовою з освітленням останніх подій у краю. Це Бюро інформувало також про краєві події чужу пресу, доставляючи їй матеріяли, які надходили з краю, а також подавало інформації до української преси в Америці. Побіч того, воно коьпортувало всі видання у справі «нацифікації», що зявлялися по інших осередках української еміграції.

б) Акція чужинців.

В Данцігу відбувся 13—15. жовтня 1930. р. Конгрес Міжнародної Федерації Прихильників Союзу Народів, у якому взяли участь видатні представники 22-ох світових держав. Із цілого ряду комісій присвячувано велику увагу нарадам комісії для справ національних меншин. В останньому дні конгресу відбула вона два свої найважливіші засідання які проводив англійський делегат лорд Дікінсон. На пополудневому засіданні цієї комісії піднесла голландська делегатка п-і Баккер ван Боссе справу останніх подій на українських землях під Польщею та звернула увагу присутніх делегатів на незвичайно жорстокі репресії польського уряду, про що розписується останніми часами ціла європейська преса. По відповіді польського делегата проф. Дембінського, вирішено утворити спеціальну підкомісію, яка має зібрати конкретні факти з пацифікованих наших земель і передати з цього звіт на найближчому конгресі Федерації, що намічений на весну наступного року. Підчас дебати над справою протиукраїнських репресій польськом уряду були присутні делегати 20 різних держав.

VIII. ЛИТВА.

а) Акція «Литовсько-українського Товариства».

— 21. X. 1930. р. влаштувало «Литовсько-українське Товариство» в Кавнас сходня, на які запрошено визначніших литовських редакторів та журналістів. Збори відкрив голова Т-ва проф. Біржишка, який ясував присутнім теперішнє положення на українських землях під Польщею. Далі слідували реферати Чучмана (українською мовою), д-ра Пурицкіса, проф. Вайльоніса та Давджвардаса (литовською мовою). Всі промовці підносили варварства ляхів у зв'язку з останніми подіями на Західній Україні. У дискусії, що потім розвинулася, інформовано про стремління українського народу. Присутні журналісти постановили познайомити ширше громадянство з галицькими подіями через пресу.

— 28. X. 1930. влаштовано для ширшого литовського громадянства доклад про останні події в Сх. Галичині. Промовляли: Давджвардас та Чучман.

— 31. X. 1930. відбулося в Кавнас українське листопадове свято. На початку відіграла оркестра литовських інвалідів литовський та український національні гимни. Потім промовляли проф. Біржишка (литовською мовою), Чучман (українською) і Давджвардас (литовською). Всі промовці казали про останні події на Західній Україні. Поміж рефератами були українські й литовські сольо-співи (п-і Сташкевічайтіс і п. Бручкус), українські та литовські деклямації, українські пісні, виконані лучковим терцетом, на фортепіані й хором «Союзу Литовських Стрільців».

— 1. XI. 1930. в 10 год. рано відслужено в костелі Витовта жалібну панихиду за полягалих та закатованих борців за волю України. Панихиду правив кан. Тумас, що у проповіді познайомив присутніх із тими жорстокостями, що їх зазнають українці під Польщею. Опер. артист п. Матуляйтис та хор державної опери відспівали українські церковні пісні.

— 1. XI. 1930. в 12 год. впол. о. Корчинський відправив панихиду у православній церкві; на панихиді було багато литовців та білорусів. О. Корчинський познайомив присутніх зі станом у Сх. Галичині, влазуючи на жертви, які доводиться класти українській надії в боротьбі за свою незалежність. Церковний хор відспівав низку церковних пісень.

— «Литовсько-українське Товариство» в Кавнас вислало до Ліги Націй протестну телеграму, а до всіх державних і політичних установ і представництв чужих держав меморіяли та брошури у справі «пацифікації».

б) Радіо.

— 1. XI. 1930. передавано радіом цілу програму листопадового свята в Кавнас.

— Того самого дня в 9.30 год. веч. відбулися окремі відчити про «пацифікацію» та про значіння 1. листопада. Відчити вистолошено англійською, французькою, німецькою, литовською, есперантською та польською мовами.

— 14. X., 14. XI. та 14. XII. 1930. передавано радіом протести проти польських звіств, інформовано про варварства ляхів та про стремління українського народу. Промовляли: проф. Біржишка, д-р Пурицкіс та П. Давджвардас литовською мовою, Бартович українською, Авістенайтис англійською, інж. Станкевічюс французькою, Амоне німецькою, Рядоманкас польською мовою.

— Щодня подавано в литовським політичним огляді інформації про події на Західній Україні (литовською мовою).

в) Литовська преса.

Не було литовської часописи, яка б не подавала докладних інформацій про події у краю та не освітлювала зокрема безправність та насильство польської влади. Крім того, всі вони містили докладні статті про українську справу взагалі. Вистачить згадати, що офіціоз «*Lietuvos Aidas*», окрім щоденних вісток про кравді події, подавав і тижнев. агенцією «ELTA», вмістив передовиці про нашу справу в таких числах: 121 (1902), 181, 196, 198, 218, 223 (1904), 235, 241, 242, 245, 256, 257, 259, 268, 284, 287 (1908).

Далі містили статті про паніфікацію та українську справу такі часописи: «*Sveics*», «*Trinitas*», «*Musu Rytojus*», «*Sekmalienis*», «*Musu Vilniaus*», «*Karys*», «*Rytas*», «*Lietuvos Zinios*» та ін.

З приводу вішкетва соти Ю. Головінського майже всі часописи вмістили довші статті з описом вішкетва, подаючи при тім перелік діяльності соти Головінського.

— «*Lietuvos Aidas*» із 7. X. 1930. містить статтю французького проф. Сорбони Р. Мартіля н. з. «Східня Галичина й Європа», в якій автор пише так:

«Питання Східньої Галичини обговорювався оце недавно в Женеві на Конгресі національних меншин. Не дивлячись на всі труднощі при порушенні того питання на міжнародним форумі наслідком неспокійного міжнародного положення взагалі, як рівнож і наслідком того, що українці не мають своїх представників у меншинній секції, українцям таки вдалося витягнути цю проблему на світло денне. Безмірна енергія українських провідників і їх віра у кращу будучину свого народу зробили на всіх великий вплив. Чи не найбільший вплив мали на англіїців велика сміливість українців, мимо їх пенцастя та неповодження.

В тойже самий час українські послы до сойму й до сенату внесли енергійний протест проти польської тиранії. Протест цей був сильний і багато важив. Його підтверджено фактами. Кожне слово протесту мало своє певне значіння, і в них відчувалася сильна воля народу, готового зирнати накладені на нього пуга. Протест цей — це заклик до всього цивілізованого світу в імені Східньої Галичини і всіх українців, що перебувають у польській неволі. Українці пригадують обіцянки союзних держав і їх невыповнення. Зараз же по воскресінню Польщі вона стала тюрмою народів. Вона змислила адміністративну автономію Східньої Галичини, позакривала українські школи, зачала переслідувати і православних, і уніятів, і взагалі загнала у заслони краї, які якими запанувала.

По закінченні Конгресу національних меншин положення у Східній Галичині тільки більше загострилося. Діяльність тайних терористичних організацій здушують карні заходи педичії. В 1930. році ми бачимо ті самі методи, що й за царизму. З Польщі приходять відділи кавалерії й пишуть українські села. Чоловіків б'ють, жінок і дівчат гвалтують, накладають воєнні контрибуції. Зі Східньої Галичини ми одержуємо листи, що в них повністю описано ці гніди, нечувані факти. В одному селі, яке пограбував був 14. уланський польський полк, полковник після нічної оргії, приказав жінкам і дівчатам з того села одягнути на себе святочиний одяг і з пісянями проважати полк із села. В якому випадку рознесено українську кооперативу лише за те, що там не оздоблено портрет Пілеудського.

Всі ті факти Франції не такі вже невідомі, якби цього собі бажали поляки. В Парижі поляки зачали офензиву мовчанки. Французька преса повинна мовчати про всі ті жорстокости, що відбуваються у Східній Галичині. До редакцій ясно пливають чеки. Зпочатку опубліковано кілька телеграм, у яких українських терористів поставлено нарівні з комуністами. Одначе, завдяки Женеві і насамперед німецькій пресі, правда таки вийшла на верх.

Ми радіємо, й то дуже радіємо, бо можемо тепер констатувати все більшу і більшу еволюцію французьких одвічальних політиків. Вони починають вже розуміти, що союз Франції з Польщею — це смертний гріх, який може Францію привести до згуби. Вони ще не знають, як вийти з того положення. Вони дуже хотілиб знайти якийсь вихід, але його ще не бачать. Але великим поступом у цій справі є той факт, що відповідальні політики признають вже свою похибку.

Переслідкування у Східній Галичині мають ще й інші наслідки. Вони відкривають очі решткам ще й досі засліплених французів. Французька демократія не стерпить жорстокостей проти безборонного народу. Польща є союзницею Франції. На жаль, це так! Але хай Польща не забуває, що той союз дає французам право контролю, від якого вони ніколи не відмовляться. Французи не бачать у Польщі рижних народів, панів і рабів; французи бачать тільки рівних перед законом, вільних громадян. Тих громадян треба поважати, з ними треба поводитися як із людьми. Якщо Польща того не розуміє, то французькі політики пригадають їй, як треба поводитися з людьми.

Процес зачався. Ми будемо його боронити».

IX. АВСТРИЯ.

а) Акція українців.

— У Відні оснований для ведення протестної акції окремий «Комітет Української Національної Пропаганди». Комітет виготовляв інформаційні статті для віденської преси, розмножував та поширював знімки побитих людей, брошури про «нацифікацію», видав пропагандивну лстучку, брав участь у підготовці протестного віча — тощо.

— Листопадове свято в Відні було получено з протестним вічем, на яким висесено протест проти польського терору; протест розіслано до представників міжнародних гуманітарних установ, Ліги Націй, Червоного Хреста, Ліги прав людини та громадщина та до різних редакцій.

— 6. XII. 1930. відбулося в Відні величезне протестне віче українського, німецького та литовського студентства в найбільшій залі віденського університету. Від професорської колегії промовляв проф. д-р Мух, від німецького студентства Еріх Шіннер, по ним делегат українського студентства, а на кінці Владас-Августайтіс од литовців. У висесеній резолюції сказано між иншим: «Протягом останніх тижнів подає преса всіх країв та політичних напрямків про таке глоблення національних меншостей в Польщі, якого історія меншин у цілому світі, хоч і яка вона багата на приклади моральних і фізичних страждань, подібного собі не має». «Польща виключає себе з ряду культурних націй, доказуючи брак зрілості своїх провідників і всього народу взагалі. Ось до нацифікаційної акції, переведеної поляками в українських областях із печуваною жорстокістю, долучується нагілка на німців у західних смугах польської держави за згодою, а що більше з домогою польського уряду». «Німецьке студентство віденських вищих шкіл звертається разом із українським та литовським студентством у Відні до німецького уряду з проханням вчинити належні кроки з ціллю здобути для українців і німців повної рекомпензати за заповідані їм поляками кривди та забезпечити всі людські та політичні права в Польщі на будуче». Між присутніми розкинено лстучки зі знімками побитих людей при «нацифікації».

б) Офіційні інтервенції та акція чужинців.

— Польський носом в Австрії, К. Бадер, подав протест мін. закорд. справ Шоберові проти демонстрації, яку влаштували українські, німецькі та польські студенти проти польських звірств. Шобер одповів Бадерові, що він не може втручатися в університетські справи, хоч обіцяв перевести слідство. Однак ректор університету, Ібербергер, на інтервенцію Шобера заявив, що козиб він був присутнім на протестному вічу, то важливі ще гострішія сльві проти Польщі, ніж це зробили студенти.

— На Конференції «Соціалістичного Спортового Інтернаціоналу», що відбулася в грудні в Відні, зачитано звіт про діяльність українських кластових організацій про польські репресії. Ті інформації Інтернаціонал видрукував 4 мовами та розіслав місцевим спортовим організаціям.

X. ШВАЙЦАРІЯ.

а) Акція українців.

— 25. X. 1930. р. відбулися в Женеві Збори «Українського Клубу», які винесли протестні резолюції проти польського терору. Протест вислано до Секретаріату Ліги Націй та до всіх членів Комісії Національних Меншин. Окрім того, рішено звернутися до Міжнародного Червоного Хреста з проханням дати пегайну поміч раненим українцям, яких польські санітарні установи відмовляють будьякої опіки. Так само рішено звернутися до Міжнародної Унії опіки над дітьми, щоб вона дала поміч дітям, раненим од побоїв. Нарешті рішено звернутися до Жіночої Ліги Мира й Свободи, щоб вона своїм виступом в обороні українського населення звернула увагу міжнародних державних чинників на останні події на наших землях.

— 17. I. 1931. відбувся в Женеві Зїзд представників українських протестних комітетів проти польського терору, що існують в Чехословаччині, Німеччині, Данції, Литві, Франції, Бельгії, Італії та Швайцарії. Рішено утворити по всіх європейських державах постійні комітети пропаганди й охорони прав українського народу, як рівнож намічено основні засади пропаганди нашої справи закордоном.

— У Женеві засновано в листопаді українське пресове бюро, яке видає французькою мовою місячний бюлетень п. з. Bulletin d'Informations Ukrainiennes.

— У Льозані видано в січні книжку про «нацифікацію» п. з. La Plus Sombre Pologne. Le Rempart de la Barbarie contre l'Europe.

б) Акція чужинців.

— 19. 1. 1931. р. «Жіноча Інтернаціональна Ліга Миру й Свободи» влаштувала в Женеві прилюдну конференцію у справі галицьких подій. Виклад про ті події мала міс *Шіпшінкс*, яка підчас «пацифікації» відвідала Сх. Галичину за доручення Ліги. Слово заборали: польський журналіст Омогоржевскі, проф. Русова, імж. Андрієвський, секретар Конгресу національних меншин Амеде, пос. Рудницька та Е. Онацький.

— 11. Інтернаціоналя в Ціріху 21. 11. 1931. прийняв резолюцію з осудом кривавих актів терору польського уряду.

— Німецький міністер закордонних справ *Курціус* у своїй промові під час асамблеї Ліги Націй у січні б. р. звернув також увагу на українську справу у Сх. Галичині, говорячи: «Коли правдою є те, що подають про і справді вартє уваги поступовання польського уряду супроти українського населення, то й цієї справою мусить зайнятися Рада Союзу Народів».

— Із всіх петицій, які подали українці до Ліги Націй, були формально прийняті підчас січневої сесії Ліги Націй 6: 1) української колонії в Омекур (Франція), 2) «Народньої Української Ради» у Празі, 3—5) петиції д-ра Панеяка в Парижі, і 6) петицію англійських послів. Крім них, поступили ще такі петиції, які правдоподібно, будуть прийняті: 1) українських послів і сенаторів, 2) пос. Рудницької про «пацифікацію» та 3) тої самої посолки у справі українських послів, ув'язнених у Бересті. Щодо численних інших петицій, то їх формально не прийнято тому, що а) або подавали вони ті самі факти, що і вже прийняті петиції, б) або було в них домагання відлучення українських земель од Польщі, або в) були писані невідповідним тоном.

— Рада Ліги Націй розглядала українську справу під січневої сесії на таємному засіданні, при чому для розгляду петицій та ареферовація справи на наступному засіданні Ради Ліги Націй у травні б. р. призначено т. зв. *Комітет трьох* із представників: Англії (мін. закорд. справ Гендерсон), Італії (Шільоті) і Норвегії (Мовінкель). Особистий склад комітету може мінятися тому, що він складений на принципі представництва держав, які можуть висилати різних осіб. Цей Комітет має зійтися у Лондоні та підготувати реферат у справі українських петицій на травневе засідання Ліги Націй. Рада рішить тоді про дальший хід справи.

XI. РІЗНЕ.

а) Акція українців.

— «Провід Українських Націоналістів» вислав до 27 міністерств закордонних справ: а) ноту про положення українців під Польщею, б) меморандум про східно-європейську проблему та в) супровідного листа разом із ріжними матеріалами у справі «пацифікації». Нота висловлює застереження щодо значіння міжнародних актів, які стосуються України та які переідедено без згоди та проти волі українського народу, і домагається: покликати міжнародну комісію для розсліду польських звірств, дати відшкодовання українському населенню за причинені йому шкоди «а перевести корінну зміну політичного статуту Західньої України. Знову ж у меморандумі вказало, що єдиною розв'язкою східно-європейської проблеми є створення сильної Української Держави, за яку бореться український народ, та що Польща, утруднюючи боротьбу українського народу за незалежність, тим самим стоїть на перешкоді усуненню большевицької влади на Сході Європи.

— Команда «Української Військової Організації» видала відозву до цілого культурного світу англійською, французькою, італійською та німецькою мовами, в якій стверджує, що Західні Землі України дісталися під польську владу проти волі українського народу, що великі держави, які віддали українські землі Польщі, несуть відповідальність за грізне становище, втворене Польщею на тих теренах, та що розв'язка східно-європейської проблеми без узгляднення національних змагань українців стріне завжди чинний спротив українського народу, а зокрема українських активістів, що будуть боротися до останньої краплі крови за самостійність і соборність України.

— 31. XII. 1930. 17 українських послів і сенаторів із Західньої України вислали до Ліги Націй петицію, в якій засовують положення Східньої Галичини в міжнароднім праві, вказують на порушення міжнародних зобов'язань Польщею, а зокрема задержуються на справі «пацифікації» та жадають розглянути справу та видати розпорядки, щоб Польща виконала свої зобов'язання.

— Пос. М. Рудницька внесла в січні до Ліги Націй 2 петиції: одну у справі «пацифікації», другу у справі українських послів, ув'язнених у Бересті.

— Митрополит А. Шептицький вислав до Папи Пія XI. окремого листа у справі «пацифікації», а зокрема у справі поведінки польської влади з українськими священиками.

— 24. X. 1930. р. відбулася в *Чернівцях (Буковина)* Служба Божа за жертви польської «пацифікації».

— 26. X. 1930. відбулося в *Чернівцях* протестне віче під проводом Дутчака; реферат про краєві події мав Ю. Сербинюк. Рішено віднести до Ліги Націй у справі лікарської допомоги, відшкодування за спричинені українському населенні шкоди та припинення дальших переслідувань.

— Українське студентство в Румунії, згуртоване в «*Союзі Українських Студентських Організацій*» (СУСОР) видало протест проти варшавських вчинків Польщі.

— *Українська Секція «Інтернаціональної Жіночої Ліги Миру й Свободи»* у Львові видала заклик до жінок цілого світу з протестом проти польських погромів.

— 30. XI. 1930. відбулися в *Софії (Болгарія)* збори українського кольонії з приводу терору польської влади над українським населенням. Доклад виголосив лікар Верещинський; промовляли також Орів і Колісниченко. Віче винесло протестні резолюції.

б) Акція чужинців.

— «*Інтернаціональна Жіноча Ліга Миру й Свободи*» вислала до Сх. Галичини свою ген. секретарку місс Шіпшінкс для перевірки положення на місці. Місс Шіпшінкс по поверті з Галичини за кордоном здала звіт своїй центральній управі, далі розіслала його всім національним секціям жіночої Ліги, крім того, поінформувала меншинову комісію Ліги Націй, та англійських послів, як рівнож інформувала про польські звірства ширше громадянство в чужинні окремими рефератами.

— *Д-р В. Дей*, канадійський лікар, що його заарештували поляки під час його обізду українських сіл підчас «пацифікації», по виїзді за кордон зложив звіт про положення в Галичині в меншиновій комісії Ліги Націй, та дав низку інтерв'ю представникам закордонної, зокрема канадійської, преси.

У зв'язку з людськими звірствами виїшла книжка п. 8.

LA PLUS SOMBRE POLOGNE

LE REMPART DE LA BARBARIE CONTRE L'EUROPE

Lausanne, 1931.

Стор. 28. вел. 4° 17 знімок.

Центральний Виконавчий Комітет Представників Українських
Організацій в ЧСР.

видав про польську „пацифікацію“ такі книжки :

1. **LE POGROM DES UKRAINIENS EN POLOGNE.**
2. **AUSROTTUNG DER UKRAINER IN POLEN.**
3. **EXTIRPATION OF UKRAINIANS IN POLAND.**
4. **POGROM PROTI UKRAJINCŌM V POLSKU.**
5. **МЕМОРИЯЛ ДО ЛІІН НАЦІЇ ІЗ 20 ЗНИМКАМИ.**

Допоручайте чужинцям

BULLETIN D'INFORMATIONS UKRAINIENNES

9, rue d'Italie — Genève — Tel. 47.062

Виходить кожного місяця.

Polish Atrocities in the West Ukraine

by V. J. Kushnir Ph. D. with a preface by Cecil Malone M. P.

VIENNA 1931.

КНИЖКА ПРО ПОЛЬСЬКУ ПАЦИФІКАЦІЮ.

Накладом «Українсько-Литовського Товариства» в Ковні

вийшла книжка

UKRAINA SVETIMOJ VALDŽIOJ

Kaunas, 1930.

Стор. 40, 8°.

Замовляти в адміністрації «Розбудови Нації».

Eugenio Onatsky

RUSSIA E UCRAINA

(Estratto dalla Rivista l' «Europa Orientale» N. 5—6, 1929).

Roma, 1929.

Стор. 40, 8°.

THE UKRAINIAN QUESTION

GENEVA 1928

A Peace Problem

ЦІНА КЄ 5.—

Видання Проводу Українських Націоналістів.

Замовляти в адміністрації Розбудови Нації

Die Ukraine unter Fremdherrschaft

Herausgegeben von der Preßstelle ukrainischer Nationalisten.

1928

Der Junge Osten

Schriftenreihe des „Nahen Ostens“

Union Nationale des Associations d'Etudiants d'Ukraine
(CESUS)

LA TERREUR ROUGE ET L'UKRAINE SOVIETIQUE

APPEL DES ETUDIANTS UKRAINIENS

AU MONDE CIVILISÉ.

Geneve—Prague, 1930.

Стор. 20, вел. 8°.

Книжка має й англійський та німецький переклад.

Замовляти: CESUS, Prague, Hlavní pošta, příhrádka 411.

Друкарня «Legigrafie», Praha-XIII. 665.